

Secolul 20

**PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU**

COPERTA

Vitralii executate la hotelurile de la
Mangalia Nord (Neptun) de colectivul
Wanda Sachelarie-Vladimirescu,
Mihai Bandac, Victor Agăpiescu.

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, ŞTEFĂN AUG. DOINAŞ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT,
GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA

10

[118]

1970

SUMAR

ESEININ

75 DE ANI DE LA NAȘTEREA POETULUI

ZAHARIA STANCU

14 INTERPRETĂRI

Unde ești casă părintească, Trezește-mă mîine devreme, Arțarul, Mălinul, Viscol, Ceață albastră, Nu mă voi mai amăgi singur, Iată-mă iarăși în familia mea, Pe blidul albastru al cerului, O, ținut al ploilor, Nu-mi pare rău, Crîngul de aur, Mă întristez cînd mă uit la tine, Ulița asta eu o cunosc ● 4

SERGHEI ESEININ

Scrisoare către o femeie; Cîinelui lui Kacialov; Albă e cîmpia... Adio! Florile-mi spun... : Nu ți-s drag, Prea tîrziu, poeme, în românește de Madeleine Fortunescu. ● 17

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

O SUTĂ DE ANI DE SINGURĂTATE

roman, fragmente, în românește de Mihnea Gheorghiu ● 25
Interviu cu Márquez, de Manuela Gheorghiu ● 51

MÉSZÖLY MIKLÓS

ZONĂ INTERZISĂ

nuvelă, în românește de Constantin Olariu ● 59

GEO ȘERBAN: *De la nuvelă la film* ● 88

ISMAIL KADARE

GENERALUL ARMATEI MOARTE

roman, fragmente, în românește, cu o prezentare, de Alexandru Baci ● 91

LIRICA ACTUALĂ ÎN BOSNIA ȘI HERȚEGOVINA

HAMZA HUMO; MAK DIZDAR; IZET SARAJLIĆ; HUSEIN TAHMI-ŠČIĆ; DARA SEKULIĆ; DUŠKO TRIFUNOVIĆ; ANDJELKO VULETIĆ;

VUK KRNJEVIĆ, poeme, în românește de Sanda Nenoiu. ● 105

MIODRAG BOGIČEVIĆ: *Poezia contemporană în Bosnia și Herțegovina* ● 111

•

DRAGOȘ VRÂNCEANU: *De vorbă cu Alfredo Giuliani despre neoavangarda liricii italiene* ● 115

Poeme de ALFREDO GIULIANI; NANI BALESTRINI; ELI PAGLIARANI; ANTONIO PORTA; EDOARDO SANGUINETI, în românește de Dragoș Vrânceanu ● 120

EDWARD ALBEE

TOTUL ÎN GRĂDINĂ

piesă în două acte, în românește de Antoaneta Ralian ● 123

ANDREI BREZIANU: *Cui i-e frică de adevăr?* ● 178

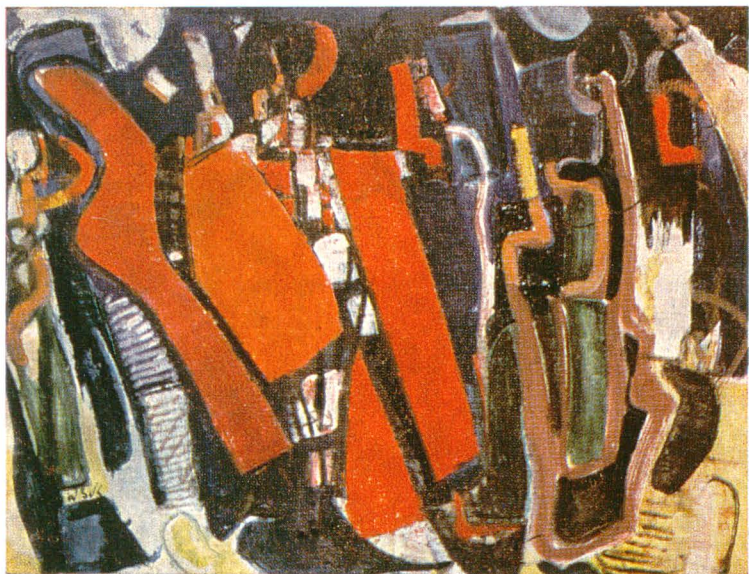
CRONICA TRADUCERILOR

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ: *Francesco Petrarca — «Rime»; «Sonetul italian în Evul Mediu și Renaștere»* ● 181

VIRGIL TĂNASE: *«Povestiri fioroase» de Villiers de l'Isle Adam* ● 186

JURNAL Secolul 20

Irina Codreanu (de Mircea Simu); *Povestirile lui Ion Creangă în Brazilia* (de Andrei Ionescu) ● 190

SERGHEI ESENIN

75 de ani de la nașterea poetului

14

interpretări din

ESEENIN

Cu aceste « 14 interpretări din Esenin », Zaharia Stancu redeschide unul dintre cele mai prestigioase capitole ale activității sale poetice. Precadat de câteva încercări izolate — între care merită amintite ale lui I. Buzdugan și Lucian Blaga —, poetul « Albelor » și « Al clopotului de aur » a făcut, întâiul, cunoscută poezia lui Esenin la noi, printr-o reprezentativă selecție, cuprinzând aproape treizeci de poezii și poeme. Apariția acelor transpuneri în primăvara anului 1934 marca un eveniment, întâmpinat cu viu interes de exponenți autorizați ai mișcării literare. Printre ei, poetul Eugen Jebeleanu scria în *Viața Literară* din 1 mai: «... tălmăcitorul l-a recreat pe poet, ceea ce e enorm. Astfel a făcut Baudelaire cu Edgar Allan Poe, astfel Dehmel cu Verlaine, astfel Paul Valéry cu Rilke. Pentru izbutirea unei tălmăcirii se cere, pe cât posibil, un paralelism de prize sufletești între poet și transpunător. Acea «fraîcheur», caracteristică poeziei lui Esenin (chiar și acolo unde inspirația caută captarea vulgarului) este proprie darului poetic al lui Zaharia Stancu. Poet de muzicalități agreste, crude, deși de un rafinament artistic remarcabil, Esenin își păstrează melodiile, limpezi și întregi, în strofele poetului-traducător». — La rîndul său, criticul foarte exigent care este Șerban Cioculescu observa tot atunci: « Prin faptul că s-a mulțumit uneori cu versul alb, alături cu cîte o singură rimă, în două din versurile catrenului, Zaharia Stancu a ocolit norocos capcana umpluturilor, întinsă de rimă. Ritmul uneori neregulat, interior, substituit de traducător, matricei regulate, a contribuit deasemenea la autenticitatea textului nou. În sfîrșit, poetul român a izbutit să transmită prin elaborarea sa, nu știu ce sunet exotic al poeziei eseniniene. Meritul său cardinal este de a nu fi dat un surrogat românesc, de aproximative echivalențe prin eventuala anexare a lui Esenin la sensibilitatea mai domoală autohtonă. Ne-a dat un Esenin în românește și nu un Esenin românizat ».

În același spirit riguros, de liberă re-creare, Zaharia Stancu duce mai departe opera de tălmăcitor a lui Esenin, dovedind, chiar prin acest fapt, afinitățile indestructibile care îl țin atașat de creația eseniniiană. Interpretările sale actuale, în prelungirea celor de odinioară, gravate ferm în memoria publicului, probează comuniunea profundă dintre două naturi lirice, realizînd astfel condiția optimă spre a depăși barierele lingvistice și a stimula expansiunea adevăratei poezii.

UNDE EȘTI CASĂ PĂRINTEASCĂ

*Unde ești, unde ești casă părintească
Ce-ți încălzești sub deal spinarea?
Albastra, albastra mea floare,
Nisip, simplu nisip,
Unde ești, unde ești casă părintească?*

*Dincolo de riu cîntă cocoșul, —
Acolo ciobanul turma-și păzea,
Luminează din apă
Trei stele-ndepărtate.
Dincolo de rîu cîntă cocoșul.*

*Vremea e moară cu aripă,
Luna ca o pendulă-n secară
Coboară peste sat.
Toarnă orele ploaia nevăzută.
Vremea e moară cu aripă.*

*Cu mulțimea-i de săgeți, ploaia
Casa mi-a-nconjurat-o de nori.
Azurul a cosit floarea albastră,
Nisipul de aur l-a călcat
Ploaia aceasta cu mii de săgeți.*

TREZEȘTE-MĂ MÎINE DEVREME

Trezește-mă mîine devreme
Măicuța mea răbdătoare!
Mă voi duce pe drumul măgurii
Să întîmpin oaspetele drag.

Astăzi am văzut în pădure
Urmele unor roși mari.
Deasupra bolții înnoirate
Vîntul își filfie arcu de aur.

Mîine în zori va porni în goană,
Cu luna-căciulă pe sub tușișuri.
Iapa își va flutura cochet
Coadă roșcată deasupra cîmpiei.

Trezește-mă mîine devreme,
Aprinde în odaia mare lumina,
Se spune că în curînd voi deveni
Poet renumit în Rusia.

Te voi cînta pe tine, voi cînta oaspeții,
Soba noastră o voi cînta, cocoșul și casa...
Și în cîntecele mele voi turna
Laptele vacilor tale roșcate.

ARȚARUL

Arțar desfrunzit, în ghiață-mbrăcat
În viscolul alb de ce stai plecat?

Oare ce-ai văzut? Ce ai auzit?
La plimbare singur parc-ai fi ieșit.

Ca un paznic beat ai ieșit la drum
Și-n troian piciorul ți-a-nghețat acum.

Am băut și eu și mă-mpleticesc
Și nu știu cum casa o s-o mai găsesc.

Întîlnii un pin și-o salcie rară,
Le-am cîntat în viscol cîntece de vară.

Și parcă eu însumi aș fi fost arțar
Dar nu gol ci prins în bogat frunzar.

Și pierzînd sfiala, strașnic îmbătat,
Mîndrul meu mesteacăn l-am îmbrățișat.

MĂLINUL

Odată cu primăvara
Mălinul aromat a-nflorit.
Ca pe niște zuluși de aur
Ramurile și le-a împletit.

Rouă ca mierea îi alunecă
Pe scoarța-n care este-mbrăcat,
Sub ramurile lui iarba
Strălucește ca argintul curat.

În perlele rotunde de rouă
Ard ciucurii grei, de atlase,
Ca niște cercei străvezii
În urechile unei fete frumoase.

În poiana de-alături aleargă,
Prin iarbă și printre rădăcini
Șerpuind ca un fir subțire
Pîriul de argint și lumini.

Acum mălinul aromat
Stă parcă atîrnat
Și-n juru-i iarba aurită
Arde în soare.

Pîriul cu unda zglobie,
Îi atinge ramurile pieziș
Și-i cîntă pe sub stînci abrupte
Cîntece pe furiș.

VISCOL

Viscol ! Viscol care sfarmă și-nțeapă,
În cer luminează luna-nghețată.
Văd din nou aria părintească
Și-o luminiță-n fereastră prin viscol.

Puțin îți trebuie când nu ai cămin,
Eu cînt despre tot ce mi s-a dat,
Iată-mă iarăși la cina părintească,
Iarăși o văd pe bătrîna mea mamă.

Se uită și ochii îi lăcrimează
Tăcută și parcă fără să sufere.
Vrea să apuce ceașca cu ceai,
Ceașca din mînă îi lunecă.

Draga mea, buna mea, bătrînica mea dragă,
Alungă tot ce e negru în gînduri
Ascultă, cu armonica de zăpadă,
Viața mea și-o voi povesti-n treagă.

Multe-am văzut și mult am umblat,
Mult am iubit, mult am suferit,
Am vagabondat și-am băut,
Și numai pe tine în gînd te-am văzut.

Iată, pe laiță iar mă-ncălzesc,
Mi-am scos ghetetele, mi-am aruncat haina
Iarăși am reînviat, iarăși trag nădejde
De-o soartă bună, ca-n copilărie.

Dar la fereastră în plînsul viscolului,
În vuetul lui sălbatic, zgomotos,
Îmi pare că teii albi din grădină
Își scutură florile pe jos.

CEAȚĂ ALBASTRĂ, ÎNTINDERE DE ZĂPADĂ

Ceață albastră. Întindere de zăpadă,
Slabă și galbenă lumină de lună.
Inimii mele îi este plăcut
Să-și amintească de anii tineri.

Zăpada ca nisipuri mișcătoare-n cerdac.
Pe o astfel de lună, pe tăcute,
Îndesînd pe ochi căciula de pisică
Am părăsit în taină casa părintească.

Acum m-am întors iarăși în ținutul natal.
Cine își mai aduce aminte de mine? Cine m-a uitat?
Eu, vechiul stăpîn al casei mele
Stau trist ca un călător alungat.

Tăcut îmi mototolesc căciula cea nouă,
Nu-mi e pe plac, blana ei de sobol
Îmi amintește de bunic, de bunica,
Și de zăpada afinată din cimitir.

Toți s-au liniștit. Toți vom ajunge acolo,
Bucuroși sau nebușuroși ca în această viață,
Iată pentru ce tind atîta spre oameni,
Iată pentru ce iubesc oamenii.

Abia, abia mi-am stăpînit plînsul
Și zîmbind cu sufletul stins,
Parcă aş vedea pentru ultima dată
Această izbă cu clinele-n cerdac.

NU MĂ VOI MAI AMĂGI SINGUR

Nu mă voi mai amăgi singur,
În inima mea a pătruns grija.
De ce îmi spun oamenii huligan?
De ce îmi spun ei scandalagiu?

Nu sînt rău, pădurea n-am furat-o,
Nu i-am întemnițat pe cei goi.
Nu sînt decît un fel de ștrengar
Care zîmbește spre voi.

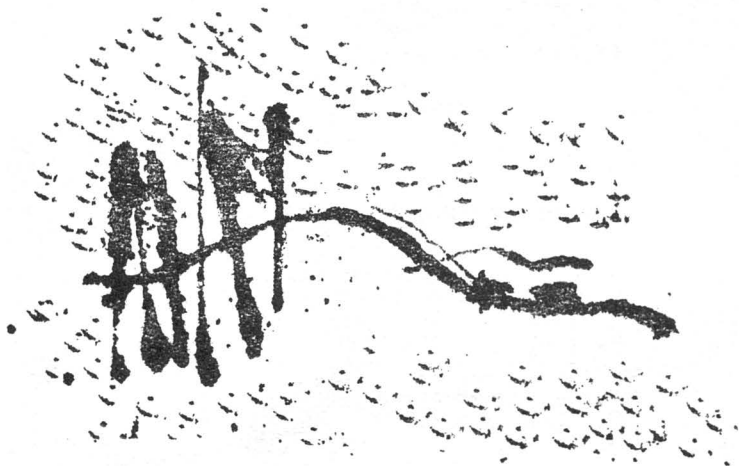
Sînt un ștregar din Moscova,
Prin împrejurimile Tverului
Pe ulițe fiece cîine
Îmi cunoaște mersul ușor.

Fiecare gloabă de cal
Mă salută cînd mă-ntîlnește,
Sălbăticiunilor le sînt prieten,
Fiece vers al meu lecuiește.

Umblu cu joben nu pentru femei,
Pasiuni prostești nu mai îndur.
Aș vrea mult să-mi micșorez tristețea
Și aurul ovăzului să-l dau iepei.

Printre oameni prieteni nu am,
Eu altei împărății m-am supus,
Fiecărui cîine la gît
Cea mai bună cravată a mea sînt gata s-o pun.

Nu voi mai suferi de acum înainte,
Băltoaca din inima mea cețoasă s-a limpezit
De aceea îmi merge faima că sînt huligan,
De aceea mi se spune scandalagiu.

IATĂ-MĂ IARĂȘI ÎN FAMILIA MEA

Iată-mă iarăși în familia mea,
Ținutul meu visător și duios.
Amurgul cirlionțat se-ascunde după deal
Și-mi face semn cu mîna-i ca zăpada.

Cărunția zilei posomorîte
Plutește zburliță prin preajma mea.
Tristețea adîncă a serii
Îmi tulbură inima grea.

Peste cupolele înalte ale bisericilor
Umbra serii s-a lăsat mai jos.
O! Prieteni de jocuri și de petreceri
Nu vă voi mai vedea de loc.

Anii au căzut în uitare,
În uitare ați căzut și voi
Însă apa tot ca altă dată
Murmură la moara înaripată.

Eu adesea, adesea în pîclele serii,
În foșnetul trestiilor legănate de vînt
Mă rog pămîntului care fumegă
Pentru cei ce-au plecat și nu mai sînt.

PE BLIDUL ALBASTRU AL CERULUI

Pe blidul albastru al cerului
Fumul norilor galben ca mierea
Visează noaptea. Oamenii dorm.
Numai eu sînt chinuit de tristețe.

Pădurea încrucișată cu norii
Fumul dulce-l respiră ușor,
După inelul rupt al bolții cerești
Dealul-și-ntinde degetele.

Pe baltă țipă bîtlanul,
Se-aude limpede plescăitul apei.
Ca un strop printre nori ne privește
O stea singuratică.

Aș vrea ca în tulburul fum
Cu steaua aceea s-aprind pădurile
Și să pier împreună cu ele
Ca o străfulgerare pe zare, departe.

O, ȚINUT AL PLOILOR

O, ținut al ploilor și-al vremii rele,
Tăcerea pe aici e vagabondă!
Ca un covrig de pîine-n cer
Atîrnă, ruptă, luna blondă.

Dincolo de ogorul arat
Se-ntinde loboda smeurie,
Pe creanga norului, ca o prună coaptă,
Strălucește steaua de aur.

Din nou cu drumul însemnat cu verste,
În ciuda nenorocirilor tale
Ca în delir adulec grinele
Pe apa ce devine albăstruie.

Dansează-n rotocoale fumul bălții,
Și în şuvița întunericului cîntător
Nu se poate rosti în cuvinte
Cum te-mbată dealurile cu dor.

NU-MI PARE RĂU

Nu-mi pare rău, nu chem, nu plîng,
Totul va trece ca fumul de pe albii meri
Cuprinși de aurul vestejirii.
Eu nu voi mai fi tînăr ca ieri.

N-o să mai bați niciodată la fel
Înimă atînsă de răcoare.
Țara mesteacănilor n-o să mă mai cheme
Să hoinăresc desculț pe ponoare.

Îmi atingi flacăra buzelor
Din ce în ce mai rar, nălucire.
O! Pierduta mea prospețime,
Ochii sălbatici, apele care cresc în neștire.

Rîvnesc mai puțin, tot mai puțin.
Viața mea, nu cumva te-am visat?
Parcă-ntr-o dimineață de primăvară sonoră
Pe un cal trandafiriu am galopat.

De pe arțari mierea frunzelor se prelinge încet,
Noi toți pe lume sîntem pieritori.
Fie în veci binecuvîntat
Că ți-a fost dat să-nflorești și să mori.

CRÎNGUL DE AUR

A vorbit și-a tăcut crîngul de aur
Cu glasul lui de mestecăn, ușure.
Nici o părere de rău nu mai au
Cocorii, în slăvi, peste pădure.

Ce să regreți? Sîntem călători —
Trecem, intrăm și părăsim casa.
Visează cînepa la cei duși
Și luna pe baltă licărindu-și mătasa.

În mijlocul cîmpiei stau singur,
Vîntul duce cocorii mai departe.
Gîndesc la vesela tinerețe
Dar nu-mi pare rău de trecut, nici de moarte.

Nu-mi pare rău de anii risipiți în zadar,
Floarea liliachie a sufletului pălește.
În grădină arde rugul unui măceș roșu
Și acest rug pe nimeni nu încălzește.

Ciorchinii măceșului nu vor arde.
Iarba nu va pieri fiindcă a îngălbenit.
Ca pomul care-și pierde în tăcere frunzele
Cuvintele triste mi le pierd covîrșit.

Cîndva, dacă timpul măturîndu-mi slovele,
Se va aduna — netrebnic tezaur —
Spuneți atît: a vorbit și a tăcut
Cu dulcele-i glas crîngul de aur.

MA ÎNTRISTEZ CÎND MĂ UIT LA TINE

Mă întristez cînd mă uit la tine.
Ce durere, ce păcat pentru noi!
Știu că în acest septembrie ne-a rămas
Numai arama sălciilor la amîndoi.

Căldura ta, fiorii trupului tău,
Buze streine au venit, le-au furat.
În sufletul meu atîns de moarte
Parcă burează neîncetat.

Ei și! Nu mă tem de nimic,
Altă bucurie mi-a năzărit.
Acum sufletu-mi nu-i decît
Un ciot galben și putrezit.

Doar nici pe mine nu m-am păstrat
Vieții de pace și de momeli.
Pe puține cărări s-a umblat
Și s-au făptuit atîtea greșeli.

Viață de ris, contradicții de ris,
Cum a fost va mai fi ani în șir.
Grădina de mesteacăn e plină
De oase ca un cimitir.

Ne va trece floarea și nouă.
Ca oaspeții grădinii nu vom mai foșni.
Dacă în toiul iernii nu sînt flori
Nu avem pentru ce le dori.

ULIȚA ASTA EU O CUNOSC

Ulița asta eu o cunosc
Și casa mărunță — ulucile noastre.
S-au răsturnat deasupra ferestrei
Sîrmele, paie albastre.

Erau anii nenorocirilor,
Anii neînfrînatelor, nebuneștilor puteri.
Mi-aduc aminte copilăria țărănească,
Azurul satului de ieri.

N-am rîvnit pacea și gloria,
Vanitatea n-o să mă amăgească.
Adesea cînd închid ochii
Revăd mereu casa părintească.

Grădina stropită cu bobi albastrii.
Lîngă uluci August s-a tolănit ca mieii.
Ciripitul păsărilor, țipetele,
În palmele lor verzi le țin teii.

Iubeam casa aceea de lemn.
În grinzi se încuibaseră zbîrcituri.
În nopțile ploioase soba vuia
Spăimîntătoare cu-o mie de guri.

Glas înalt și scîncete joase,
Parcă cineva pierea în pustiu.
Ce-a văzut cămila de cărămidă
În ploile pline de șuier tîrziu?

Poate a zărit țări depărtate
Cu țărmoni înflorite ca vara,
Nisipurile de aur ale Afganistanului,
Ceața sticloasă din Buchara.

O! și eu am umblat pe acolo
Odinioară și nu puțin.
Numa-n ținutul părintesc
Aș vrea acum să revin.

Dar gingașa visare s-a stins,
Cenușă și fum albastriu, palid semn,
Paie ale cîmpului, pace vouă,
Pace ție, casă de lemn.

În românește de ZAHARIA STANCU

SCRISOARE CĂTRE O FEMEIE

Îți amintești ?
Îți amintești. Eram acasă.
Eu stam
Lângă perete-ncremenit.
Iar tu-mi zvîrleai,
Plimbîndu-te mînioasă,
Cuvintele-n obraz ca pe-un cuțit.

Spuneai:
E timpul să ne despărțim.
M-am săturat
De viața ta neghioabă.
E timpul: eu — să-mi văd din nou de treabă,
Tu — n-ai decît s-alergi spre țintirim.

Iubita mea !
De loc nu m-ai iubit.
N-ai priceput
Că-n toată gloata asta,
Am fost un mînz ce l-a izbit năpasta
Din el să scoată călărețul foc.

N-ai înțeles
Că-n pîclele sirepe,
În viața-ntoarsă de furtună, eu
Mă chinui doar să pot pricepe
Măcar ceva
Din drumul sorții, greu.

Imaginile ți se sparg
Cînd nu le vezi
Din depărtare.
Cînd fierbe liniștea din larg,
Vaporul e-n pericol mare.

*Pămîntu-i un vapor !
Deodată,
Prin inimă de uragan,
Spre-un nou și glorios liman,
Un deget drumul i-l arată.*

*Dar care om, pe puntea largă,
Răpus de greață, n-a vărsat ?
Puțini, cei ce-au știut să meargă
Drept, pe vaporul beat.*

*Atuncea eu,
În urletul bezmetic,
Să nu mai văd
Spectacolul urît,
Și nedorind să-mi dau cumva în petic,
Sub punte, drept în cală-am coborît.*

*Era chiar cîrciuma rusească.
În ea,
M-am prăvălit peste pahar,
Nici un suspin să nu mă mai găsească,
Să mă sfîrșesc
Într-un delir amar.*

*Iubita mea !
Te-am chinuit, se poate.
Mîhnire nouă-am pus în ochii tăi,
Cînd mină spartă, n văzul lumii toate,
Îmi cheltuiam pe chefuri anii mei.*

*Dar n-ai știut
Că-n pîclele sirepe,
În viața-ntoarsă de furtună, eu
Mă chinui tocmai că nu pot pricepe
Nimic, nimic
Din drumul sorții, greu . . .*

*Acum,
Cînd anii au trecut
Și mintea nu mai mi-e gîngavă,
Festiva cupă ridicînd,
Spun: celui de la cîrmă — slavă !*

*De simțăminte gingașe
Furat,
Mi-am amintit de dulcea-ți oboseală
Și-am alergat
La toc și la cerneală,
Să știi și tu
Ce-am fost și ce mi s-a-ntîmplat.*

*Iubita mea !
Plăcut îmi e să-ți spun
Că nu m-am dus
De-a berbeleacu-n vale,
Și că tovarăș ii sînt astăzi, bun,
Puterii noi, în marșurile sale.*

*Nu mai sînt cel
Știut de tine-atunci.
Nimic n-aș face-acum
Din ce te doare.
Sub steagul roș
Al luminoasei munci,
Să merg
Pînă-n La Màncha-aș fi în stare.*

*Mă iartă . . . Știu:
Azi, alte visuri ai, —
Un soț mai demn stă astăzi lîngă tine;
Sătulă ești
De-al nostru trist netrai,
Și pînă-n gît,
Sătulă ești de mine.*

*Urmează-ți deci,
Senină, steaua ta.
Și nu te mai gîndi la foștii-ți semeni.
În amintire, eu te voi păstra,
Pe veci,*

*Al tău,
Serghei Esenin*

1924

CÎNELUI LUI KACIALOV

Dă-mi laba, Jim, că labă mai de soi
Nu-mi amintesc să fi văzut vreodată.
Hai să lătrăm la lună amîndoi,
Cînd noaptea-i în tăcere învestmîntată.
Dă laba-ncoace, Jim, bătrîn coşoi.

Drăguţule, vreau să pricepi ceva:
Din lucruri, cel mai simplu-anume,
Căci nu ştii viaţa cît este de grea
Şi cu ce preţ trăieşti pe-această lume.

Stăpînul tău e renumit şi blînd
Şi oaspeţi mulţi, adesea-i vin în casă,
Şi fiecare-ncearcă surîzînd
Să-ţi mîngieie spinarea mătăseasă.

Tu eşti un cîine-al dracu' de frumos
Şi nu mă mir, cu toţi că te răsfaţă,
Fără să ceri niciunuia vreun os,
Ca un prieten beat, îi lingi pe faţă.

Printre atîţia musafiri de-ai tăi
Au fost şi mai aleşi, şi oarecare.
Dar spune-mi: cea mai tristă din femei
Nu s-a oprit pe-aici din întîmplare?

Iubite Jim, te rog, de-o fi să vie,
Priveşte-o drept în ochi ca un bărbat
Şi linge-i mîna, Jim, cu gingăşie,
Pentru ce-am fost şi n-am fost vinovat.

martie 1925

ALBĂ E CÎMPIA...

Albă e cîmpia, albă luna-n cer,
C-un lîngoliu ţara s-a-nvelit de ger.
Crîngul de mesteceni plînge-n alb cernit.
Cine-i mort aicea? Eu să fi murit?
noaptea spre 5 octombrie 1925

ADIO! FLORILE ÎMI SPUN. . .

Adio ! Florile îmi spun,
Lăsându-și frunțile să cadă.
Albaștrii-ți ochi n-or să mai vadă
În veci, meleagul tău străbun.

Și ce-i ? Pe toate le-am văzut,
Pe voi, iubitelor, pământul,
Și iau doar ca pe-un nou sărut
Acest fior ce-l dă mormîntul.

Din viață, totu-am înțeles,
Deși-i trecui zîmbind prin față,
De-aceea, spun atît de des:
Că totul se repetă-n viață.

Tristețca nu te-nghite cînd
E-a celui dus. Un altul vine,
Celei rămase compunînd
Un cîntec, mai frumos ca tine.

Și poate, lîngă-acest iubit,
Iubita mea de-odinioară,
O clipă, să-și fi amintit
De mine, ca de-o floare rară.

27 X. 1925

NU ȚI-S DRAG. . .

Nu ți-s drag și milă n-ai de mine.
Sînt eu, oare, chiar așa urît ?
Nu mă vezi nici cînd, uitînd de tine,
Mă cuprinzi cu brațele de gît.

Fată rea, cu sîngele fierbinte,
Ce mă știi nici tandru, nici mojit,
Spune-mi: cîte buze mai ții minte ?
Sau mai bine, nu-mi spune nimic.

Știu și eu: s-au risipit ca fumul
Cei răpuși un ceas de sinii tăi.
Stat-ai pe genunchi, și nu la unul,
Și acum, iată, stai pe-ai mei.

Închizîndu-ți ochii ca pe-o carte,
Tu citești o filă din trecut,
Dar nici eu nu te iubesc chiar foarte,
Cînd visînd pe alta, te sîrut.

Între noi ce-i azi se va desface,
Nu-i destin duelul arzător.
Întîmplarea m-a adus încoace,
Voi pleca la fel, surizător.

Tu, la rîndul tău, de rău, de bine,
Îți vei umple zilele pustii,
Cruță însă gurile virgine,
Visătorii, nu-i ademeni.

Și se poate ca pe-o stradă veche,
Cînd un alt bărbat te va plimba,
Vorbe dulci șoptindu-ți la ureche,
Să răsar deodată-n fața ta.

Printre genele ca de tăciune
Deslușindu-mă ca printr-un vis,
« Bună seara », poate, îmi vei spune,
Voi răspunde: « Bună seara, miss ! »

Inima mai tare nu va bate,
Tulburat eu n-o să fiu de loc.
Să iubești într-una nu se poate,
Nu te-aprinzi cînd, tot, ai ars în foc.

4 XII 1925.

PREA TÎRZIU...

Prea tîrziu, sau prea devreme, poate,
Nebăgînd de seamă-am început
Cu Don Juan s-aduc pe jumătate,
Ca un flușturatec încrezut.

Ce-i cu mine ? Ce se-ntîmplă oare ?
Zi de zi, la alți genunchi mă-nchin.
Ne-ndurînd trădările amare,
Mă îndur de mine mai puțin.

Inima-mi am vrut să se dezvețe
Să mai bată simplu și duios,
Ce găsesc în ochii-acestor fețe
Făr-de har, ca să le-aduc prinos ?

Tu, dispreț al meu, nici azi nu-mi trece
Semnul ce mi l-ai lăsat de mult.
Am în suflet o văpaie rece,
Liliacu-n suflet îl ascult.

Galbina lumină, fără pată,
Din amurguri dulci, îmi e de-alean.
Orice faptă-și are o răsplată,
Îți arunc mănuașă, Don Juan !

Dar senin primind-o, văd că mie
Mi-e totuna azi, atuncea când
Flori de mai le iau drept vijelie,
Drept iubire — sîngele gemînd.

Asta s-a-ntîmplat cu mine-mi pare !
Și de-aceea-acum genunchii-i schimb,
Peste-nșelăciunile amare,
Să străluce fericirea — nimb !

13 XII 25.

În românește de MADELEINE FORTUNESCU

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

o sută de ani de singurătate

Roman

Mulți ani după aceea, în fața plutonului de execuție, colonelul Aureliano Buendia avea să-și amintească de acea după amiază îndepărtată, cind tatăl său l-a dus să facă cunoștință cu ghița. Macondo era pe atunci un cătun cu vreo douăzeci de case din lut și trestie, clădite la marginea unui riu ale cărui ape străvezii lunecau prin albia cu pietre lucioase, albe, enorme cit ouăle preistorice. Lumea era atît de nouă, încît multe lucruri nici nu aveau încă nume, iar pentru a le determina trebuia să le arăți cu degetul. În toți anii, în luna martie, o familie de țigani zdrențăroși își întindea cortul în apropierea satului și, în zarva zgomotoasă a fluierelor și tamburinelor, făcea cunoscute ultimele invenții ale omenirii. Începură prin a aduce magnetul. Un țigan voinic, cu barbă stufoasă și cu miini de vrăbioi, care răspundea la numele de Melchiade, făcu în public o demonstrație truculentă despre ceea ce numea el a opta minune a savanților alchimiști din Macedonia. Trecu din casă în casă, trăgînd după sine doi drugi de metal și toată lumea fu cuprinsă de groază văzînd cum căldările, sobele, cleștii și spirtierele cădeau singure de pe locurile unde se aflau, lemnăriile crăpau din cauza cuilor și șuruburilor care încercau cu disperare să se smulgă din ele, ba chiar obiectele pierdute de multă vreme apăreau acolo unde fuseseră căutate mai mult și se tirau într-o debandadă turbulentă după druggii de fier magici ai lui Melchiade. « Lucrurile au și ele viață, proclama țiganul cu un accent gutural; totul este să le trezești sufletul ». José Arcadio Buendia, a cărui imaginație îndrăzneată întrecea întotdeauna însuși geniul Naturii, ba chiar și miracolele și magia, socoti că s-ar putea servi de această invenție gratuită pentru extragerea aurului din măruntaiele pămîntului. Melchiade, care era un om cîstît, îl preveni: « N-ajută la așa ceva ! » Însă José Arcadio Buendia nu credea, pe vremea aceea, în cinstea țiganilor, și-și dădu catirul și o turmă de capre în schimbul celor doi drugi magnetici. Ursula Iguaran, femeia sa, care conta pe aceste animale pentru a-și spori avutul în scădere, nu izbuti să-l împiedice. « Foarte curînd vom avea atîta aur încît să pardosim cu el toată casa », îi răspunse bărbatul ei. Timp de cîteva luni se încăpățîină să dovedească temeinicia previiziunilor sale. Scormoni ținutul pas cu pas, fără să uite nici de fundul riului, tirînd cei doi drugi de fier și rostînd cu voce tare formulele folosite de Melchiade. Singurul obiect pe care reuși să-l dezgroape fu o armură din secolul al XV-lea, ale cărei părți erau sudate, toate, într-o carapace plină de rugină și care suna a spart ca o tîgvă enormă plină de pietricele. Atunci cînd José Arcadio Buendia și cei patru oameni din expediția sa izbutiră să descheară armura, descoperiră în interiorul ei un schelet calcificat care purta la gît un medalion de aramă, conținînd o șuviță din părul unei femei.

În martie reveniră țiganii. De data aceasta aduceau un ocehan și o lupă de mărimea unei tobe, pe care le prezentară drept ultima descoperire a evreilor din Amsterdam. Așezară o țigancă în capul satului și instalară ocehanul în gura cortului. În schimbul unei sume de cinci reali, oamenii se postau în fața ocehanului și puteau vedea țigancă la un pas de om. « Știința a desființat depărtările, proclama Melchiade. Peste puțină vreme, omul va putea vedea ceea ce se petrece în orice loc de pe pămînt, fără să se miște măcar din casă ». La amiază, pe o vreme toridă, făcură o demonstrație uluitoare cu ajutorul lupei enorme: grămădiră un stog de buruieni uscate în mijlocul drumului și-l aprinseră prin concentrarea razelor solare. José Arcadio Buendia, care încă nu reușise să se consoleze de pe urma dezamăgirii sale cu magneții, concepu ideea de a folosi această invenție ca armă de război. Melchiade încercă din nou să-i schimbe hotărîrea. Totuși, sfîrși prin a se învoi să-i dea lupa în schimbul celor doi drugi magnetici și a trei piese în monedă colonială. Ursula plînsese de durere. Acești bani făceau parte dintr-un sipet cu dubloni

de aur pe care tatăl ei îi strinsese de-a lungul unei vieți pline de privațiuni și pe care ea-i îngropase sub pat, în așteptarea unui prilej potrivit pentru a-i investi. José Arcadio Buendia nici nu încercă măcar să o consoleze, fiind cu totul absorbit de experiențele sale tactice, făcute cu abnegația unui cercetător și împinse până la primejduirea propriei sale vieți. Voind să demonstreze efectele lupei asupra trupelor inamice, se expuse el însuși concentrării razelor solare și fu atins de arsuri care se transformă în ulcerări și cerură multă vreme până să se vindece. Cu toate protestele soției sale, alarmată de o invenție atât de periculoasă, fu pe punctul de a da foc casei. Își petrecea ore îndelungate în odaia sa pentru a face calcule asupra posibilităților strategice ale acestei arme revoluționare, până cînd ajunse să alcătuiască un tratat de o claritate didactică uimitoare și de o putere de convingere irezistibilă. Îl trimise autorităților, însoțit de numeroase dări de seamă asupra experiențelor sale și de mai multe planșe cu schițe explicative, prin intermediul unui mesager care trecu munții, se rătăci prin mlaștinile întinse, urcă în susul apelor tumultuoase și era să piară în ghiarele fiarelor sălbatice, să sfîrșească în deznădejde, să moară de ciumă, înainte de a putea ajunge la o cale de legătură cu catirii poștei. Cu toate că pe vremea aceea călătoria pînă în capitală era aproape imposibilă, José Arcadio Buendia făgăduia să o întreprindă de îndată ce guvernul îi va fi dat un semn, pentru a-și începe demonstrațiile practice ale invenției sale în fața imputerniciților militari și pentru a-i iniția personal în metodele complexe ale războiului solar. Așteptă timp de mai mulți ani răspunsul. Pînă la urmă, sătul de așteptare, se plînsese lui Melchiade de insuccesul întreprinderii sale, și țiganul îi dădu atunci o convingătoare dovadă de cinste: îi restituî dublonii în schimbul lupei și-i mai lăsă pe de-asupra cîteva hărți portugheze și mai multe instrumente de navigație. Scrise chiar cu mîna sa un rezumat foarte succint al studiilor călugărului Hermann, pe care i-l lăsă pentru a se putea servi de astrolab, de busolă și de sextant. José Arcadio Buendia își petrecu lunile lungi ale anotimpului ploios închis într-o încăpere pe care și-o construisese la capătul din fund al casei, pentru ca nimeni să nu vină să-l deranjeze în experiențele sale. Neglijîndu-și cu desăvîrșire obligațiile casnice, petrecea nopți întregi în curte urmărind cursul astrilor și era să capete o insolație în timp ce încerca să stabilească o metodă exactă pentru a repera miezul zilei. Cînd ajunse să stăpînească folosirea și minuirea instrumentelor sale, dobîndi o cunoaștere a spațiului care-i îngăduia să navigheze pe mări necunoscute, să exploreze ținuturi virgine, să întîlnească fapte extraordinare, fără a fi măcar silit să-și părăsească odaia de lucru. Cam în această epocă deprinse obiceiul de a vorbi de unul singur, umblind de colo pînă colo prin casă, fără să ia seama la nimeni, în timp ce Ursula și copiii se speteau în grădina de zarzavaturi pentru a cultiva bananele și malanga, maniocul și ignama, bostanii și pătlașelele vinete. Dintr-odată, fără ca nimic să fi prevestit acest lucru, activitatea sa febrilă se opri brusc și făcu loc unui fel de fascinație. Timp de cîteva zile, păru ca demonizat, repetînd pentru sine, cu voce scăzută, un șir de presupuneri înspăimîntătoare, nevroid să dea crezare celor ce-i dicta rațiunea. În sfîrșit, într-o marți din decembrie, la ora prînzului, se ușură dintr-odată de toată povara zbuciumărilor sale. Copiii aveau să-și amintească toată viața cu cită solemnitate augustă luase loc în capul mesei, tremurînd de febră, răvășit de vechile sale prelungite și de imaginația sa exacerbată și le dezvăluise descoperirea sa:

— Pămîntul este rotund ca o portocală.

Ursula își pierdu răbdarea: « Dacă ai chef să inebunești, inebunește singur, strigă ea. Nu încerca să bagi în capul copiilor ideile tale țigănești ! » José Arcadio Buendia, nepăsător, nu se lăsă intimidat de minia soției sale care, într-un acces de furie, îi zdrobi de pămînt astrolabul. El își construi altul, îi adună în odaia sa pe

toți bărbații din sat și le demonstră, cu teorii din care nimeni nu înțelegea nimic, cum se poate reveni la punctul de plecare navigând mereu în direcția răsăritului. Satul întreg era convins că José Arcadio Buendia își pierduse mințile, cînd sosi Melchiade care puse lucrurile la punct. El laudă în public inteligența acestui om care, printr-o speculație astronomică pură, făurise o teorie verificată deja în practică, chiar dacă nu era cunoscută încă la Macondo, și, în semn de admirație, îi făcu un dar care avea să aibă repercusiuni decisive asupra viitorului satului: un laborator de alchimie.

Între timp, Melchiade îmbătrînise cu o repeziciune surprinzătoare. În timpul primelor sale vizite i-ai fi dat aceeași vîrstă ca lui José Arcadio Buendia. Dar, în timp ce acesta își păstra energia puțin obișnuită care-i îngăduia să răstoarne un cal numai prinzîndu-l de urechi, țiganul părea ros de o boală tenace. Erau de fapt urmările bolilor stranii și multiple contractate în cursul nenumăratelor sale călătorii în jurul pămîntului. După cum îi povestea chiar el lui José Arcadio Buendia în timp ce-i ajuta să-și instaleze laboratorul, moartea îl urmărea pretutindeni, dîndu-i mereu tircoale, fără a se hotări totuși să-și înfigă ghiarele în el. Scăpase din toate catastrofele și flagelurile pe care le îndurase omenirea. Supraviețuise pelagrei în Persia, scorbutului în arhipelagul Sundei, leprei în Alexandria, boalei beriberi în Japonia, ciumei bubonice în Madagascar, cutremurului de pămînt din Sicilia și naufragierii unui furnicar de oameni în strîmtorarea Magelan. Această ființă miraculoasă, care susținea că deține cheile lui Nostradamus, era un personaj lugubru, învăluit în tristețe, cu o privire de asiatic care părea să cunoască fața ascunsă a oricărui lucru. Purta o pălărie neagră, mare, ce semăna cu aripile întinse ale unui corb și o jiletcă de catifea, patinată toată de cenușii verzi al veacurilor. Dar, în ciuda științei sale nemăsurate și a misterului care îl înconjura, suporta povara condiției umane și pămînteste, care-l făcea să se împiedice în problemele mărunte ale vieții cotidiene. Se plîngea de infirmitățile bătrîneții, suferea din pricina celor mai mici neajunsuri materiale, și încetase de mult să mai ridă, scorbutul smulgîndu-i toți dinții. José Arcadio Buendia avu certitudinea că ziua în care, la ceasul sufocant al amiezii, Melchialde îi destăinuia toate aceste secrete, avea să marcheze începutul unei prietenii foarte strînse. Istorisirile sale fantastice îi atraseră admirația copiilor. Aureliano, care pe vremea aceea nu avea mai mult de cinci ani, avea să păstreze toată viața imaginea lui din acea după amiază, cînd, cu spatele întors spre oglinda metalică a ferestrei, le descoperise, cu vocea lui profundă de orgă, căile către ținuturile cele mai întunecoase ale imaginației, în timp ce de pe tîmple îi picurau, din pricina căldurii, stropi de grăsime topită. José Arcadio, fratele său mai mare, avea să transmită acea viziune minunată, ca o amintire ereditară, tuturor urmașilor săi. Ursula, dimpotrivă, rămase cu o amintire foarte urită despre acea vizită, căci pătrunsesse în odaie tocmai în clipa cînd, din neatenție, Melchiade spărsese un flacon cu biclorură de mercur:

— Miasmele diavolului, zisese ea.

— Nicidecum, o corectase Melchiade. S-a dovedit că diavolul are proprietăți sulfurice, iar acesta nu e altceva decît un pic de sublimat.

Pe același ton profesoral, se lansase într-o expunere savantă a forțelor diabolice ale chinovarului, însă Ursula nu-l luase în seamă și-i dusesse pe copii să se roage. Acel miros înepător avea să-i rămînă mereu în memorie, nedespărțit de amintirea lui Melchiade.

Laboratorul embrionar cuprindea — în afară de o mare mulțime de recipiente, pilnii, retorte, filtre și strecurătoare — un ataror destul de rudimentar, o eprubetă de cristal cu gît lung strîmt, în chip de ou *filozofic*, și un distilator fabricat chiar de către țigani, după descrierile moderne ale alambicului cu trei ramuri al

Mariei Evreica. Pe lingă toate acestea, Melchiade îi mai lăsă niște eșantioane din cele șapte metale corespunzătoare celor șapte planete, formulele lui Moise și Zosima pentru înmulțirea aurului, și o serie de însemnări și schițe privind proprietățile *Marelui Maestru*, care permiteau celui ce va ști să le interpreteze să pornească la fabricarea pietrei filozofale. Sedus de simplitatea formulelor pentru înmulțirea aurului, José Arcadio Buendia îi făcu curte Ursulei timp de câteva săptămâni pentru ca să-l lase să-i dezgroape monedele coloniale și să le înmulțească de atâtea ori de câte ori se putea diviza mercurul. Ca întotdeauna, Ursula cedă în fața încăpăținării neclintite a bărbatului ei. José Arcadio Buendia aruncă atunci treizeci de dubloni într-o căldare și-i topi la un loc cu pilitură de cupru, de orpiment, de sulf și de plumb. Puse totul să clocotească la foc încins într-o căldare plină cu ulei de ricină, pînă obținut un sirop gros cu miros pestilent, care te făcea să te gîndești mai de grabă la caramelul vulgar decît la aurul magnific. În urma distilărilor desperate și pînă la urmă dezastruoase, topită la un loc cu cele șapte metale planetare, prelucrată cu mercur ermetic și cu vitriol de Cipru și coaptă din nou în untură de porc în lipsă de ulei de hrean, prețioasa moștenire a Ursulei fu redusă la câteva rămășițe carbonizate, care nu se puteau dezlipi de pe fundul căldării.

Cînd se întoarseră țiganii, Ursula ațîșase împotriva lor tot satul. Totuși, curiozitatea fu mai puternică decît teama, și de data aceasta țiganii trecură prin sat făcînd un vacarm asurzitor din tot felul de instrumente muzicale, în timp ce crăinicul public anunța prezentarea celei mai formidabile descoperiri a oamenilor din Nazianz. Astfel că toată lumea se îndreaptă către cort și, în schimbul unui bănuț, putu să-l vadă pe Melchiade întinerit, înzdrăvenit, fără nici un rid, înzestrat cu o dantură nouă, strălucitoare. Cei care-și aminteau de gingiile sale roase de scorbut, de obrajii fleșcăiți, de buzele vestejite, se cutremurară în fața acestor dovezi evidente despre puterile supranaturale ale țiganului. Buimăceala făcu loc panicii atunci cînd Melchiade își scoase dinții, intacti și bine înfiți în gingiile sale, apoi îi arătă publicului — timp de o clipită în care redeveni omul decrepit din anii trecuți — pentru a și-i pune din nou la loc și pentru a suride, cu siguranța deplină a tinereții sale regăsite. José Arcadio Buendia însuși socoti că știința lui Melchiade întrecuse de data aceasta limitele extreme a ceea ce era îngăduit, dar se simți cuprins de un entuziasm salutar atunci cînd țiganul, de îndată ce rămaseră singuri, îi explică mecanismul danturii sale false. Acest lucru i se păru atît de simplu și miraculos, încît chiar de a doua zi se dezinteresă complet de cercetările alchimistice. Trecu printr-o nouă criză de deprimare, își pierdu pofta de mîncare și-și petrecea zilele foindu-se de colo pînă colo prin casă. « Se petrec în lume lucruri extraordinare, îi spunea Ursulei. Nu mai departe decît dincolo de rîu se găsesc tot felul de aparate magice, în timp ce noi continuăm să trăim ca măgarii ». Acei care-l cunoșteau din zilele cînd se întemeiasă Macondo erau mirați de schimbarea petrecută în el sub influența lui Melchiade.

La început, José Arcadio Buendia era un fel de patriarh tînăr care dădea îndrumări pentru semănături, sfaturi pentru creșterea copiilor și animalelor și colabora cu toți pînă și la muncile manuale, pentru bunul mers al comunității. Deoarece casa lui era încă din primele zile cea mai frumoasă din sat, s-au clădit și celelalte după chipul ei. Avea o sală comună spațioasă și bine luminată, o sufragerie în terase cu flori în culori vii, două camere, o curte cu un castan uriaș, o grădină bine cultivată și un ocol în care trăiau pașnic caprele la un loc cu porcii și găinile. Singurele animale interzise, nu numai în casa aceasta, ci în satul întreg, erau cocoșii de leptă.

Hărnicia Ursulei nu era cu nimic mai prejos decît a soțului ei. Activă, meticuloasă, severă, această femeie cu nervii tari pe care nimeni n-a

putut-o auzi vreodată fredonînd o melodie, părea pretutindeni de față, din zorii zilei pînă la ceasurile tirzii din noapte, însoțită mereu de foșnetul molcom al fustelor ei garnisite cu volane. Mulțumită ei, podeaua din pămînt bătătorit, zidurile din tină uscată pe care nu le tencuiseră cu var, mobilele rustice pe care le făcuseră ei înșiși rămîneau mereu curate, iar lăzile vechi în care se păstrau albiturile răsplineau un miros plăcut de busuioc.

Nicînd n-ai fi găsit în sat un om mai întreprinzător decît José Arcadio Buendia; el rînduise așezarea caselor în așa fel încît de la oricare dintre ele se putea ajunge la riu și se putea face aprovizionarea cu apă fără ca nimeni să depună eforturi mai mari decît vecinul, și tot el trasase străzile cu atîta grijă și bun simț, încît nici o casă să nu primească mai mult soare decît celelalte, în ceasurile de căldură mare. În cîțiva ani, Macondo deveni satul cel mai bine gospodărit și mai harnic dintre toate satele cunoscute pînă atunci de cei trei sute de locuitori ai săi. Era într-adevăr un sat fericit: nimeni nu avea peste treizeci de ani, nimeni nu murise încă.

Chiar din epoca întemeierii, José Arcadio Buendia construise curse și cuști și în scurtă vreme umplu cu trupiale, canari, pițigoii albaștri și mărăcinari cu gît roșu nu numai casa sa, ci toate casele din sat. Concertul alitor păsări diferite deveni atît de asurzitor încît Ursula își astupă urechile cu ceară de albine pentru a nu-și pierde simțul realității. Cînd tribul lui Melchide veni pentru prima oară la Macondo ca să vîndă boabe de sticlă împotriva migrenei, toată lumea se miră că a găsit drumul spre satul acesta, pierdut în letargia mlaștinei, însă țiganii mărturisiră că se orientaseră după cîntecul păsărilor.

Acest frumos spirit de inițiativă dispăru în scurtă vreme, spulberat de febra magnetelor, a calculelor astronomice, a visurilor de strămutare și a dorinței arzînde de a cunoaște minunile lumii. Din întreprinzător și îngrijit cum era mai înainte, José Arcadio Buendia luă în cîrind înfățișarea unui vagabond, neglijent în modul de a se îmbrăca, cu o barbă zbirlită pe care Ursula abia izbutea să i-o taie din cînd în cînd, cu un cuțit de bucătărie. Se găsiră chiar unii care să-l considere victima nenorocită a unei vrăji ciudate. Cu toate acestea, chiar și cei mai convinși de nebunia lui își lăsară lucrul și familia pentru a-l urma, atunci cînd, aruncîndu-și pe umăr unelele sale de pionier, ceru tuturor să-i dea o mină de ajutor pentru a deschide un drum care să pună Macondo în legătură cu marile invenții.

José Arcadio Buendia nu cunoștea de loc geografia regiunii. El știa că spre răsărit se întinde un lanț de munți de netrecut și, de cealaltă parte a acestor munți, vechea cetate Riohacha, unde, într-o epocă îndepărtată — după cum îi povestise primul Aureliano Buendia, strămoșul său — sir Francis Drake se amuza vinînd cu lovituri de tun calmanii, pe care apoi îi peticea și-i împăia pentru a-i aduce reginei Isabela. În tinerețe, el și oamenii săi, însoțiți de femei, copii și dobitoace, cu tot felul de unelte și efecte, trecuseră munții în căutarea unei ieșiri la mare, însă, după douăzeci de luni, renunțaseră la întreprinderea lor și întemeiaseră satul Macondo, pentru a nu mai face cale-ntoarsă. Așa că drumul acesta nu-l interesa, deoarece nu putea decît să-l readucă pe urmele trecutului. Spre miazăzi se întindea o zonă de smîrcuri acoperite cu un strat de vegetație de nepătruns, apoi universul vast al mlaștinilor imense, care, după spusele țăganilor, nu cunoștea margini. Mlaștinile vaste se prelungeau spre apus printr-o întindere de ape fără orizont, în care trăiau cetacee cu piele fragedă, cu cap și trunchi de femeie, care-i rătăceau pe navigatori prin seducția nefastă a mamelelor lor enorme. Țiganii rătăciseră timp de șase luni pe această întindere de ape, înainte de a fi atins limba de pămînt solid pe unde treceau catirii poștei. Dacă se ținea seama de calculele lui José Arcadio Buendia, singura posibilitate de contact cu civilizația era calea către

miazănoapte. Astfel că îi echipă cu unelte pentru defrișare și cu arme de vinătoare pe aceiași oameni care-l însoțiseră în vremea cind întemeiasc Macondo; își băgă în raniță instrumentele de navigație și hărțile, și porni în această aventură nebunească.

În primele zile nu întâlneau nici o piedică serioasă. Merse de-a lungul malului pietros al râului pentru a coborî pînă la locul unde, cu ani înainte, descoperiseră armura ostășească, și de acolo se afundară în pădure pe un drum cu portocali sălbatici. La sfîrșitul primei săptămîni, uciseră și jupuiră un cerb, însă se mulțumiră să mănince numai jumătate din el, iar restul îl sărară pentru zilele următoare. Această precauție le permise să amîne timpul cind va trebui să mănince din nou papagali, a răror carne albastră avea un gust aspru de mosc. Apoi, timp de peste zece zile, nu mai văzură soarele. Solul devenea moale și umed, asemenea unui strat de cenușe vulcanică, iar vegetația își înmulțea capcanele, ciripitul păsărilor și zarva maimuțelor deveneau tot mai îndepărtate și lumea devenea nesfîrșit de tristă. Oamenii expediției se simțeau copleșiți de amintirile lor, care păreau și mai vechi în acest paradis umed și tăcut, de dinaintea păcatului strămoșesc, unde cizmele se infundau în smîrcurile de păcură fumegîndă și unde se năpusteau cu lovituri de satire asupra crinilor singerii și a salamandrelor aurite. Timp de o săptămîină, aproape fără să schimbe o vorbă între ei, înaintară ca niște somnambuli într-o lume dezolantă, abia luminată de slabele reverberații ale insectelor fosforescente, și cu plămîinii apăsați de un miros înăbușitor de singe. Nu se mai puteau întoarce, deoarece drumul pe care-l deschideau se închidea îndată în urma lor, înecat de o vegetație proaspătă pe care o vedeau aproape ținînd sub privirile lor. « Nu face nimic, zicea José Arcadio Buendia. Esențialul este să nu ne pierdem niciodată simțul orientării ». Bizuindu-se întotdeauna pe busolă, continuă să-și călăuzească oamenii în direcția nordului invizibil, pînă cînd reușiră să iasă din acest ținut fermecat. Era o noapte întunecoasă, fără stele, dar bezna era impregnată de un aer curat, proaspăt. Istoviți de drumul lung, își întinseră hamacurile și dormiră duși pentru prima oară după două săptămîni. Cînd se deșteptară, soarele era deja sus; rămaseră uimiți, fascinați. În fața lor, în peisajul frumos al ferigilor și palmierilor, albit de pulbere în lumina tăcută a dimineții, apărură un enorm galion spaniol. Acesta era ușor inclinat spre tribord și de pe catargul intact atîrnau rămășițele mizere ale pinzelor, între odgoane înflorite cu orhidee. Botul navei, acoperit de o carapace uniformă de remore fosilizate și de mușchi fin, era adînc înfîpt în solul stîncos. Totul părea înscris într-un cerc izolat de restul lumii, un spațiu alcătuit din singurătate și uitare, ferit de prefacerile vremii ca și de obiceiurile păsărilor. În interiorul navei, pe care membrii expediției îl explorară cu înfrigurare stăpînită, nu exista altceva decît un tuș și des de flori.

Descoperirea galionului, semn că marea era pe aproape, frînse avîntul lui José Arcadio Buendia. Considera că o farsă a destinului său capricios faptul de a fi căutat marea fără să o fi descoperit vreodată, cu prețul nenumăratelor sacrificii și greutăți, și de a fi descoperit-o acum fără să o caute, de-a curmezișul drumului său, ca pe un obstacol de netrecut. Mulți ani după aceea, colonelul Aureliano Buendia traversă la rîndul său regiunea, cînd aceasta era străbătută deja de o rută poștală regulată, și nu mai găsi nici o urmă a vasului, în afara unei carcase carbonizate în mijlocul unui cîmp de maci. Convins acum că această poveste nu fusese produsul imaginației tatălui său, se întrebă cum de a putut să pătrundă galionul atît de departe în inima uscăturii. Această chestiune nu-l preocupă de loc pe José Arcadio Buendia atunci cînd dădu de mare, la capătul altor patru zile de mers, cam la doisprezece kilometri depărtare de galion. Visurile sale se risipiră la vederea

acestei mări de culoare cenușie, înspumată și murdară, care nu merita riscurile și sacrificiile impuse de aventura sa.

— La naiba ! blestemă el. Macondo este înconjurat de ape din toate părțile !

Multă vreme predomină ideea că Macondo era așezat pe o peninsulă, după harta cu totul arbitrară pe care o desenase José Arcadio Buendia la întoarcerea din expediția sa. Trasase cu furie liniile acesteia, exagerind cu rea credință dificultățile comunicațiilor, ca pentru a se pedepsi pe sine însuși că a ales cu o lipsă totală de noimă așezarea satului. « Niciodată nu ne vom putea duce nicăieri, se tîngui el Ursulei. Sîntem sortiți să putrezim de vii aici, fără să primim vreo binefacere a științei ». Această convingere, rumegată timp de luni întregi în cabinetul care-i servea de laborator, îl determină să conceapă planul de a strămuta Macondo într-un loc mai potrivit. De data aceasta, însă, Ursula o luă înaintea proiectelor lui febrile. Implacabilă și neștiută în munca ei de furnică, ațîță toate femeile din sat împotriva bărbaților lor, care începuseră deja să pregătească strămutarea. José Arcadio Buendia n-a știut niciodată exact nici în care moment, nici în virtutea căror forțe potrivnice, planurile sale au fost incurcate într-o zăpăceală de pretexte false, de obstacole și de subterfugii, pînă ce deveniră pur și simplu o iluzie. Ursula îl observă cu o solitudine inocentă și ajunse chiar să simtă față de el un pic de milă, în dimineața cînd îl găsi în odaia din fund, pe cale să-și reia visurile de strămutare, punînd în lăzile respective obiectele care alcătuiau laboratorul. Îl lăsă să termine. Îl lăsă să încuie lăzile și să-și scrie inițialele pe ele cu o pensulă groasă muiată în cerneală, fără să-i facă nici un reproș, știind însă că el nu ignora faptul (îl auzise în monologurile lui cu voce scăzută) că oamenii din sat nu-l vor însoți în nici un caz în întreprinderea sa. Abia cînd începu să demonteze ușa de la odaia lui, Ursula riscă să-l întrebe pentru ce o face, și el îi răspunse cu o amărăciune care nu era de loc prefăcută: « De vreme ce nimeni nu vrea să plece, vom merge numai noi ». Ursula nu se tulbură.

— Nu plecăm, zise ea. Vom rămîne aici, deoarece aici am avut un copil.

— N-am avut însă nici un mort, îi întoarse el vorba. Nu ești din nici un loc, atîta vreme cît nu ai nici un mort îngropat în pămînt.

Ursula îi răspunse cu fermitate stăpînită:

— Dacă va trebui să mor, ca tu să rămii aici, voi muri.

José Arcadio Buendia nu credea că voința femeii sale este atît de neclintită. Încercă să o amăgească, deschizîndu-i comorile imaginației sale, făgăduindu-i o lume extraordinară în care era de ajuns să torni pe pămînt lichide magice pentru ca plantele să dea roade după voie, și unde se vindeau la prețuri de nimic tot felul de aparate pentru alinarea durerilor. Ursula rămase insensibilă în fața agerimii vederilor lui.

— În loc să te mai gîndești la toate poveștile astea adormitoare, ai face mai bine să te ocupi de copii, răspunse ea. Uită-te la ei, niște părăsiți în plata Domnului, adevărați măgari.

José Arcadia Buendia luă cuvintele soției sale în sensul lor literal. Privi pe fereastră și-i văzu pe cei doi băieți, desculți în grădina însorită, și avu impresia că abia în clipa aceea începeau să existe cu adevărat, ca și cum s-ar fi născut în urma rugămintelor Ursulei. Se produse atunci ceva în el ; ceva misterios și definitiv care-l smulse din existența sa prezentă și-l făcu să se îndepărteze spre un ținut neexplorat al memoriei. În timp ce Ursula se apucă să măture casa, pe care acum era sigură că nu o va mai părăsi în tot restul vieții, el continuă să fie absorbit de contemplarea copiilor cu privirea fixă, pînă ce ochii i se umeziră într-atît că trebui să și-i zvinte cu dosul palmei, înainte de a scoate un suspin adînc de resemnare.

— Bine, zise el. Spune-le să vină să-mi ajute la deșertatul lăzilor.

José Arcadio, copilul cel mai mare, avea patrușprezece ani trecuți. Avea un cap pătrat, părul zburlit și caracterul încăpăținat al tatălui său. Deși se dezvoltase la fel de repede și dobândise o forță fizică asemănătoare cu a lui, era învderat încă de pe atunci că era lipsit de imaginație. Fusese zămislit și născut în cursul acelei treceri penibile peste munți, înainte de a se fi întemeiat Macondo, iar părinții săi multumiră cerului constatind, la naștere că trupul lui nu avea nici o parte animalică.

Aureliano, prima ființă omenească născută la Macondo, mergea pe șase ani. Era tăcut și timid. Plînsese în pîntecele mamei sale și se născuse cu ochii deschiși. În timp ce i se tăia cordonul ombilical, își întorcea capul în dreapta și în stînga, reperind toate obiectele care se aflau în odaie și privindu-i fix pe oamenii de față, cu o curiozitate lipsită de mirare. Deodată, nepăsător față de cei ce se apropiu pentru a-l examina, își concentră întreaga atenție asupra acoperișului din frunză de palmier, care părea gata să se prăbușească sub violența teribilă a ploii. Ursula nu mai avu ocazia să-și amintească de intensitatea acelei priviri pînă în ziua cînd micul Aureliano, pe atunci în vîrstă de trei ani, își făcu intrarea în bucătărie în clipa în care ea lua de pe foc și așeza pe masă o oală cu fiertură arzîndă. Copilul, șovăind în pragul ușii, zise: « Va cădea ». Oala era bine așezată drept în mijlocul mesei, dar abia rostise copilul prevestirea că oala începu să se miște netulburată către marginea mesei, ca sub efectul unui dinamism interior, și se zdrobi de podea. Ursula povesti alarmată acest epizod soțului ei, acesta însă îl interpretă ca pe un fenomen cu totul firesc. Așa fusese, dealtminteri, mereu, cu totul străin față de existența copiilor săi, fie pentru că socotea copilăria ca o perioadă de debilitate mintală, fie pentru că el însuși era prea absorbit de propriile sale speculațiuni himerice.

Iată, însă, că din acea după amiază cînd le ceru copiilor să-l ajute la despachetatul diferitelor obiecte ale laboratorului, el le consacra timpul lui cel mai prețios. În ascunzișul laboratorului său, ai cărui pereți se acoperiră treptat cu hărți neverosimile și cu grafice fabuloase, îi învăță să citească, să scrie și să socotească, și le vorbi despre minunile lumii, nu numai în limitele cunoștințelor sale proprii, ci fortînd și pe cele ale imaginației pînă pe culmile fantasticului. Și astfel, copiii ajunseră să învețe că la extremitatea sudică a Africii trăiesc oameni atît de inteligenți și de pașnici încît singura lor preocupare constă în a ședea și a medita, și că se poate traversa pe jos marea Egee sîrînd de pe o insulă pe cealaltă pînă în portul Salonicului. Aceste descrieri halucinante rămăseseră atît de bine întipărite în memoria copiilor, încît, mulți ani mai tîrziu, cu o clipă înainte ca ofițerul trupelor regulate să fi dat ordin plutonului de execuție să tragă, colonelul Aureliano Buendia avu timp să retrăiască acea blindă după amiază de martie în care tatăl său își întreprinsese lecția de fizică și rămăsese dintr-o dată înmărmurit, cu brațul în văzduh, cu privirea fixă, aplecîndu-și urechea spre depărtări, spre fluierile, spre tamburinele și zurgălăii ȝiganilor, care reveneau în sat pentru a prezenta ultima și cea mai uluitoare descoperire a învățaților din Memfis.

Erau alți ȝigani. Bărbați și femei tinere care nu vorbeau decît limba lor, specimene splendide cu pielea unsă cu ulei, cu miini de gînditor, ale căror dansuri și muzică rîspîndiră pe ulițele satului o veselie nebunească, cu papagalii lor bălțați care recitau romanțe italiene, cu găina care oua o sută de ouă de aur în sunetele tamburinei, cu maimuța dresată care ghicea gîndurile, cu mașina universală care servea atît la cusutul nasturilor, cit și la potolirea fierbințelii, cu aparatul pentru uitarea amintirilor rele, cu emplastrul pentru a-ți omori timpul și cu alte mii de născociri, atît de ingenioase și neobișnuite încît José Arcadio Buendia ar fi vrut să inventeze o mașină de memorat, ca să nu uite nici una din ele. Acestea schim-

bară satul într-o clipită. Locuitorii din Macondo se simțiră dintr-o dată pierduți pe ulițele lor, asurzii de această petrecere forfotitoare și zgomotoasă.

Ținând cite un copil de fiecare mină pentru a nu-i pierde în inghesuală, izbindu-se de saltimbanci cu dinții îmbrăcați în aur și de jongleri cu șase brațe, sufocat din pricina mirosurilor amestecate de gunoi și santal pe care le răspindea mulțimea, José Arcadio Buendia umbla ca un nebun, căutându-l peste tot pe Melchiade, pentru a afla de la el nenumăratele secrete ale acestui coșmar miraculos. Se adresă mai multor țigani care nu înțelegeau de loc limba lui. În cele din urmă, se îndreptă spre locul unde Melchiade obișnuia să-și întindă cortul, și dădu peste un armean taciturn care lăuda în limba spaniolă un elixir pentru a deveni invizibil. Acesta înghițise dintr-o sorbitură o cupă plină cu o substanță chihlimbarie, în clipa cînd José Arcadio Buendia își croia cu brutalitate o trecere prin mijlocul grupului care asista cu gura căscată la spectacol și reușea să-i adreseze întrebarea sa. Țiganul îl învălui cu privirea lui spălăcită, înainte de a se pierde într-o băltoacă de păcură fumegîndă și puturoasă deasupra căreia continuau să plutească ecourile răspunsului său: « Melchiade a murit ». Sub lovitura acestei vești, José Arcadio Buendia rămase ca împietrit, încercînd să-și stăpînească durerea, pînă cînd oamenii strînși acolo se risipiră chemați de alte spectacole și pînă ce băltoaca armeanului taciturn se evaporă complet. Mai tîrziu, alți țigani îi confirmară că Melchiade pierise într-adevăr din pricina febrei în dunele de la Singapur, și că trupul lui fusese aruncat în marea lavei. În locul unde apa era mai adîncă. Cit despre copii, lor nu le pășă de această veste. Își băgaseră în cap că tatăl lor îi va duce să vadă invenția minunată a învățaților din Memfis, anunțată la intrarea unui cort care, după aceleași spuse, ar fi aparținut regelui Solomon. Stăruiră atît de mult încît José Arcadio Buendia plăti cei treizeci de reali și-i conduse pînă la mijlocul cortului unde stătea un uriaș cu pieptul păros și cu craniul ras, cu un inel de aramă trecut prin nas și cu un lanț greu la glezne, pus să păzească un sipet pirateresc. În clipa în care uriașul scoase capacul, din sipet răbufni un suflu înghețat. În interior nu se vedea decît un enorm bloc transparent, închizînd o mulțime nesfîrșită de ace peste care țîșneau în stelute multicolore pilpiirile amurgului. Descumpănit, fără să uite că băieții așteptau din partea lui o explicație imediată, José Arcadio Buendia îndrăzni să murmure:

— Acesta este cel mai mare diamant din lume.

— Nu, corectă țiganul. Este ghiață.

Fără să înțeleagă, José Arcadio Buendia își întinse mina spre bloc, însă uriașul îi opri gestul. « Încă cinci reali pentru a-l atinge », spuse el. José Arcadio Buendia plăti, și apoi putu să pună mina pe ghiață și s-o țină acolo cîteva minute, cu inima săltînd de bucurie și totodată de teamă la contactul cu misterul. Neștiind ce să spună, mai plăti încă zece reali pentru a permite copiilor să cunoască această experiență miraculoasă. Micul José Arcadio refuză să o atingă. Aureliano, dimpotrivă, făcu un pas înainte, puse mina pe ea, dar și-o retrase îndată: « Clocotește », strigă el înspăimîntat. Însă tatăl său nu-i dădu nici o atenție. Extaziat în fața acestei minuni autentice, își permise să uite pentru o clipă de insuccesul întreprinderilor sale delirante și de cadavrul lui Melchiade dat pradă caimanilor. Mai plăti încă cinci reali și, punînd mina pe blocul de ghiață, așa cum jură un martor pe Sfînta Scriptură, strigă:

— Iată marea invenție a epocii noastre.

Cînd, în secolul al XVI-lea, corsarul Francis Drake atacă Riohacha, străbunica Ursulei Iguaran se înspăimîntă atît de tare de alarma și loviturile tunurilor încît,

pierzându-și capul, se așează pe un cuptor aprins. Arsurile făcură din ea o soție nefolositoare pentru tot restul zilelor sale. Nu se putea așeza decît pe o rină, propțită pe perini, și trebuie să-i fi afectat și felul de a umbla, deoarece niciodată nu a mai fost văzută mergînd în public. Renunță la toate felurile de deprinderi și relații sociale, obsedată de ideea că trupul ei răspindea un miros a pîrlit. Zorile o apucau în curte, necutezînd să doarmă, deoarece visa că englezii pătrundeau prin fereastra odăii, cu ciinii lor sălbatici de atac, și că o supuneau la chinuri rușinoase cu fierul înroșit. Soțul ei, un negustor aragonez de la care avusese doi fii, tot căutînd un mijloc pentru a-i potoli spaima, cheltui jumătate din prăvălia sa pe doctorii și distracții. Sfirși prin a-și lichida fondurile și-și duse familia să trăiască departe de mare, într-un cătun sărăcăcios de indieni pașnici, situat pe coasta munților, unde construi pentru soția sa o odaie fără ferestre, pentru ca pirații din coșmarurile ei să nu poată pătrunde înăuntru.

În acest cătun retras trăia de foarte multă vreme un creol plantator de tutun, Don José Arcadio Buendia, cu care străbunicul Ursulei încheiasse o afacere atît de prosperă încît după puțini ani făcură avere. După veacuri, strănepotul creolului se căsătorii cu strănepoata aragonezului. Iată de ce, ori de cite ori nebuniile soțului ei o făceau să-și iasă din fire, Ursula sărea cu trei secole de evenimente fortuite înapoi, și blestema ceasul în care Francis Drake atacase Riohacha. Acesta nu era decît un simplu mijloc de ușurare căci, de fapt, ei erau uniți pînă la moarte printr-o legătură mai traicnică decît iubirea: o remușcare comună. Erau veri între ei. Crescuseră împreună în vechiul cătun din care strămoșii lor făcuseră, prin munca și prin regulile lor de viață, unul dintre cele mai frumoase sate ale provinciei. Deși se putea prevedea încă de la nașterea lor că vor deveni soț și soție, din ziua în care își împărtășiră intenția de-a se căsătorii, chiar părinții lor se străduiră să-i împiedice de la aceasta. Se temeau ca aceste două ramuri perfect sănătoase din două spițe seculare să nu cunoască încrucișate rușinea de a zămisli iguane. Existase un precedent groaznic. O mătuișă de-a Ursulei, măritată cu un unchi al lui José Arcadio Buendia, avusese un fiu care a purtat toată viața pantaloni largi, cu picioarele împreunate într-unul singur, și care a murit, scurgîndu-i-se tot singele, după patruzeci și doi de ani de existență în cea mai pură stare de feciorie, căci se născuse și crescuse cu o coadă cartilaginoasă în formă de sfredel și cu un smoc de păr la capăt. O coadă de porc pe care pentru nimic în lume n-o lăsa să fie văzută de vreo femeie, și care-l costă viața în ziua în care un prieten măcelar se oferi să i-o taie cu o lovitură de satir. José Arcadio Buendia, cu nepăsarea celor nouăsprezece ani ai săi, rezolvă problema printr-o simplă frază: « Puțin îmi pasă dacă vom avea purcei, numai să vorbească ». Și astfel se căsătoriră și ospățul, cu fanfară și jocuri de artificii, ținu trei zile. De atunci ar fi putut trăi fericiți, dacă mama Ursulei n-ar fi terorizat-o pe fiica ei cu tot felul de prevestiri sinistre privind progenitura, pînă cînd o convinse să se abțină de la consumarea căsătoriei. De teamă ca nu cumva soțul puternic și înflăcărat să profite de somnul ei pentru a o viola, Ursula îmbrăca înainte de a se culca un pantalon aspru pe care mama ei i-l croise dintr-o pinză de corabie, întărit printr-un sistem de curele încrucișate care se încheiau în față cu ajutorul unei cataramă groase de fier. Așa au trăit mai multe luni. El își păștea în timpul zilei cocoșii de luptă în timp ce ea țesea la război în tovărășia mamei ei. La căderea nopții se luptau ceasuri întregi într-o dezlănțuire de violență care părea că începuse să țină locul legăturilor amoroase, pînă cînd opinia publică ajunsese să bănuiască o stare anormală în evenimentele în curs și se zvoni că, după un an de căsătorie, Ursula încă mai era fecioară, deoarece bărbatul ei ar fi impotent. José Arcadio Buendia a fost ultimul care a auzit zvonul acesta.

— Vezi, Ursula, ce povestește lumea, îi spuse el femeii sale pe un ton foarte liniștit.

— Las-o să vorbească, răspunse ea. Noi știm bine, și tu și eu, că nu este adevărat.

Astfel, situația rămase neschimbată timp de încă șase luni, până în acea duminică tragică în care José Arcadio Buendia câștigă o luptă de cocoși împotriva lui Prudencio Aguilar. Scos din sărite, infuriat de spectacolul dat de cocoșul său însingerat, cel care pierduse se depărtă de José Arcadio Buendia pentru ca toată lumea să poată auzi ce avea să-i spună:

— Felicitări! strigă el. Să vedem dacă cocoșul acesta o va mulțumi în sfârșit pe femeia ta.

José Arcadio Buendia, cu un aer senin, își luă cocoșul. « Mă întorc îndată », se adresează spectatorilor. Apoi, lui Prudencio Aguilar

— Iar tu, fugi acasă și-ți caută o armă, căci te voi ucide.

Reveni după zece minute, cu lancea recidivistă a bunicului său. La poarta țarcului pentru luptele cu cocoși, unde se adunase jumătate de sat, îl aștepta Prudencio Aguilar. Acesta nu avu timp să se apere. Azvirlită cu forța unui taur și cu aceeași precizie, cu aceeași siguranță care-i îngăduise primului Aureliano Buendia să ucidă toți tigrii din regiune, lancea lui José Arcadio Buendia îi străpunse gitlejul. În seara aceea, în timp ce pe locul luptei era priveghiat mortul, José Arcadio Buendia pătrunse în odaia sa în clipa în care soția își îmbrăca pantalonii de castitate. Îndreptându-și lancea asupra ei, îi porunci: « Scoate-i! » Ursula nu se îndoi de hotărârea bărbatului ei.

— De se va întâmpla ceva, va fi din voia ta, murmură ea.

José Arcadio Buendia înfipse lancea în solul bătătorit.

— Dacă vei naște iguane, vom crește iguane, răspunse el. Dar nu va mai muri nimeni în satul acesta din pricina ta.

A fost o noapte frumoasă de iunie, aerul era răcoros, luna strălucea; au zăbovit în dezmierdări până în zori, nepăsători față de vintul care pătrundea în odaie și care aducea până la ei tinguirile familiei lui Prudencio Aguilar.

Afacerea s-a clasat ca fiind un duel de onoare, însă le-a rămas amindorura re-mușcarea. Într-o noapte, nevenindu-i somnul, Ursula ieși în curte să bea puțină apă și-l zări pe Prudencio Aguilar lângă ulciorul cel mare. Era livid, avind o expresie de tristețe adincă, și încerca să astupe cu un smoc de rogoz gaura pe care o avea în gitlej. Nu-i pricinui teamă, ci mai degrabă milă. Se întoarse în odaie pentru a-i povesti soțului ei cele văzute, dar acesta nu-i dădu nici o atenție. « Mortii nu se întorc, zise el. Adevărul este că nu mai putem îndura această povară pe suflet ». După două nopți, Ursula îl văzu din nou pe Prudencio Aguilar în baie, spălindu-și cu un smoc de rogoz singele încheșat de pe git. În altă noapte îl văzu plimbându-se prin ploaie. Istovit de halucinațiile femeii sale, José Arcadio Buendia ieși în curte, înarmat cu lancea. Mortul era acolo, avind aceeași expresie de tristețe.

— Du-te la dracu! îi strigă José Arcadio Buendia. Ori de câte ori vei reveni, te voi ucide din nou.

Prudencio Aguilar nu plecă și José Arcadio Buendia nu îndrăzni să arunce cu lancea în el. De atunci nu mai avu odihnă. Nesfârșita suferință cu care-l privise mortul, nostalgia profundă pe care acesta o avea după lumea celor vii, febrilitatea cu care cerceta casa căutînd un pic de apă ca să-și umezească smocul de rogoz nu încetară a-l obseda. « Trebuie să sufere greu, îi spuse Ursulei. Se vede că se simte foarte însingurat ». Ursula se înduioșase atât de mult, încit, data următoare cînd îl văzu pe mort ridicînd capacul oalelor de pe cuptor, înțelese ce căuta

și de atunci puse castroane pline cu apă în toată casa. Într-o noapte, când îl găsi spăindu-și rănila chiar în camera sa, José Arcadio Buendia nu mai putu rezista.

— Află, Prudencio, îi zise el. Ne vom duce din satul acesta cit vom putea mai departe și nu vom mai pune niciodată piciorul aici. Acum poți pleca liniștit.

Și așa au pornit să treacă munții. Mai mulți prieteni ai lui José Arcadio Buendia, tineri ca și el, ispititi de aventură, își goliră casele și luară cu sine femeile și copiii spre țara pe care nu le-o făgăduise nimeni. Înainte de a pleca, José Arcadio Buendia îngropă lancea în curte și înjunghie unul după altul magnificii săi cocoși de luptă, incredințat că în felul acesta îi va asigura puțină odihnă lui Prudencio Aguilar. Ursula nu luă cu ea decit un cufăr cu trusoul ei de mi-reasă, citeva unelte casnice și micul sipet cu piesele de aur pe care le moște-nise de la tatăl ei. Nu și-au trasat nici un itinerar precis. Se străduiră doar să înainteze în sensul opus drumului către Riohacha, ca să nu lase urme și să nu întilnească oameni cunoscuți. Era o expediție absurdă. După patrușprezece luni, cu stomacul răvășit de carne de maimuță-veveriță și de fiertură de năpirci, Ursula născu un băiat ale cărui părți trupești erau toate omenesti. Ea parcursese jumătate din drum într-un hamac atârnat de un par pe care doi oameni îl cărau în spate, deoarece picioarele i se umflaseră în chip monstruos și varicele îi plesneau ca niște bășici. Cu toate că te durea inima să-i vezi cu burțile umflate și cu ochii muri-bunzi, copiii rezistară mai bine decit părinții lor în călătoria care se dovedise a fi pentru ei, în cea mai mare parte a timpului, un izvor de distracții. Într-o dimineață, după mai bine de doi ani de mers, ei au fost primii muritori care au descoperit versantul de apus al munților. De pe piscul pierdut în nori, contemplară imensa suprafață de apă a mlaștinii care se întindea pină la celălalt capăt al lumii. Totuși, n-au întilnit niciodată marea. Într-o noapte, după ce rătăciseră luni de zile într-o zonă de smircuri, departe de ultimii băștinași întilniți în drum, poposiră pe malul unui riu cu pietriș, ale cărui ape semănau cu un torent de sticlă înghețată. Cu ani mai tirziu, în timpul celui de al doilea război civil, colonelul Aureliano Buendia încercă să facă același drum pentru a ataca Riohacha prin surprindere, însă, după șase zile de mers, își dădu seama că e o nebunie. Cu toate acestea, în noaptea în care poposiră lângă riu, tovarășii tatălui său aveau o înfățișare de naufragiați fără scăpare, în schimb numărul lor sporise în timpul expediției și fiecare se simțea pregătit (după cum s-a și întâmplat) să moară de bătrînețe. În noaptea aceea, José Arcadio Buendia visă că în locul acela se înalță un oraș plin de însuflețire, cu case ale căror ziduri erau făcute din oglinzi. Întrebă ce oraș era acesta și i se răspunse cu un nume pe care nu-l auzise niciodată, care nu avea nici o semnificație, dar care, în visul său, avea o rezonanță supranaturală: Macondo. În ziua următoare, îi convinse pe oamenii săi că nu vor mai găsi niciodată marea. Le porunci să doboare copacii pentru a deschide un luminii în apropierea cursului apei, în partea riului unde aerul era mai răcoros, și acolo întemeiară satul.

La două săptămîni după naștere, fiul lui José Arcadio și al lui Pilar Ternera fu adus în casa bunicilor săi. Ursula îl primi în silă, cedind încă o dată încăpățînării soțului ei, care nu putea concepe ca o odraslă din singele său să rămînă părăsită în voia soartei, însă hotări să i se ascundă copilului adevărata lui identitate. Deși primi numele de José Arcadio, rămase să-l numească mai simplu Arcadio, spre a se evita orice confuzie. În vremea aceea domnea o activitate atît de intensă în sat și casa era pradă unei dezordini atît de mari, încît grija pentru creșterea copiilor trecuse pe planul al doilea. Aceștia fură incredințați lui Visitacion, o indiană guajira care venise în sat însoțită de fratele ei, fugind de o ciură a nesomnului care bintuia

în tribul lor de mai mulți ani. Amândoi erau atît de ascultători și serviabili, încît Ursula îi luă în slujba ei pentru a o ajuta la treburile casnice. Astfel că Arcadio și Amaranta vorbiră limba indienilor înainte de a vorbi spaniola și învățară să bea ciorbă de șopîrle și să mănînce ouă de păianjen fără ca Ursula să bănuiască ceva, fiind prea ocupată cu un negoț promițător cu animale mici din zahăr ars. Macondo se schimbase cu desăvîrșire. . . Oamenii descoperiră calitatea bună a solului și poziția privilegiată față de mlaștină, astfel încît cătunul sărac de la început se schimbă repede într-un sat plin de activitate, cu prăvălii, magazine, ateliere de meșteșuguri și o șosea pe care traficul devenise neîntrerupt, și pe care sosiră primii arabi încălțați cu papuci, cu cercei la urechi, vinzînd mărgelile de sticlă în schimbul papagalilor. José Arcadio Buendia nu cunoscuse nici o clipă de răgaz. Fascinat de o realitate imediată care în momentul acela îi apărură mai fantastică decît universul vast al imaginației sale, se dezinteresă complet de laboratorul de alchimie, lăsă să doarmă materia extenuată după luni îndelungate de manipulare și redeveni omul întreprinzător de la început, acela care hotărîse traseul străzilor și așezarea caselor noi în așa fel încît nimeni să nu profite de avantaje de care ceilalți să nu se bucure în mod egal. Își creă atîta autoritate printre noii veniți, încît nu se punea nici o temelie, nici nu se trăgeau demarcațiuni fără să se ia avizul lui și se hotărî ca tot el să prezideze și la împărțirea pămînturilor.

. . . Scăpînd, măcar pentru moment, din mrejele imaginației sale, José Arcadio Buendia restabili repede ordinea și munca, și singura fantezie îngăduită fu eliberarea păsărilor care, de la întemeierea satului, însoreau zilele cu melodiile lor de fluier, și înlocuirea lor cu orologii muzicale în fiecare casă. Erau niște orologii încîntătoare din lemn fasonat, pe care arabii le schimbau pe papagali și pe care José Arcadio Buendia le sincroniză cu atîta precizie încît, la fiecare jumătate de oră, satul întreg se insenina la acordurile aceleiași melodii, care se desfășura progresiv pînă la culminarea într-o amiază exactă și unanimă, marcată de terminarea valsului. Tot José Arcadio Buendia a fost cel care, prin epoca aceea, a hotărît ca străzile satului să fie plantate cu migdali în loc de salcîmi, și care a descoperit, fără să-l fi dezvăluit vreodată, modul de a face nemuritori acești pomi. Cu mulți ani mai tîrziu, cînd Macondo nu mai era decît o aglomerare de barăci din lemn cu acoperișuri din tablă, pe străzile cele mai vechi dăinuiau încă migdalii, ciopîrțiți și plini de praf, însă nimeni nu mai știa atunci cine-i sădise. În timp ce tatăl său făcea ordine în sat și mama sa consolida patrimoniul familiei cu minunata ei crescătorie de cocoșei și peștișori de zahăr, care de două ori pe zi porneau din casă, înfipti în bețișoare din lemn de kapok, Aureliano petrecea ore îndelungate în laboratorul părăsit, inițiindu-se, prin propriile lui cercetări, în meșteșugul aurăriei. Crescuse atît de mult, încît hainele pe care i le lăsase fratele lui nu-i mai veneau și începuse să le ia pe ale tatălui său, însă Visitația trebuia să-i facă fel de fel de pluri la cămăși și la pantalonii, deoarece Aureliano nu moștenise corpolența celorlalți. Adolescența îl făcuse să-și piardă suavitatea glasului și-l făcuse taciturn și iremediabil solitar, redîndu-i în schimb acea strălucire intensă pe care o avea în priviri la nașterea sa. Dedicîndu-se în întregime experiențelor de aurărie, abia dacă-și părăsea laboratorul pentru a minca. Preocupat de caracterul închis al fiului său, José Arcadio Buendia îi dădu un rînd de chei ale casei și ceva bani, socotînd că, poate, avea nevoie de o femeie. Aureliano își cheltui însă banii pe acid clorhidric pentru a prepara apă regală, și, pentru a le înfrumuseța, înmuie cheile într-o baie de aur. Extravaganțele lui abia dacă erau comparabile cu acelea ale lui Arcadio și ale Amarantei, cărora începuseră să le crească dinți noi, dar care continuau să umble toată ziua agățîndu-se de straiile indienilor, neclintîți în încăpățînarea lor de a nu vorbi spaniola, ci limba guajiră. « N-ai de ce să te plîngi, îi spunea Ursula

soțului ei. Copiii moștenesc nebuniile părinților ». Și, în timp ce se plingea de nenorocul ei, convinsă că excentricitățile copiilor nu erau mai prejos decât o coadă de porc, Aureliano îi aruncă o privire care o scufundă în incertitudine.

— Va veni cineva, îi spuse el.

Ca întotdeauna atunci când rostea o proorocie, Ursula încercă să-l dezarmeze cu logica ei de gospodină. Era foarte firesc să vină cineva. În fiecare zi treceau prin Macondo zeci de străini fără să trezească nelișițe și fără să se anunțe în vreun chip secret. Însă, în pofida oricărei logici, Aureliano părea sigur de presimțirea lui.

— Nu știu cine va fi acela, zise el stăruind. Dar oricine ar fi, este pe cale să sosească.

În duminica următoare sosi, într-adevăr, Rebeca. Nu împlinise încă unsprezece ani. Făcuse obositoarea călătorie de la Manaure cu niște traficanți de blănuri care avuseseră misiunea de a o preda, împreună cu o scrisoare, lui José Arcadio Buendia, dar care nu putură explica precis cine era persoana care le ceruse acest serviciu. Nu avea alte bagaje decât o valiză cu îmbrăcăminte personală, un mic balansoar din lemn pictat de mină cu floricele multicolore, și un fel de săculeț din pinză gudronată care făcea un zgomot continuu de ciocnituri, în care transporta osemintele părinților ei. Scrisoarea adresată lui José Arcadio Buendia era scrisă în termeni foarte afectuoși de către cineva care continua să-l iubească foarte mult în ciuda timpului scurs și a depărtării, și care se vedea silit, împins de cel mai elementar umanism, să-i trimită din milă această biată orfană părăsită în voia soartei, verișoară de al doilea cu Ursula și prin urmare rudă și cu José Arcadio Buendia, ce e drept mai de departe, deoarece era fiica celui prieten neuitat care a fost Nicanor Ulloa și a vrednicei sale soții Rebeca Montiel, pe care Dumnezeu i-a chemat în împărăția cerurilor, și ale căror rămășițe se anexează la această scrisoare pentru a li se da un mormînt creștinesc. Toate numele menționate, ca și semnătura din scrisoare, erau perfect lizibile, dar nici José Arcadio Buendia, nici Ursula nu-și amintiră să fi avut rude cu aceste nume, și nici unul, nici celălalt nu cunoșteau pe cineva care să poarte numele trimițătorului, cu atât mai puțin în îndepărtatul oraș Manaure. A fost cu neputință să se smulgă vreo informație suplimentară de la fetiță. Din clipa sosirii, ea rămase șezînd în balansoar, sugîndu-și degetul mare și observînd totul cu ochi mari înspăimîntați, fără a părea că înțelege vreun cuvînt din întrebările ce i se puneau. Purta vestiminte în diagonală, vopsite în negru, roase de uzură, și cizmulite de lac scorjite. Părul îi era strîns după urechi cu fundițe de panglică neagră. La gît îi atîrna un guler cu desene șterse din pricina sudorii, iar la încheietura mîinii drepte avea un colț de animal, montat în aramă, care slujea ca amulet împotriva deochiului. Tenul ei verzui, pîntecul umflat, pielea întinsă ca a unei tobe, toate acestea erau semnele unei sănătăți șubrede și mîrturia unei infometări mai vechi decât ea însăși, dar atunci cînd i se dădu să mănînce rămase cu farfuria pe genunchi fără să vrea să se atingă de ea. Ajunseseră chiar să creadă că era surdă și mută, pînă în clipa cînd indienii o întrebă în limba lor dacă dorește puțină apă; ochii i se înviorară ca și cum ar fi regăsit niște cunoscuți și dădu afirmativ din cap.

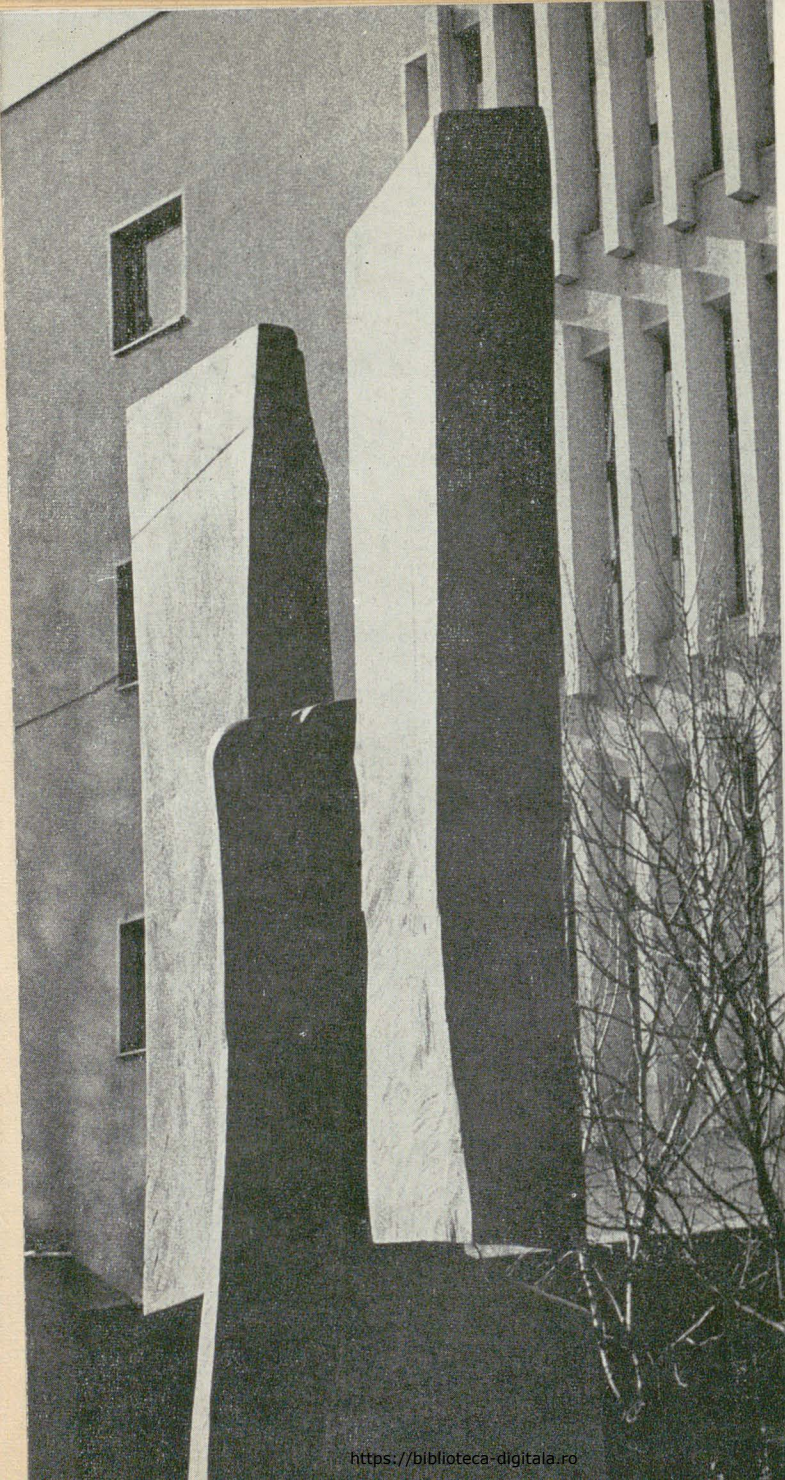
Rămase la ei, căci nu era altă soluție. Hotărîră să o numească Rebeca, acesta fiind, după scrisoare, prenumele mamei sale, și pentru că Aureliano avusese răbdarea să-i citească numele tuturor sfinților din calendar fără să obțină nici o reacție din partea ei. Deoarece, pe vremea aceea, nu exista cimitir la Macondo, fiindcă nu murise încă nimeni, păstrară săculețul cu oseminte așteptînd să găsească un loc potrivit unde să le îngroape și, multă vreme încă, părinții Rebecăi încurcau casa, niciodată în același loc, cu clempanitul și cotcodăcitul lor de cloșcă. A durat multă vreme pînă cînd Rebeca să se integreze în viața familială. Ședea în

balansoar, sugindu-și degetul, în colțul cel mai retras al casei. Nimic nu-i stirnea interesul, afară de muzica ceasornicelor, pe care o iscodea, la fiecare jumătate de oră, cu priviri neliniștite, sperind parcă să o descopere undeva în văzduh. Timp de câteva zile, nu reușiră să o facă să mănince. Nimeni nu înțelegea cum de nu murise deja de foame, cînd indienii, cărora nu le scăpa nimic, deoarece umblau mereu prin casă cu pașii lor tăcuți, descoperiră că Rebecă nu-i plăcea să mănince decît pămînt umed din curte și plăci de var pe care le desprindea de pe pereți cu unghiile. Era evident că părinții ei, sau cei care o crescuseră, o pedepseau pentru această deprindere urită, deoarece n-o făcea decît pe ascuns și-și dădea seama că face rău, silindu-se să-și ascundă proviziile pentru a le înghiți nevăzută de nimeni. De atunci, o supuseră unei supravegheri neîncetate. Răspîndiră fiere de vacă prin curte și spoiră zidurile cu sos de piper, crezînd că prin astfel de metode vor putea pune capăt viciului primejdios, dar ea dădu dovadă de atîta viclenie și îndemnare căutînd să-și procure pămînt, încît Ursula trebui să recurgă la mijloace mai drastice. Turna suc de portocale și revent într-un castron pe care-l lăsa descoperit toată noaptea, iar dimineața următoare i-l dădea să-l bea la micul dejun. Deși nu-i spusese nimeni că un astfel de leac era destinat în mod special vindecării mîncătorilor de pămînt de viciul lor, ea socotea că orice fel de substanță amară pe stomacul gol nu va întîrzia să provoace reacția ficatului. Rebeca era atît de rebelă și de tare în ciuda rahitismului ei, încît trebuia stăpînită și culcată la pămînt ca un vițel pentru a o sili să-și înghită doctoria și cu greu i se putură înfrînge smuciturile și suporta vorbele misterioase pe care le striga între două mușcă-turi sau scuipături, și care, după spusele indienilor scandalizați, reprezentau cele mai urite obscenități pe care le putea concepe limba lor. După ce Ursula află toate acestea, își completă tratamentul cu lovitură de bici. Nu s-a putut stabili niciodată dacă reventul sau bătaia produsese efectul, sau amîndouă, combinate, este sigur însă că după câteva săptămîni Rebeca începu să dea semne de vindecare. Lua parte la jocurile lui Arcadio și ale Amarantei, care o primiră ca pe o soră mai mare, și mîncă cu poftă servindu-se cum se cuvine de tacîmul ei. În curînd se văzu că vorbea spaniola la fel de curgător ca limba indienilor, că era deosebit de îndemînată și că intona valsul ceasornicelor cu cuvinte foarte drăguțe compuse chiar de ea. Toată lumea începuse să o considere ca făcînd parte din familie. Manifesta față de Ursula o afecțiune pe care n-au avut-o niciodată propriii ei copii, o numea pe Amaranta surioară, pe Arcadio frățior, pe Aureliano unchi și pe José Arcadio Buendia bunic. Astfel că ajunse să merite, ca și ceilalți, numele de Rebeca Buendia, singurul nume pe care-l avu vreodată și pe care-l purtă cu vrednicie pînă la moarte.

Într-o noapte, pe vremea cînd Rebeca se vindecase de viciul ei de mîncătoare de pămînt și fu dusă să împartă odaia celorlalți copii, indiana care dormea cu ei se trezi din întîmplare și auzi un zgomot curios de du-te vino într-un colț. Sări în picioare, alarmată, crezînd că a intrat vreun animal în cameră, și o descoperi pe Rebeca în balansoarul ei, sugindu-și degetul și avînd ochii aprinși ca cei ai unei pisici în întuneric. Înlemnită de groază, prăbușită sub această fatalitate care-o persecuta, Visitation recunoscu în ochii Rebecăi simptomele epidemiei care-i silise, pe fratele ei și pe ea, să se exileze pentru totdeauna dintr-o împărăție milenară unde aveau titlul de principii. Era boala nesomnului.

În zorii zilei, indianul Cataure dispăruse. Sora lui rămase; inima ei fatalistă îi spunea că flagelul mortal avea s-o urmărească în tot chipul pînă în colțul cel mai îndepărtat al pămîntului. Nimeni nu înțelese neliniștea lui Visitation. « Dacă nu poți dormi, cu atît mai bine, zicea José Arcadio Buendia cu voce bună. Pentru noi viața va fi cu atît mai rodnică ». Însă indiana le explică că ceea ce

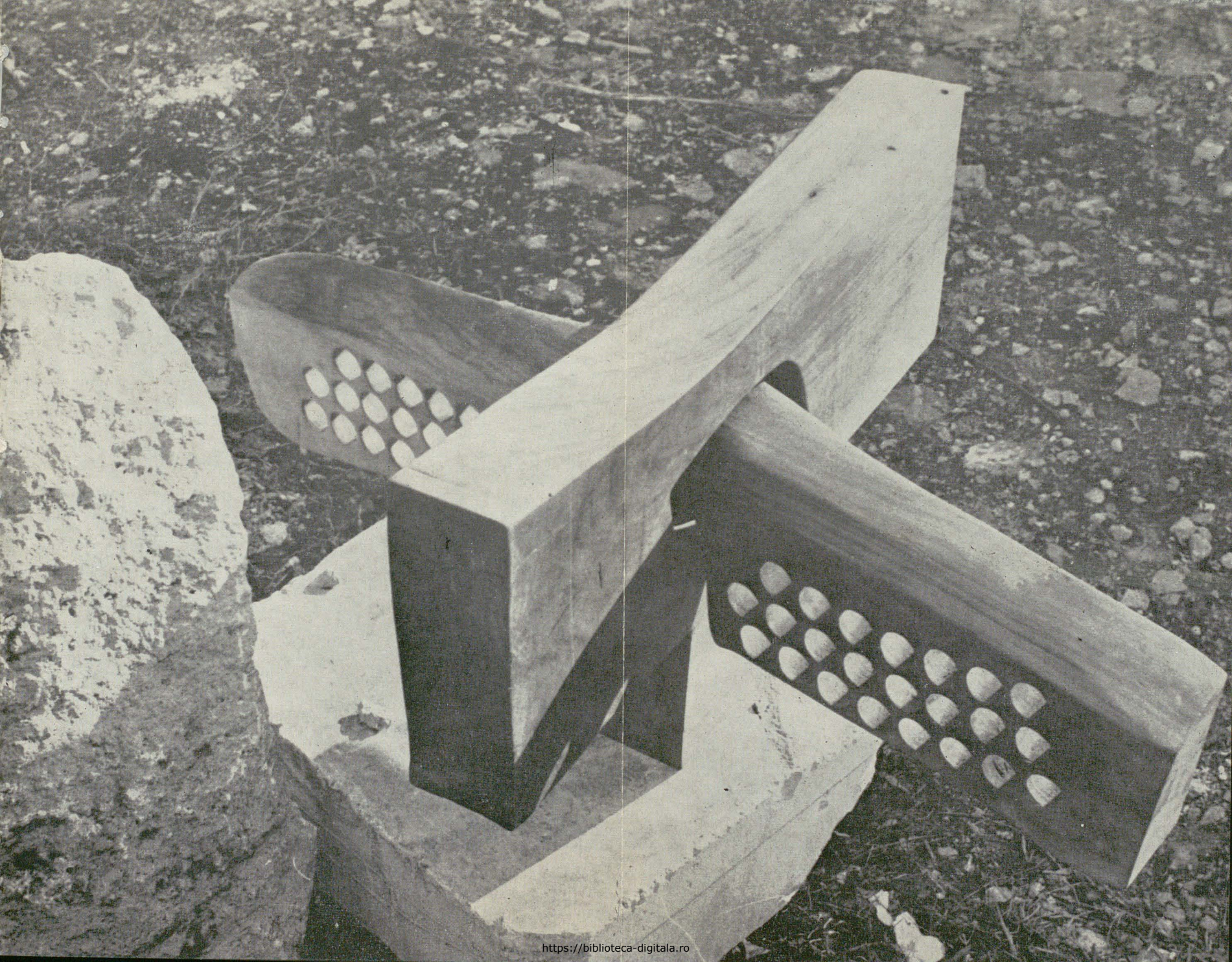

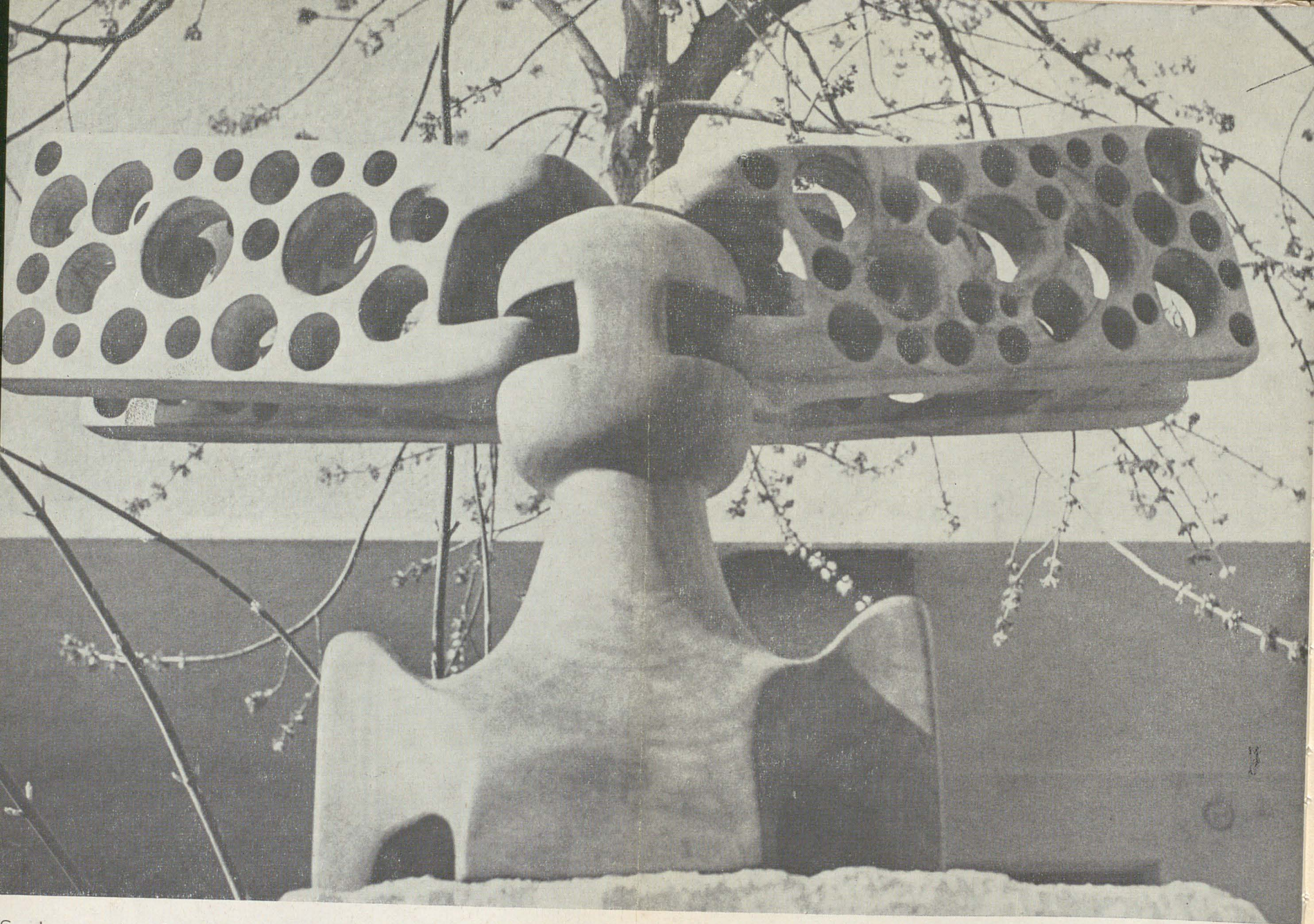
Îmbinare

Victorie

Sculpturi de OVIDIU MAITEC

Cavalerul

era mai de temut la această boală a nesomnului nu era imposibilitatea de a dormi, deoarece corpul nu resimțea nici o oboseală, ci evoluția ei inexorabilă pînă la manifestarea cea mai critică: pierderea memoriei. Voia să spună că pe măsură ce bolnavul se obișnuia cu această stare de veghe, începeau să se șteargă din minte amintirile copilăriei, apoi numele și noțiunea fiecărui lucru și, pînă la urmă, identitatea oamenilor și chiar conștiința existenței proprii, pînă la întunecarea într-un fel de idiotie fără trecut. José Arcadio Buendia, murind de ris, socoti că e vorba, mai mult nici mai puțin, de una din acele numeroase boli inventate de superstiția indigenilor. Însă Ursula luă, pentru orice eventualitate, precauția de a o separa pe Rebeca de ceilalți copii.

După cîteva săptămîni, cînd spaima lui Visitacion părea calmată, José Arcadio Buendia începu într-o noapte să se răsucească în pat fără să poată dormi. Ursula, trezită și ea, îl întrebă ce are, iar el îi răspunse: « Mă tot gîndesc la Prudencio Aguilar ». Nu mai putură închide ochii nici o clipă, însă a doua zi se simțiră atît de odihniți și bine dispuși încît uitară de acea noapte urîtă. La ora dejunului, Aureliano povesti uimit că se simțea în formă perfectă, deși petrecuse toată noaptea în laborator pentru a auri o broșă pe care se gîndea să i-o ofere Ursulei de ziua ei. Nimeni nu se neliniști, de fapt, pînă în ziua a treia, cînd, nesimțînd nici o poftă de somn, își dădură seama că nu închiseră ochii de mai bine de cincizeci de ceasuri.

— Și copiii au rămas treji, remarcă indiana cu fatalismul ei de neclintit. Cînd pătrunde undeva, ciurma nu cruță pe nimeni.

Contractaseră, într-adevăr, boala nesomnului. Ursula, care învățase de la mama ei puterile medicinale ale plantelor, prepară și dădu tuturor să bea o băutură pe bază de aconită, dar, cu toate acestea, nimănui nu-i veni somnul și-și trecură toată ziua visînd treji. În această stare de luciditate înfricoșătoare și de halucinație, vedeau nu numai imaginile care alcătuiau visele lor proprii, ci fiecare vedea totodată și imaginile visate de ceilalți. Era ca și cum casa s-ar fi umplut de fantome. Șezînd în balanșoarul ei dintr-un colț al bucătăriei, Rebeca visă un om care-i semăna foarte mult, îmbrăcat în haine albe, cu gulerul cămășii încheiat cu un buton de aur, și care venea să-i aducă un buchet de trandafiri. Era însoțit de o femeie cu miini delicate care luă un trandafir și-l prinse în părul fetei. Ursula înțelese că acest bărbat și această femeie nu erau altcineva decît părinții Rebecăi însă, deși se strădui să-i recunoască, această viziune îi confirmă certitudinea că nu-i întîlnise niciodată. În vremea aceea, printr-o neglijență pe care José Arcadio Buendia nu și-o iertă niciodată, micile animale din caramel continuau să se vîndă prin sat. Atît oamenii mari cît și copiii sugeau încîntați delicioșii cocoșei verzi ai nesomnului, minunații pești trandafirii ai nesomnului și drăgălașii căluți galbeni ai nesomnului, în așa fel încît zorii zilei de luni surprinseră satul întreg treaz de nesomn. La început nu se neliniști nimeni. Dimpotrivă, toată lumea se feliță că n-a dormit de loc, căci era atîta treabă de făcut atunci la Macando încît zilele păreau prea scurte. Oamenii lucrară atîta, încît în curînd nu mai rămase nimic de făcut și se pomeniră cu brațele încrucișate la orele trei de dimineață, numărînd notele muzicii din valsul ceasornicelor. Acei care voiau să doarmă, nu pentru că ar fi fost oboșiți, ci de dragul viselor,recurseră la tot felul de metode istovitoare. Se adunau pentru a conversa fără oprire, repetînd ceasuri întregi aceleași glume, complicînd pînă la limita exasperării povestea cu cocoșul roșu, care era un joc fără sfîrșit în care povestitorul întrebă dacă vor să povestească istoria cu cocoșul roșu, iar dacă i se răspundea că da, atunci povestitorul zicea că el n-a cerut să i se răspundă da, ci dacă vor să povestească istoria cu cocoșul roșu, iar dacă toată lumea tăcea, povestitorul zicea că nu ceruse nimănui să tacă, ci să-i spună dacă vor să le povestească istoria cu cocoșul

roșu, și nimeni nu putea să plece deoarece povestitorul zicea că nu ceruse nimănui să plece, ci să-i spună dacă vor să le povestească istoria cu cocoșul roșu, și tot așa mai departe, într-un cerc vicios care putea dura nopți întregi.

Cînd José Arcadio Buendia își dădu seama că pesta invadase satul întreg, îi adună pe capii de familie pentru a le explica ceea ce știa despre boala nesomnului, și se luară măsuri pentru a se preveni răspîndirea flagelului prin celelalte cătune ale mlaștinii. În felul acesta se scoaseră de la gîtul caprelor clopoței aduși de arabi în schimbul papagalilor și se puseră la intrarea în sat, la dispoziția celor care, rămînînd surzi la recomandările și la rugămintile santinelor, insistau să pătrundă aici. Orice străin care trecea în vremea aceasta pe ulițele satului trebuia să sune din clopoțel, pentru ca populația bolnavă să știe că acesta nu este bolnav. Nu li se îngăduia să bea și să mănînce nimic pe timpul șederii lor, deoarece nu era nici o îndoială că boala se transmitea numai prin mîncare și că tot ceea ce se putea mîncă și bea era contaminat de nesomn. Astfel că ciuma rămase circumscrisă la perimetrul satului. Carantina a fost atît de eficace încît sosi ziua în care starea excepțională începu să fie considerată ca un lucru foarte firesc, iar viața se organizează în așa fel încît munca își relua ritmul și nimeni nu se mai neliniște din pricina obiceiului inutil de a dori să doarmă.

Aureliano concepu formula prin care aveau să se apere luni de zile împotriva pierderii memoriei. O descoperise din întîmplare. Expert în insomnie, deoarece el fusese printre primii atinși de ea, deprinse la perfecție meșteșugul aurăriei. Într-o zi, căutînd mica nicovală care-i servea la laminatul metalelor, nu-și mai aminti cum se numește. Tatăl său îi spuse: «Este o nicovală». Aureliano îi scrisese numele pe o bucată de hîrtie pe care o lipi la baza nicovalei: *nicovală* . . . În felul acesta era sigur că în viitor nu-l va mai uita. Nu-i trecu prin cap că acesta era un prim simptom al amneziei, deoarece obiectul în cauză avea un nume ușor de uitat. Cu toate acestea, după cîteva zile, observă că-i venea greu să-și amintească mai toate obiectele din laborator. Și atunci însemnă pe fiecare dintre acestea numele respective, în așa fel încît era suficient să le citească pentru a le putea identifica. Atunci cînd tatăl său îi împărtăși neliniștea că uitase chiar și evenimentele cele mai însemnate din copilăria sa, Aureliano îi aplică metoda lui, iar José Aureliano Buendia o puse în practică în toată casa și, mai tirziu, o impuse satului întreg. Cu o pensulă muiată în cerneală însemnă toate lucrurile pe numele lor: *masă, scaun, ceasornic, ușa, zid, țat, castron*. Se duse în ogradă și însemnă atît animalele cit și plantele: *vacă, țap, porc, găină, manioc, malanga, bananier*. Încetul cu încetul, studiînd resursele nefîrșite ale uitării, își dădu seama că ar putea veni ziua cînd vor recunoaște fiecare lucru grație inscripției sale, însă nu-și vor mai aminti la ce servește. Se făcu atunci mai explicit. Inscripția pe care o atîrnase de greabănul vacii era un model pentru modul în care oamenii din Macondo înțelegeau să lupte împotriva uitării: *lată vaca, trebuie mulsă în fiecare dimineață pentru ca să dea lapte, acesta trebuie fiert și amestecat cu cafea pentru a se obține cafea cu lapte*. Continuă să trăiască astfel într-o lume fugară, deocamdată ținută în cuvinte, dar care nu va întîrzia să le scape fără întoarcere, de îndată ce vor uita însuși înțelesul scrierii.

La intrarea drumului spre mlaștină se fixase o pancartă purtînd numele de *Macondo*, iar pe ulița principală alta care proclama: *Dumnezeu există*. Nu era nici o casă în care să nu se fi scris ceea ce trebuia pentru fixarea în memorie a tuturor lucrurilor, a tuturor sentimentelor. Însă un astfel de sistem reclama atîtă vigilență și tărie de caracter, încît mulți oameni căzură pradă unei realități imaginare create de ei înșiși, care se vădi mai puțin practică, însă mai reconfortantă. Cel mai mult a contribuit la răspîndirea acestei mistificări Pilar Ternera,

cu ideea ei ingenioasă de a citi trecutul în cărțile de joc, așa cum pe vremuri citea viitorul. Pe această cale piezișă, acești oameni care nu dormeau începură să trăiască într-o lume născută din interferențele și hazardul cărților, în care amintirea tatălui se identifica de voie de nevoie cu cea a cutărui bărbat negricios venit la începutul lui aprilie, iar imaginea mamei cu aceea a cutărei femei brune care purta un inel de aur la mina stângă, și când cutare dată a nașterii se reducea la ultima marți când se auzise cîntînd ciocîrlia în dafin. Biruit de aceste practici consolatoare, José Arcadio Buendia se hotărî atunci să construiască acea mașină a memoriei pe care o dorise altădată pentru a-și aminti de toate invențiile minunate ale țiganilor. Principiul acestei mașini consta în puterea de a revizui în fiecare dimineață, de la început pînă la sfîrșit, totalitatea cunoștințelor dobîndite în viață. Și-o închipua ca pe un fel de dicționar cu mișcare giratorie, pe care un individ așezat în axul ei putea să o acționeze cu ajutorul unei manivele, în așa fel încît în citeva ceasuri, să defileze prin fața lui noțiunile cele mai necesare pentru existență. Ajunsesse să redacteze aproape patrusprezece mii de fișe, cînd sosi pe drumul mlaștinii un moșneag bizar, cu clopoțelul melancolic al celor care dorm, tîrînd după el o valiză pîntecoasă, legată cu ajutorul unor sfori și o trăsuriacă acoperită cu zdrențe negre. Se duse direct la casa lui José Arcadio Buendia.

Deschizîndu-i ușa, Visitation nu-l recunoscuse și crezu că avea de gînd să vîndă pe ascuns niscaiva mărfuri, neștiind că nimic nu se mai putea vinde într-un sat care se cufundase iremediabil în mlaștinile uitării. Era un moșneag tare neputincios. În ciuda vocii sale, frînte și ea de incertitudini, și a miinilor lui care păreau că se indoiesc de existența lucrurilor, era limpede că venea dintr-o lume în care oamenii încă mai puteau să doarmă și să-și aducă aminte. José Arcadio Buendia îl găsi șezînd în odaia comună, făcîndu-și vînt cu pălăria lui neagră, peticită toată, în timp ce citea cu atenție și compătimitate inscripțiile fixate pe pereți. Îl salută arătîndu-i multă prietenie, căci se temea ca nu cumva să-l fi cunoscut altă dată iar acum să nu-l mai recunoască. Însă vizitatorul îi observă prefăcătoria. Se simți dat uitării, victimă nu a unei uitări a inimii care putea fi remediată, ci a unei alte uitări, mai crude și iremediabile, pe care o cunoștea foarte bine, căci aceasta era uitarea morții. Atunci înțelese. Își deschise valiza umplută pînă la refuz cu obiecte misterioase și scoase din ea o cutie cu flacoane. Îi dădu lui José Arcadio Buendia să bea o substanță de culoare îmbietoare și în memoria acestuia făcu lumină. Ochii i se umplură de lacrimi, apoi își dădu seama de absurditatea locului în care se afla, unde fiecare obiect era însemnat cu numele său, i se făcu rușine de atîtea enormități și prostii afișate pe pereți și pînă la urmă recunoscuse, uluit, radios, plin de bucurie, persoana noului venit. Era Melchiade.

În timp ce Macondo sărbătorea redobîndirea amintirilor, José Arcadio Buendia și Melchiade scuturară praful de pe vechea lor prietenie. Țiganul venise în sat, hotărî să rămînă aici. Fusese într-adevăr, în lumea morților, dar se întorsese, neputînd îndura singurătatea. Alungat din tribul său, despuat de orice putere supranaturală drept pedeapsă pentru fidelitatea sa față de viață, hotărî să se refugieze în acest colț al pămîntului, pe care moartea nu-l descoperise încă, pentru a se dedica punerii la punct a unui laborator de dagherotipie. José Arcadio Buendia nu auzise niciodată vorbindu-se de o astfel de invenție. Dar atunci cînd se văzu fixat, împreună cu toată familia sa, în eternitate, pe o placă de metal cu reflexe fumurii, amuți de uimire. Din epoca aceasta data dagherotipul oxidat pe care se putea vedea José Arcadio Buendia, cu părul zburlit și sur, cu un guler scrobbit încheiat cu un buton de aramă, cu un aer solemn și buimac, pe care Ursula, murînd de ris, îl compara cu « un general speriat ». Într-adevăr, José Arcadio Buendia era destul de speriat în acea dimineață diafană de decembrie cînd se luase daghero-

tipul, căci își inchipuia că oamenii aveau să se topească încetul cu încetul, pe măsură ce chipurile lor se întipăreau pe plăcile metalice. În urma unei curioase întorsături a lucrurilor, Ursula fu cea care îi scoase această idee din cap, după cum tot ea, uitînd de vechile ei ranchiune, hotărî ca Melchiade să rămînă în casa lor, deși nu îngădui niciodată să i se facă un dagherotip, căci (pentru a repeta cuvintele ei) nu vroia să rămînă pentru totdeauna de risul nepoților.

... Între timp, Melchiade termină cu înregistrarea pe plăci a tot ce se putea înregistra la Macondo, și părăsi laboratorul de dagherotipie spre bucuria delirantă a lui José Arcadio Buendia, care hotărîse să-l folosească pentru a aduce proba științifică a existenței lui Dumnezeu. Urmărind un proces complex de expuneri suprapuse, făcute în diferite locuri din casă, era sigur că va obține, mai curînd sau mai tirziu, dagherotipul lui Dumnezeu, dacă acesta exista, sau că va pune capăt odată pentru totdeauna ipotezelor favorabile existenței lui. Melchiade se apucă să aprofundeze interpretările lui Nostradamus. Zăbovea pînă noaptea tirziu, sufocîndu-se în jiletca lui strîmtă din catifea decolorată, mizgălind hirtii peste hirtii cu minutele sale de vrăbioi, ale căror inele își pierduseră strălucirea de odinioară. Într-o noapte i se păru că a găsit o prevestire cu privire la viitorul satului Macondo. Va fi un oraș-lumină, cu case mari din sticlă, în care nu va mai rămîne nici o urmă din neamul Buendia. « Greșit ! protestă José Arcadio Buendia. Nu vor fi case de sticlă, ci de gheață, așa cum am visat eu cîndva, și va exista un Buendia în vecii vecilor ! »

Armonia restabilită n-a mai fost tulburată decît de moartea lui Melchiade. Evenimentul era de prevăzut, mai puțin însă împrejurările. La cîteva luni după întoarcerea sa, începuse să îmbătrînească atît de repede și într-un chip atît de neliniștitor încît foarte curînd ajunse să fie privit ca unul dintre acei străbunici inutili care se foiesc ca niște umbre prin odăi, tîrșindu-și picioarele, pomenind cu glas tare timpurile frumoase din trecut, și de care nimeni nu se mai ocupă și nici nu-și mai amintește de fapt pînă în dimineața cînd sînt găsiți morți în patul lor. La început, José Arcadio Buendia îl ajută în lucrul său, entuziasmat de noutatea dagherotipului și de prezicerile lui Nostradamus. Dar țiganul devenea din ce în ce mai greu de înțeles și, încetul cu încetul, fu părăsit în singurătatea lui. Melchiade își pierdea puțin cîte puțin vederea și auzul, părea că-și confundă interlocutorii cu oameni pe care-i cunoscuse în timpurile îndepărtate ale istoriei omenirii, și răspundea la întrebările ce i se puneau într-un amestec confuz de limbi și dialecte. Umbla bijblind în gol, dar reușea să se strecoare printre lucruri cu o suplețe inexplicabilă, ca și cum ar fi fost înzestrat cu un simț al orientării, bazat pe presimțirile nemijlocite. Într-o zi uită să-și pună dantura pe care o lăsase peste noapte într-un pahar cu apă la capul patului, și de atunci n-o mai puse niciodată. Cînd Ursula hotărî mărirea casei, prevăzu pentru el o odaie așezată lîngă atelierul lui Aureliano, departe de zgomotul și forfota din casă, cu o fereastră prin care să se reverse soarele, și o etajeră pe care ea însăși rîndui cărțile nimicite aproape în întregime de molii și de praf, hirtiile fragile acoperite cu semne neînțelese și paharul cu dantura, în care se prinseseră plante acvatice cu minuscule flori galbene. Noua încăpere părea să-i convină lui Melchiade, deoarece nu mai era văzut pe nicăieri, nici chiar în sufragerie. Nu mergea decît în atelierul lui Aureliano, unde petrecea ore întregi mizgălindu-și literatura enigmatică pe pergamentele pe care le adusese cu sine și care păreau fabricate dintr-o materie uscată ce se risipea ca o pastă fărîmicioasă. Acolo gusta din mîncarea pe care Visación i-o aducea de două ori pe zi, deși în ultimul timp își pierduse pofta de mîncare

și nu se mai hrănea decât cu legume. Foarte curînd luă înfățișarea de detașare specifică vegetarienilor. Pielea i se acoperi cu un mușchi fin asemănător cu acela de pe jiletca sa anacronică de care nu se despărțise niciodată, iar atunci cînd respira, suflarea lui răspîndea un miros de animal care doarme. Aureliano ajunsese să uite de el, fiind prea absorbit de poemele sale, însă o dată avu impresia că pricepe ceva din monologurile lui mormăite și deveni mai atent. De fapt, singurul lucru pe care putu să-l desprindă din aceste lungi avalanșe de conciliabule, fu repetarea insistență a aceleiași cuvînt *echinoctiu*, *echinoctiu*, *echinoctiu*, precum și numele lui Alexander von Humboldt. Arcadio se apropie ceva mai mult de el cînd începu să-i ajute lui Aureliano în lucrările sale de aurărie. Melchiade răspunse la aceste eforturi de a comunica, rostind uneori cîteva fraze în spaniolă, care nu prea aveau legătură cu realitatea. Cu toate acestea, într-o după amiază, păru luminat de o emoție neașteptată. După mulți ani, în fața plutonului de execuție, Arcadio avea să-și amintească glasul tremurător cu care Melchiade îi citise cîteva pagini din scrisul său indescifrabil, din care bineînțeles că nu înțelesese nimic, dar care, recitate astfel cu glas tare, semănau cu niște enciclice psalmodiate. Apoi surise pentru prima oară după foarte multă vreme și zise în spaniolă: « Cînd voi muri, timp de trei zile ardeți mercur în odaia mea ». Arcadio îi povesti lui José Arcadio Buendia, iar acesta încercă să afle mai multe, dar nu obținu drept răspuns decît o singură frază: « Am dobîndit nemurirea ». Cînd răsuflarea lui Melchiade începu să miroasă, Arcadio îl duse să se scalde la rîu în fiecare joi dimineață. Părea că se îndreaptă. Se dezbrăcă și se arunca în apă împreună cu copiii și simțul său misterios de orientare îl ajuta să ocolească locurile adînci și periculoase. « Apa este elementul nostru » spuse el odată. . .

Într-o joi, înainte de a porni spre rîu, Aureliano îl auzi zicînd: « Am murit de febră în nopțile Singapurului ». În ziua aceea, intră în apă printr-un vad rău și nu mai putu fi găsit decît a doua zi dimineața, la cîteva kilometri în josul apei, zăcînd la o cotitură a rîului, scaldat în lumină, cu un vultan solitar odihnind pe pîntecele său.

În ciuda protestelor scandalizate ale Ursulei, care-l plînsese cu mai multă durere decît pe propriul ei tată, José Arcadio Buendia se împotrivi să fie înmormîntat: « E nemuritor, declară, și el însuși a dezvăluit formula învierii ». Aprinse din nou vechiul cuptor părăsit și puse la fiert o căldare de mercur lingă cadavrul care începuse să se acopere cu bășici albastre. Don Apolinar Moscote, *corregidorul*, îndrăzni să facă observația că un înecat neînmormîntat reprezintă un pericol pentru sănătatea publică. « Nici pomeneală, de vreme ce trăiește », se mărgini să-i răspundă José Arcadio Buendia, care continuă timp de șaptezeci și două de ceasuri afumarea cu mercur, pînă cînd cadavrul începu să erupă în eflorescențe livide, ale căror șuierături subțiri îmbîciseau casa cu un abur pestilențial. Abia atunci îngădui să fie înmormîntat, însă nu ca un ins oarecare, ci cu onorurile rezervate celui mai mare binefăcător al satului Macondo. Au fost primele funeralii, urmate de mulțimea cea mai numeroasă care s-a văzut vreodată în sat, abia întrecute, un secol mai tîrziu, de carnavalul funebru pentru Mamá Grande. Îl înmormîntară sub o piatră funerară, înălțată drept în mijlocul terenului pe care-l destinaseră cîmîtîrului, cu o placă pe care sta scris singurul lucru care se știa despre el: MELCHIADE.

.....
Călătoria Amarantei, aminată mereu din pricina ocupațiilor Ursulei, fu organizată în mai puțin de o lună. . .

Din pricina absenței lor, a prezenței nevăzute a lui Melchiade care-și continua preumblările tăcute dintr-o cameră în alta, locuința părea imensă și pustie. În grija Rebecăi rămăsese bunul mers al casei, în timp ce indiana luă asupra ei lucrările

de brutărie. La căderea nopții, când sosea logodnicul ei, Pietro Crespi, precedat de un zefir proaspăt de lavandă, aducând întotdeauna o jucărie în dar, Rebeca îl primea în salonul principal, cu toate ușile și ferestrele deschise, ca să nu trezească nici o bănuială. Era o precauție de prisos, deoarece italianul se arătase atât de respectuos încât nu atinsese nici măcar mîna aceleia care avea să-i fie soție în mai puțin de un an. Toate aceste vizite sfîrșiseră prin a umple casa cu jucării miraculoase. Dansatoare automate, cutiute muzicale, maimuțe acrobate, cai umblători, clowni toboșari — bogata și surprinzătoarea faună mecanică pe care o aducea Pietro Crespi — învinseră întristarea pe care o încercase José Arcadio Buendia în urma morții lui Melchiade, și-l transportară din nou în vechile vremuri bune, cînd se ocupa de alchimie. Se cufundă acum într-un paradis de păsări spintecate și de mecanisme demontate, străduindu-se să le perfecționeze printr-un sistem de mișcare perpetuă bazată pe principiul pendulului.

... În cele din urmă, reuși să culeagă roadele încercărilor sale: racordă o dansatoare mecanică la mașinăria unui orologiu și automatul dansă fără oprire în ritmul propriei sale muzici, timp de trei zile. Această descoperire îl ațîță mai mult decît oricare dintre vechile lui întreprinderi nebunești. Nu mai minca. Nu mai dormea. Lipsit de grija vigilentă a Ursulei, se lăsă tirît de imaginație pînă la o stare de delir perpetuu din care n-avea să mai iasă niciodată. Își petrecea nopțile înconjurînd camera, gîndind cu voce tare, căutînd un anume mod de a aplica principiile pendulului la carul cu boi, la brăzdarele plugului, la tot ceea ce, odată pus în mișcare putea fi de folos omului. Febra insomniei îi istovise atât de mult puterile că, într-o bună zi, nu-l putu recunoaște pe bătrînul cu părul albit și cu gesturile tremurînde care pătrunse în odaia lui. Era Prudencio Aguilar. După ce, în sfîrșit, îl recunoscuse, mirat că morții îmbătrînesc și ei, José Arcadio Buendia se simți răscolit de nostalgie: « Prudencio ! strigă el. Cum de-ai socotit să bați atîta cale pînă aici? » După atîția ani petrecuți în moarte, regretul după lumea celor vii era atît de acut, nevoia de tovarășie atît de chinuitoare, și atît de îngrozitoare apropierea celeilalte morți în sinul morții, încît Prudencio Aguilar ajunsese să-l iubească pe cel mai crîncen dușman al său. Trebuise să-l caute multă vreme. Îi întrebasese despre el pe morții de la Riohacha, pe morții care veneau din Valea Upar, pe aceia care veneau dinspre mlaștini, dar nimeni nu-i putea da vești pentru simplul motiv că Maconco fusese un sat necunoscut de către morți, pînă în ziua sosirii lui Melchiade, care îi semnală poziția printr-un mic semn negru pe hărțile bălțate ale morții. José Arcadio Buendia sporovăi cu Prudencio Aguilar pînă în zori. După cîteva ceasuri, sleit de veghe, pătrunse în atelierul lui Aureliano și-l întrebă: « În ce zi sîntem? » Aureliano îi răspunse că e marți. « Tocmai așa mă gîndeam și eu, zise José Arcadio Buendia. Dar dintr-o dată mi-am dat seama că e tot luni, ca și ieri. Privește cerul, privește pereții, privește begoniile. Și astăzi e tot luni ». Obişnuit cu extravagantele lui, Aureliano nu-l luă în seamă. A doua zi, miercuri, José Arcadio Buendia veni din nou în atelier: « Este o adevărată nenorocire, zise el. Privește văzduhul, ascultă bîzîitul soarelui, totul este la fel ca ieri și ca alaltăieri. Și azi e tot luni ». În seara aceea, Pietro Crespi îl găsi pe verandă, scîncînd în chip jalnic, așa cum fac bătrînii, jelindu-l pe Prudencio Aguilar, jelindu-l pe Melchiade, jelindu-l pe părinții Rebecăi, jelindu-l pe tatăl și pe mama sa, pe toți acei de care putu să-și aducă aminte și care se aflau singuri în moarte. Îl dăruî un urs care umbla singur pe două labe pe o coardă întinsă, însă nu reuși să-l abată de la obsesiile lui. Îl întrebă ce s-a mai întîmplat cu proiectul despre care-i vorbise cu cîteva zile înainte, cu privire la posibilitățile construirii unui mecanism cu pendul care să le îngăduie oamenilor să zboare, iar José Arcadio Buendia îi răspunse că e un lucru cu desăvîrșire imposibil, de-

oarece pendulul poate să ridice orice, dar nu se poate ridica pe sine însuși. Joi, reapăru în atelier cu un aer răvășit: « Mecanismul timpului s-a dereglat ! zise el, aproape suspinind. Iar Ursula și Amaranta sînt atît de departe ! » Aureliano îl dojeni ca pe un copil, iar el luă un aer de supunere. Timp de șase ore examină toate lucrurile, încercînd să desprindă o deosebire față de aspectul lor din ziua precedentă, străduindu-se să descopere în ele o schimbare cît de neînsemnată, care să-i dezvăluie scurgerea timpului. Toată noaptea rămase în pat, cu ochii deschiși, chemîndu-i pe Prudencio Aguilar, pe Melchiade, pe toți morții, să vină să ia parte la amărăciunea lui. Dar nu apăru nimeni. Vineri, înainte de a se fi trezit cineva, cercetă din nou aspectul lucrurilor din natură, pînă ce ajunse să se convingă pe deplin că încă mai continua să fie luni. Apucă atunci drugul de la ușă și, cu violența sălbatecă a forței sale puțin obișnuite, făcu una cu pămîntul toate instrumentele de alchimie, cabinetul de dagherotipie, atelierul de aurărie, urînd ca un demonizat într-o limbă sonoră și fluentă, dar din care nu se înțelegea absolut nimic. Se pregătea să termine și cu restul casei, cînd Aureliano îi chemă pe vecini să-i dea o mină de ajutor. Fu nevoie de zece oameni ca să-l stăpînească, de patrusprezece ca să-l lege, de douăzeci ca să-l poată țiri pînă la castanul din curte de care-l lăsară legat, lătrînd într-o limbă străină, cu spume verzi pe buze. Cînd se întoarseră Ursula și Amaranta, el era tot acolo, cu miinile și picioarele legate fedeleș de trunchiul castanului, ud de ploaie și cu mintea dusă. Îi vorbiră, dar el le privi fără a le recunoaște și le răspunse ceva de neînțeles. Ursula îi descătușă pumnii și gleznelor rănite de strînsoarea corzilor și-l lăsă legat numai de brîu. Mai tîrziu îi construiră un mic umbrar din palmieri pentru a-l ocroti de soare și de ploaie.

... Părintele Nicanor Reyna, pe care don Apolinar Moscote se dusese să-l caute în ținutul mlaștinilor ca să officieze cununia fiicei lui cu Aureliano Buendia, era un bătrîn asprit din pricina ingraturii slujbei sale. Avea o înfățișare tristă, numai piele și oase, dar era înzestrat în schimb cu un pîtec proeminent și rotund și cu o expresie de inger în decădere, datorată mai de grabă simplității spiritului decît bunătății. După cununie, avea de gînd să se întoarcă în parohia sa, dar rămase cu totul îngrozit de uscăciunea sufletelor din Macondo, ai cărui locuitori prosperau în sminteală, ascultînd de legile firii fără să-și boteze copiii și fără să sfințească sărbătorile. Socotind că nici un ținut nu avea mai multă nevoie de sămînta lui Dumnezeu, se hotărî să mai rămînă încă o săptămînă pentru a-i încreștina pe cei tăiați împrejur și pe păgini, pentru a legaliza concubinajele și a-i împărtăși pe muribunzi. Însă nimeni nu-i dădu atenție. I se răspundea că ani și ani de zile oamenii au trăit la Macondo fără preot, rezolvîndu-și problemele sufletului direct cu Dumnezeu, și nu se mai simțeau vizați de blestemul păcatului strămoșesc. Sătul de a predica în pustiu, părintele Nicanor se hotărî să înceapă construirea unei biserici care să fie cea mai mare din lume, cu sfinți în mărime naturală și cu vitralii colorate, pentru ca să vină lume tocmai de la Roma să-l cinstească pe Dumnezeu în miezul nelegiurii. Umbla pretutîndeni, cu o căldărușă de aramă, după pomană. I s-a dat mult, dar el voia și mai mult, deoarece lăcașul avea să aibă un clopot al cărui dangăt trebuia să-i salveze din valuri pe acei care se scufundau. Se rugă atît de mult încît își pierdu galsul. Oasele îi scîrțiau. Într-o sîmbătă, neizbutind să adune nici măcar prețul portalului, se lăsă bîrui de deznădejde. Ridică un altar improvizat în piață iar duminică trecu prin sat, sunînd dintr-un clopoțel ca pe vremea ciumei, chemîndu-i pe oameni la liturghie sub cerul liber. Mulți veniră din curiozitate. Alții, din nostalgie. Alții, pentru ca Dumnezeu să nu se simtă jignit

de disprețul arătat reprezentantului său pe pământ. Astfel, la ceasul al optulea al dimineții, jumătate din sat se găsea adunată în piață, unde părintele Nicanor recită evanghelia cu un glas foarte răgușit din pricina milogeliilor. La sfârșit, cind oamenii începură să plece care-ncotro, ridică brațul pentru a atrage luarea aminte:

— O clipă, zise el. Vom fi acum martorii unui semn de netăgăduit al puterii nemărginite a lui Dumnezeu.

Băiatul care ajutase la slujba liturghiei aduse o ceașcă de șocolată spumoasă și aburindă, pe care părintele o sorbi pe nerăsuflăte. Își zvîntă apoi buzele cu o batistă pe care o scoase din minecă, își ridică brațele în cruce și închise ochii. Părintele Nicanor fu văzut atunci ridicîndu-se cu doisprezece centimetri deasupra solului. Experimentul se vădi a fi foarte convingător. Timp de cîteva zile, trecu din casă în casă, repetînd experiența de levitațiune grație stimulentei șocolății, în timp ce acolitul său strînse atîția bani într-un săcușor, încît la sfîrșitul a mai puțin de-o lună se putu începe construcția bisericii. Nimeni nu puse la îndoială originea divină a unei astfel de demonstrații, afară de José Arcadio Buendia, care privi imperturbabil mulțimea sătenilor ce se îngrămădiseră într-o bună zi în jurul castanului, pentru a mai asista încă o dată la acea revelație. Abia dacă se ridică puțin de la locul său și dădu din umeri cînd părintele Nicanor începu să părăsească solul și să se înalțe cu scaunul pe care ședea.

— *Hoc est simplicissimum*, zise pe latinește José Arcadio Buendia: *homo iste statum quantum materiae invenit*.¹

Părintele Nicanor ridică mina, și cele patru picioare ale scaunului se așezară dintr-o dată pe pământ.

— Nego, răspunse el, tot pe latinește. *Factum hoc existentiam Dei probat sine dubio*.²

S-a aflat astfel că blestemata de limbă păsărească a lui José Arcadio Buendia nu era alta decît latina. Părintele Nicanor profită de împrejurarea că era singura persoană în stare să se înțeleagă cu el, pentru a încerca să însuflească credința în creierul său tulburat. În fiecare după amiază se așeza lîngă castan și predica în latinește. Însă José Arcadio Buendia refuza cu încăpăținare să admită căile întortochiate ale sofisticii și transmutațiile șocolatei, și cerea ca singură și unică probă a existenței lui Dumnezeu dagherotipul lui. Părintele Nicanor îi aduse atunci medalii și icoane evlavioase și chiar o reproducere după năframa Sfintei Veronica, însă José Arcadio Buendia le respinse ca fiind niște obiecte confecționate de mina omului, fără nici un fundament științific. Se arăta atît de îndărătnic, încît părintele Nicanor renunță la proiectele de evanghelizare și continuă să-l viziteze, însuflețit fiind numai de simțăminte umanitare. Dar atunci José Arcadio Buendia luă el inițiativa și încercă să zguduie credința preotului cu ajutorul a mii de șiretlicuri raționaliste. Într-o zi, cînd părintele Nicanor veni să-l vadă sub castan, aducînd cu sine o tablă de dame și o cutie cu jetoane pentru a-l invita să joace dame cu el, José Arcadio Buendia nu voi să accepte nicidecum, deoarece, îi explică el, nu putea înțelege ce sens ar avea o luptă între doi adversari care sînt de acord asupra principiilor luptei. Părintele Nicanor, care nu privise niciodată jocul de dame sub aspectul acesta, pierdu orice poftă de a mai juca. Din ce în ce mai uimit de luciditatea lui José Arcadio Buendia, sfîrși prin a-l întreba cum se poate să-l țină legat de un copac.

— *Hoc est simplicissimum*, îi răspunse el: pentru că sînt nebun.

¹ Este foarte simplu; omul acesta a descoperit starea a patra a materiei.

² Tăgăduiesc. Acest fapt dovedește fără nici o îndoială existența lui Dumnezeu.

... În ciuda energiei de care, mai mult ca oricând, dădea dovadă, Ursula se simțea năpădită de tristețe. Se simțea atât de singură, încât căută zadarnic tovarășia soțului ei uitat sub castan. « Uite unde am ajuns, îi zicea ea, în timp ce ploile de vară amenințau să prăbușească micul umbrar de palmieri. Uite, casa goală, copiii noștri risipiți prin lume, iar noi doi, din nou singuri ca în vremurile dinții ». José Arcadio Buendia, scufundat în prăpastia inconștienței, rămânea surd la tânguirile ei. La începutul nebulniei sale își exprima nevoile pe un ton vehement și prin frînturi de fraze în latinește. Scurtele sale fulgerări de luciditate, atunci cînd Amaranta îi aducea de mîncare, îi îngăduiau să-i împărtășească necazurile și grijile care-l apăsau mai rău, și să se supună cu docilitate la ventuzele și cataplasmele ei cu muștar. Dar în vremea cînd Ursula începu să vină sub castan să i se plîngă, el pierduse orice legătură cu realitatea. Ea îi spăla pe rînd fiecare parte a trupului, fără a-l urni din loc și, în același timp, îi dădea vești despre familie. « Aureliano a plecat la război acum patru luni și încă nu știm nimic de el, zicea ea, fricționîndu-i umărul cu o cîrpă muiată în apă săpunită. José Arcadio s-a întors acasă, acum este bărbat de-a binelea, mai înalt ca tine, și tatuat peste tot cu năzdrăvănii, dar s-a întors numai ca să arunce rușinea pe capul nostru ». I se păru totuși că observă cum soțul ei se întristează la aflarea acestor vești proaste. Preferă atunci să-l mintă. « Nu crede nimic din ce-ți povestesc, zicea, ea, acoperindu-i cu cenușă excrementele pentru a le aduna apoi cu lopata. Dumnezeu a vrut ca José Arcadio și Rebeca să se căsătorească și acum sînt foarte fericiți ». Ajunse să-l înșele cu atîta sinceritate, încît propriile ei minciuni începură s-o consoleze și pe ea. « Arcadio s-a făcut om serios, spunea ea, și foarte curajos, un tînăr tare frumos în uniformă și cu sabia lui ». Dar parcă vorbea cu un mort, căci José Arcadio Buendia nu mai putea fi prins de nici una din preocupările de acest gen. Totuși, ea stăruia. Îl vedea atât de inofensiv, atât de indiferent față de toate, încît hotărî să-l dezlege. Nici măcar nu se clintî de la locul lui. Continuă să rămînă în bătaia soarelui și a ploii, ca și cum nu sforile îl țineau legat de trunchiul castanului, ci o forță superioară oricăror legături vizibile.

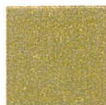
... Colonelul Aureliano Buendia își făcea atunci timp pentru a trimite, la fiecare 15 zile, un raport amănunțit la Macondo. Ursulei, însă, nu-i scrisese decît o singură dată, după aproape opt luni de la plecarea sa. Un mesager special aduse un plic închis, conținînd o foaie de hîrtie pe care se recunoștea scrisul prețios al colonelului: *Aveți grijă de tata, căci va muri*. Ursula se sperie. « Dacă spune Aureliano, apoi Aureliano știe », zise ea. Și ceru să i se dea o mină de ajutor pentru a-l transporta pe José Arcadio Buendia pînă în odaia lui. Nu numai că era la fel de greu ca mai înainte, dar, în timpul șederii lui îndelungate sub castan, dobîndise încetul cu încetul puterea de a-și spori greutatea după voia lui, astfel încît șapte oameni nu izbutiră să-l ridice, ci trebuiră să-l ducă tîrîș pînă la pat. Un miros de ciuperci proaspete, de flori de arbore, de intemperii vechi, concentrate umplu aerul odăii de îndată ce bătrînul colos tăbăcit de soare și de ploaie începu să-l respire. A doua zi, dis-de-dimineață, nu se mai afla în pat. După ce-l căutasese prin toate odăile, Ursula îl descoperi din nou sub castan. Atunci îl legară de pat. În ciuda puterilor sale rămase intacte, José Arcadio Buendia nu mai era în stare să lupte. Toate îi erau indiferente. Dacă se întorsese sub castan, n-o făcuse din voia lui, ci dintr-un fel de reflex al trupului. Ursula se ocupa de el, îi dădea de mîncare, îi aducea vești de la Aureliano. Dar, de fapt, de multă vreme, singura ființă cu care mai putea să intre în legătură era Prudencio Aguilar. Aproape redus la pulbere din pricina decrepitudinii morții, Prudencio Aguilar venea de două ori pe zi să flectărească cu el.

Vorbeau despre cocoșii de luptă. Își făgăduiau să organizeze o crescătorie de cocoși magnifici, nu atât pentru a se bucura de niște victorii de care nu mai aveau nici o nevoie, ci pentru a avea cu ce-și trece vremea în duminicile plicticoase ale morții. Prudencio Aguilar îi făcea toaleta, îi dădea de mâncare și-i aducea vești nemai-pomenite despre un om necunoscut cu numele de Aureliano, colonel în război. Când era singur, José Arcadio Buendia se mîngîia visînd un șir nesfîrșit de camere. Visa că se scoală din pat, că deschide ușa și că trece într-o cameră identică cu prima, cu același pat cu marginile în fier forjat, cu același fotoliu din răchită și cu aceeași iconiță a Fecioarei Tămăduitoare pe peretele din fund. Din camera aceasta trecea în alta exact la fel, a cărei ușă dădea în alta exact la fel, apoi în alta exact la fel și așa la nesfîrșit. Îi plăcea să umble astfel din cameră în cameră, ca într-o galerie cu oglinzi paralele, pînă ce Prudencio Aguilar îl atîngea pe umăr. Atunci se întorcea din cameră în cameră, se trezea pe măsură ce revenea înapoi, parcurgea drumul invers și-l găsea pe Prudencio Aguilar în camera realității. Dar, într-o noapte, la două săptămîni după ce l-au adus înapoi în pat, Prudencio Aguilar îl atînsese pe umăr într-o cameră intermediară și rămase pentru totdeauna acolo, crezînd că aceea este camera lui adevărată. În dimineața următoare, Ursula se pregătea să-i aducă micul dejun, cînd văzu un om apropiindu-se pe culoar. Era de statură mică și legat la trup, îmbrăcat într-un costum de postav negru, cu o pălărie tot de culoare neagră, enormă, trasă pînă peste ochii săi taciturni. « Doamne, gîndi Ursula. Aș fi jurat că e Melchiade ». Era Cataure, fratele lui Visitacion, care părăsise casa, fugind de ciuma nesomnului, și despre care nu se mai aflate niciodată nimic. Visitacion îl întrebă pentru ce s-a întors, iar el îi răspunse în limbajul său solemn:

— Am venit la înmormîntarea regelui.

Intrară apoi în odaia lui José Arcadio Buendia, îl scuturară din toate puterile, îi strigară în ureche, îi puseră oglinda în fața nărilor, dar nu reușiră să-l trezească. Puțin după aceea, în timp ce tîmplarul lua măsura pentru sicriu, văzură prin fereastră o ploaie ușoară de minuscule flori galbene. Acestea căzură toată noaptea peste sat într-o ploaie tăcută, se așternură peste acoperișuri, se îngrămădiră pe pragul ușilor și acoperiră animalele care dormeau sub cerul liber. Căzură din cer atîtea flori, încît dimineața ulițele erau acoperite de un covor gros, și oamenii trebuiră să facă drum cu lopețile și cu greblele, pentru ca să poată trece înmormîntarea.

În românește de MIHNEA GHEORGHIU

interviu cu

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Mă afluam anul trecut la Pesaro, acea modestă stațiune balneară de pe coastele Adriaticei care, dacă n-a ajuns să fie celebră ca oraș de baștină al lui Rossini, a fost scoasă din anonimat, de câțiva ani încoace, de turbulenta Mostră a Noului Cinema. (Un renumit autor de filme declara recent că, pentru a înțelege « moartea » la Veneția, trebuie mai întâi să cunoști « viața » la Pesaro.)

Festivalul începuse de trei zile. În trei zile, sau mai bine zis în trei nopți, la insistențele entuziaste ale unor prieteni, cinești din Cuba și Brazilia, citisem pe nerăsuflăte ultimul best-seller al prozei contemporane, romanul *Cien años de soledad* (O sută de ani de singurătate) de Gabriel García Márquez. De altfel, numele acestuia era pe toate buzele, scriitorul columbian fiind oaspetele cel mai așteptat al Festivalului. În dimineața în care terminasem de citit, am trecut o clipă pe la Hotelul Cruizer, cartierul general al latino-americanilor, ca să restitui cartea regizorului Julio García Espinosa, șeful delegației cubane (Vicepreședinte al Institutului Cuban de Artă și Industrie Cinematografică). Nu bănuiam că hazardul îmi rezerva o surpriză. Ahea pășisem pe mocheta gălbuie din hallul elegant și patronul hotelului mi-a ieșit în cale, prevenitor:

— Signorina desidera?... Signor Espinosa e pe terasă, își bea cafeaua cu un prieten... cu signor Márquez.

— ... *Cien años de soledad* se vinde la Havana ca piinea caldă — tocmai îi spunea Espinosa. — N-am mai văzut în Cuba o asemenea bătaie pentru o carte de la publicarea *Jurnalului lui Che*. . . În prima săptămână ți s-au vândut 120.000 de exemplare. Lumea a luat cu asalt camioanele care aprovizionau librăriile. Mai formidabil însă mi se pare altceva. . .

În vreme ce Julio povestește, precipitat și cu patimă, escamotînd silabele finale, ca toți cubanezii, am răgaz să-l cercetez pe Márquez. Din cauza falnicei mustăți grisonante și a părului foarte creț, nins din belșug cu fire țepene, albe, sau poate din cauza trăsăturilor marcate adînc, mărturie a unei existențe zbuciumate în care fiecă clipă a ars ca o flacără, arată mai mult decît cei numai 41 de ani ai săi.

. . . 41 de ani *, patru romane — *La Hojarasca* (Frunziș, 1955), *El coronel no tiene quien le escriba* (Colonelului nu are cine să-i scrie, 1961), *Los funerales de Mamá*

* Gabriel García Márquez s-a născut în 1928 la Aracataca, un mic sat din Columbia.

Grande (Funeraliile Mamei Mari, 1962) și *La mala hora* (Ora fatală, 1962) l-au pregătit calea spre celebritate iar un al cincilea *Cien años de soledad* (Un veac de singurătate, 1967) i-a adus o fulgerătoare glorie mondială. Astăzi, Márquez este considerat drept unul dintre cei mai mari romancieri ai Americii Latine, alături de Alejo Carpentier, Borges, Julio Cortázar, Vargas Llosa, unul din marii prozatori ai zilelor noastre.

— ...formidabilă este — continuă Julio gesticulînd, în timp ce Márquez își soarbe tăcut cafeaua — priza avută de cartea ta la toate nivelele de cultură. Și în efortul făcut de noi, la scară continentală ca să învingem prăpastia intelectuală dintre diferitele straturi sociale, un asemenea aport este colosal de prețios.

Acesta este deci Márquez, vrăjitor al cuvîntului, arhitect îndrăzneț al imaginii, fulgurant explorator al visului. Sub această frunte înaltă, boltită peste sprîncene stufoase (amenajătoare de n-ar fi privirea atît de blîndă a ochilor) s-au născut mîndrul colonel Aureliano Buendia, Ursula cea bătrînă și înțeleaptă ca pămîntul, Remedios « sfînta » și tot alaiul fantastic de personaje ale căror destine solitare se împletesc, în curgerea dureroasă a unui veac de singurătate, sub semnul magicului, într-un univers fabulos descîns parcă din pînzele lui Douanier Rousseau. Briza adie ușor, aducînd dinspre plajă miros de alge și țipete de pescăruș.

— Vamos, amigos, întirziem! Și sub cerul cenușiu al unui miez de septembrie posomorît am plecat toți trei spre cinematograful unde urma să aibă loc o masă rotundă dedicată filmului latino-american.

Pe drum Márquez s-a oprit o clipă la librăria din centru ca să cumpere versiunea italiană a ultimului său roman, reeditat recent la Milano. Librarul a ridicat din umeri dezolat:

— Regret. Toată lumea mi-l cere, dar ediția a treia s-a epuizat cît al bate din palme, ca și celelalte. Al naibii columbian, ce s-o mai fi umplut de bani!

Părăsim precipitat librăria, ca să nu ne pufnească risul.

— Nu-i nimic, spune Márquez, o să-i telefonez lui Fetrinelli¹ să-mi trimită cîteva exemplare. Și într-adevăr, două zile mai tîrziu mă aștepta la ieșirea sălii de proiecție ca să-mi înmîneze volumul cu coperti sobre, albastre, înveselite de literele roșii și portocalii ale titlurilor. Discutînd, am pornit încet pe via Rossini, care duce spre mare.

ÎNTRU FILM ȘI LITERATURĂ

— Aveam cam nouăsprezece ani — începu el să povestească — cînd m-am apucat să aștern pe hîrtie romanul « vieții mele », dar, din nefericire, n-a ieșit nimic. Nici cu studiile de jurisprudență n-am avut mai mult succes, încît pînă la urmă m-am decis să mă consacru deocamdată ziaristicii, și cum, ca oricărui tînăr, îmi plăcea cinematograful, am ales critica de film. După vre-o șase ani de colaborare regulată, cotidianul liberal *El espectador*, din Bogotá, m-a trimis în Europa, în calitate de corespondent permanent la Roma. Am profitat bineînțeles ca să mă înscriu la Centro Sperimentale di Cinematografia ale cărui cursuri le-am urmat însă numai vreme de un an, deoarece acolo se preda mai ales tehnică, pe cînd ceea ce vroiam eu era să învăț să scriu pentru cinema. De altfel, în același perioadă redacția m-a transferat la Paris, unde aveam să rămîn foarte curînd pe drumuri fiindcă dictatorul Rojas Pinilla a suspendat pe neașteptate o serie de publicații liberale, în frunte cu *El espectador*. Între timp însă îmi apăruse prima carte *La hojarasca* (Frunziș)...

¹ Giangiacomo Fetrinelli, proprietarul uneia din principalele edituri de literatură din Italia.

— ...care conținea deja în germene ideea din *Cien años de soledad*.
— Exact... și începusem redactarea unui nou volum — *El coronel no tiene quien le escriba* (Colonelul nu are cine să-i scrie), așa că am decis să rămân în Europa. Nu aveam nici un ban și nici nu-mi puteam găsi de lucru neavând carte de muncă. Au urmat trei ani de supraviețuire grație a tot felul de expediente, mici miracole cotidiene împărțite cu un grup de tineri intelectuali latino-americani, aflați în aceeași tristă situație. Atunci, în acea epocă de privațiuni cumplite, care mi-a lăsat o amărăciune adâncă, am învățat că la nevoie omul e în stare să doarmă și sub poduri. Totul e să știi să rezlști mizeriei fără a face compromisuri. . .

Cu silueta sa scundă, cambrată, de toreador și cu pieptul bombat agresiv în afară, Márquez pare veșnic gata să înfrunte un obstacol, gata să reia de la capăt totul. Încep să înțeleg de ce timpul l-a marcat prematur chipul. Cu ochii duși spre zărilor trecutului, tace câteva clipe apoi reînnoadă firul amintirilor, cu oarecare oboseală în glas:

— Dar poate că fără o asemenea experiență n-aș fi ajuns niciodată romancier. . . În fine, după o scurtă perioadă oarecum prosperă, am rămas iarăși cu buzunarele goale și am avertizat-o pe proprietara micului Hotel Flandre, (aflat în plin Cartier Latin, la un pas de insula de verdeață a Grădinii Luxembourg, pe rue Cujas, la jumătatea drumului dintre Sorbona și Pantheon) că nu mai am cu ce-i plăti chiria. Mi-a spus să nu-mi fac griji pentru că mă va credita oricât. Și astfel, un an de zile, răgaz în care am terminat *El coronel no tiene quien le escriba*, am locuit la ea pe datorie.

— Dacă nu mă înșel, un alt romancier latino-american, peruvianul Mario Vargas Llosa și-a scris, în 1960, cunoscutul său roman *La ciudad y los perros* (Orașul și cîinii) în condiții similare, grație unor modești « mecena » parizieni? . .

— Culmea e că, printr-un ciudat joc al destinului, e vorba de aceeași doamnă Lacroix, care-și schimbase între timp hotelul, dar își păstrase inima de aur. . . De câte ori trecem prin Paris, Mario și cu mine mergem să-l ducem o floare.

— M-ar interesa să-mi vorbiți acum despre un alt capitol al existenței dumneavoastră, legat de agenția Prensa Latina, printre alii cărei fondatori vă numărați.

— După ce îmi refăcusem un renume în ziaristică și îl plătisem datoriile doamnei Lacroix, mi-am spus că sosise vremea să văd la fața locului ce se mai întâmplă prin America Latină, care mai e pulsul evenimentelor. Din păcate n-am putut să mă reîntorc direct în Columbia ci m-am angajat redactor al revistei *Momentos* din Caracas. Scurt timp după aceea a izbucnit revoluția din Cuba și am fost trimis la Havana pentru un reportaj fulger intitulat « Operația Adevăr ». Am trăit atunci clipe extraordinare, unice. Într-o ambianță de entuziasm febril, printre zecile de proiecte îndrăznețe, s-a vorbit și despre necesitatea creerii unei agenții de presă la nivel Intercontinental, — viitoarea Prensa Latina. Am fost trimis să organizez biroul de la Bogotă, și astfel, după luni de absență am pășit din nou pe pământul natal. Am apucat să mă căsătoresc în grabă cu logodnica mea Mercedes care, fidelă Penelopă mă așteptase în tot acest răstimp, și m-am reîntors la Havana unde se lucra pe brînci. Curînd mi-a revenit sarcina de a deschide o filială a Presei Latine și la New York. Era în 1960, cînd la sesiunea Națiunilor Unite a participat și Fidel Castro care, ținînd minte, a locuit, la cererea lui, într-un hotel din Harlem. . .

— Visurile de a scrie scenarii fuseseră deci date uitării?

— Cîtuși de puțin. Numai că erau prea multe de făcut la Prensa Latina și simțeam că aportul meu, în modestia lui, este util. Cînd însă lucrurile au intrat pe făgașul normal, vechii demoni mi-au dat iarăși ghes și am luat iarăși calea pribegiei, de

astă dată spre Mexic. Aveam în buzunar suma de douăzeci de dolari și pe deasupra responsabilitatea unei familii, fiindcă între timp mi se născuse un fiu... Din cei aproape șapte ani petrecuți acolo, mi-au trebuit trei ca să ajung să pătrund în lumea filmului, făcând scurte escale în zonele intermediare ale publicității și televiziunii.

— Ați colaborat și cu scriitorul mexican Carlos Fuentes, la filmul *Cocoșul de aur*, după o schiță de Juan Rulfo. . .

— După ce amîndoi ne-am chinuit să scriem un scenariu cît mai fidel spiritului lui Rulfo, producătorul l-a dat pe mîna unui bătrîn regizor, Ricardo Gabaldon, specialist al genului « comercial ». Vreme de cinci luni ne-am canonit zadarnic încercînd să-l convingem să respecte intențiile lui Rulfo, și implicit ale noastre. . . A fost prima dintr-un lung șir de înfrîngerii. Curînd aveam să înțeleg că orice bătălie cu Industria, în favoarea artei, e dinainte pierdută și am căutat să fiu înțelept și să subsist scriind scenarii « alimentare ». Într-o bună zi însă n-am mai suportat să-mi vînd creierul pentru o bucată de pîine. « Caramba! mi-am spus, de-acum înainte voi scrie împotriva cinematografului ». Și după optesprezece luni, terminam *Cien años de soledad*, care, într-un sens, e la antipodul oricărei scrieri filmice.

— Deci, deși experiența mexicană a fost destul de amară, ar trebui să-i fiți recunoscător de vreme ce ea v-a restituit pentru totdeauna literaturii. . .

— Și cînd te gîndești că ani în șir am preferat acesteia arta filmului. . . De altfel, primele mele romane au o marcată structură cinematografică. Uite, în *El coronel no tiene quien le escriba*, stilul respectă principiul montajului, dialogul e concentrat, iar mișcarea personajelor pare a fi urmărită prin obiectivul unei camere de filmat. Astăzi sînt în măsură să deosebesc soluțiile literare de cele cinematografice, să-mi dau de aceea seama, cu luciditate, că tot ceea ce am scris înainte de *Cien años de soledad* era de fapt film. . .

— Din moment ce romanul *El coronel no tiene quien le escriba* are deja o structură cinematografică, de ce nu l-ați folosit ca bază pentru un scenariu?

— Cu ani în urmă am cedat drepturile altcuiva, cu condiția să nu mi se ceară niciodată părerea asupra eventualului scenariu. N-aș fi suportat să-mi văd această poveste, la care țin enorm, clopîrțită, masacrată sau denaturată, cum de altfel era să se și întîmple. Stai să vezi: cum nu exista nici un personaj feminin, deci nici un rol pentru vedeta lui preferată, actrița Kitty de Hoyos, producătorul mexican care urma să facă filmul a introdus în intrigă figura unei amante tănuite a colonelului. Bietul meu colonel, el care era atît de sobru! . . . Din fericire, filmul nu s-a realizat niciodată.

— Știu că regizorul italian Francesco Rosi v-a cerut încuviințarea să ecranizeze *Cien años de soledad*.

— Această carte nu poate fi transpusă filmic pentru simplul motiv că rezolvările ei sînt literare și nu vizuale. Ori și așa majoritatea ecranizărilor păcătuiesc tocmai prin excesul de proză. Cred că, în ultimă instanță, regizorul, este cel ce trebuie să-și construiască singur scenariul, în funcție de propria sa viziune, strict cinematografică, pornind desigur de la cîteva elemente de bază. Dintr-o asemenea perspectivă, scriitorul este și el doar o sursă de inspirație, atît și nimic mai mult.

— Și totuși, aici la Pesaro sînteți adesea văzut în tovărășia realizatoarei venezuelane Margot Benaceraf, pe care știu că o ajutați la definltivarea unui scenariu pe o idee din *Cien años de soledad*.

— Vouă ziarliștilor nu vă scapă nimic, izbucnește în rîs Márquez. E adevărat, Margot mi-a cerut o idee de film și i-am sugerat una, prefigurată în roman într-o singură frază — « Incredibila și trista poveste a nevinovatei Erendia și a bunicii sale fără suflet ». Acesta va fi de altminteri titlul viitorului film. Am avertizat-o însă să nu vină pe urmă să-mi ceară părerea. Dar dacă tot am întîlnit-o aici, nu mă lasă inima să nu-i dau o mîină de ajutor, mai ales că vrea să facă un film cu rezonanțe valabile pe întreaga Americă Latină, deși cred că un regizor, adevărat creator, ar trebui să-și scrie filmul direct, cu camera în mîină, cum face, de exemplu, noul val brazilian.

— Vă gîndiți probabil, în primul rînd la Glauber Rocha?

— Da, fiindcă mi se pare că el a înțeles cel mai bine care este în contextul conținutului nostru menirea cineastului. De altfel, Glauber m-a prevenit: « Ulte, n-am deloc intenția să fac un scenariu după cartea ta, fiindcă asta e imposibil. Dar de cîte ori voi crede că o să pot folosi din ea fragmente, lăde, o voi face-o ». Și cum mi se pare poziția cea mai cinstită, i-am dat mîină liberă.

— În virtutea celebrei solidarități latino-americane.

ÎN TRE DOUĂ LUMI

— Vezi, există un lucru pe care europenii nu-l pot înțelega din cauza unor condiții istorice fundamentale distincte. Dacă în Europa națiunile datează de veacuri, în America de Sud există state ce de-abia au împlinit un secol de existență independentă. Iată de ce dincolo de aspirațiile lor naționale, chilienii, bolivienii, brazilienii, cubanezii sau columbienii rămîn în primul rînd latino-americani, membri ai unei unice familii, ce-i drept cam numeroase. — 250 milioane !. . .

— Urmărind biografia scriitorilor hispano-americani m-a frapat un detaliu — majoritatea și-au petrecut sau petrec o parte a existenței lor în emigrație. Dumneavoastră însuși ați trecut mereu de pe un meridian pe altul, de pe un țărm pe celălalt al Atlanticului. Se poate vorbi de o tradiție a peregrinării?

— De o tradiție în măsura în care am colindat cu toții continentul nostru pentru a-l cunoaște mai bine și apoi am traversat oceanul ca să putem avea și o perspectivă de ansamblu!, glumește Márquez. Adevărul este că pentru a putea judeca situația atît de complicată, de inextricabilă a țărilor noastre, avem nevoie de un oarecare recul, de o distanțare în timp și spațiu ca să ajungem la obiectivitatea pe care la fața locului nu o putem avea fiind prea pălmași și aprinzîndu-ne prea repede. De fapt problema e mai complexă și ține de însăși condiția scriitorului latino-american. Pentru cine scrie el? Pentru o lume unde epoca de platră conviețuiește cu televiziunea, triburile de indieni cu elitele de un snobism rafinat, iar radicalismul revoluționar cu cel mai reacționar conservatorism. Pînă nu de mult, pînă prin anii '60, cea mai dureroasă și frustrantă era conștiința faptului că operele noastre nu puteau să ajungă la cel căroră le erau destinate, lectorilor, compatrioților noștri, din cauze strict obiective: jumătate din populație era analfabetă, iar din cealaltă jumătate, cu excepția unor cercuri snoabe, aflate sub imperiul intelectual al Europei și al Americii de Nord, sau al unei minorități progresiste, interesată să încurajeze cultura autohtonă, marea masă nu citea literatură de nici un fel, atîta timp cît litera scrisă reprezenta un lux inaccesibil.

— Ca să-l parafrazez pe Simon Bolivar, a fi scriitor în America Latină însemna pînă nu de mult « a ara în mare ». . .

— Și totuși, arînd în mare, cum spui, am izbutit în cele din urmă să clintim indiferența. Actualmente, la scară continentală, se duce o adevărată campanie de « vulgarizare » a literaturii, de atragere a populației spre creația autohtonă și formarea unor reflexe intelectuale în rîndul celor lipsiți pînă acum de dreptul la cultură.

— Cum va influența această nouă situație condiția literatului latino-american ?

— Trăim fără îndoială un moment de smulgere din trecut, de dinamitare a subdezvoltării și în fluxul vertiginos în care sîntem antrenați scriitorul trebuie să fie un ferment al conștiințelor. Pe un continent cutremurat de foame, analfabetism și sîngeroase războaie civile nouă ne revine rolul avocaților diavolului, veșnic în dezacord cu lumea înconjurătoare, veșnic nemulțumiți.

— Prietenul dumneavoastră, Vargas Llosa spune undeva că « niciodată cineva care e de acord și împăcat cu realitatea, nu va putea inventa realități verbale, cită vreme literatura înseamnă foc, protest, contradicție și critică. »

— Uite, pentru că tot am vorbit de « frăția de sînge », încă o trăsătură a pan-latino-americanismului : substratul său politic. Toți cei cu vederi de stînga, urmărind același program, ne integrăm unui imens și unic partid sui-generis pe care eu l-am numit întotdeauna, mai în glumă mai în serios, « partidul prietenilor ». Llosa are dreptate. Literatura este într-adevăr o formă de insurecție, un torent continuu de agresivitate și violență, al cărei scop final trebuie să fie însă unul constructiv, fiindcă în artă violența este o dovadă de iubire față de realitate.

— O centralizare absurdă a culturii a ținut multă vreme America Latină în marginea Istoriografiei culturale. Acum, cînd acest continent bate exploziv la porțile istoriei, pregătind apariția unei viitoare umanități mai vitale, și poate mai generoase de cît a noastră, Europa descoperă cu mirare eflorescența romanului hispano-american. . .

— Cred că Europa ne găsește puternici și vitali fiindcă ea e slabă și obosită, iar literatura sa traversează cea mai gravă criză de frivolitate pe care a cunoscut-o vreodată, ceea ce desigur, prin comparație, ne favorizează pe noi. Vreau să spun că dacă în Europa ar exista acum un Proust sau un Camus, iar în Statele Unite un Faulkner sau un Hemingway, opere ca *El siglo de las luces* (Veacul luminilor) de Alejo Carpentier, *Pedro Páramo* de Juan Rulfo, *Casa verde* de Vargas Llosa sau *Rayuela* de Julio Cortázar și-ar păstra aceeași valoare universală numai că, desigur, ar fi mai mic numărul celor ce s-ar precipita să le citească. Voga latino-americană se datorează în primul rînd absenței unui alt curent literar valabil, și cînd adversarul nu există, bătălia e dinainte cîștigată.

— Într-adevăr, în ultimii ani proza sud-americană a furnizat numai *best-sellers*.

— Și știi de ce? Pentru că în timp ce lumea occidentală, lumea « civilizată » a intrat în faza plictiselii, a nihilismului, a protestului prin dezagregare și auto-descompunere, (antiromanul e o aberație ca și noul roman de altfel) noi sîntem în plină luptă. Fiecare clipă a existenței noastre conține virtual o energie utilizabilă. Avem în față un imens continent virgin, de cucerit nu numai cu buldozele ci și cu sacrificiul unui Che. Și asta ne dă forță. Chiar atunci cînd avem impresia că « arăm în mare ». . . Colonelul Aureliano Buendia și-a purtat pînă la capăt cele treizeci și două de bătălii chiar dacă le-a pierdut pe toate.

— Din această perspectivă *Cien años de soledad* trebuie privit ca o parabolă a istoriei Columbiei sau a întregii Americi Latine?

— Depinde. . . Înainte de a-ți răspunde, hai însă să găsim o bancă pe care să ne odihnim puțin.

Antrenată de discuție, nici n-am băgat de seamă când am ajuns pe faleza cu salcîmi și măslini sălbateci, pustie la acest ceas tirziu al după-amiezii. Curînd avea să apună soarele. Cum nu existau bănci, ne-am așezat pe treptele de piatră ce coboară spre plajă.

ÎNTR-UN FICȚIUNE ȘI REALITATE

— Într-un anume sens, reia Márquez, romanul meu e ca un castel cu două porți. Pe oricare din ele ar intra călătorul, în centru îl așteaptă o sală cu oglinzi strălucitoare aranjate astfel încît să-i arate, într-un snop de lumină, imaginea propriei sale existențe, — singur în mijlocul unei mulțimi de siluete identice cu a lui. . .

Îmi revine în memorie un pasaj din roman: « Cei nouă copii ai colonelului Aureliano Buendia, erau de toate vîrstele, de toate culorile, toți băieți și toți cu un aer de solitudine, ce nu permitea nici o îndoială asupra paternității. »

— . . . Desigur însă că Macondo, microcosmosul imaginar unde se desfășoară timp de o sută de ani avaturile clanului Buendia, poate reprezenta un epitom al întregii Americi Latine, nu numai al unei singure țări.

— Plecînd de la Macondo, s-ar putea face o analogie cu *Comala* — straniul decor al acțiunii romanului *Pedro Páramo* de Juan Rulfo, dar mai ales cu celebrul ținut Yoknapatawpha, plămuit de Faulkner.

— Lui Faulkner îi datorez în mare parte formația mea de romancier. El m-a învățat cum să pot domina și organiza lumile haotice ale unui univers turbulent, primitiv, într-un tot armonios, plin de forță. Citindu-l, am înțeles că trebuie să încerc să concentrez istoria existenței mele, a Columbiei, și totodată a continentului meu. Era o sarcină ambițioasă, dar Faulkner a spus o dată că « trebuie să visăm și să ochim ținte mai înalte decît cele pe care știm că le putem atinge ».

— Universul lui Macondo zguduit ritmic de cataclisme naturale și sociale, de dezlănțuirea stihilor oarbe ale pămîntului și ale vrăjmășiei oamenilor, ne dau parabolic imaginea unei lumi sfîșiate, instabile.

— Sînt consecințele inerente ale colonialismului și mai ales ale subdezvoltării care determină o serie de angrenaje absurde, iraționale nu numai în planul destinelor unui popor ci în însăși psihologia oamenilor. La noi iraționalismul a atins însă paroxismul în domeniul politicii: între 1830 și 1903, în Columbia au avut loc cam 70 de revoluții. Îți dai seama? 80 de mii de morți în 1879, 100 de mii în 1899, și 300 de mii între 1948 și 1958, într-un război civil niciodată oficializat dar latent și sîngeros, cum demonstrează cifrele teribile pe care ți le-am citat. Iată deci de unde m-am inspirat pentru cele 32 de războaie ale colonelului Aureliano Buendia.

— Și totuși, atmosfera cărții e luminoasă, dramele vieții și însăși moartea fiind privite cu seninătate. . .

— Latino-americanii sînt firi solare, de o violență endemică dar și de un optimism invincibil care, paradoxal, își are poate originile într-un fatalism adînc înrădăcinat ce le dă înțelepciunea să accepte vicisitudinile sorții. . . E o filozofie particulară, amestec de pantelism și spirit păgîn, de misticism și magie, inteligibilă numai în perspectiva formidabilei încrucișări de rase petrecute pe teritoriul Americii de Sud între negri, latini și indieni.

— În *Los pasos perdidos* (Pașii pierduți), Alejo Carpentier, referîndu-se la acest relativ recent amestec de grupuri etnice complet distincte care au trăit milenii

Ignorînd conviețuirea lor pe aceeași planetă, îl compara cu fenomenul similar petrecut, în noaptea istoriei, în bazinul Mediteranei.

— Fără îndoială, că aici poate fi găsită și explicația facturii atît de speciale a folclorului nostru și, implicit, a literaturii culte. De la o vreme, nouă, romancierilor latino-americani, ni se aplică termenii de «realism miraculos», «realitate magică» sau «realism fantastic», pentru că scrierile noastre nu corespund tradiționalei concepții carteziene despre realism. E adevărat că în *Cien años de soledad* se naște un copil cu coadă de purcel, plouă cu flori, morții resuscitează și oamenii se îmt bolnăvesc de uitare, dar cheile acestui univers, numai în aparență de basm, sînt la îndemîna oricărui cititor. De altfel, am vrut întotdeauna să fiu cît mai accesibil cu putință, fiindcă terorismul intelectual mi se pare inoperant în contextul realităților noastre culturale.

— Mare parte din farmecul ultimei dumneavoastră cărți e dat de factura cu totul specială a stilului, de limba folosită.

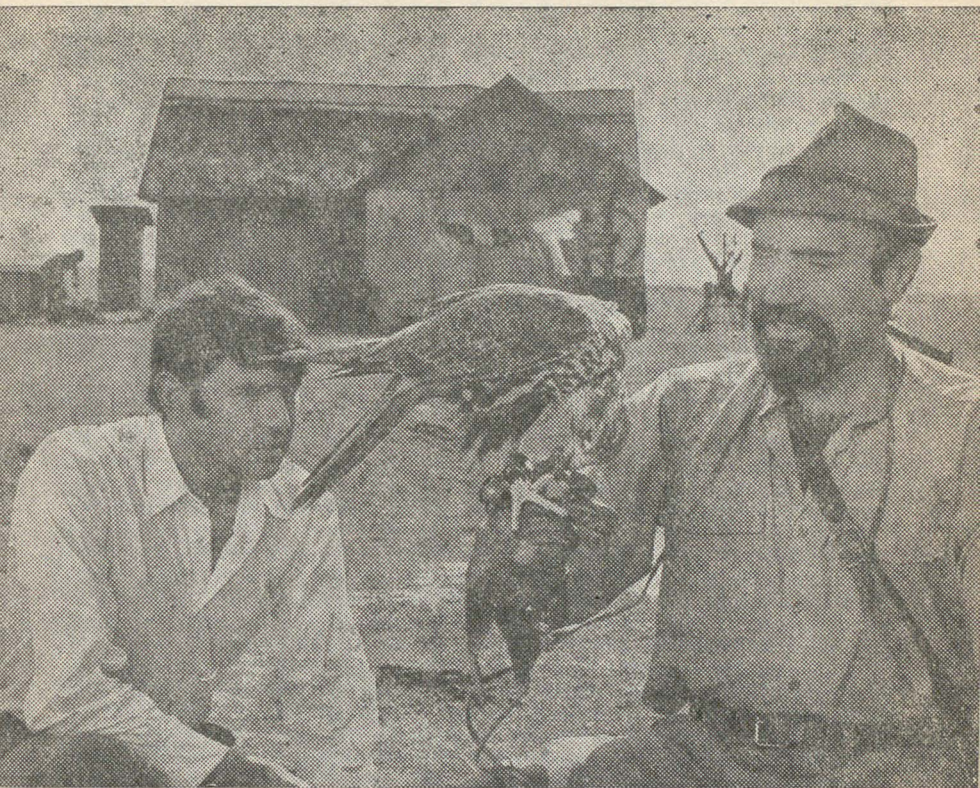
— Dacă am trudit la acest roman optsprezece luni, a fost nu din cauza subiectului, purtat în suflet încă din adolescență, ci fiindcă am vrut să obțin un stil cît mai concentrat, cît mai riguros dacă vrei, care să contrasteze cu tonul fantastic al narațiunii și cu fantasticul evenimentelor descrise. Am rescris fiecare pagină de zeci de ori pentru ca, eliberat de orice balast, să obțin o structură cristalină în frază, și o fluentă a limbii. . . Alături de multele arhaisme și regionalisme, am întrebuițat și termeni inexistenți, inventați ad hoc de mine. Iată de ce în clipa cînd s-a pus problema tălmăcirii în alte idiome, mi-am dat seama cu disperare că tot efortul meu de artizan al limbii, riscă să fie zădărnicit. Singura soluție era să lucrez alte luni de zile împreună cu semnatarii versiunilor franceză, engleză și italiană și în măsura posibilităților să urmăresc traducerea germană. Claude Durand, de pildă, autorul textului francez, a fost silit să inventeze la rîndul lui un cuvînt ori de cîte ori întîlnea un termen de-al meu, pentru a încerca să dea cît de cît lectorului francez imaginea efortului de modelare a limbii. Un alt obstacol, ținînd, repet, de factura specială a cărții, l-a constituit spiritul diferit al limbilor. Spaniola vorbită în America de Sud, spre deosebire de castiliana Spaniei, de care o diferențiază de altfel și o sintaxă proprie, e mai concentrată și de un umor particular, sec și incisiv ca cel al englezilor. Iată de ce, întrucît franceza e prea carteziană ca structură și prea retorică ca spirit (pentru un cuvînt de-al meu lor le trebuie cinci, de aceea volumul de la Gallimard e mai voluminos decît originalul !) iar cea italiană prea romantică și luminoasă, consider, oricît de paradoxal ar părea, că versiunea engleză e cea mai apropiată de original.

— După cîte am înțeles, *El Otoño del Patriarca* (Toamna Patriarhului) reprezintă o continuare la *Cien años de soledad*?

— Într-un anume sens, da. Vreau să arăt ce s-ar fi întîmplat dacă Aureliano Buendia cîștiga una din bătăliile lui devenind și el dictator militar de teapa celor de pe urma cărora a avut atîta de pătimit America Latină.

În aer plutește neliniștea amurgului. Márquez se ridică și-l urmează spre țărmul acoperit de alge. Valurile violacee tivite de roșul apusului își foșnesc lîn cadența.

— Toată lumea mă întreabă de ce, dacă tot mă aflu în Europa, prefer Barcelona Parisului sau Londrei, nuclee ale actualităților culturale. Am ales Barcelona pentru că acolo vîlța e mai ieftină și-mi permite luxul de a trăi numai din drepturile de autor, putînd astfel să mă consacru integral scrisului, lucru imposibil de realizat într-o mare metropolă. . . Și-apoi, acolo nu-l niciodată frig, niciodată zgomot și sînt în preajma mării, departe de care m-am simțit întotdeauna nefericit și singur. . .

MÉSZÖLY MIKLÓS

ZONĂ INTERZISĂ

nuvelă

Deasupra așezării plutește ceața zorilor, ici-colo prin perdeaua lor se strecoară raze piezișe, strălucind brusc și stingându-se, ca niște frînturi de semnale morse. Apoi vîntul amestecă totul. Din depărtări, tunete surde se rostogolesc de-a lungul pusteii; e vremea cînd stava aleargă la adăpători. Stăvăreii călări galopează de jur-împrejur, plesnind din bice pentru a struni ielele; caii scopiți le urmează în galop ușor; unul se oprește privind soarele. Deasupra eleșteelor se rotește un vultur singuretec; ochii lui, ca două mărgele de sticlă, sînt nemîșcați, picioarele aruncă reflexe galbene, lungile sfîrcuri ale aripilor bat lent aerul. Nu coboară, nu urcă, păstrează aceeași înălțime, de parcă s-ar roti alunecînd pe un spațiu măsurat, neted, apoi cu o mișcare aproape imperceptibilă își schimbă direcția, pornind mai departe drept înainte, ca săgeata. Apa lacurilor e solzoasă, revărsîndu-și pretutindeni mirosul călduț de nămol. În spatele digurilor ce mărginesc eleșteele se zăresc dilme de pietre; vîntul n-a șters încă urmele escavatoarelor, abia acum a prins iarba să năpădească fîgașele șerpuitoare lăsate cîe șenile; pe creasta digurilor, tufe pipernicite de tamarisc, pe care florile par picături de sînge. Deasupra terenului de lansare lunecă un nagîț, scoțînd vaiere jalnice; tam-tam-ul lui ascuțit prezice întotdeauna un pericol, dar acum e fără motive prudent — de-a lungul digurilor nu aleargă decît doi suri bine struniți, lihnîți după ovăz, nu după păsări.

În cotețe, viața se scurge pe tăcute. Un culoar din plasă de sîrmă duce pînă la apa unui golf larg al eleșteului; e podit cu scindură negeluită. Sub plasă se sorește o nutrie mare; cu labele din față își freacă de zor lopoțile dinților lați, galbeni. Hrana preferată: sfecla galbenă; smulge hulpav din mîna Terézei felioarele de sfeclă — nu suportă pe altcineva în preajma sa. Nutriile și-au săpat vizuina adînc pînă sub casa așezării; noaptea se aud pe-acolo, pe sub podea; cînd le aude, Teréz bate cu piciorul în podea, știînd că la rîndul lor nutriile o aud. N-ar mira-o dacă într-o zi vreuna din ele și-ar deschide o borbă lîngă patul ei, și-ar începe să tragă de cearșaf. Nutriile sînt vietăți ocrotite, n-au decît obligația să trăiască. Sînt rare pe-aici, patria lor adevărată e America de Nord; le adusese aici marele Beranek, și în fiecare lună trebuia să i se trimită un raport despre ele, despre felul cum trăiesc, despre obiceiurile lor; « țineți-le sub observație și ocrotiți-le, să nu se prăpădească » — suna dispoziția lui Beranek.

Mai încolo, într-o volieră fixată pe mal, stau într-o solemnă rigiditate stîrci și stîncuțe, prin colțuri lișite și ciori bălțate — păsări oferite de mameală șoimilor. Sînt condamnate la moarte, dar primesc în fiecare zi o găleată de pește mărunt, albitură. E nevoie de zborul lor energetic, de ciocurile lor tari, pentru a fi adversari de nădejde ai șoimilor. Cîte una poartă pe gît, pe gușă, urma urîtă a unor încăierări — acestea sînt « veteranii », care rezistă la cîte cinci-șase probe.

În umbra șopronului cu pereți de trestie, mișună ronțăind și drăgostindu-se niște robi mai puțin nobili: turmețe de șoareci albi și hîrciog, șobolani suri și cobai grași — miile de animale de hrană. Ochii lor roșii și negri, mărunți și rotunzi, luminesc ca tot atîtea lămpi de buzunar pe fundul coliviiilor din plasă de sîrmă. Aleargă fără zgomot dintr-un colț într-altul, se cațără cu lăbuțele de plasă, adulmecă nervoși spre lumină, apoi coboară fulgerător. Regină, printre ei, e hîrciogul sirian. Arată ca un ciine altoit pe-o maimuță, — femela pîntecoasă se tot tirăște într-o ladă separată, așternută cu nisip. Va fi o delicatesă, dar deocamdată mai trebuie ocrotită, cît încă tribul e mic; dacă se vor înmulți cu spor, li se va oferi chiar și jumătate din șopron.

Lîngă intrare, într-o dubă de șipci săpată jumătate în pămînt, zace o familie de dihori-răpitori, cu burțile lor albe îngălbenite de propriul ud. Rolul lor e special: în caz că ar bîntui vreo molimă înăuntru, ei ar trebui să scoată cantitatea de hrană proaspătă afară. Harnici, dihorii îi scot pe guzani și pe șoareci de picior; altfel, sînt mai zburdalnici decît verușele.

Șopronul e aerisit, și totuși duhoarea e mare; dar cine se obișnuiește cu ea, n-o mai simte, cel ce știe la ce folosesc toate, n-ar putea trăi fără ea.

Cei doi suri flămânzi ajung în trap la așezare și încep să muște din trestia pereților de paiantă. La trosnetele stîrnite, podul bubuie brusc; în spatele cucuvelei podului, vreo sută de porumbei se zbat să iasă. Ei constituie cea mai importantă materie hrănitoare, vitamina, energia de viață, suportul atacurilor — darul pentru o treabă făcută temeinic. Li se smulg fulgii de pe gît și sînt oferiți așa puilor de șoim — dar deocamdată nu le-a sosit vremea; acum însă porumbeii sînt cei care-și cer porția de porumb ce li se cuvine dimineața, și se întrec care mai de care să ajungă primii pe umerii cunoscuți.

Vîntul se plimbă în voie jur-împrejurul casei; toți copacii din preajmă au fost tăiați, să se poată vedea bine. Nu găsești umbră nicăieri. Pînă și fumul locomotivelor se destramă pînă să ajungă aici.

Doar sălașul șoimilor e umbros; vînătorii cu spinări plumburii se răcoresc într-un crîng de salcîmi. Stau înșirați unul lîngă altul pe niște prăjini strimbe, fiecare ca o statuie gata să prindă viață. La prima vedere nici nu-ți vine să crezi că picioarele le sînt legate de prăjini; e drept, cu niște curele frumos împletite și belciuge aurite.

Sălbăticiunile astea nobile cresc întotdeauna, „paralel” cu vietățile de pradă și de hrană; împreună, dar niciodată în același loc. Cele două așezări e bine să se afle la o distanță de șapte-opt sute de metri; în felul acesta nu-i mai poate neliniști nimic pe șoimii cu sistemul lor nervos atît de sensibil. Regula cere ca în crîng să domnească o liniște deplină, chiar liniștea așteptării, iar soborul disciplinat al șoimilor să nu-și desfășoare țipetele inimitabile decît la o anumită chemare.

Lilik, conducătorul stațiunii, venise cu doi robi înșeuăți să mă întîmpine la gară. (Își luase singur numele de Lilik, după prada lui favorită, cocorul. De atunci toată lumea îi zicea așa, chiar și marele Beranek, cînd îi trimite diferite acte oficiale de la direcția generală.) L-am zărit de departe — mă aștepta în spatele barăcii roșii a magaziei. Stătea în șa drept, cu spinarea neclintită; calul, la fel de nemișcat, își ciulea doar urechile. Imaginea asta mi s-a întipărit în minte de îndată. Nu m-a mai surprins nici faptul că mă aștepta la adăpostul barăcii.

Făcusem un drum destul de lung pînă aici. Pînă în zori am avut timp berechet să caut să-mi imaginez cam cum ar arăta Lilik. În carne și oase, era cu totul altfel.

Mai degrabă scund decît înalt, cu fața osoasă și tăbăcită, pe care pielea era bine întinsă. Părea chiar uimitor cum din acești obraji ciopliți pînă la os creșteau niște sprincene atît de stufoase. Mai tirziu l-am cunoscut mai bine. Ciudățeniile aspectului și comportării sale se justificau reciproc, aproape pe neobservate. Cînd vreuna din aceste ciudățenii părea mai șocantă, se ivea de îndată o alta, care făcea din prima ceva cu totul firesc. Pînă și în timp ce discuta, ochii îi alergau după păsările ce treceau în zbor, plimbîndu-și astfel mereu privirea pe deasupra interlocutorului. « Erete cafeniu . . . găinușă . . . s-a hrănit . . . e sătulă . . . Acu' se distrează . . . » — făcea pe neașteptate cite o paranteză continuînd apoi conversația.,

Eram singurul călător care-am coborît din tren. Lilik nu se mișcase de lîngă baracă. Pentru a ajunge la el, am fost nevoit să străbat un spațiu presărat cu zgură neagră, brăzdat în cruciș și în curmeziș de roțile camioanelor ce transportau pește; în făgașuri își făceau veacul găinile șefului de gară. Distanța asta, cam de cincizeci de metri, mi se păru foarte mare, trebuind să suport tot timpul privirea lui Lilik ațintită asupra mea. Îndată ce-am ajuns lîngă el, mi-a și pus hăturile în mină.

— Vezi că dacă-l incaleci pe partea stîngă, dă nițel cu copita — îmi zise — dar ai să fii mulțumit de el. Mi l-au cerut să-l dau la corvoadă, dar parcă nu mă lasă inima; a fost un minz tare frumos.

Se uită lung la cal, apoi la mine, care, cu picioarele mele amortite de drum, mă săltai în șa cu prea puțină îndeminare.

— Eh, dar acum nu-i și mai frumos? l-am întrebat, după ce m-am văzut instalat în șa.

Dădu din mină cu un vag dispreț.

— A început să orbească, i-a trecut vremea! l-am mai am la inimă numai pentru că știu cum a fost. Corvoada l-ar obosi de moarte; mai bine îl termin eu. Și-mi întinse mina, prezentându-se scurt: Lilik. Putem pleca?

Nu sint un călăreț cu experiență, dar acum mi-a sporit brusc încrederea în mine însumi. Felul lui deschis de a vorbi mă impresionează atât de mult, încît m-am pomenit că doresc să fiu ca el; ca și cum, imitîndu-l, aș fi putut evita nu știu ce pericol nedeslușit. Mă străduiam să mă țin strîns în urma lui. Călăream la trap pe lingă linia ferată. Vîntul îi uia subțire printre firele de telegraf. În dreapta noastră elestele străluceau ca tot atîtea imense pete de argint viu; în rest, pretutindeni numai pustă. Doar în depărtare, spre miazănoapte, se zărea o pată de culoare mai intensă, străvechile deșerturi ale rezervației, întinse pe mai multe mii de pogoane. Lilik încetini.

— Ce zici de sîrmele astea care cîntă? E o întrebare pe care-o pun tuturor oaspeților mei. Așa-mi fac eu o idee despre ei, spuse mijindu-și ușor ochii. Odată a venit pe la noi o cucoană din capitală, care nu se mai sătura ascultîndu-le. Era în stare să se culce serile pe taluzul căii ferate, ca s-asculte cum cîntă sîrmele. Zicea că-i o adevărată muzică. Muzică! Află că sîrmele astea mi-au prăpădit pin-acum doi șoimani! Lucesc al dracului, le ia și lor ochii, ceea ce nu-i de colea! Dar pot eu să le pretind să fie atenți și la sîrme? La o adică, oamenii nu-s și ei la fel? Cînd lovesc în stînga și-n dreapta, sint ca orbeții, li se împăienjenesc ochii. Deh, la fel li se întîmplă și lor...

Se întoarse brusc către mine.

— Te interesează? La ora asta, dimineața, îmi place să stau de vorbă. Da' poate-i mai bine așa, să treci direct la obiect. Oamenii vorbesc verzi și uscate despre noi, birfă, și-atunci de ce n-am intra de-a dreptul în miezul lucrurilor — nu-i așa? Și continuă cu vioiciune:

— Îți inchipui, desigur, ce i-a plăcut cocoanei ăsteia și la șoimi — glasul lor! Cum o lăsam singură, cum începea să-i zgîndăre cu un băț, să-i facă să «cuvînteze». Da ce-or fi astea — păsări cîntătoare? Privighetori? Mde, nu zic ba, e nevoie și de treburi din astea, chiar multă nevoie, și rise ca un copil. Trebuie să cîntăm. Uite, vezi, la alea de colo nu le mai stă pliscul, dau din el într-una...

Din ascunzătorile învecinate își luară zborul o mulțime de păsări mici. Amuzat, Lilik le privea cum zboară alandala.

— Prostutele... da las' să fie cît de multe. E bine cînd se înmulțesc în voie; dacă le-ar trece cheful și de așa ceva, ar fi jale. Vezi, într-o așezare cum e și a noastră, omul vede lucrurile mai de aproape. De foarte aproape.

Cu capul parcă repezit înainte, Lilik privi îngîndurat pămîntul, printre urechile calului. E o poziție nu numai odihnitoare, dar menține și atenția trează; deși cîmpul vizual se îngustează, jocul urechilor semnalează cu anticipație orice pericol. M-a încercat senzația că în sfîrșit acum am izbutit să privesc în sufletul lui Lilik.

— Chiar așa să fie?

Dădu din cap, în semn de confirmare.

— Ai ochi buni, nici nu te-ai aștepta de la un orășean. Apoi, cu o ușoară grimasă din colțul gurii, continuă: Eu unul, recunosc, nu pot să sufăr orașul. Acolo, omul devine moale ca un melc. De cîte ori mă întorc de la oraș, mă simt de parcă m-aș fi spălat în leșie. Apoi asfaltul, prea bocăne sub cizme. Ori-unde ai intra, trebuie să suni... parcă tot timpul n-ai face decît să te anunți: acuși sint pe-aproape, acuși sint aici; mde, treburile astea nu-s pentru oameni

de-alde noi. Da, astea-s pentru din aceia care-și fac o plăcere din a respecta tot soiul de reguli. Aci însă, noi facem regulile și ordinea.

Pe neașteptate o luă înainte și-și sui calul pe o dilmă de pământ de care ne apropiaserăm. La marginea stufărișului de alături, cel puțin trei sute de stirci adăstau, scoțind niște țipete aspre. Lilik își roti ochii ca un stăpîn. Fără să vreau, am coborît vocea.

— Ce cîrd mare !

— Nu-i chiar atît de grozav, dar s-au bulucit frumușel, așa se simt ei în siguranță. Și mie-mi place așa. . . înghesuit, adăugă, și-mi făcu din ochi, cu înțeles. Păi, nu sînt și ei ca muierile pe malul Dunării. . . în cămașă și cu rochia suflecată pînă la pulpe? Nu se pot ține să nu-și admire glasul. Ce ușor i-am putea vîna, vîntul bate taman spre noi. Ar rămîne foarte surprinși dacă ne-am face apariția brusc de după stufăriș.

— Să n-o luăm într-acolo?

Posibilitatea de a surprinde cîrdul mă incita. Personal, nu suport nici un lucru neașteptat, nici măcar să-mi deschidă ușa cineva pe neașteptate. Dar acum, de aici din șa, mi se păru că nu mă pot stăpîni să fac o asemenea faptă. Parcă un vîrtej mă purta spre ceva ce nu-mi dădeam seama dacă e bine sau rău, cel mult. . .

Lilik își continuă drumul.

— Să-i lăsăm acuma, să nu-i tulburăm, ai să mai ai destul timp să-i cunoști. Mai bine să stăm de vorbă.

În zgomotul monoton și egal al trapului, conversația unilaterală îmi făcea plăcere. Calul cunoștea bine drumul, nici măcar grija asta nu trebuia s-o mai am. Clădirile crescătoriei nu le vedeam, zărisem doar o colibă de stuf, de o formă neobișnuită, fără uși, fără ferestre, care minute în șir nu mi-a ieșit din minte. Dar Lilik își și pregătise o nouă întrebare.

— Husein Darlach Thaymur. . . ai mai auzit de numele ăsta?

Mi-am dat seama, după vocea lui, că e subiectul său preferat, în care se lansă îndată cu vădită insuflecție.

— Mulți îi rostesc numai inițialele; H.D.T. zice, H.D.T. spune. . . , ceea ce, după mine, e o lipsă de respect. De fapt, însemnările lui ar trebui recitate zilnic. Eu pur și simplu nu pot adormi fără să fac treaba asta. Știi, e de-a dreptul nemai-pomenit cum persanul ăsta cu turban în cap, le știa pe toate cu anticipație. Nu există nimic nou, tehnica noastră n-a adus nimica în plus. Sălbăticiunea trebuie luată și dresată în același fel, metodele disciplinării sînt neschimbate. . . adică totul se face la fel. Natura nu îmbătrînește. Aici nu există climax, nu se întîmplă ca dintr-o dată să se schimbe aiurea totul. . . « de miine va fi altfel ». . . aici totul rămîne cum a fost. Și totuși, cîți uită acest lucru ! Dar Thaymur nu uită niciodată, Thaymur n-a greșit niciodată. Trebuie să pornești de la viață, ăsta-i tot secretul, numai așa se poate menține în ea o rînduială. Și adăugă cu o ușoară ironie: Acu' mă-nțelegi, nu-i așa? Și el ți-ar fi spus exact ce ți-am spus eu adineauri. De ce să tulburăm stircii din moment ce tot nu le putem face nimic? Ca să-și caute un alt loc de popas? Pe ăsta-l știm precis unde se află, venim miine, și cu patru păsări căsăpim jumătate din cîrd.

Lilik se întrerupse, urmărind în înalt o încordată luptă aeriană. Mă surprinsese încă de la început faptul că deasupra întregii așezări se iveau foarte puține păsări de pradă. L-am întrebat din ce cauză. Lilik mi-a răspuns cu plăcere, pendelete:

— Asta-i o chestie mai complicată, căci vinat ar găsi aici destul, dar am băgat de seamă că vagabonzii ăștia sălbateci se tem de jandarmii mei aerieni. Nu se

pot lua la intrecere cu ei. Uite, și-ai noștri fac același lucru, dar o fac mult mai disciplinat. Și încă ceva... condiția fizică. Înțelegi?

— Desigur, răspunsei.

Zimbi.

— Stai un pic, nu e chiar atât de simplu! E cazul să reflectăm puțin la treaba asta. Șoimul sălbatec, de pildă, nu atacă cocorul (de altfel și Thaymur afirmă tot așa) — dar se pune-n treabă, din ce cauză? Pur și simplu din cauză că pentru el o porție de carne de două sute de grame pe zi e absolut suficientă și deci nu are nici un rost ca pentru un fleac ca ăsta să lupte cu o pasăre atât de rezistentă. Ei bine, aici la crescătorie situația e cu totul alta; eu le dau de două ori pe-atita mâncare și chiar mai mult, dacă poftesc... Or, greutate mai mare înseamnă forță de atac mai mare. Iată ce le scapă din vedere dresorilor începători. Și-atunci, nu-i de mirare că șoimii mei au autoritate! rosti cu vădită mândrie. Țștia-s în stare să-și alunge și mama din spațiul pe care-l stăpinesc. Țștialalt! — continuă arătând în sus și făcând aluzie la șoimii sălbateci — n-au prea cules mulți lauri pe-aici! Nu îndrăznesc să apară decât atunci când mă văd plecat de la crescătorie. Altminteri, vinează numai prin preajma rezervației, unde totul se petrece de parcă noi oamenii nici n-am exista. Claie peste grămadă, cum se nimește. Anarhie, ce mai! Mă rog, e nevoie și de ei, de ochii lumii... vreau să zic de cei din rezervație.

— Dar dacă s-au aciuat și stirci pe acolo? l-am întrebat. Mai e cazul să fie lăsați să se înmulțească din moment ce tot...? Doar e vorba de protecția eleșteilor, nu-i așa?

Însă ochii lui Lilik scrutau din nou înălțimile; arătând deodată cu mina undeva în zare, zise:

— Vezi... acolo, sub cizma aia de nor... un erete... splendid exemplar!

Cerul era plin de puncte negre și lucitoare ce-mi luau ochii. Trecu cîtva timp pînă cînd am descoperit cele două mici pete lunecătoare. Eretele hăitua o rîndunică. Încordat, Lilik urmărea scena cu satisfacție; zise la un moment dat:

— Adineori n-ai spus un lucru prea înțelept. Rezervațiile nu trebuie desconsiderate... puii cei mai buni și noi tot acolo-i găsim.

Lupta aeriană nu dură prea mult. Eretele, cu prada lui, trecu pe deasupra noastră. Pentru scurtă vreme se așternu o liniște nefirească, străbătută doar de razele soarelui. Printre copitele căilor noștri zumzuiau gize cu aripioare roșii. Ne îndepărtarăm din ce în ce mai mult de linia ferată. În curînd trecurăm pe lingă un indicator din tablă roșie, pe care se zărea, pictat în ulei, un cap de șoim, sub care se distingea inscripția « zonă interzisă! » Apropiindu-se de tabla indicatoare, Lilik șterse cu batista noroiul uscat de pe capul de șoim.

— Eu l-am pictat, zise. Acasă am să-ți mai arăt și altele. Îmi place să-i desenez.

Și șterse din nou, grijuliu, toată tabla.

— Vagabonzi... cam bănuiesc eu cine-s ăștia de mi-o mînjesc cu noroi. Golani, de-aici de pe la gospodăria vecină. Au timp să vină pîn-aici, noaptea... porcii!

Rupse o nua și-o vijii prin aer.

— Măcar de-aș ști de unde și pînă unde ura asta? l Să nu-ți închipui că noi n-avem dușmani... numai că acționează tot timpul din umbră. Mă privi pieziș. Niciodată nu poți ști cînd și la ce să te aștepți. Să fie din invidie? Sau ce Dumnezeu îi ațîță? Naiba știe. Dar mai bine să-ți povestesc o întîmplare; ți-o povestesc așa cum a fost, fără să adaug nimic de la mine.

Și-mi povesti cele ce urmează:

Nu de mult, plecase în zori la vânătoare de stirci, cu unul din șoimii săi preferați. Când se apropiară de hățușul Bizei, Victoria — că era femeieșcă — începu să-și înfioaie încet aripile, dar rămase mut. La țipătul scos de Lilik, vreo douăzeci de stirci se ridicară în aer. Nu-și asmuți de îndată șoimul după ei, ci numai după ce stircii își luară o direcție anume. În acel moment însă Victoria spintecă fulgerător văzduhul, ca să ajungă cit mai repede deasupra stolului de stirci. (Abia mai târziu am înțeles cu adevărat ce importantă are acest lucru; cînd se află deasupra lor, șoimul atacă prada la alegere.) În acest timp Lilik își urma în goană șoimul, pentru ca acesta să-l simtă neîncetat în apropiere; e o regulă fundamentală. Ba mai mult, adevărata școală dură, obligă șoimul să se întoarcă de lingă pradă, să se întoarcă din înalt pe pumnul redus la dimensiunile unui punct. O dată întors, i se pune imediat pe cap o glugă de piele, pentru a fi învăluit într-un întineric binefăcător și să nu mai simtă altceva decît faptul că se află în siguranță. Deprinderea asta e una dintre cele mai grele, comportă o bună cunoaștere a șoimilor, ca și felurite riscuri; supunerea șoimului depinde adesea doar de un fir de păr.

Stolul era condus de un stirc cu multă experiență; se lansau cu toții brusc în picaj, apoi în zboruri laterale, manevre care au durat destul de mult. La un moment dat stircul-căpetenie se desprinsese fulgerător de stol și începu să coboare lin, descriind cercuri largi — se sacrifică oferindu-se ca momeală. Victoria l-a atacat îndată, și s-au bătut cîteva minute, încheștîndu-se. Lilik observă că stircul încearcă să-și atragă următorul în afara zonei crescătoriei. Presimțind ceva rău, călări în galop după ei. Ocoli cîteva obstacole, trecu călare peste canalele de irigație întîlnite în cale, pierdu o groază de timp, dar graba era necesară, fiindcă voia să-l captureze pe curajosul stirc, să-l folosească în chip de pradă cu alte prilejuri. Traversînd linia ferată, de la înălțimea ei zări un autocamion oprit nu departe. Se îndreptă într-acolo. Desluși în desîș doi indivizi îmbrăcați cu pulovere, dintre care unul lovea neîncetat ceva, cu pompa. Cele două păsări se zbăteau la picioarele lor. Lilik scoase un urlet fioros, la care cei doi se întoarseră surprinși. Cu aripa dreaptă atîrnîndu-i pe pămînt, Victoria frămînta încă burta stircului. Văzîndu-și stăpînul, se duse la el împleticindu-se, dar nu mai avu puterea să salte pe pumnul înmănușat și căzu la pămînt leșinat.

După cum îmi relată Lilik, dialogul dintre ei și cei doi străini decurse astfel:

Lilik: Cine sinteți?

Străinul mai vîrstnic: Același lucru te-am putea întreba și noi.

Lilik: Mă rog! Sint conducătorul stațiunii experimentale. Nu vă e rușine? Ca niște animale, ca dobitoacele... cu pompa? Aveți habar cit valorează pasărea asta?

Vîrstnicul: Cit să-i tragi o măciucă, domnule, și-o pompă-n spinare! Dacă ai fi văzut ce-a fost în stare să facă aici... Să-ți întoarcă mațele pe dos, nu alta! Măcar de l-ar fi ucis, dar îl chinuia...

Tinărul: Și la urma urmelor, doar știm și noi că o fiară ca asta trebuie stîrpită; noi așa am învățat cîndva. Sau poate că dumneata ai învățat altfel?

Lilik: Ce tot vorbești? O fi ea pasăre de pradă, dar în mina noastră e folositoare.

Vîrstnicul: Aha! Acum înțeleg... Va să zică te aștepta pe dumneata, de asta nu se grăbea.

Lilik: Da, pe mine mă aștepta, că eu l-am crescut! Las de-o parte că e și proprietatea statului și voi v-ați năpustit la el cu pompa!

Vîrstnicul: N-aveam de unde să știm. La o adică, și ăsta-i la fel cu ceilalți. Mai umblăm și noi pe ici, pe colo, prin toată țara, cu cărăușia, am mai văzut șoimi și prin alte părți, da toți arată la fel...

Tinărul: Sau atunci însemnați-l dracului . . . îmbrăcați-l în țoale. Cu toate că nu prea pricep la ce-i cocoliți atita.

Lilik: Să-ți spun eu, dacă nu pricepi, amice; îl protejăm, pentru că și pasărea asta aduce măcar atita folos cît aduci dumneata ! Că stircii distrug tone de pește, e o nimica toată? Și că ciorile prăpădesc lanurile, e tot o nimica toată? Ce înseamnă pentru dumneata interesele țării? Ar trebui mai întâi să te lămurești, să vezi ce și cum se-ntimplă, și-abia pe urmă să vii să mi te miorlăi aici, ba că-i urit, ba că-i fioros. Ascultă, băiețică, aici nu-i internat de fetețe. Ține minte treaba asta !

Virstnicul: Bine, ținem. Ce mai vrei? Uite colea numărul mașinii, notează-ți-l.

— l-ai reclamat?

Lilik dădu din cap.

— Ași ! De ce să întind coarda? Pină la urmă vor înțelege că aici nu ne distrăm și că treaba pe care-o facem e în interesul lor.

— Ce s-a ales din Victoria?

— Trăiește și azi. Trei săptămîni a bolit, apoi s-a pus pe picioare. Ăștia-s ca oțelul.

Își mină calul pe o potecă năpădită de ierburi, care tăia drept spre clădirile crescătoriei. Mi se adresează, pentru prima dată, pe un ton oficial:

— Cu autorizația de intrare sîntem în regulă?

Dar nu așteptă să i-o arăt; pe semne vroise doar să-mi vadă gestul, intenția de a i-o prezenta. Mai tirziu, am aflat că fusese înștiințat, cu cîteva săptămîni în urmă, de sosirea mea.

— Beranek nu dă autorizație orîcui, zise zîmbind ușor. Sau, ca să mă exprim altfel, toți existăm prin grația lui Beranek.

— Ce vrei să spui cu asta? l-am întrebat, neizbutind să deslușesc ce i se ascunde în glas.

— Uite, dacă tot ți-au aprobat să vii aici, aș zice că-i mai bine să fim sinceri, unul față de altul. Eu unul îmi ridic pălăria în fața lui Beranek; alea de le știe el, eu nu le pricep. Direcția generală e una, crescătoria — alta. Cu totul altceva. Aici, mă rog, trebuie să pui mîna pe secure și să decapitezi dușmanul în fiecare dimineață. Vezi bine, te cam minjești de singe și te umpli de pene. Bașca mirosul greu. La Direcția generală nu există așa ceva. Acolo sînt planuri, rubrici și o serie de chestii în care numai cîțiva se descurcă. Beranek e un om mare, dar aici — și arată cu mîna împrejur — eu mă pricep mai bine.

Apoi, după o scurtă pauză:

— Mi-ar plăcea totuși să-l văd odată călare, cu o pasăre pe pumn . . . dar asta ți-o spun numai dumitale.

— Cum, nu obișnuiește să vină pe aici? l-am întrebat surprins.

— N-a fost niciodată, zise Lilik. Ne-au călcat doar adjuncții și subalternii . . . Ăștia însă se tot schimbă; nici măcar nu le-am reținut numele.

— Și nici dumneata nu l-ai văzut pe Beranek?

— Niciodată, pînă acum, zise căzînd pe gînduri. Dar cine l-a văzut? Dumneata poate l-ai întîlnit?

Călărind la pas, am ajuns la clădirile crescătoriei; ghemuită pe malul apei, Teréz hrănea din palmă un castor de baltă.

Impresiile primelor zile mi se amestecaseră cumplit; trebuie să te obișnuiești cu vîntul ce bate fără oprire, cu lipsa de umbră. Dacă vrei, poți să străbați călare kilometri întregi, fără să ai impresia că ai sosit undeva; cerul pusteii te cuprinde ca o colivie de lumină; parcă te-ar aținti o lampă de bilioane de wați, e mereu

pe urmele tale, te găsește oriunde te-ai duce; tot atât de bine-ai putea să stai și-ntr-o celulă, după niște gratii — acolo, un bec de o sută are același efect. Măcar dacă ai vedea pe cineva prin împrejurimi, pe vreunul care să se apropie, să te salute — așa te-ai mai putea decide să accepți muțenia — dar nu-i un suflet, nu se vede nici un om. Tăcerea te chinuie înflorător.

Lilik nu m-a tratat ca pe un musafir nici măcar în prima zi. Adesea nu-l vedeam pină seara. Volubilitatea cu care mă întâmpinase mi-a stîrnit teribil curiozitatea; habar n-aveam la ce mă pot aștepta — întâmplări spectaculoase? situații inscenate? Îmi lipseau îndrumările lui. Lilik în schimb devenise peste noapte zgîrcit la vorbă, deîndată ce-și relua deindeletnicirile de fiecare zi (ceea ce, firește, nu l-a împiedicat ca, într-un moment cu totul neașteptat, să-mi țină din nou o poliiloghie despre Thaymur, favoritul său, sau despre ceea ce numea el « medium »-ul șoimilor). Altminteri, mă lăsă să mă familiarizez singur cu tot ce vedeam; cum s-ar spune, scoțîndu-mi de pe ochi, ca la șoimi, « gluga de piele », în reprize bine dozate. Mă ținea totodată într-un surprinzător de bogat regim alimentar. Nici nu mă așteptasem ca aici, în plină « prerie », să apară pe masă vin, cafea și fructe. El și Teréz nici nu se atingeau de astea, treabă care mă cam puse în încurcătură.

— Încă nu le merit ! le-am spus în glumă.

— Nici nu trebuie să le meriți, mi-a replicat Lilik rizînd. Așa se cuvine față de un oaspete nou. Mai tîrziu ai să uiți singur de ele.

Avusesse dreptate, aerul pusteii m-a schimbat cu desăvîrșire. A început să mă amuze, de pildă, faptul că dintr-o băltoacă beam noi, iar la doi pași, din alta, se adăpau caii. La crescătorie toate se petreceau așa, foarte deschis, fără ocolișuri. De la un timp nici eu nu mai văd nimic straniu în toate acestea, și nici nu m-aș simți bine altfel. Ce mai oștepe cu slăninuță după o zi întreagă de călărit ! Întîi hăcuim ciorile și porumbeii pentru șoimi, apoi cu același pumnal ne tăiem noi slăcina. Singele ciorilor e acrișor, al porumbeilor e dulce; urmele lamei pe slănină parc-ar fi dungi de boia.

Da, aceste prime impresii se amestecă straniu, nu au nici o legătură între ele. Asta, în ciuda unui program bine întocmit, ce pune ordine în toată activitatea, din zori și pină seara, în ciuda faptului că a doua zi totul se petrece la fel ca în ziua precedentă. Cea mai zgomotoasă operație se petrece dimineața, cînd sînt hrănite păsările. Crîngul de salcîmi răsună de țipete. Hrana o cărăm pe rînd, la butucul de tăiere; numai penele mai mari trebuie sc îndepărtate, cele mai mici și pufoase ajută la digestie. Capetele și picioarele le strîngem grămadă — mulțime de totemuri, care de fapt s-ar mai putea mișca, dar nu mai vor. Stîrcii se despică pe spinare, ciorile și porumbeii de la gușe pină la tîrtiță; în felul acesta șoimii se pot infrupta, de la primele înghițituri, cu bucățile cele mai hrînitoare.

Lilik hrănea numai el un șoim tînăr cu capul acoperit mereu cu o glugă de piele; era un exemplar mai nervos decît ceilalți.

— E bolnav ? l-am întrebato dată.

— Cîtuși de puțin. E doar neliniștit, deocamdată; l-am prins de citeva zile, cu capcana. În asemenea cazuri trebuie să supraveghez șoimul cu săptămînilor, să nu slăbească. Îl hrănesc ori de cite ori cere, zise, și-i aruncă un șobolan proaspăt tăiat. Îi dau și altceva, urmă — dar acum e tocmai ce-i trebuie. Dacă i se dă hrana cu care s-a obișnuit în sălbăticie, se potolește . . . Își așeză pasărea pe braț; Uite ce picioare ! Păi nu-i păcat să prîndă șobolanii un șoim cu picioare ca astea ? Cînd o să căsăpească cocori, atunci să-l vezi . . . numai să-l pot învăța.

Anticipîndu-și încrederea în șoiman, Lilik îl botezase cu numele nobilului Diljahan.

— Ce-i drept, nu va ajunge niciodată să vinzeze ca Diana — dar Diana era un șoim călător, *falco peregrinus*, și ce exemplar grozav ! exclamă Lilik cu patimă. Din păcate, la noi, soiul ăsta-i pe cale de dispariție, la crescătorie nu mai avem decît trei. Treaba de fiecare zi se face mai cu seamă cu șoimani; se înmulțesc mai cu spor, sînt mai puțin sensibili, și ce-au învățat o dată urmează cu sfințenie, ca niște bigoți — calitate ce todată e și-un cusur. (Lui Lilik îi plăcea ca pasărea nu numai să se supună orbește, ca un mecanism, ci să mai și improvizeze, la nevoie, în spiritul « ordinului » primit. Or, șoimanii nu-s în stare de așa ceva.) Sînt buni soldați de linie, dar . . . Sînt « favoriții lui Beranek », își rezumă Lilik caracterizarea.

Într-o jumătate de oră se făcu iarăși liniște în voliere. Diljahanii și Tamarii clipeau din ochi, sătui, cu aripile ușor desfăcute. Crîngul de salcîmi era acoperit de un strat de puf, pe care vîntul îl ridica și-l muta de colo-colo. Pe ierburi, dansau sclipiri fragile, ca smălțul vaselor incinse. În puful salcîmilor, un pui de șoim pășea agale. Abia cînd ajunse lîngă noi, am observat că tîrîie după el o sfoară lungă de cîțiva metri. Avea acest pui ceva jucăuș și drăgălaș în toată înfățișarea lui. Lilik îl luă cu totul altfel decît pe ceilalți; îl chemă cu un strigăt ușor, și-i făcu semn să-i salte pe un genunchi.

— Eh, Gîndăcilă ! zise și-i oferi o lăcustă, pe care puiul o înghiți îndată. Șoimulețul ăsta era singurul cu un nume atît de banal.

— Sucită ființă ! exclamă Lilik. E atît de puternic încît ar putea vina foarte bine și potîrnichi, dar nu te poți încrede în el. Cum își amintește de insecte, cum lasă prada și se ia ca prostul după ele. E ca un copil . . .

Dezlegă puiul și-l duse lîngă crîngul de salcîmi. Pasărea țîșni îndată spre înălțimi, ridicîndu-se din ce în ce mai sus, în rotiri splendide, ce se micșorau mereu. Aproape că ai fi putut preciza de la bun început punctul în care se va opri. Și într-adevăr, de parcă l-ar fi țintuit cineva, pluti acolo o clipă, apoi se avîntă în felurite picaje întortochiate, scaldîndu-se în vînt, fără o țintă anume, — jucîndu-se doar, de unul singur; era incapabil de performanțe superioare.

— De asta mi-e ciudă ! mormăi Lilik. Are un stil de a se înălța, de-i întrece pînă și pe șoimii călători, și totuși nu-i bun de nimic. Nu-i fricos, dar n-are pic de ambiție . . .

La prima chemare, puiul veni pe mînușă, apoi, satisfăcut, zbură în iarbă și se-apucă de scotocit după lăcuste și libelule. Semenii lui, lauarienii cei bine legați și peregrinii cei zvelfți, nici nu-l luau în seamă.

În dimineața aceleiași zile (sau poate a doua zi?) am dat o mină de ajutor la exercițiile de pe terenul de zbor; era un soare torid. Din voliera de pe mal am scos un stîrc bătrîn și l-am dus cu mine pe teren. Era rîndul lui să fie de pradă. Încă din zori, Lilik îl ghîtuise cu roșioară. Îl duceam sub braț; se sbătea atît de tare, încît am fost nevoit să-i aplic un papuc de piele pe cioc. Papucul îi mai estompa țipetele, care i se zbuciumau totuși în gît, ca vibrațiile surde ale unei tobe. Lilik îl pregăti întîi pe încercatul stîrc. Cu o sfoară îi imobiliză cite cinci din penele mari ale fiecărei aripi, legă apoi stîrcul de un par și-l acoperi cu un sac, făcîndu-l astfel să stea liniștit pînă să-i vină rîndul la treabă. Între timp, mă lămurii că are de gînd să drezeze doi șoimani începători, pentru a vina împreună — unul din sistemele cele mai sigure și mai puțin singeroase de a căsăpi victimele. În timp ce unul se înalță, celălalt cade în picaj peste pradă. Alternîndu-și asaltul în felul acesta, lupta era scurtă, prada se dădea repede bătută. Dar pentru o asemenea ispravă, cuplul de șoimani trebuie bine sudat, să fie adică doi indivizi dar o singură judecată, un singur țel — or așa ceva nu se face de la sine.

Lilik începu antrenamentul cu o păpușă înjghebată din aripi de stîrc. Îi lega de-o parte și de alta cîte-o bucată de carne proaspătă de stîrc, apoi dădu drumul șoimanilor, să zboare. La început rămaseră la mică înălțime, rotindu-se lent în jurul nostru, cu ochii țintă pe noi; pe iarbă, umbrele lor îi urmăreau ca niște fantome. Văzînd că stăpînul lor stă nemișcat, șoimarii începură să scoată țipete de nerăbdare, după care țîșniră spre înălțimi, la vreo sută douăzeci de metri. Era tocmai ce aștepta Lilik. Scoase îndată la iveală păpușa de pene, și țipînd ca stîrcii, o învîrti, cu mîna stîngă, deasupra capului. În înalt, șoimarii se despărțiră grabnic și coborînd spre noi din două părți, în niște spirale perfect identice, pîcară drept pe păpușă, sfîșiiînd sălbatic carnea, fiecare de partea lui. Vicleanul de Lilik născocea tot felul de asemenea mici șiretlicuri; instinctul de fiară îi împingea pe șoimari să se încaiere pentru pradă, dar Lilik îi sili să împartă totul. Odată ce treaba asta merge, de ce n-ar putea hăitui și vinatul împreună?

— Oho, să fi văzut acum o săptămînă ce încăierare s-a încins. Dar acum? Ca doi frați buni. Și nu-i nici o drăconenie la mijloc — cred c-ai văzut: *hrănește-i împreună, pe același hoit* . . . Tot Thaymur ne învață și asta.

Părîndu-li-se puțină carnea, păsările se agitau furioase, nu le dispăcea ospățul gratuit. Dar adevăratul exercițiu încă nu avusese loc. Lilik le îndemnă din nou la zbor și scoase stîrcul de sub sac. Îi lăsă papucul pe cioc, îi trase și pe gît un săculeț de piele, de care lega alte porții de carne. Și-i făcu vînt așa încercatului veteran, ca să se infurie și, zbătîndu-se, să alerge înnebunit în jurul nostru.

În cîteva clipe se auziră de sus țipetele nervoase ale șoimanilor. Observaseră prada. Pîcară șuierînd, ca două torpile, și se înleștară de gîtul stîrcului. Stîrcul însă se ridică brusc în picioare, și cu o zvîcnire puternică, se desprinsese de șoimari — aceștia neputîndu-și înfige ghiarele în sacul de piele de pe gît. Disperat, stîrcul se îndreptă împleticindu-se, mai întîi spre noi, apoi, ca năuc, se întoarse iar. Nu se mai apropie de noi. Cu salturi ritmice, descrie cîteva zigzaguri ascuțite, apărîndu-se cu o tactică uluitoare. Încercă chiar să se învrîtească pe loc, ca un titirez, sprijinîndu-se cu stîngăcie în aripile-i legate, ca în niște cîrji, măturînd cu ele pămîntul. Se pare că acest lucru îi întărește cel mai mult pe șoimari. Praful stîrnit îi învăluisese pe toți trei. În cele din urmă stîrcul se opri, clătînîndu-se amețit; șoimarii se năpustiră îndată asupra lui, într-o ultimă înleștare. Cîteva minute se mai bătură, se mai lovira, apoi stîrcul abandonă lupta, săltîndu-se din ce în ce mai slab sub ghiarele agresorilor, dar nemaiputîndu-se ridica în picioare. Șoimarii continuau să muște săculețul de piele de pe gît, deși nu mai era pe el nici urmă de carne; dacă nu intervenea Lilik i-ar fi sfîșiat gușa, lipsită de protecția săculețului. La strigătul lui Lilik, șoimarii se astîmpărară, se cocoțară pe spatele stîrcului și ne priviră faloși. Lilik îi mîngie pe amîndoi și le trase și lor în cap cîte-o glugă de piele. Dar merita felițări și bătrînul stîrc; îl ridicarăm și-i scoaserăm papucul de pe cioc, ca și săculețul de pe gît. Căzu din nou la pămînt, culcîndu-și pe iarbă capul, cu gîtul încovoiat într-un fel cu totul neobișnuit. Mai făcu vreo două mișcări cu un picior, acestea fiind singurele semne de viață pe care le mai dădea.

— Mi-ar părea rău de el, zise Lilik. Asta de fiecare dată îi pune serios la treabă . . . și se aplecă asupra lui, pieptănîndu-i cu degetele, dinspre coadă spre gît, penele de pe spinare. Într-un loc penele erau pline de sînge.

— Mde, mai suportă, mormăi Lilik. Tot cu el am să termin de dresat șoimarii ăștia.

Îmi făcu semn să ridic stîrcul și să-l duc înapoi la volieră. Bătrînul stîrc nu mi se mai mișca sub braț, aveam impresia că e mai greu decît atunci cînd îl adusesem. Lilik zîmbi.

— Dacă l-am cîntări, te-ai convinge că-i exact la fel de greu.

lăta ce s-a întâmplat în după-masa aceleleași zile (sau a doua zi?), pe-nserat. Lilik călărea în fața mea, arcuindu-și trupul cu mișcări fine și legănate, din șolduri. Pe braț purta o găinușă zveltă, de culoarea gresiei, șoimul lui călător preferat, pe nume Victoria. Nu avea glugă pe cap, penele cenușii îi străluceau în bătaia razelor piezișe ale soarelui. Pasărea stătea ca pe bățul volierei, brațul cu mânășă de piele era nemîșcat. Privea cu insistență în ochii stăpînului său, răsucindu-și uneori capul într-o parte, trăgînd cu ochiul după vreun sturz sau vreo ciocîrlie. În curînd avea să se lase seara. Cîlivia de lumină a pusteii se micșora din ce în ce mai mult. La orizont, cerul era cenușiu ca gresia. Călăream pe fundul unui lac secăt. Vegetația putredă și incilcită — scheletul și nervurile lacului — zăcea înțepenită, ca o rețea, în noroiul uscat. Pe alocuri vîntul o adunase în grămezi compacte, sub care se formaseră goluri, aidoma unor colibe; caii striveau fust copite tot ce întîlneau în cale. Nu exista nici o ascunzătoare. Dacă totul ar fi fost acoperit de ape, atunci da... ar fi existat cotloane ascunse în umbra crepusculară a fundului de lac, ar fi existat legănări ameteitoare în unduirile lente ale valurilor, ar fi existat liniște și îndestulare, belșug ca-n paradis; într-o astfel de lume, hrana nu s-ar termina niciodată, momentele hrînirii succedîndu-se cu aceeași precizie cu care soarele își urmează calea... Vulturii pescari n-ar prea veni pe meleagurile acestea, i-ar alunga șoimii. N-ar mai fi o vale a plîngerii — dacă totul ar fi acoperit de ape. (Se spune că o dată pe an se deschid zăgazurile, iar apa ce trece pe aici dispare undeva, nu se știe unde. Unde sînt însă cei ce-și mai amintesc de toate acestea? Ce-or fi devenit acele zăgazuri? Or fi existat cu adevărat? S-o mai întoarce apa vreodată?)

Lilik călărea în fața mea. Ne îndepărtaserăm binîșor de elește. Ceva mai departe, la vreo doi kilometri, se zărea un șir de salcîmi, întrerupt pe alocuri de cite o salcie scundă, cu trunchi gros; sâlcii de pustă, cu ramuri joase, cu trunchiurile terminate în cite o cunună de ramuri frave, din a doua generație. Copaci degenerați, girbovi și ologi, — dar și ei foarte rari pe aici.

I-am propus lui Lilik să ne îndreptăm spre șirul de copaci. De multe zile nu mai stătusem la umbra unui copac. Trecurăm pe lingă turma de porci a gospodăriei învecinate. Nu-l vedeam nicăieri pe porcar. În sfîrșit, l-am ochit răcorîndu-se într-o groapă, la umbra unui uriaș snop de trestie. Era un om mai în vîrstă; sprijinit în coate, ne privea surprins. Lilik îi strigă:

— Ciori ai văzut pe-aici?

Bătrînul arăta undeva cu mina, apoi se rezemă iar în coate.

Lilik îmi zise zîmbînd:

— Acum știm unde să nu le căutăm; nu începe îndoială că minte, și porni în direcția opusă.

Din turma de porci apărură o corcitură de ciine care începu să ne latre cu strășnicie, mergînd de-andaratele în fața cailor. Victoria privea cu demnitate giumbușlucurile javrei. Pe aici căpițele de fin erau mai dese, pămîntul nu se arăta atît de sărac, îl îngreșa turma de porci.

Curînd, auzirăm citeva cîriieli stînsse. Lilik deveni atent. Ocolirăm, descriînd un semicerc, zona suspectă, Lilik pe o parte, eu pe alta. După un timp Lilik, scoțînd niște țipete stridente, încercă să stîrnească păsările din ascunzătoare. Cîteva minute nu se observă nici o mișcare. Apoi pe neașteptate, de lingă o căpiță răsturnată își făcură apariția trei coțofene zdravene. Dezordinea în care zburau, le trăda spaima. După o clipă de ezitare, se năpustiră între porcii din turmă, planînd printre ei, la nivelul solului. Acolo se aflau în mai multă siguranță, căci șoimilor le place să-și hăituiască prada sus, în înaltul cerului. Lilik o îndemnă pe Victoria la zbor. Așteptam cu nerăbdare să văd ce vom avea noi de făcut. Cu pîntenii înfipti în burțile cailor, intrarăm între porci. Lilik îi împrăștia de zor.

Dezorientată, Victoria se tot înălța cițiva metri, apoi cădea în picaj pe spinarea cite unui porc. Jocul acesta de-a v-ați ascunselea o întăritase. Coțofenele alergau de colo colo, pe sub burțile cu ugere grase. Ciinele lătra ca turbat și încerca să strângă turma grămadă. Bătrînul, supărat, stătea tot la umbra snopului de stuf, sprijinindu-se în coate. Cit poate dura goana asta? Caii nechezau; făcuseră spume la gură. Enervat, Lilik privea cu încordare cum o coțofană, ținîndu-se cu ghiarele și cu ciocul de burta unei scroafe, se lăsa purtată prin toată turma. Plimbarea nu dură însă prea mult, căci coțofana, pierzîndu-și răbdarea, o zbughi dintre porci și, cu un cîrîit tare, se năpusti în căpița cea mai apropiată. Lilik o urmă de îndată și, chiuind, o alungă din căpiță. Victoria se ținea pe urmele lor; adevărata hăituială abia începea. Ori de cite ori o ataca șoimul, coțofana dispărea ca în gaură de șarpe, infundîndu-se în cite o căpiță. Apoi, într-un moment propice, trecea ca o săgeată la căpița următoare, tirîndu-se la firul ierbii, cu puternice bătaii de aripă. Era o fugă disperată, calculată la centimetru și la secundă. Coțofana rezista, în timp ce Victoria părea tot mai năucă. I s-o fi părut nedemnă această luptă, și nici prada n-o prea atrăgea. În schimb Lilik se amuza. Coțofana mai avea în față doar citeva căpițe. Noi ajunseserăm deja, cu caii, în apropierea șirului de salcimi, spre care jînduia în mod vizibil și coțofana, care, cu un ultim efort, se repezi, făcînd tumbe pe iarbă, în desîșul salcîmilor, cuibărindu-se între ramuri. Victoria se năpusti în ultima clipă spre salcimi, dar aripile ei mari o împiedicară să pătrundă mai adînc în frunzar.

Acum goneam din două părți, de o parte și de alta a șirului de copaci. Victoria țipa scurt deasupra noastră, rotîndu-se alene, semn că era foarte liniștită. Am înțeles de îndată de ce: șirul de copaci se întindea pe o lungime de două sute de metri, coțofana trecea dintr-un copac în altul — în citeva minute avea să ajungă la capăt. Victoria nu se mai omora să pătrundă în desîșul ramurilor; o speria doar pe coțofană, mai mult în joacă; cealaltă însă o pindea, o urmărea cu încordare, să vadă cînd poate țîșni mai departe. De vreo douăzeci de ori avu chiar senzația că e mai isteată decît șoimul; cîrîind, le mai chema și pe suratele ei — poate ca s-o urmeze? Aici să fi fost refugiul cel mai sigur? La ultima salcie pipernicită, ne-am oprit. Se opri și Victoria, plutînd pe loc, în așteptare. Coțofana pîndi citeva minute lungi, apoi se avîntă spre largul pusteii, izbucni brusc în uriașă întindere goală — parcă uimită și ea de fapta ei — și cu un zbor jos, stingaci, descrie un semicerc, dar fără un scop oarecare, descrise așadar un semicerc, pe care însă nu apucă să-l încheie. Victoria se ivi fulgerător pe urmele ei și cu o singură lovitură de cioc o doborî la pămînt. Rămase în iarbă un trup verde-roșu, cu spinare neagră, cu doi ochi mărunți, bruni, rotunzi — care nu-l mai interesa pe șoim; Victoria reveni lejer, supusă, pe brațul lui Lilik. Caii mirosiră curioși coțofana doborâtă, apoi își feriră scîrbiți boturile; Lilik se aplecă după ea și o legă de șa.

— Le mai hăituim și pe alelalte două? mă întrebă.

*

După o săptămînă m-am surprins că am renunțat conștient la bărbieritul de dimineață. Teréz însă nu se arată mirată.

Dimineața, obișnuia să treacă prin dreptul colibei în care-mi petreceam nopțile; într-o traistă atîrnată de gît, aduna iarbă pentru cobai. Ghicise pe-semne de ce atîrna pe ușa colibei o oglinjoară, căci veni îndată, cotrobăi după lampa de gaz și după ulceaua de încălzit apă, pe care eu n-o dibuisem nicăieri. Între timp, îmi cercetă cu atenție fața.

— Nu e cazul să te omori prea mult cu rasul — îmi spuse — sîntem obișnuiți cu așa ceva. Toți cei care vin prima dată pe aici, fac asta.

— Cum?

— Păi, cu barba. Uită de ea, nici ei nu știu de ce.

Apoi se așează pe prag și mă privi cum mă bărbieresc. Nu era nimic ostentativ în asta, mai degrabă o intimitate neașteptată. De altfel Lilik se rădea în fiecare zi, folosea chiar și pudră (cu miros de narcise). Când observă că o privesc prin oglinjoara ciobită, Teréz îmi întoarce o privire deschisă.

— Ți-ajunge pătura pe care ți-am trimis-o?

— E mult prea de-ajuns! I-am răspuns de sub tăișul briciului.

— Și iarna ai primi tot atita, zise rîzînd. Lilik doarme gol și iarna. Dumneata cum ești obișnuit?

— Hm... nici chiar așa. Cred că n-aș putea renunța la postura de oaspete.

— Ei da... aici e altfel. Eu însă nu m-aș putea obișnui în altă parte. Deși am încercat... — și fața îi deveni puțin absentă, stranie. Am urmat trei ani la Institut, sculptura, maestrul meu spunea că sculpturile mele trăiesc...

— Și ai renunțat?

— Da, am renunțat. Cum adică trăiesc? E o prostie. Să-mi explice cineva ce trăiește în ele?

Ridică o crenguță de jos și netezi cu talpa nisipul gălbui.

— Uite... anul trecut mi-am murit un dihor, o femelă. L-aș fi putut recunoaște și dintr-o sută, când îl mîngîiam pe gît se ridica în două picioare... — și cu cîteva linii elegante desenă animalul pe nisip. Dar ce mai e acum? Ce? Statuile sînt doar o joacă... — și șterse lin desenul. Apoi vine altul, nou, continuă după o scurtă pauză. Unii vin, alții pleacă... și fiecare cere de mîncare. Mie toți mi-s simpatici. Habar n-am cînd aș mai avea timp să cioplesc statui.

— Și Lilik? am întrebat. Desenele lui? Și alea-s tot joacă?

Teréz se ridică; bine burdușită, traista cu iarbă îi ascundea toată spinarea. Arăta frumoasă, naturală, liniștitoare, îmi făcea plăcere să-mi odihnesc ochii pe ea. Apoi, fără s-o fi rugat, duse la loc cănița și lampa de gaz.

— Le găsești aici pe poliță, îmi spuse și se opri în mijlocul camerei.

— E totuși uimitor cît de deosebiți sînteți voi, bărbății! Eu, firește, înțeleg și asta, și arată spre pereții de paie, văruiți în alb, împodobiți cu picturile lui Lilik. La mijloc, vestitul șoim călător Diana se lupta cu trei stîrci ce se apărau eroic.

Noaptea, pereții aceștia albi, plini de aripi și ciocuri, păreau stranii. Lilik știa ce înseamnă un « efect » și avusese în vedere și contribuția lui: razele albastrii pătrunzînd pe geamlicul îngust, cădeau exact pe impresionanta pictură. Uneori unduiau în jurul ei penumbre vîrgate, virfurile păpușului înalt pe care-l bătea vîntul afară. În asemenea momente, fiecare păticea a tabloului era uimitor de vie.

— Păi, nu sînteți altfel? continuă Teréz. Lilik nu se poate împăca cu gîndul că Diana nu mai trăiește. Și încearcă să uite așa. Eu însă îl înțeleg.

Am mai zărit-o multă vreme culegînd, aplecîndu-se de zor, printre bălăriile și prin ierburile grase de lingă mal. Deodată am auzit-o că mă strigă — oare pe mine?

— Nu înțeleg!...

— Adu o găleată! strigă iar.

— Adu repede apă! îmi ceru, apoi turnă apa în gaură. Doar n-o să-l lăsăm aici, din moment ce ne-a picat pleacă, sub ochii noștri...

N-a mai fost nevoie și de a treia găleată de apă; cu blana udă și netedă, mica vietate ruginită se tiră afară speriată; sub gît avea o pată albă, de parcă i-ar fi atîrnat o tăbliță. Teréz ținea cu grijă în fața lui gura sacului, în care vietatea se strecură repede, orbește, afundîndu-se în iarbă. Mi-a spus să vir mina după ea și s-o înhaț.

— Sînt atît de moi, atît de speriați cînd îi uzi... simți? și-și viră și ea mina pînă la cot, cotrobăind cu degetele prin iarbă; dar făcea toate astea cu atîta liniște,

incit m-am convins că nu-i păsa cituși de puțin dacă popîndăul ăsta miine nu va mai fi nicăieri.

Recunosc, Diana și stircii nu rămaseră nici pentru mine doar un tablou pictat pe perete. De altfel pînă și coliba cu acoperiș de trestie era destul de ciudată în felul ei. Am impresia că Lilik o folosea ca pe un fel de refugiu, unde-și punea la cale netulburat planul de luptă pentru zilele următoare. Coliba era înconjurată de un șanț adînc, ca să nu fie inundată în timpul deselor dezlănțuiri ale norilor. În fața ușii era o punte, care peste noapte putea fi ridicată cu funia unui scripete, incit aveai impresia că treci peste puntea unei cetăți. Crîngul de salcimi al așezării se întindea cam la cincizeci de metri de colibă; cîrrielile șoimilor sătui, sau țipetele lor cînd erau flămînzi, se auzeau bine pînă aici. Seara, cînd ațipeam, lesne confundam glasurile acestea cu strigătele îndepărtate ale Dianei. Așa au luat naștere, probabil, legende. Da, astea nu le poate înțelege Teréz, vreau să zic legende. Dar ce-ar deveni ele fără ea; oare ar mai exista?

Serile, dădeam ocol crîngului de salcimi, străduindu-mă să pășesc ușor, așa fel ca păsările să nu mă audă. Zadarnică strădanie! În micile luminișuri cosite șaptesprezece gituri și capete se întorceau spre mine, fără ca trupurile să se clintească. În jurul prăjinilor pe care stăteau șoimii, zăceau mormane de pene zbrobite, rămășițe de carne uscată. Ochii atenți, păreau că se întind în întuneric, vrînd să mă însoțească pînă la colibă. Stau să mă păzească, sau sint gata de atac? Nici una, nici alta din aceste intenții nu părea mai sigură. E greu să dormi așa. Mă încercă într-una ispita de-a urma drumul Dianei. Legendele sint molipsitoare. Iată deci că nici eu nu sint insensibil... Doar că mă amețește vuietul surd al aripilor acestei păsări uriașe; mă amețește, și mi se pare ceva de temut, îmi inspiră frică. Hai să ne gîndim la buburuza asta de-aici, de pe capacul lăzii; iese dintr-o crăpătură și pe întinderea pustie, nesfîrșită a scîndurii se așează ca din senin cîteva vîrfuri — ceasul meu, batista — iar printre lacurile stropilor de apă, limbi de pămînt fără ieșire, ca fundăturile. Buburuza trebuie să bată de zeci de ori același drum pînă să descopere că e o fundătură. Încerc să urmez drumul Dianei. Un fir de pulbere roșie în înălțimi, minunatele, simetricele lui picățele nu se mai zăresc de-aici, dar se distinge că mișcă, da, că trăiește. Mă împinge ceva mai puternic decît atracția pămîntului, mă îmboldește să mă avînt în jos... tot mai jos... dar, oricît s-ar apropia, Diana nu-i mai mare decît unghia degetului meu mic; dacă o țin în dreptul ei, unghia o acoperă — ce mică e! Aproape că-ți vine să rizi. Încerc să urmez drumul Dianei...

Luna plutește mai departe. Pe perete pulsează o rază roșietică, gîturile serpuitoare ale stircilor se apleacă frumos arcuite, apoi se înalță. Dinspre malul cu trestii răzbat dulci glasuri de bărbați:

Purpura soarelui, fața lunii de-argint

Pe mine mă caută, mă sîrută,

Mîndre lupte de șoimi pe mine m-alint

Murgul mă poartă pe-ntinderea mută...

M-am dus și eu acolo, printre ei, și m-am așezat lingă focul cu miros urit; era ceasul cînd cei patru flăcăi ce se ocupau de șoimi, ardeau rămășițele vietăților jertfite pentru hrană. Lungile pene de zbor plutitor se înălțau una după alta din grămada de pene, o clipă strălucind grase, apoi cădeau scrumite. Pe măsură ce focul scădea, flăcăii se lăsară unul cîte unul pe spate; toți patru purtau cizme, cămăși descheiate la piept.

— O mai țineți minte pe Diana?

Se înviorară pe rînd, recunoscători că aruncasem această pietricică în apa tăcerii.

— Aia da, aia era o pasăre ce nu s-a mai pomenit !
— Numai că tare greu s-a lăsat învățată . . .
— Da și cînd s-a lăsat, puteai să-i ceri orice ! Domnu' Lilik sta de vorbă cu ea !
Unul din ei, cu o față lată, de kirghiz, se așază turcește, încrucișîndu-și brațele pe piept.

— E-o practică veche, pasărea prinsă-n sălbăticie n-are pereche !
— Așa e ! dădură ceilalți din cap. Numai că puține rezistă. Și cite poți prinde?
Lui Beranek îi place ca puii să-i luăm din cuib. E mai sigur.

— Da' eu tot aș zice că . . . Mai degrabă să creștem mai puțini . . .
— Asta să i-o spui lui Beranek ! riseră ceilalți trei. Spune-i-o !
Puteam ghici după glasurile lor că nu pricep nici măcar cît Lilik dispozițiile Direcției generale. Deși, dacă li s-ar fi oferit ocazia să-și spună părerile — ar fi avut ce spune !

— Sînt buni și ăștia crescuți în casă, numai că mereu trebuie să stea cineva la tîrîșita lor. Da tot nu le place lupta îndîrjită. Cum dau de greu, se și grăbesc să se-ntoarcă la mînușă, cată să-i îndemni iarăși. În schimb, Diana ! O dată s-a dus de nu s-a mai întors trei zile, toată burta îi era numai răni . . . a aranjat totul frumușel, pe căciula ei.

Brusc amuțiră, neîncrezători : oare și eu sînt de aceeași părere ? Sau îi țin parte lui Beranek ! Lui Beranek nu-i prea plac exemplarele astea singulare. Se-nvăță după ele și celelalte — și-atunci, ce se alege ? Anarhie, ca în rezervații ? « Nu avem nevoie de eroi care să acționeze de capul lor » — îi transmisese o dată lui Lilik. De-atunci și băieții își măsoară mai mult vorba ; nu pot ști niciodată dacă vreunul din vizitatorii neașteptați nu e inspector, « hingher » (cum îi spun între ei) — așa că-i mai bine să-și inghită cuvintele și părerile. Acum prinseseră oarecare curaj datorită faptului că locuiau în colibă, față-n față cu Diana — semn că stăpînul lor avea totuși încredere în mine.

În seara asta Lilik nu era acasă, pornise călare încă de dimineată la F., să comande belciuge noi pentru șoimi. Ne găsi acolo, lîngă foc. Cobori cu un salt de pe sur, și lăsă calul să pască în voie pe întuneric. Apoi, după o vreme băieții plecară unul cite unul. Lilik se așază pe bușteanul de hăcuit hrana ; se întoarse spre mine cu aerul că n-ar mai vrea să se ridice de-acolo niciodată. Mi-a destăinuit că a întîlnit-o pe Diana, și șoimul l-a recunoscut ; firește, nu înțelegea asta în sensul strict al cuvintelor, dar credea cu toată seriozitatea.

Făcuserăm treburile pregătitoare încă din zori. Lilik cosise ca la o căpiță de iarbă, din care am măruntit o parte, cit pentru doi saci mai mici. Cîteva glugi de pinză, cîteva tulpini groase de trestie, întregeau cele de trebuință, apoi ne-am încărcat spinările cu ele. La urmă, am luat cu noi și trei porumbei vii. Lilik nu se zgîrcea niciodată cu animalele de momeală, prefera să aibă la-ndemină și rezerve. Adesea e chiar necesar să dai drumul cîtorva ca pradă, întotdeauna exact acolo, firește și a doua zi, și a treia zi cite una — pină cînd bănuielnicul șoim sălbatic se obișnuiește cu acel loc, ca peștele cu zona unde i se pune hrană.

Între crîngul Bizei și canalul Arkus se întindea o surpătură mlăștioasă. Acolo își petrecuse după-amiaza Lilik cînd se întorsese de la F. Adesea i se întîmpla să se abată anume din drum ; îmi povestea că în asemenea prilejuri îl stăpînește o stranie senzație ca de foame, și nu poate, nici nu vrea să lupte împotriva ei. Foamea asta nu l-a înșelat încă niciodată. După părerea lui, același lucru îl simt și șoimii cînd zboară descriind cercuri din ce în ce mai largi deasupra întinderii moarte. Tînta, prada se ascunde pe undeva și trebuie să apară ; chiar dacă nu e prin

apropiere, o va atrage ceva încoace. Cel puternic îl atrage pe cel slab, lipsa de suspiciune nu e unanimă — frica ține să iasă la suprafață. Toate acestea le întărea cu puzderie de exemple; povestea despre porumbei, ciori, stirci, pe care-i studia în amănunt. Prudența lor e uneori atât de absurdă încât aproape că s-ar putea măsura cu curajul orb; iar asta nu mai ține de voința lor. E o reacție a firii, a naturii. Obișnuita lecție de înțelepciune din zori a lui Lilik mă impresionase de data asta foarte mult. Ce-ar fi dacă aș ieși și eu la surpătură, dacă m-aș duce acolo și-aș aștepta ceasuri în șir nemișcat, și deodată să dau ochii și eu de foarte aproape cu legenda adevărată?

L-am întrebat pe Lilik ce-ar zice de asta. Îl surprinse.

— Da — mi-a spus — fă-o, dacă dorești chiar atât de mult. Dar nu e o distracție prea plăcută . . .

Locul lui de pindă, surpătura, nu mi-l putea lăsa însă . . . doar am să-l înțeleg, ieri o întâlnise acolo pe Diana, până și glasul îi era aidoma ca al Diane! Era o șoimancă de doi ani, uriașă, cu aripi ce-i depășeau coada, cu cap mic și nobil, cu ciocul ca muchea unui baltaș. Tocmai își făcea nevoile într-o băltoacă și când l-a zărit pe Lilik, a țîșnit în înalături cu rotiri spiralate. Lilik s-a retras îndată la pindă. Șoimul a coborât până seara încă de două ori în același loc; de asta era atât de urgentă expediția noastră: voia să-l prindă în pripă, până nu-și căuta alt loc.

Locul meu de pindă l-am stabilit dincolo de canal; am scobit o albie în pământ, între două smircuri. Din batista mea am improvizat o mască — așa m-am întins pe jos. Apoi Lilik m-a acoperit cu iarbă cosită, nelăsându-mi afară decît mina înfășurată în cirpe. M-a sfătuit să răsuflu egal pe țeava trestiei, altfel obosesc repede. La urmă îmi puse în mină un porumbel alb cu pete negre, pe care să-l rotesc cu grijă, ca să se zbată singur, nu să aștepte să-l scutur doar eu; iar dacă-l atacă șoimul, să-l înhaț de picioare, cît mai de sus — poate am noroc. Și să-l strig îndată. Apoi plecă să se « îngroape » și el.

Tropotul cailor se îndepărta tot mai mult. Mă cuprinse o căldură sufocantă, ceea ce mă cam neliniștea. Albia, locul acesta de pindă camuflat îmi ajungea exact de la creștet pînă la tălpi, iar deasupra mea — o perspectivă moartă: cerul neted, tăvălugit pînă la transparență; nicăieri întrerupt, nicăieri boltit, prerie fără umbră, vibrînd palid. Eu eram singurul ochi în această pustietate, în rest numai un gol suspendat și totuși țesătură de păianjen: toate se prind în el și toate-s cuprinse de la începutul-începuturilor în el. Izolarea e doar o falsă independență — cerul se rotește în ochii mei nemișcați, în pupile. Și rînd pe rînd trec vedeniile golului; fiecare se împodobește cu clipele uitării, fiecare se admiră în singularitatea ei, îmbrăcînd o clipă, cît un scurt fulgerat, cîte-o mască fugară: cînd o rîndunică, cînd o ciocîrlie, cînd un uliu — și totuși implacabil aceleași, dispărînd în sclipirea irizărilor albastre. Cele două prerii, cea de jos și cea de sus, se topesc una în alta, porumbelul meu plutește liber undeva și legenda Diana se zbate în mina mea înmănușată — da, ar putea fi și așa, e același lucru . . .

Mi-am aruncat ochii spre soare. Cîte ceasuri să se fi scurs — patru? Porumbelul moțăia din cînd în cînd tropotit, cu ciocul căscat pe jumătate — și eu aș fi vrut o picătură de apă! Nu-i ușor să-l ții într-una în mină, și asta cere un sacrificiu. Greută e mai greu de suportat decît frica. Porumbelul nu se mai teme; dacă nu l-aș fi strîns cînd și cînd de virful picioarelor îndată s-ar fi pleoștit și-ar fi închis ochii; cred că dacă-i dădeam drumul, nu și-ar mai fi luat zborul. Încet-încet am început să-mi pierd speranța; calmul porumbelului mă paraliza. Mă încercau crampele — ca niște dușmani. Oare Lilik o fi avut vreodată senzația asta? Înregistram toate

amănuntele, de parcă le-aş fi privit printr-o lupă. Cam pe la ceasurile unsprezece săgetă pe deasupra mea ca fulgerul o umbră; la început de surprins ce eram, apoi minat parcă de o nevoie enervantă, am început să zgindăr porumbelul, pentru a da din aripi. Nu peste mult, în înalt apăru un punct cit pumnul. coborînd în cercuri mici, apoi, ca o piatră, ţîşni în jos perfect vertical, drept spre faţa mea. Neapărat trebuia să-mi țin ochii deschiși. Porumbelul se tot avînta în sus, cu capul ațintit spre cer. În clipa următoare două aripi larg deschise mă acoperiră în umbră și-am simțit o lovitură puternică în stomac. Simțeam cleștele ghearelor pe porumbel, tot mai strîns, și-am auzit vaierul lui sfîșietor. Mi-am desfăcut brusc degetele și-am înhățat picioarele ce frămîntau porumbelul. Pasărea dădu să zboare îngrozită, smulgîndu-mi și brațul după ea, aproape să mă ridice din covată, cînd m-am ridicat brusc — prada era un uliu tînăr, de poiană, ochii lui galbeni se căscău holbați la mine. Mi se așezase pleoștit pe braț, absolut nemișcat de spaimă. Nemișcarea asta mă umili, și deodată îmi destrămă chinga crampelor; ușurat, i-am făcut vînt păsării, cu gestul pe care-l văzusem la Lilik cînd le făcea vînt șoimilor. În cîteva clipe uliul dispăru din raza ochilor mei. Porumbelul zăcea pe iarbă cu capul căzut într-o parte; am tras pămînt peste el și l-am lăsat acolo. Pe Lilik l-am mințit că mi-a murit în mină.

El ieși din covată abia spre prînz; îi dăduse tîrcoale un vindereu, dar îl alungase chiar Lilik. Diana nu se arătase.

— Are să-mi pice ea la mină odată, se consola singur. Dacă nu ea, puilul ei . . . Era neclintit în credința lui.

De două zile e o căldură înăbușitoare. În asemenea zile întotdeauna se întîmplă ceva enervant, ceva sîcitor, care mai apoi se lipește de tine ca o căpușă și nu te mai poți descotorosi. Apa lacurilor e metalică, tulpinile elastice ale treștiilor par lemnoase, țepene; parcă te invită să le vezi și tu așa, lipsite de expresie — printre două cîrduri de vulturi așternuți pe burtă, cu ochii mijiți. Vîntul nu se clintește. Brusc, fruntea ți se îmbrobonează de sudoare, care-ți lunecă sub ochi și ceasuri întregi te tot ustură locul, deși nu mai e nici urmă de ea. Adineauri trecuse pe-aici și Teréz, ținînd pe braț o papornită acoperită cu o maramă, de sub care se auzea un scheunat slab. Unde-o fi acum? Umblă liniștită printre colivii, pînă și pe căldura asta știe exact ce are de făcut, de parcă nu s-ar putea întîmpla nimic neașteptat. Și chiar dacă se întîmplă, ea întinde mina și drege tot. Deși nu e chiar atît de ușor.

Lilik îi pîndește pe puștii vagabonzi jumătate de noapte; de data asta doborîseră tabla cu capul de șoim, nu se mulțumiseră să azvîrle cu bulgări de pămînt în ea — dar oare să fi fost chiar niște puști? Oamenii de la gospodăria alăturată habar n-au de nimic. « Avem noi destule griji — mormăie — la noi noaptea e liniște, tocmai copiii să nu doarmă? » Nimeni nu poate fi tras la răspundere pe drept. Dar Lilik știe că de obicei căruțele cu gunoi trec la cele mai nepotrivite ceasuri pe-acolo și sperie înainte de vreme păsărețul — și el e silit să se îngrijească de toate. N-are însă de ales. Iar pe Beranek nu-l interesează mărunțișurile. Un singur lucru e important pentru Beranek: ca numărul picioarelor de stîrci și ciori să nu scadă.

Teréz e străină de necazurile acestea. O cunosc de zece zile, dar mi se pare din ce în ce mai lipsită de personalitate. O privesc cum curăță cotețele — nici superficial, nici temeinic; așterne doar atîtea paie cît e necesar; cînd vede că păsările s-au cuibărit în colțurile murdare, le lasă așa; după un timp tot acolo se retrag. Nu se omoară să facă ordine mai serioasă nici măcar în jurul casei. Ba mătură ici, strîngînd o grămăjoară, ba aiurea; mereu găsești curat numai într-un loc, iar în altul murdar. Și efectivul cotețelor mereu sporește sau scade — Teréz însă îl echilibrează. Chiar

dacă nu se observă, mina ei e cea care modifică toate. Odată un dihor rătăcit pe-acolo s-a strecurat dracu știe cum la șoarecii albi; fata a observat imediat lipsa. Cîțiva șoareci — din atîtea sute ! Am întrebat-o cum a băgat de seamă. Întrebarea a pus-o în încurcătură, nu se gîndise niciodată la asta. Nu faptul că lipseau nouă șoareci îi atrăsese atenția — ci că toți la un loc erau mai puțini ca altădată. Nu sezisează decît global.

După-amiaza mi-o petrec prin preajma casei; se găsesc și aici lucruri interesante. Camera de locuit e mică și înțesată; lingă intrare zac saci cu orz și porumb, de grindă atîrnă șei și mănuși de vînătoare, o manta de paradă de culoare bordo, pantaloni vînătorești cu vipușcă, jur împrejur pe pereți desene de păsări, sînt conturate în jurul lor pină și ramele. Deasupra patului — un cocor împaiat, cu aripile desfăcute. Pe peretele dintre cameră și bucătărie fusese tăiată ulterior o ușă, în linie dreaptă cu ușile celor două încăperi, astfel că cel ce intră pe o ușă poate zări îndată prin cealaltă trestiișul. În continuu e curent, dar așa-i place lui Lilik, altfel se sufocă între cei patru pereți. Prin cele două uși aflate față-n față pătrunde în cameră orice zgomot, țipăt de pasăre, iar după curent îți poți da seama în ce direcție bate vîntul. De parcă n-ar locui aici același om care-și ridicase cealaltă căsuță, coliba înconjurată de șanț. Asta e toată o pană de aripă aerată, îți oferă siguranță prin faptul că e deschisă pretutindeni; cealaltă e o celulă. Încă n-am izbutit să-l cunosc îndeajuns pe Lilik.

Sînt derutat și de Teréz; îi caut colțișorul ei în casă, lucrurile personale, un amănunt ca să trădeze asta, care să fie numai ea, și nu doar o căldare cu țărițe, un sac cu iarbă, o furcă de rînit gunoiul — dar nu izbutesc să aflu care dintre cizmele de jos sînt ale ei. Trece prin cele două camere de parcă numai întimplător i s-ar fi ivit în cale; cu fusta sumeasă, ar fi putut trece la fel de indiferentă și prin fața casei. Seara apăru cu un dihor rînit — o rană singerindă pe spinare — și-l bandajă, șezînd pe pat, cu o cîrpă muiată-n lisoform. Apoi îi dădu drumul; dihorul se tîri fornîind pe podeaua de pămînt, iar ea, cu miinile lăsate-n poală, îl privea mulțumită. Așa, fără să mai aibă nimic de făcut, fața ei căpătă un aer absent. Mai tirziu trăsăturile i se inviorară: dihorul își ciuli urechile lingă piciorul patului și amușină mărunt. Teréz se ghemui brusc lingă el și-mi făcu semn din cap să viu și eu acolo. Abia putui dinstinge cu urechea zgomotul subteran; îmai degrabă l-am simțit cu miinile.

— Nutrii? am întrebat, căutînd să ghicesc cam cîte or fi.

— Șase femele, un mascul, îmi spuse Teréz, în timp ce cu palma bătea în pămînt, îndepărtîndu-se într-una de pat, pină la perete.

— la vino... și ieși în fața casei, unde continuă să bată în pămînt, urmînd exact drumul spre gura vîzuinei; după mari ocolișuri ajunse în sfîrșit la platforma de lemn a culoarului acoperit cu rețea de sîrmă. Nu peste mult se urcă pe platformă un trup întunecat, mototol, și se uită țîntă la noi. Teréz deschise porțița. La început nutria își tot înălță bănuitoare capul, apoi brusc se rostogoli pe iarbă și se opri proptită pe lăbuțele dîndărăt. Întîi Teréz țistui din virful limbii de cîteva ori, apoi îngenunchie în fața animalului și ciocăni ușor în dinții lui lucioși, gălbui, lătăreți.

— Buni, buni — murmură — buni, buni...

Atîta îi spuse, și animalul se tolăni pe pămînt. Dar îndată ce am încercat și eu să mă apropiu, o luă la fugă. Alergă pe culoar pină la trestiiș, unde iar se ridică în două labe, pîndindu-ne nemișcat. Așa l-am văzut pentru ultima oară și așa mi s-a întipărit în memorie: cu trupul lui caraghios oglindit pe suprafața apei. Apoi se aruncă în apă.

Teréz închise ușița culoarului.

— Se împrietenesc foarte greu, îmi spuse. Uneori se supără și pe mine... Știi că obișnuiesc să le visez? și rise. De lângă volieră ridică o papornită pe care și-o puse în cap și se întoarse așa spre mine. În vis, le văd mereu în papornită și alerg cu ele pe o pustă mare, nisipoasă... dar între timp mă năpădește transpirația că n-am acoperit papornita cu o cîrpă... mi-e teamă că au să le vadă șoimii. Și atunci mă trezesc. Nu e o prostie?

Înainte de a intra în casă, întinse cu grijă în fața șopronului prelatele folosite contra vîntului; din cotețele pline de bătaie de aripi veneau șuvoaie de duhoare caldă.

— Vezi, despre treburile astea nu visez niciodată, îmi spuse. Nici despre șoimi. Explică-mi, dacă poți, de ce?

Apoi mă rugă să duc niște găteje în casă; ea pină atunci va scoate cîtiva pești din luntre, pentru cină. Aerul era încă fierbinte și înăbușitor, dar începuse să adie vîntul. În scurtă vreme de-a lungul celor două odăi se stîrni un curent puternic și bucătăria se umplu de fum. Teréz ațîța mereu focul și curăța peștii; în semi-obscuritatea luminată de jar solzii se împrăștiau sclipind. Deasupra lacurilor țîșneau tot mai des fulgere seci.

Lilik sosi acasă noaptea tirziu, ud pină la piele.

Pe la miezul nopții, întreaga așezare căzu pradă unei asurzitoare ruperi de nori. Mi-a bătut la ușa unul dintre băieți, să alerg îndată; am sărit din pat.

— Unde?

— La crîng!

— Ce s-a-ntîmplat?

— La păsări... Le ineacă apa... grăbiți-vă!

Și dispăru pleoscăind cu picioarele prin noroi. Trunchiul gol, coapsele i se zăreau albe prin perdeaua ploii — așa că nici eu nu m-am mai omorît cu îmbrăcatul, mi-am tras repede cizmele și m-am repezit după el. Mă cuprinse și pe mine îndată încordarea plină de neliniște dar și ațîțătoare a pericolului. Un singur lucru era cert: exista ceva mai important decît orice și orice altceva trebuia lăsat de-o parte orbește, comoditatea, siguranța, pe tine însuți, dimpreună cu antipațiile sau simpatiile tale, pentru că această poruncă din afară însemna o încununare a bărbăției! De-aici, nu mai era decît un pas pină să încep și eu să mă îngrijoresc de soarta șoimilor, să tremur, să mă zbat pentru viața lor, de parcă soarta lor ar fi legată de a mea... deși, de fapt... Hîrtoapa din dreptul salcîmilor arăta într-adevăr urît; toată apa de pe terenul de lansare se scurgea în ea, apa, de care pămîntul silicos, ca o piele tăbăcită, se scutura azvîrlind-o cu vuiet surd. Abia puteam sta în picioare în bătaia vîntului turbat. Crengile pline de ghimpi ne sfîchîuiau într-una spinările, pe alocuri scursoarea neagră ne ajungea pină la genunchi, ne căutam unul pe altul orbecăind. Fișii luminoase sfîșiau bezna. Mișcarea unui basorelief — așa arătam; de parcă am fi pășit mereu pe loc. În jurul basoreliefului, strigăte învîlmășite.

— Aici, aici!

— Tăiați curelele!

Apoi, mai tirziu:

— A murit puil!

Pe neașteptate m-am ciocnit de Lilik; pe ambii umeri avea cite o pasăre, a treia o ținea pe braț. Cei patru flăcăi apăreau ici-colo, înaintînd anevoios prin apă. Șoimii se zbăteau neliniștiți în curelele lor scurte, dar în același timp erau și disciplinați, așteptau fără bătaie sălbatică de aripi pină îi lua mina salvatoare. Lilik îmi incredință doi șoimi tineri care stăteau pe prăjină resemnați, scufundați

pină la jumătate în apă; în timp ce alergam cu ei, se apucară cu ciocurile de părul meu. Duserăm păsările la sălașul apropiat al flăcăilor. Coliba nu era mai mare ca a mea, abia aveai loc să pășești printre cele patru paturi. Ușa se tot deschidea izbindu-se în perete; șoimii ajunseră rind pe rind la adăpost și glasurile lor umplură odaia; i-am așezat în șir pe marginile paturilor de fier, unde se liniștiră, cu ochii fixați pe lampa cu petrol, ca și când de acolo li s-ar fi sugerat liniștea și nemișcarea. Abia mai târziu am observat-o pe Teréz, bijbiind prin semiobscuritate; umplea o gazoniță, de parcă nici n-am fi existat acolo.

Apoi ne-am întors la crîngul de salcimi, lunecînd și poticnindu-ne, mereu în pas alergător — era ultimul drum. Ca să fim mai siguri, aduserăm și puiul de șoim, poate-i doar leșinat — dar era mort. Zadarnic încercă Lilik să-l readucă la viață; îl azvîrli sub un pat. Apoi ne-am apucat să-i ștergem cu cirpele pe șoimi. Cînd nu mai avurăm nici o cirpă uscată, am sfîșiat un cearceaf. Nu mai distingeam cine mirosea mai intens: șoimii sau noi? Niciodată n-am simțit atîta plăcere să mă lungesc moleșit în pat. În acest timp Teréz ne turna vin fierț în niște căni mari, albastre, cantitate egală pentru fiecare, apoi scurse apa din cizmele noastre și ne uscă hainele; orice ar fi făcut în odaia asta plină de șoimi și înăbușitoare, avea un aer ciudat, singur, de un familiarism barbar.

În curînd mă turti somnul.

Aventura asta neașteptată, nocturnă, prinse contururi rotunjite încă de cînd eram acolo. Băieții, dar mai ales Lilik, știau să îmbogățească amănuntele cu o uimitoare participare; și anume ce-or fi simțit șoimii în ultimele lor clipe, de cînd i-au văzut pe stăpînii lor, — ca și cînd toate astea li s-ar fi întîmplat sau li s-ar putea întîmpla și lor oricînd; mereu strecurau între cuvintele lor complicitatea asta. « Dependență și într-ajutorare ». Dar unde și cum se nascuseră acestea între ei — între șoimi și stăpîni — nu găseau un răspuns mulțumitor. Șoimii ar putea fugi oricînd, și totuși n-o fac; se urcă atît de sus încît nici măcar așezarea nu se mai zărește, și tot se întorc. Să-i oblige oare foamea? Dar nici măcar cînd sint sătui nu fug. Să fie obișnuință? Dar de ce tocmai cu o viață ca asta? Lilik mărturisise odată că șoimii îl sugestionează cel puțin în măsura în care-i sugestionează el. Nu e vorba de nici o constrîngere, zicea, asta n-o crede decît un ageamiu. Totodată găsea semnificativ faptul că tocmai puiul murise, acest « gîndăcar » lipsit de voință. Datorită țîpetelor lui necontenite, obținuse o curea mai lungă, pentru a putea țopăi prin iarbă după lăcuste — iar acum se incurcase în ea, sufocîndu-se singur în apă. Era o nouă ocazie ce i se oferea lui Lilik de a-l cita pe mult îndrăgitul Thaymur: lungimea curelei are o importanță hotărîtoare. Dacă depășește lungimea normală, în scurtă vreme șoimul nu se va mai mulțumi cu libertatea ce i se dă, se sălbăticește, nu-i mai convine ajutorarea reciprocă; crede că poate înfrunta orice și singur — numai că e prea târziu. De-aici nu există cale de întoarcere nicăieri, nici în pustă, nici în rezervație. Cureaua e un cadru, e ordine, siguranță. O dată obișnuîți cu acestea, nu le mai pot schimba cu altele. În privința asta, Lilik nu se considera o excepție și nici pe șoimarii lui nu-i socotea altfel, trăia după un program la fel de strict ca și cel al păsărilor sale; știa că se poate bizui pe ele, și viceversa. Puiul de șoim nu avusese încredere că vor veni la vreme să-l salveze și de asta o pățise. « Da, numai din cauza curelei l » și era în stare să discute ceasuri întregi dacă-i mai bună o curea de-un metru sau una mai scurtă.

Apoi continuă să relateze amănunțit ce-o fi simțit Diljahan cînd apa-l potopise pînă la mijloc... (în asemenea clipe revezi în gînd, făcînd cale întoarsă, toată ziua, cu cele mai mici amănunte; el pîndise puștii la canal, dar de pe-atunci știa

că se pregătește un cataclism ce parcă plutea în aer; însă cînd va izbucni și cum? — iată un lucru ce poate pune la grea încercare nervii; apoi așteptarea pe pămînt — ca șoimul silit să stea pe prăjină — în loc să scrutezi zările călare; apoi fulgerele seci, ceasuri la rînd, liniștea nemișcării aerului, zăpușeala — furtuna n-o poți doborî ca pe un stîrc, pur și simplu nu-i poți face nimic; apoi întunericul; să adormi cu riscul de a te carboniza oricînd fulgerul; și apa, pe care plutesc jerbele de pene, de virfuri de aripi — pe care ei le-au smuls și mărunțit, dar acum le amintește de neputință, pentru că nu pot acționa; *trebuie să rezisti . . .*)

Firește, uneori trebuie să și plătești. Nu peste mult îl urmară pe pui o șoimancă bătrînă (mai treacă-meargă), și însuși Diljahan. Amîndouă păsările se prăpădiră în același fel: o zi și jumătate zgribuliră pleoștite, cu aripile tremurînd, ciocurile prinseră pete, apoi se rostogoliră de pe prăjină. Pierderea neașteptată îl intristă foarte pe Lilik. Iar îi blestema pe vagabonzi, de parcă ei ar fi adus nenorocirea; și parcă în ciudă, îngropă, cele două păsări sub tabla cu capul de șoim.

Acum am simțit pentru prima oară nevoia stringentă de a părăsi așezarea.

Tot se tirau vraște în mine zilele petrecute pe pustă — iar acum acest extravagant recviem păsăresc . . . Pentru că Lilik ținu să-și pună amprenta și pe asta. Noaptea am ieșit călări la tabla indicatoare, el, eu și flăcăul cu față de kirghiz, care aducea cele două leșuri cu glugile și curelele lor cu tot. Fără ele — ziceau șoimarii — nu i-ar îngropa, de ce li s-ar refuza tocmai unor vietăți care le-au purtat cu credință? Și după ce neteziră mormintul, duseră și caii acolo să bătucească pămîntul cu copitele, pentru a nu se mai observa nimic; în asta a constat toată ceremonia. Fără să vreau m-am retras ceva mai în spate, ca orice nechemat, străin de familie, atît de tare m-a tulburat această aspră manifestare de afecțiune. Nu pentru că m-ar fi dezamăgit Lilik (în fond, era consecvent, înfiorător de consecvent) — dar nu mă puteam stăpîni să nu mă gîndesc cu emoție la puiul de șoim care zile întregi se împușeasingă casă, pînă în sfîrșit să le dea prin cap să-l îngroape. Pur și simplu uitaseră de el.

Dar îmi atrăsese atenția și altceva, aproape un nimic.

Dimineața răscolisem toată coliba după ustensilele de ras. Țineam bine minte că le folosisem și în urmă cu o zi, dar nu erau nici pe poliță, nici pe tocul geamlîcului; în cele din urmă le-am găsit în rucsac, împachetate cu grijă, ca pentru drum. La prînz i-am povestit Terézei ce-am pătît — și mi-a răstălmăcit povestirea pe loc.

— Vai, ce repede te-ai plictisit de noi! Îmi spuse zîmbind și-mi umplu cu virf farfuria. Cu ce tren pleci?

— Poate cu cel de dimineață.

— Nu vrei să mai amîni cu o zi? Am călători împreună. Tot vroia Lilik să te cheme.

— Pe mine? Unde?

— Cum, nu ți-a spus? Să adunați pui. Chiar acum a sosit o telegramă de la Beranek. Așteaptă un pic! și caută telegrama.

Scurta dispoziție îl trimitea pe Lilik undeva la o rezervă dintr-un județ nordic.

— Ei, nu te tentează? Tot ești pregătit de drum . . .

Mă aflam într-o asemenea stare de spirit încît pînă și această înțelegere întîmplătoare mi s-a părut anume pusă la cale. Totuși, n-am refuzat invitația; așa cel puțin puteam lua trenul fără a mai fi silit să dau explicații — și poate că fără această soluție călătoria mea n-ar fi întregă.

În zori, lăsaserăm în urmă crîngul de salcimi și terenul de lansare. Prin ceața zdrențuită se strecurau încă fulgerări piezișe, deasupra mlaștinilor

zbura în zig-zag un nagiț — un staccato cunoscut, care ne însoți până la gară. A fost uvertura, după care își luă stingari la revedere. Glasul său straniu și subțire, slab, nu-mi ieșea din urechi, de parcă ar fi ținut să se contopească în zgomotul ritmic al roților de tren pentru a-l duce cu mine ca pe-o merinde de drum. La început am rămas mirat; așadar nu ochii neclintiti și atenți mă vor urma, capetele mute ale șoimilor, întoarse după mine? Nu privirile sticloase din voliere? Și nu numai ele... Liniștea grea în care era scufundată așezarea, se dovedi în curând mai intensă decât tipetele nagițului; străbătând albia seacă a lacului începură să mă enerveze în egală măsură amindouă, atât de deplin se întrețeau.

Pe Lilik îl enerva curiozitatea călătorilor, așa că preferă să ne săltăm bagajele într-un vagon de vite. Apoi urcăm și noi acolo. Papornițele și coliviile ocupară un colț întreg. Două colivii erau goale, în ele vor ajunge puii. În celelalte aveam porumbii vii, cobai, merinde de drum.

— Puii de șoim — se apucă să-mi explice Lilik (și cu asta găsi o temă cu care să umple plictisul drumului) — trebuie îndopați mereu; ceea ce la om ar fi douăzeci de ani, la ei corespunde cu trei-patru ani, în care se dezvoltă deplin; dar până atunci nu trebuie să faci economie la nimic! În timp ce-și bălăbănea comod picioarele afară din vagon, îmi înșiră cu precizia unui gastronom ce hrană folosește la dezvoltarea ciocului. Controlorul zăbovi ceva mai mulțisor la noi, să admire cobaii. Mai târziu, când rămaserăm singuri, Lilik îmi povesti că odată, tot așa, i se alăturase un flăcău — îndrăgind puii de șoim, aceste vietăți pestrițe.

— Dar am pățit-o cu el — îmi spuse — mereu se zgircea cu ei. Am fost nevoit să renunț la el.

Noaptea am petrecut-o la M., în gară. Lilik s-a instalat îndată pe o bancă. Legă întii coșurile cu o sfoară, se înconjură cu ele ca într-o cetate, apoi capătul sfirii și-l răsuci pe încheietura miinii și în câteva clipe adormi. O locomotivă scundă, de manevră, trecea într-una de colo-colo, trăgând vagoane goale, care parcă s-ar fi urmărit una pe alta. Mai păstram în mine oglinda zilelor trecute, și urmăream pe un ochi de geam acest du-te-vino încărcat de fluierături și lumini. Dar nu se întâmplă nimic deosebit, vagoanele se înșiruiră mătăhăloase pe liniile secundare. Lilik dormi adinc până dimineața.

A doua zi pornirăm mai departe cu decovilul iar pe la prinz am ajuns la S., un mic sat de deal, cu case prăpădite, teșite, de-a lungul unui drum de țară pavat cu piatră de riu. La marginea drumului un Crist de tablă, cu vopseaua sărită. (Lilik îmi făcu cu ochiul: ce-ar zice ăștia dacă într-o noapte aş picta-o acolo pe Diana? Horus... da, alea da vremuri eroice! Epoca de aur. Îi așezau statuia în sfintele piramide. Acum toate trebuie să le învățăm din nou.) Garduri nu prea zăream nicăieri; unde se aflau totuși, erau năpădite de bălării, « pălane » scunde, până la briu. Pe acoperișuri atârnav leșturi de pietriș. În livezi, pomi betegi, chirciți; solul nisipos soarbe repede apa ploii. De la gară până-n sat n-am întâlnit decât doi-trei oameni. Caprele pășteau în voie, dar fără a îndrăzni să se apropie de noi; una cu pete brune își tot smulgea încăpăținată sacul legat de uger. Brusc, apărui un copil și începu să azvîrle cu pietre în capră.

— Las-o... las-o!... și o tot îndemna să pască.

Dincolo de ultimele case ale satului peisajul se schimba pe neașteptate. Ici-colo se sumețea cite un brad sau mesteacăn, pe costișele ferite de vînt se șteau tufe de alun — ca și cînd ar fi venit aici ca semne de reper. Apoi, ceva mai departe, între două dealuri golașe, se deschise în fața noastră pădurea deasă, tăiată de văi.

Ne-am prezentat la direcție. Un castel de pe vremuri. Liniște; un parc îngrijit, cu gazon, copaci răcoroși, cu coroane bogate. În biroul directorului, harta rezervației ocupa un perete întreg. Pe ea, cercuri de diferite culori, stegulețe: labirintul schimbător, după anotimpuri, al drumurilor străbătute de sălbăticiuni, locurile de pîndă din luminișuri, stîncile expuse, peșterile, birlogurile, cuibarele — toate acestea figurau pe hartă; îndată ce se schimba ceva afară, se consemna și aici. Dar cam asta era tot. Aici le țineau doar socoteala, întocmeau situații, separat exemplarele femele, separat masculii, la vietățile mai importante, apoi media mortalității și înmulțirii, — dar nu impușcau nici măcar corciturile. Trebuiau să dispară singure, la fel cum putrezeau și copacii smulși de vînt, acolo unde s-au prăbușit. Această ordine de alt soi îl enervă din prima clipă pe Lilik, nu se putea orienta ca acasă, la așezarea lui.

— Să umflăm odată puii și hait, acasă ! îmi spuse cînd coborii din vagon.

Prima gară era Dereskő.

Călăuza noastră — un bătrîn, pădurar pe nume Mohay — se ocupă o bună bucată de vreme, mai mult de foxul lui decît de noi. Nu era chiar ursuz, dar lesne se putea observa că nu face o treabă pe placul inimii sale. Lilik îl porecli « magazinier » — « unul ca ăsta e fericit doar cînd nu i se termină rezervele . . . mai bine să moară șoimii aici, decît să fie silit să dea din ei. » Avea și el un pic de dreptate. Mohay era mindru că știe toate cotloanele, care vietate pe unde se află, cite exemplare sînt și cite vor fi — trăia doar în miezul acestei rotiri mereu înnoite. (Cred că nu era o pasiune mai prejos decît sporirea șoimilor și picioarelor de ciori, dar toate acestea nu izbuteau să îndepărteze răceala dintre noi.) Încă de la pornire bătrînul zimbise vîzînd binoculul atîrnat de gîtul lui Lilik.

— Atît de tînăr și-ai și luat așa ceva ? . . .

Dar Lilik nu-i făcuse jocul; știa din experiență că ochii iscoditori ai șoimilor recunosc îndată pe omul străin — așa că-i mai bine să pîndim de la o depărtare respectabilă unde-și duce găinușa hrana.

Urcam pe o viitură abruptă, printr-un ariniș; cite un arin prăbușit putrezea roșietic pe monotonia verde. Mai sus, un deset de carpeni ascundea birlogul unor vulpi. Foxul se opri aduîmecînd, dar Mohay îl îndemnă, mormăind, să-și vadă de drum. În desiș se zărea o cărăruie șerpuitoare, cit un lat de om, cu crenguțe rupte pe-o parte și pe alta — scurtătură de cerbi, proaspătă. (Mohay ne și spuse îndată că e « proaspătă », pentru a-și memora și acest drum.) Și mai încolo se ivi un luminiș în pantă, în mijlocul căreia un trunchi ruginit de brad zăcea întins, cu ramurile goale, ca o balenă cu carnea mincată de pești.

Legătura de funie grea, lungă de vreo cincizeci de metri, o duceam cu schimbul.

— O să ajungă ?

— Poate că da . . . — mormăi Mohay, tăind printr-un hățîș sălbatic. De-aici se poate vedea bine . . .

Dispăru din ochii noștri; nu mai auzeam decît crengile ce-i trosneau sub pași. Ne aștepta pe un dîmb de unde se zărea toată valea; drept în fața noastră se înălța alburii virful Dereskő — nici că ne puteam dori un loc de pîndă mai ideal. O masivă familie de stînci; peretele central era plin de cute, înălțîndu-se din coasta muntelui ca o burtă sfredelită; în jurul lui, ca niște odrasle, stînci masive, răsfrîrate ici-colo. De pe cite-o multe de stîncă valea putea fi ținută sub ochi în toată lungimea și lățimea ei — admirabil loc de pîndă. Lilik arătă în sus: partea de mijloc a peretelui central era acoperită de trunchiuri înalte, cu coroane dese

ce acopereau bine intrările sau ieșirile păsărilor; dacă ar simți vreun pericol, putem să-i tot pîndim pînă noaptea să vedem unde duc hrană la pui.

— Nu-i o treabă prea ușoară...

— Au și ei minte! spuse Mohay.

— I-ai dibuit pe unde stau?

— Pe stîncă a bătrînă... pe undeva pe-acolo-și au cuiburile. (Sau poate că știa exact unde?)

Lilik nu mai stătu la tocmeală, se întinse pe burtă și duse binoclul la ochi. Descoperi cîteva urme mai albe pe perete dar era prea puțin: poate că șoimii nu mergeau acolo decît pentru a-și piguli penele sau a-și face nevoile; sau pur și simplu nu erau decît « observatoare »? Ne-am pregătit ca pentru cîteva ceasuri de pîndă. Undeva, puii așteptau la fel de tăcuți. Orice încercare de a hrăni puii însemna un risc. Șoimul-bărbătuș întîi trece în revistă de la o înălțime amețitoare tot terenul; dacă ar coborî mai jos ar trăda zona pe care-o ocrotește — așa, e doar un punct neclintit, cu o privire de străjer. Găinușa așteaptă răbdătoare un semn: poate porni... acum?

Soarele pătrunse în valea îngustă; încet-încet șterse micile umbre tremurătoare de pe frunze, pînă la poalele pădurii. Valea parcă se deschise; ne retraserăm în deș.

Mohay își hrăni foxul în tăcere, cu coajă de piine.

În înalt, punctul se mișcă, lăsîndu-se apoi în jos, dar nu spre peretele central, ci spre noi. Era un *peregrinus* voinic, iute ca fulgerul.

— Ne-a observat... — spuse Mohay uitîndu-se în sus.

Lilik nu credea

— Ne-a observat, repetă Mohay.

Îndată se ivi și găinușa, iar acum se roteau amîndoi în jos și se stabiliră pe unul din buchetele de stînci din apropiere. (Să fi greșit totuși bătrînul?) După puțin timp găinușa se lăsă pe-un perete în jos, se strecură înăuntru într-o bortă acoperită de o cornișă și îndată se auziră piuituri de pui. În acest timp, bărbătușul aștepta rotîndu-se pe deasupra; la un moment dat trecu și pe deasupra noastră, foarte jos — chiar atît de increzător să fie?

Apoi dispărură iar împreună la cotul văii.

Lilik lăsă jos binoclul, victorios.

— Nici acum nu crezi?

Mohay dădu din umeri.

— Așa o fi. Da anul trecut n-aveau cuib aici.

Lilik se cățăra pînă la crăpătură, dar se întoarse repede; avea în mînă doar un șoarec sfîșiat, pe care-l găsisse pe cornișă. Nici urmă de cuib. Găinușa sacrificase pînă și prada destinată puilor, pentru a putea zbura de acolo cu ciocul gol — după ce se prefăcuse că-și hrănește odraslele.

Șiretlicul ăsta îl înviorase brusc, nu era supărat, mai degrabă abia acum începea să-l infierbinte surdul duel. Măcar un pui de le-ar putea răpi, măcar unul! Țștia nu încapă îndoială că au moștenit un singe sănătos!

— Adevărat, moșule?

Dar Mohay nu se înmuia de loc; primi cu indiferență pînă și aluziile la faptul că avusese dreptate. A avut dreptate? Păi, face și el ce știe, noi n-avem decît să ducem puii (cit mai degrabă). Firește, numai cîți permite Beranek. În orice caz, ne sfătua să nu căutăm un alt loc de pîndă, să rămînem în apropierea stîncilor: om vedea ce mai sînt în stare să născopească păsările alea! Lilik i se supuse cu plăcere.

Rămaserăm la pindă.

Am așteptat vreme îndelungată. Deodată Mohay ne făcu semn. Găinușa apărură singură și așeză iar ceva în scobitură. O urmărirăm cu binoclul.

După vreun ceas și jumătate repetă zborul, dar de data asta fără hrană, și începu să se salte pe loc cu aripile desfăcute, imitând cit mai tare glasurile puilor, ca să se audă pînă la noi.

În sfîrșit, a treia oară apărură și șoimul-bărbătuș. Nu se lăsă pe stîncă. Țipînd, dădu ocol stîncii, se roti în fața cornișei, dar atît de furios, cu o suspiciune atît de sălbatică, încît mai-mai să credem că tot acolo e cuibul.

Dar demonstrația lui exagerată, nervoasă, îl trădă. Brusc, ne întoarserăm capetele toți trei spre bătrîna stîncă frontală. Găinușa — aflată în dreptul peretelui înalt — tocmai dispărea într-o crăpătură.

Nu mai putea amina, era pe la prînz, de asta făcuseră tot teatrul acela. O singură zi de-i lăsa fără hrană, puii se prăpădeau.

Lilik își desenă cu exactitate pe pagina unui carnețel crăpătura stîncii, stabilindu-i, cu ajutorul binoclului, poziția între multele crăpături asemănătoare și abia după aceea pornirăm spre bătrîna stîncă. Restul era o treabă ușoară, de făcut pe-ndelete. Timp de trei săptămîni puteam veni oricînd și tot n-ar fi fost tirziu. Nu stăpîneam decît un singur punctișor din masiva stîncă, dar ni-era deajuns. Puii nu aveau cum să se miște de acolo. Puteam veni și în ultima zi, cele două păsări n-ar mai bănuî nimic. Prinzirăm cu poftă. Lilik se mai și întinse un pic la umbră, să doarmă. Mohay însă îl grăbea morocănos:

— Eh, începem o dată?

Ne apropiarăm de cușma stîncioasă dinspre creastă, înaintînd pe o tăietură de lățimea unui răzor. Sub noi, peretele central cădea abrupt, pierzîndu-se în desișul frunzelor. Pe harta improvizată era notat cu roșu pe unde trebuia să coborîm. Cum pe creastă nu era nici un copac, ne înfășurarăm funia pe umăr și spinare, apoi se pregăti și Lilik, legîndu-se cu ea; pe braț i se clătina coșul cu așternut moale. Îmi aruncaî ochii în jur — cu senzația că lipsește totuși ceva. Curioasă, o gaie roșie țîșni de undeva și începu să se rotească la cîteva sute de metri de noi. Martor dezinteresat, nu scotea nici un sunet. Deasupra văii vibrară două flăcări albastre — în sfîrșit! Cei doi șoimi țîșniră în jos din înalturi, tăind spre creastă. Gaia continua să se rotească.

Lăsarăm în jos funia încet, palmă cu palmă.

Șoimii zburătăceau cu vaiere ascuțite prin fața peretelui stîncos.

Îndată auzirăm strigătul lui Lilik și simțirăm funia întinsă la maximum.

— Desfășurați mai repede!

Mohay bănuî ce s-a întîmplat.

— Poate orbi foarte ușor din asta, spuse.

Nu-l înțelegeam.

— Din ce?

Foxul stătea întins pe burtă la buza stîncii și se uita în jos, apoi se retrase pleoștit lîngă stăpînul său și se culcă.

Pe neașteptate, șoimul-bărbătuș apărură la muchea stîncii, venind din jos, și se îndreptă cu aripile larg desfăcute spre noi, scoțînd vaiere furioase. Foxul se ghemui schelălîind între noi. Ghiarele azvirlite în jos smulseră pălăria din capul lui Mohay.

Simțirăm, după înmuierea funiei, că Lilik a ajuns la țîntă.

De jos se auziră iar alte vaiere, apoi strigătul lui Lilik, că-l putem trage înapoi. Cele două păsări nu-l slăbiră o clipă, urmându-l pînă la muchea stîncii cu asalturile lor disperate. Nu se îndepărtară decît atunci cînd, scăpînd de povara trasului, ne-am scos batistele şi-am început să le fluturăm. Asta îi sperie brusc şi zburară spre creasta de vizavi.

Lilik ne arătă, aproape mindrindu-se, cum l-a spîrciit găinuşa cînd s-a apropiat el de cuib: cămaşa îi era toată umedă, strălucind în toate culorile.

— Bine că nu m-a nimerit în ochi l spuse în timp ce se ştergea.

Mohay se aplecă spre coş.

— Ciţi ai lăsat în cuib?

— Unul.

Bătrînul nu scoase nici un cuvînt.

Pe aşternutul de paie, cu gurile larg deschise, zgribuleau doi pui albi-gri, cu capete golaşe; auzeau vaierele tot mai îndepărtate ale şoimilor, dar se şi apucară să ne ciupească de degete, crezînd că le oferim bucăţi de carne.

În următoarele cîteva zile jefuirăm încă şase cuiburi, cu acelaşi succes.

Apoi ne-am întors spre casă: pînă la M. am călătorit împreună; de acolo, eu am luat acceleratul de capitală. Lilik răscoli toată garnitura pînă să găsească în sfîrşit un compartiment gol; acolo ne retraserăm cu coşurile noastre umplute (şi golite). Se instală îndată şi se lungi pe banchetă, pentru a-i alunga pe călătorii ce deschi-deau uşa; luă în primire compartimentul cu o grabă ca de puşti. Eu însă nu-i mai ajutam decît din politeţe, se terminase drumul nostru comun. Nu mai era decît o călătorie în care companionul putea fi şi altcineva. Ca şi cînd ne-am fi nimerit împreună, el mergînd undeva, eu altundeva. . . — iată ce-mi spuneam. Şi încercam să-l privesc cu ochii unui străin, de parcă l-aş fi văzut pentru prima oară.

Ca o ultimă surpriză, Lilik îmi arătă o altă faţă, nouă: a copilului. Fiecare cuvînt era numai proiecte, planuri; îmi descria soarta puilor de şoim. Cum îi va învăţa, cu ce dresură, şi la ce l. În trei luni vor deveni adevăraţi tovarăşi de vinătoare. Dar pînă atunci l. Numai grijă şi-o ocrotire permanentă. Şi, fireşte, şi bucurie. Dacă i-aş vedea ce neputincioşi sînt în primele săptămîni . . . ca sugacii. Mereu şi-ar viri ciocurile în părul stăpînului lor şi la subsuoară, atît de dornici sînt de căldura — aiea zi unică, aparte, cînd mii de oameni aplaudă după cite un exerciţiu de dresură, şi ei, îmbrăcaţi în strălucitoare haine de paradă, străbat gazonul stadionului sub fluturarea drapelelor . . .

— Ai să vezi — la toamnă n-ai să-i mai recunoşti l Am să-i duc la demonstraţia cea mare . . .

Şi ochii li străluceau de mindrie; căci asta era, da, acum ştiu, asta era pentru Lilik Mulţumirea cea mare, demonstraţia festivă pe care-o organiza în fiecare toamnă Centrala. Această zi unică îl făcea să uite pînă şi batjocura puştilor, ura şi neînţelegerea — aiea zi unică, aparte, cînd mii de oameni aplaudă după cite un exerciţiu de dresură, şi ei, îmbrăcaţi în strălucitoare haine de paradă, străbat gazonul stadionului sub fluturarea drapelelor . . .

Iată la ce visa acum Lilik, în timp ce-i hrănea pe cei doi pui nătăfleţi. Adică să nu aibă succes? Nici prin cap nu-i trecea l Fiecare mişcare a exerciţiului e verificată şi de mare efect, mulţimea e cucerită imediat. Numai să fie executate precis, disciplinat, şi aplauzele nu se lasă aşteptate.

Iată ce scrie Thaymur despre demonstraţii:

« Înainte de toate e parada şoimilor şi ajutoarelor lor. Călăreţii pătrund pe teren în grupuri perfect aliniate, în rînduri strînse, la trap. Trapul, cu cît e mai lent, cu atît e mai impresionant. În faţa tronului Căpeteniei salută fiecare pe rînd: se

Înaltă capul, apoi întindem drept înainte brațul pe care ținem șoimul. Șoimarul căruia îi vine rândul la demonstrație, se apropie tot la trap, dar drept pe la mijlocul terenului. Apoi și el se întoarce spre tronul Căpeteniei. Se oprește la douăzeci de metri și privește timp de o jumătate de minut țintă la Căpetenie. Apoi își saltă ușor capul și întinde înainte oblic brațul pe care ține șoimul. În clipa aceea șoimul bate de trei ori din aripi. După trei jumătăți de minut, brațul și șoimul revin la poziția inițială. După terminarea exercițiului, urmează un tur de onoare, apoi iar salutul de onoare din fața tronului ».

— Vezi bine că șoimilor le place așa ceva — comentă Lilik rîzînd — cînd răsună fanfara, flutură steagurile. Și mai e și-o gustărică pe gratis... Doar în cursul săptămîinii strîmbă din nas. Păi, încearcă de te înțelege cu ei !

Și adormi fericit, satisfăcut, în compartimentul tot mai întunecat. Desigur, intra la trap, călare pe surul lui, în incinta stadionului, punînd-o să zboare pe Diana.

L-am sculat abia în zori, cînd ne-am apropiat de M. S-a despărțit de mine bărbătește, cu cîteva vorbe zgîrcite.

— Ești binevenit oricînd, mi-a spus, strîngîndu-mi mina energic. Și vino la demonstrație, să scrii la gazetă că ți-a plăcut.

M-am retras în aceeași sală de așteptare în care petrecuserăm noaptea împreună. Mă plimb fără somn printre călătorii ce sforăie. Pe dușumea, pe bănci, e înșesat de bărbați, femei, copii, aplecați peste boccele, cu fețele transpirate și minjite de scrum; parcă nu s-ar odihni, ci ar osteni într-alt chip. Abia-mi pot smulge gîndurile de la Lilik. Ne-am despărțit și totuși nu simt acea eliberare pe care-o așteptam, în care speram de zile întregi. Afară se luminează de ziuă; zărilor sînt sure-lăptoase. Întîrzie acceleratul? Sau eu sînt nerăbdător? Mă așez moțîind pe tocul ferestrei, în plin curent; acolo mai e loc. Tresar la huruitul trenului. Pe una din liniile secundare trece o garnitură lungă, care parcă nu se mai termină: vagoane închise, încuiate cu lacăte, geamlîcuri cu zăbrele. Apoi, pe neașteptate, într-o stranie discordanță, strecurat printre celelalte, un vagon țesit, fără pereți, cu patru drugi de fier în colțuri; drept în mijlocul vagonului șade un bărbat, cu o manta azvîrlită pe spinare, pe umăr cu un pistol-mitralieră, privind plictisit gara. Apoi iar alte vagoane, unul după altul.

Acceleratul sosi la ora anunțată, fără nici o întîrziere; în vagonul-restaurant mă aștepta o masă albă, apă rece, un serviciu discret, politicos; pe masă o listă de bucate. Îmi puteam alege orice pofteam.

(1956)

În românește de Constantin OLARIU

DE LA NOVELĂ LA FILM

Realism și parabolă

Structurată pe o fină canava de sugestii și implicații plastice, narațiunea lui Meszöly Miklos a putut inspira firesc o a doua creațiune autonomă, fiind remarcabil echivalată pe ecran într-un film recent, scris și regizat de Istvan Gaál. Lectura nuvelei, după ce văzusem filmul, într-o sală budapestană, captivat cu tot handicapul necunoașterii limbii, îmi confirmă impresia inițială de a fi vizionat mai mult decât o curentă adaptare, obsedată de grija fidelității. Între novelă și film, raportul stabilit depășește stricta transpunere, în favoarea unei intime confluențe. Istvan Gaál a recurs la textul literar exact cât îl confirma pe sine, cu problemele, cu întrebările și cu nevoia sa Imperioasă de a le găsi, dacă nu o soluție și un înțeles absolut, definitiv, măcar punctul sau zona de maximă tensiune și de inserție în realitatea imediată, de atâtea ori derutantă.

Dintr-un buletin informativ « Hungarofilm » (nr. 1/1970) obțin o imagine sumară asupra activității lui Istvan Gaál, suficientă totuși spre a deduce ce anume putea să-l atragă în proza lui Meszöly și ce și-a propus să exprime recreind, cu mijloace cinematografice, « Școala înaltă » — novelă pe care „Secolul 20” o înfățișează cititorilor săi sub titlul extras chiar din text: *Zonă interzisă*. Este al patrulea film de lung metraj, după alte câteva documentare, succedate într-un timp relativ scurt (debutul în 1957), certificând preocuparea constantă, perseverentă, a regizorului în direcția descifrării semnificațiilor particulare pe care le îmbracă reacțiile și comportarea oamenilor antrenați în procesul unor modificări sociale radicale. Mai ales modificările intervenite astăzi în relația sat-orăș stau la baza conflictelor care atrag în vârtejul lor dramatic pe eroii lui Istvan Gaál, el însuși legat prin origine de mediul rural și rămas cu o nostalgie vizibilă în pelliculele sale, gata oricând să aducă în prim planuri mlșcătoare poezia frustră a vieții țărănești. Se vorbește chiar de un pronunțat lirism, amplu desfășurat de pildă în scurt-metrajul « Tisa, schițe de toamnă » — și care, dealtminteri, colorează seducător și ultima sa realizare.

Lirismul dens, perceput lăuntric, tradus mai puțin în gesturi de extaz și mai mult în acea vibrație de aspră comuniune cu natura, fără nimic discursiv, spectaculos, mediocru-pitoresc, trebuie să fi constituit un prim și esențial element « osmotic » între regizor și proza lui Meszöly. Asemeni nuvelel, filmul insistă pe cadru și face din pustă o prezență necesară chiar pentru înțelegerea protagoniștilor. Aparatul de luat vederi se plimbă cu voluptate peste cîmpia nesfîrșită, dincolo de pîlcurile de copaci sau de movilele scunde, care îi ies înalnte, pentru a se pierde în înălțimile azurului, pe unde numai șoimii se avîntă în zbor. Întîia sugestie este de largă deschidere, de orizont cuprinzător, însă pe măsură ce filmul se desfășoară, realitatea percepută direct intră în conflict cu sensul neașteptat al existenței celor ce o populează.

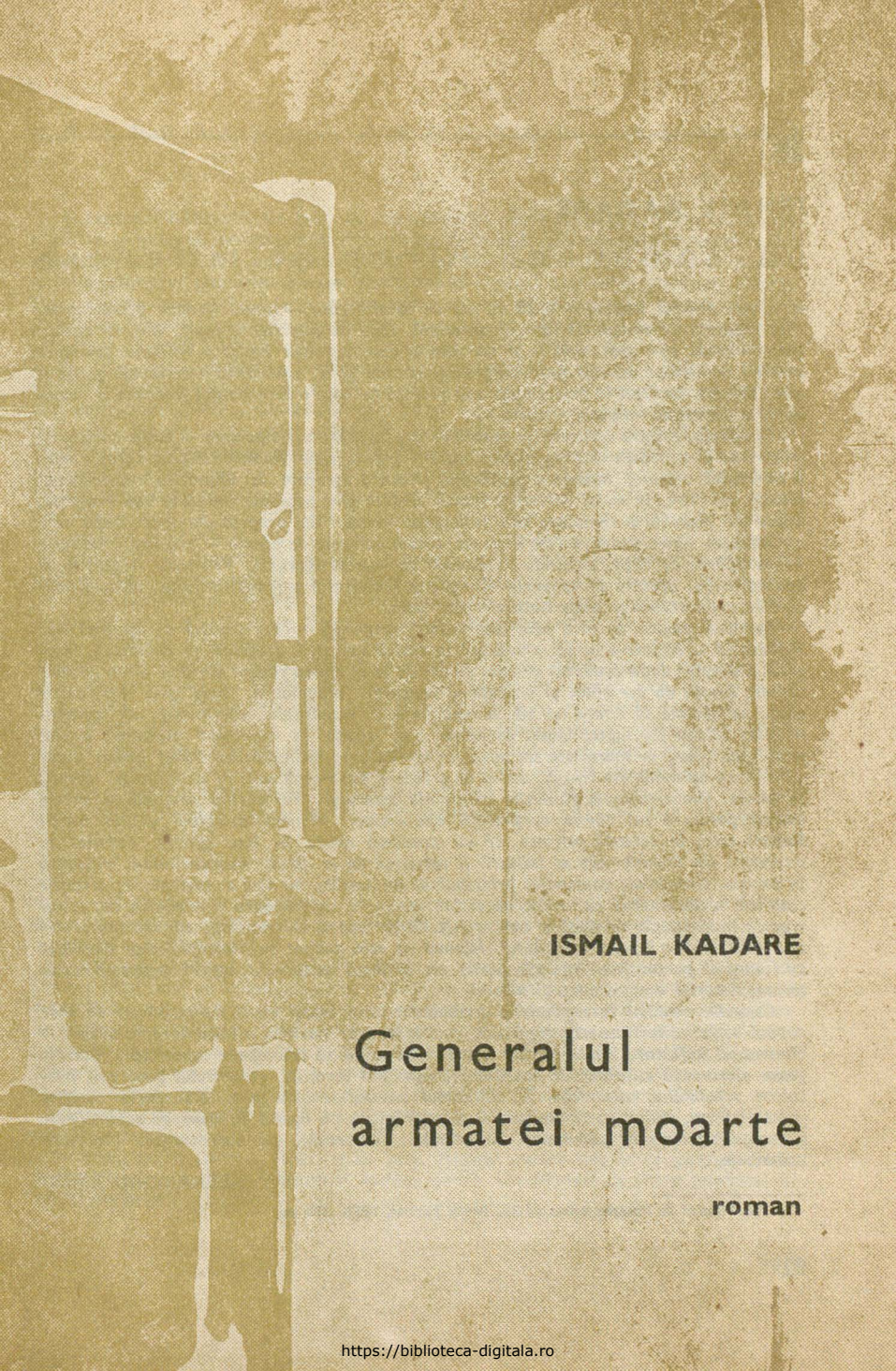
Vlața în plină natură care ar fi trebuit să însemne o expresie a eliberării de constrîngerii, se dezvăluie în cazul crescătorilor de șoimi, dominată, paradoxal, de autoritarismul cel mai inflexibil, cerînd supunere pînă la anularea vleiții proprii. Ca și narațiunea lui Meszöly, filmul disecă meticolos aparențele paradisiace și dilată treptat metafora « dresajului » și a exercițiului pentru « pradă », extinzînd-o asupra relațiilor dintre oameni, epurate de tandrețe, de candoare, și de afecțiune.

Tot patosul nuvelei se nutrește din exaltarea existenței dure, virile, concretizate în « complicitatea » dintre șoimi și oameni în condiții care exclud blîndețea, sentimentalismul, și nu e, desigur, întîmplător că « porumbeli » sînt aici destinați exclusiv sacrificiului organizat. Două motive complementare, al « bărbăției » și al « disciplinei », concurează la cristalizarea sensului intim, specific al nuvelei, sugerat prin cultul eroului pentru Diana, exemplar aproape mitologic de pasăre de pradă credincioasă stăpînului. Ilustrativ într-un înalt grad este și episodul furtunii, cu evidențierea « reciprocității » voluntare dintre crescători și șoimi, deopotrivă supuși aceluiași legi inflexibile. Puiul de șoim care încearcă să se sustragă legilor respective, nemulțumit cu « libertatea » dresajului și tinzînd să se întoarcă la condiția anarhică din « sălbătici », se exclude din « comunitate » și va plăti dureros. Situația lui se repetă oarecum în cazul tînărului care vine să se împărtășească din traul crescătorilor de șoimi, ca și cum ar fi adus de un miraj, dar neadaptîndu-se condițiilor dresajului, « familiarismului barbar », va fi nevoit să părăsească locurile, fascinat și derutat în egală măsură. Poate că o temă a filmului este tocmai pierderea iluziilor. Șeful crescătorilor, Lillk, exercită din capul locului, asupra lui o reală fascinație. Personalitatea lui magnetică are darul principal de a strivi, de a nu tolera niciun fel de inițiative în preajmă. Sub argumentul utilității, el găsește de fapt în dresarea șoimilor o supapă voluntarismului său devastator și poftel primare de a asista la triumful forței brute. Tînărul întuește repede totala lui lipsă de « emoție » în contact cu docilele păsări, înțelege mai mult, că în relațiile lui cu oamenii concepe un singur criteriu : fanatismul față de « stăpîn ». Dependența de o voință strălînă este legea pe care o impune șoimilor în egală măsură ca și subalternilor săi, după cum el însuși l se conformează cînd e vorba de superiorul lui ierarhic, admirat orbește, fără să-l

fi zărit vreodată. Pentru asta trebuie « școala înaltă » a dresajului, a supunerii la niște norme impuse silnic ! Lilik nu este un oarecare amator rudimentar, ci un « rafinat » călăuzit de o « filozofie », de aceea nici nu are încredere în instinctele naturale : pe șolmii sălbatici îi suspectează de « anrhie » și nu le acordă alt credit, în afara celui de a constitui o pepinieră la îndemina « școlii » sale. Aceeași poziție adoptă și față de noul venit în crescătorie, căruia îi întinde prudent capcanele, ca spre a-l determina să pice în ele de bună voie. Îi face discret apologia « regulilor și ordinii », dar fără a l le impune cu violență. Ar trebui să i se transmită ca un morbo, cum s-au transmis și celorlalți din crescătorie, chiar fermecătoarei Teréz, care și-a abandonat pasiunea pentru artă, ca să devie o plesă oarecare în mecanismul lui Lilik. Însă organismul robust al tânărului rezistă ori, cel puțin, îi dă atita tărie încît să se zmulgă mirajului inițial și să evadeze, după ce va fi priceput surprins că uneori și în nemărginita pustă poți să te simți ca într-o celulă, după gratii.

Filmul se încheie mai devreme decît nuvela, cu fuga aceasta simbolică, într-o dimineață, pe cînd pîcelele mai plutesc grele deasupra cîmpei încă adormite. Parcă o lume fantomatică rămîne în urmă, ca irealitatea unui vis populat de coșmare, care dacă nu au forța unei amenințări concrete, se imprimă în memorie cu energia unui avertisment vital. Contururile vagi, ușor halucinante, în acord cu întreaga tentă a filmului, vor anume, s-ar zice, să sublinieze caracterul difuz, implicit, al parabolei, care nu se asimilează cu cadrul propriu zis al acțiunii, reconstituit de un ochi realist, sensibil la expresivitatea detaliilor, la mișcare și la nuanțe, un ochi de poet stăpîn pe sensibilitatea sa.

La paginile 59, 87 imagini din filmul lui Istvan Gaál. Rolul lui Lilik, interpretat de György Barffy — în rolul tânărului, actorul bulgar Ivan Andonov.

ISMAIL KADARE

Generalul
armatei moarte

roman

ISMAIL KADARE

un roman al Albaniei milenare

«...Cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la eliberare — Ismail Kadare oferă cititorilor francezi un roman de statură mondială, ceea ce este foarte mult, dar, în același timp — ceea ce-i mai mult — și un roman care e vocea însăși a Albaniei milenare vorbind oamenilor acestui veac despre renașterea sa », subliniază cunoscutul eseist și critic Robert Escarpit în foarte elogioasa prefață pe care o face ediției franceze a romanului « Generalul armatei moarte »¹.

În adevăr, printre scriitorii de seamă ai tinerei literaturi albaneze — puțin cunoscută, avînd însă o străveche tradiție poetică orală — este și Ismail Kadarë, din al cărui roman « Generalul armatei moarte » publicăm câteva fragmente în tălmăcire românească. Născut în 1934, în sudul Albaniei, Ismail Kadare și-a petrecut copilăria sub ocupație, multe din poemele și romanele sale reflectînd amintiri din această perioadă. După ce a urmat studii universitare, a fost profesor; prima culegere de poeme — *Inspirații juvenile* — i-a apărut în 1954, urmîndu-i volumele de versuri *Reverii*, *Prințesa Arghiros* și *Secolul meu*, precum și romanele *Nunțile* și *Generalul armatei moarte*, ultimul aducîndu-i notorietatea și peste hotarele țării sale.

Romanul pleacă de la o idee interesantă, originală — care tratată cu ușurință l-ar fi făcut să cadă într-o cursă, alunecînd în satiră excesivă, grotescă și deplasată. Subiectul e simplu: după douăzeci și cinci de ani de la al doilea război mondial — un general italian, însoțit de un preot și un expert, parcurge Albania în lung și-n lat avînd misiunea oficială să caute și să « repatrieze » rămășițele pămîntului ale compatrioților căzuți în lupte. Unele oseminte sînt găsite în cimitirele militare, altele, mult mai greu, în morminte improvizate în vîltoarea întîmplărilor. Prilej pentru autor de a evoca episoade din trecut, dar și de a face « flash-back »-uri în actualitate. Uneori, în italice, sînt exprimate gîndurile intime ale autorului, dar curînd renunță la aceste tentații pentru a nu dăuna cursivității anecdotei. Meritul principal al lui Ismail Kadare este, în această privință, că nu prezintă nimic în tușe groase, ostentative, stridente. Un anumit sens al măsurii îl salvează de la facil, nearuncîndu-l niciodată în excese. Generalul, personajul principal al romanului, nu este o caricatură; virtuțile coexistă în devălmășie cu tarele, cu viciile: nu crede cu fervoare în misiunea sa, totuși vrea cu îndărătnicie s-o ducă la bun sfîrșit. Chiar față de compatrioții săi, scriitorul știe să-l judece într-o lumină cumpănită. Nimeni nu este acuzat cu violență, nici disculpat cu frenezie: personajele, atît albanezii, cît și foștii ocupanți, capătă proporții reale tocmai datorită acestui simț al măsurii.

Comedia căutării înverșunate a osemintelor unor ostași morți de-un pătrar de veac capătă astfel uneori aspecte gogoliene, cu irizări mai însoțite, mediteraneene, alteori ia dimensiuni kafkiane, ironia subtilă a autorului știind să estompeze asperitățile. Scenele grave alternează cu altele de operă-bufă, cum sînt reveriile generalului beat sau înlocuirea scheletului colonelului Z. Zîmbetul autorului, indulgent, deși puțin malițios și totuși ferm, neliniștit, împovărat de o amărăciune nu lipsită de umor, dă autenticitate și tonalitate umană romanului, înscriindu-l remarcabil pe coordonatele literaturii universale.

ALEXANDRU BACIU

¹ *Le Général de l'armée morte*, Ed. Albin Michel, 1970, 288 pp.

I

O ploaie involburată de fulgi de nea cădea pe pământul străin. Pista de beton, clădirile și paznicii aeroportului erau leoarcă de apă. Zăpada care se topea scălda câmpia și colinele din apropiere și făcea să sclipească asfaltul negru al șoselei. În alt anotimp o asemenea ploaie monotonă ar fi părut orîșicui o tristă coincidență. Dar el, generalul străin, care deabia coborise din avion, nu era de loc surprins. Venea în Albania să asigure repatrierea rămășițelor pămîntești ale compatrioților săi căzuți în toate colțurile țării, în timpul ultimului război mondial. Negocierile între cele două guverne începuseră din primăvară și acordul definitiv fusese semnat la sfîrșitul lunii august, odată cu primele zile cețoase. Acum venise toamna. Era anotimpul ploilor. Generalul știa prea bine. Înaintea plecării se informase mai ales despre clima țării. Această perioadă a anului era umedă și ploioasă. Dacă în cartea pe care o citise despre Albania i s-ar fi spus că toamna aci e uscată și însorită, ploaia tot nu i s-ar fi părut neobișnuită. Dimpotrivă. În realitate se gîndise totdeauna că misiunea lui nu putea să fie dusă la bun sfîrșit decît pe vreme rea. Poate lecturile și filmele ce îi reveneau în minte nu erau străine de tristețea lui; oricum călătoria în avion și ziua mohorîtă îi accentuasera proasta dispoziție.

Prin hubloul observase îndelung aspectul amenințător al munților. Piscurile lungi și subțiri păreau gata să sfîșie în fiecare moment pîntecul avionului. Pretutindeni un relief ciopîrțit, se gîndise generalul. Ai fi zis că pe acest pămînt nu găsești un locșor unde să poți pune piciorul. Soldații pe care venea să-i caute zăceau sub ploaie în aceste prăpăstii și pante abrupte rînd pe rînd ascunse și dezvăluite de ceață. Un moment crezu că îi va fi imposibil să-și îndeplinească misiunea. Mii de mame așteptau rămășițele pămîntești ale feciorilor pieriți aici. El se ducea să le aducă. Va face tot ce-i stă în putință să se achite cu demnitate de această obligație sfîntă. Nici unul din compatrioții lui nu trebuia să fie uitat, niciunul nu trebuia părăsit în acest pămînt străin. Oh ! era o nobilă misiune. În timpul călătoriei repetase mașinal cuvintele pe care o prea distinsă doamnă i le spusese înaintea plecării : « Asemenea unei păsări mărețe și solitare, veți zbura deasupra acelor munți tăcuți și tragi, pentru a zmulge din trecătorile și ghiarele lor pe nefericirii noștri băieți ».

II

(...)Cazmauă se afundă în pămînt cu un zgomot surd. Preotul făcu semnul crucii. Generalul salută militar_este. Bătrînul lucrător al primăriei ridică din nou unealta și o coborî icnit.

« Asta-i, a început », se gîndi generalul, emoționat, privind primii bulgări de pămînt jilav care se rostogoleau la picioarele lor. Era primul mormînt pe care îl « deschideau » și fiecare din ei stătea în picioare acolo încremenit. Expertul albanez, un tînăr blond, elegant, cu chipul lucios, lua note într-un carnețel. Doi alți muncitori fumau țigări, un al treilea o pipă, iar ultimul, cel mai tînăr, rezemat în coada cazmalei, observa scena cu o privire gînditoare. Trebuiau să învețe cum vor proceda la exhumare și urmăreau atent deschiderea primului mormînt.

Generalul își ațintise ochii asupra grămăzii de bulgări ce creștea neîncetat la picioarele lucrătorului. Erau negri, se fărîmîțau și din ei se degaja o boare ușoară.

« Uite, acest pămînt străin — își zise. Același noroi negru ca pretutindeni, aceleași pietre, aceleași, rădăcini și aceiași aburi. Un pămînt ca toate celelalte. Și totuși străin ».

În spatele lor, pe șosea, mașinile treceau în mare viteză auzindu-se cînd și cînd claxonînd. Cimitirul, ca cele mai multe din cimitirele militare, era situat de-a lungul drumului. Dincolo de el, pășteau niște vaci și rarele lor mugete se răspindeau alene, în vale.

Generalul era tulburat. Grămada de pămînt creștea mereu și după o jumătate de oră lucrătorul cel bătrîn stătea în groapă pînă la genunchi. Leși din ea să se odihnească puțin, tocmai timpul cit să îngăduie unuia din camarazii lui să îndepărteze cu lopata pămîntul pe care îl scoasese cu cazmaua, pe urmă cobori din nou în groapă.

În înaltul cerului, un cîrd de găște sălbatice le zbură deasupra capetelor.

Un sătean, trăgîndu-și calul de hăț, mergea singur pe șosea. Părint că nu știe ce fac, le strigă:

— Spor la treabă !

Din micul grup ce făcuse cerc în jurul gropii, nimeni nu-i răspunse și țăranul își văzu de drum.

Generalul observă pe rînd pămîntul scormonit și chipurile lucrătorilor albanezi: chipuri liniștite și grave.

« La ce s-or fi gîndind? se întrebă. Numai ei cinci o să dezgroape o armată întreagă. Oare le place treaba asta? »

Dar nu le putea citi nimic pe față. Doi dintre ei își aprinseră alte țigări, cel de-al treilea trăgea mereu din pipă, și ultimul, cel mai tînăr, stătea tot sprijinit pe coada lopeții, cu privirea mereu absentă.

Lucrătorul cel bătrîn care acum se cufundase în groapă pînă la briu, asculta explicațiile expertului. După cîteva momente de discuție, își reulă treaba.

— Ce spune? — întrebă generalul.

— N-am auzit bine, răspunse preotul.

Toți cei din micul grup păstrau o tăcere de înmormintare.

— Avem noroc că nu plouă ! observă preotul.

Generalul înălță ochii. Din toate părțile, ceața acoperea orizontul și n-ai fi putut spune dacă formele mai întunecate pe care le deosebeai în depărtare, foarte în depărtare, se datorau piciei sau erau munți uriași.

Lucrătorul pe măsură ce săpa se cufunda din ce în mai mult în pămînt. Generalul îi observa capul încărîntit care oscila în cadența loviturilor de lopată și i se păru că seamănă uimitor cu Jean Gabin.

« Se vede bine că se pricepe la treaba asta. Firește, altfel nu l-ar fi însărcinat să conducă echipa de lucrători ce executau săpăturile ». Generalul ar fi vrut ca muncitorul să sape cit mai repede și cit mai curînd să găsească toți morții. Era nerăbdător să-i vadă săpînd și pe ceilalți lucrători. Atunci ar fi scris listele, acoperindu-le cu mici cruciulițe roșii, fiecare însemnînd un militar găsit.

Cazmaua izbea acum pămîntul cu un zgomot înăbușit ce părea să țîșnească din măruntaiele pămîntului. Pe general, îl cuprinsese deodată spaima. « Dacă acolo în fundul gropii, nu găsește nimic ! Dacă hărțile nu erau exacte și vor fi obligați să sape în două, trei, în zece locuri diferite ca să găsească un singur soldat? ! »

— Dacă n-o să găsim nimic? se adresă preotului.

— O să punem să sape în altă parte. O să plătim dublu, dacă trebuie.

— Nu-i vorba de bani. Important e să-i găsim pe toți cei pe care îi căutăm.

— O să-i găsim. Nu se poate să nu-i găsim.

Generalul, perplex, reluă:

— Parcă nu s-au luptat vreodată pe aici și de cînd lumea doar vaci liniștite și ciobani bătătorească pămîntul.

— Pe urmă, așa ți se pare totdeauna. Au trecut mai mult de douăzeci de ani.

— Ai dreptate, e mult de atunci și tocmai asta mă tulbură.

— La ce bun? întrebă preotul. Pământul aici e uscat și ce a fost îngropat odată rămâne incremenit acolo mult timp.

— Da, ai dreptate, dar nu știu de ce nu-mi pot inchipui că sînt lingă noi, numai la doi metri adîncime.

— Pentru că n-ați fost niciodată în timpul războiului în Albania, replică preotul.

— În adevăr, era așa de groaznic?

— Da, groaznic.

Lucrătorul cel bătrîn era cufundat aproape pînă la piept în pămînt. Cei din preajmă se strinseseră mai mult în jurul lui. Expertul albanez, încovoiat deasupra groapei, dădea neîncetat explicații.

Cazmaua lovind pietrele scoatea un zgomot înăbușit. Generalului i se păru că aude fragmente din istorisirile bătrînilor comandanți veniți adesea să-l vadă înaintea plecării și care se interesaseră de căutarea mormintelor unor camarazi căzuți în Albania.

« Cuțitul îndepărtînd pietrele făcea un zgomot de mă cuprindeau florii. Degeaba încercam din răspuțeri să scrijelesc pămîntul; unealta mea improvizată era neputincioasă în această luptă inegală cu solul. Cu multă trudă, am izbutit să scot un pumn de noroi, și mă gîndeam cu regret: « Dacă aș fi fost la geniu, aș fi avut o lopată și aș fi putut săpa repede, mai repede »; căci la cîțiva pași de mine, cel mai bun prieten al meu zăcea pe burtă cu picioarele atîrnîndu-i deasupra unei gropi pe jumătate plină cu apă. l-am luat cuțitul ce-l avea la centiron și am început să sap, cu amîndouă mîinile odată. Voiam să fie o groapă adîncă, după cum dorise. Îmi spunea: « Dacă mă ucide lingă tine, îngroapă-mă cît poți mai adînc, Mi-e teamă să nu mă descopere cîinii și șacalii, ca atunci la Tepelene. Dar ți-aduci aminte de cîinii de acolo ». « Da, mi-aduc aminte » — i-am răspuns fumînd o țigară. Și acum era mort. Mă gîndeam: « Fii liniștit, groapa ta o să fie adîncă, foarte adîncă ». Odată treaba terminată, am netezit pămîntul cum m-am priceput mai bine, fără să las deasupra nici o urmă, de teamă să nu fie descoperit și să-i scoată trupul. Pe urmă am întors spațele pîrlitului mitralierelor, îndepărtîndu-mă în noapte și mergînd m-am mai întors o dată spre bezna unde-l părăsisem și i-am spus în gînd: « Nu te teme de nimic, n-o să te găsească ».

— Tot nimic, se pare, zise generalul, stăpînindu-și cu greu iritarea.

— Încă nu putem ști, dar nu trebuie să disperăm, răspunse preotul

— Totuși, în război nu se obișnuiește să se îngroape morții atît de adînc.

— Poate-i al doilea mormînt. Li se întîmplă uneori să fie exhumați și să fie înmormîntați a doua oară și chiar a treia oară.

— Poate, dar dacă mormintele sînt atît de adînci, n-o să mai terminăm niciodată.

— O să fie nevoie uneori să angajăm și alți lucrători, ca să-i ajute, poate numai temporar. În unele cazuri cite douăzeci odată.

— Uneori poate chiar mai mulți.

— Da, poate să se ivească ocazia.

— În unele zile să o fim obligați să angajăm și o sută.

— Cine știe!

— Dar acești cinci lucrători vor fi permanent la dispoziția noastră?

— D, e prevăzut în contract.

— Ce naiba fac? Tot n-au găsit nimic? — stăruia generalul.

— Au atîns adîncimea maximă. Dacă e ceva, acum e momentul sau niciodată, zise preotul.

— Mi-e teamă să nu începă prost.

— Poate a alunecat pămîntul pe dedesubt, explică preotul

Expertul se incovoie mai mult spre fundul gropii. Ceilalți se apropie.

— Asta-i l L-am găsit l exclamă lucrătorul cel bătrîn și vocea îi răsună înăbușită, cavernoasă, căci vorbise aplecîndu-și capul în fundul gropii.

— L-a găsit l repetă preotul.

Generalul răsufală ușurat. Ceilalți lucrători ieșiră din toropeală. Cel mai tînăr, care rămăsese în picioare, visător, rezemat pe coada lopeții, ceru o țigară unuia din camarazii lui și o aprinse.

Lucrătorul cel bătrîn începu să depună osemintele cu lopata pe marginea groapei. Rămășițele pămîntesti n-aveau nimic impresionant. Amestecate cu bulgări de pămînt păreau niște bucăți de lemn putrezit. Pretutindeni în jur plutea mireasma pămîntului săpat.

— Dezinfecantul l strigă expertul. Aduceți dezinfecantul.

Doi lucrători se grăbiră spre camionul care staționa lingă mașină, la marginea șoselei.

Expertul care descoperise un mic obiect printre oseminte, îl întinse generalului ținîndu-l cu o pensetă.

— E un medalion l Nu-l atingeți, vă rog l

Generalul își apropie fața și abia deosebi chipul Fecioarei.

« Medalionul soldaților noștri ! » șopti.

« Știi de ce purtăm acest medalion? mi-a spus într-o zi. Ca să ne recunoască hoitul dacă sîntem uciși. Surise ironic. În adevăr, crezi că o să ne caute hoitul? Ei, bine presupunem că o să-l caute cîndva. Crezi că gîndul ăsta mă mîngîie? Nu există ipocrizie mai mare decît căutarea țărinei noastre, odată războiul terminat. Cît despre mine nu vreau să mă bucur de această favoare. Să mă lase în pace dacă o să mor. Medalionul ăsta am să-l zvîrl într-o zi cît colo. Și în adevăr, într-o zi l-a aruncat și nu l-a mai purtat ».

Cînd termină dezinfecarea, expertul măsură fiecare os și pe urmă făcu niște calcule pe caiețel, ținînd stiloul între degetele subțiri.

« Talia, un metru șaptezecișitrei ! »

— Exact, aprobă generalul după ce verifică cifra cu indicația ce o avea pe lista lui.

— Împachetați osemintele, se adresă expertul lucrătorilor.

Generalul urmări cu privirea pe muncitorul cel bătrîn, care obosit, se duse și se așeză pe o piatră la marginea drumului, își scoase dintr-un buzunar tabachera și începu să răsucească o țigară.

« Oare de ce omul ăsta mă privește așa? » se gîndi generalul

Cîteva minute mai tîrziu au început să sape în cinci locuri în același timp.

VII

« Asta s-a întîmplat chiar cînd a izbucnit războiul » începu cafegiul într-o engleză stilciată. Lucrase mai mulți ani într-un bar din New-York și vorbea limba cu un pronunțat accent american. Generalul ținuse să-i istorisească despre prostitutele chiar un locutor al acestui oraș cu vechi case de piatră. Nimeni, i se spusese nu cunoaștea mai bine amănuntele decît cafegiul, care se bilbiia puțin și vorbea prost engleza.

« Ce importanță are dacă se bilbiie și masacrează engleza; totul în povestea asta, nu s-a petrecut oare sub semnul masacrului? » se gîndise generalul.

Chiar în dimineața aceea citise numele prostituatei în cimitirul militar de la periferia orașului. Dintre toate osemintele regăsite până atunci, erau singurele ale unei femei și cînd i se spuse, generalul fu curios să aștepte împlinirea. Poate ar fi trecut nepăsător pe lângă mormîntul ei dacă n-ar fi zărit pe o placă de marmură inscripția consacrată: « Moartă pentru patrie ».

De departe, generalul observase placa albă. Izbea privirea printre atîtea cruci de lemn, strimbe, înnegrite, cu lemnul putrezit și căștile ruginite așezate la capetele mormintelor.

— O placă de marmură? exclamase generalul. Un ofițer superior? Poate chiar colonelul Z?

Se apropiase imediat de mormînt să citească inscripția gravată pe piatră. Purta numele și prenumele unei femei și locul ei de naștere. Era chiar din aceeași provincie cu generalul, dar acesta nu mărturisise nimic.

— S-a întîmplat chiar la început — reluă cafegiul. Am fost printre primii care am aflat vestea. Nu că m-aș interesa de asemenea treburî, dar chiar prin meseria mea la cafenea eram primul informat despre orice eveniment ce privea orașul nostru. Se mai petrecuse ceva în ziua aceea. Cafeneaua era plină cînd zvonul se răspîndi fără să știu cine l-a lansat. Unii spuneau că un militar, care înainte de a pleca pe frontul grec, se culcase o noapte în hotelul din oraș, după ce se îmbătase cîrî. Alții pretindeau că fusese răspîndit de un anume Lame Spiri care nu se gîdea decît la păcătoșenii. Dar asta n-avea nici o însemnătate. Eram atît de mirați și tulburați că puțin ne interesa să știm dacă noutatea provenea de la militar sau de la derbedeul de Lame Spiri.

Trebuie să spun că pe vremea aceea nu era ușor să ne mai mirăm. Era război și azeam în fiecare zi povestindu-se întîmplări de necrezut, extraordinare. Totuși, ne gîdeam că nimic nu ne-ar mai fi putut surprinde din ziua cînd văzusem tunurile și mitralierele antiaeriene cu țevile alea lungi trecînd pentru prima oară pe străzile noastre cu un zgomot atît de îngrozitor de ai fi crezut că tot orașul o să se prăbușească. Încă mai puțin de cînd o luptă aeriană avusese loc chiar deasupra capetelor noastre și atîta altele cite se mai întîmplaseră pe urmă.

Cîtva timp circula zvonul că un satean întîlnise într-o trecătoare, în munții din apropiere, pe Moș Ali, hoinărînd sprijinit în baston și bătrînul făcuse preziceri dintre cele mai îngrozitoare. Scheletul cocoșilor sugrumați nu preziceau decît război și sînge; iar măruntaiele apăreau stacojii așa că oamenii se așteptau la cele mai rele calamități.

Pe urmă, un timp tot orașul nu mai vorbea decît despre pilotul englez care fusese doborît în apropiere. L-am văzut mina cu ochii mei: era tot ce-i mai rămăsese din trup. Am văzut mina cînd a fost arătată populației din oraș, în piața primăriei, împreună cu o fișie de cămașă arsă. Parcă era o bucată de scindură îngălbenită și într-un deget avea un inel, care nu-i fusese luat. Avionul, v-am spus, fusese doborît de artileria anti-aeriană, pe cînd se depărta după ce bombardase orașul. Una din bombe căzuse pe « tețe » și toți spuneau că fusese lovit de blestemul divin.

Azeam despre o mulțime de întîmplări și evenimentele cele mai neașteptate nu ne mai mirau de fel; totuși vestea că se va deschide o casă de toleranță stîrni tulburarea tuturor. Ne-am fi așteptat la toate, numai la asta nu. Vestea era atît de uluitoare că la început cei mai mulți nici n-au crezut-o. Orașul nostru este foarte vechi. A cunoscut vremuri grele și o puzdrie de obiceiuri, dar niciodată nu s-a auzit de o faptă ca asta. Și cum ar fi putut să șteargă o asemenea rușine, acum la bătrînețe, orașul care trăise totdeauna pe calea cea dreaptă? Ce trebuia să facă? Întrebarea provoca panică printre oameni. Ceva nou, înspăimîntător, dădea tircoale orașului nostru, ca și cum ocupația, cazarmele ticsite de trupe străine,

bombardamentele și foamea nu ne-ar fi împovărat îndeajuns. Pe atunci nu înțelegeam că era un aspect la războiului, ca oricare altul, nici mai mult, nici mai puțin, la fel ca bombardamentele, cazărmile, foamea.

A doua zi după ce vestea se răspindii, o delegație de bătrini se duse la primărie, și, în aceeași noapte, un alt grup se întâlni la cafenea să redacteze o cerere adresată locotenentului-general al împăratului fascist de la Tirana. Ore întregi așezați chiar în jurul mesei de acolo, au scris pagină cu pagină în timp ce alții stăteau în picioare lângă ei, luau cite o cafea, fumau, intrau, se mai duceau pe la treburi, și se întorceau să întrebe cum stau cu redactarea scrisorii. Multe soții, neliniștite, își trimiteau copiii să vadă dacă bărbații lor n-o cam luaseră razna cu băutura și își amintesc de ștregarii ce priveau uimiți, cu ochii împovărați de somn, prin geamurile cele mari, ca s-o zbughească pe urmă tremurând în jilăveala nopții.

Nu mi s-a întâmplat niciodată să închid cafeneaua atât de tirziu ca în noaptea aceea. În sfârșit, terminară scrisoarea și unul din ei o citi. Mi-amintesc prea bine despre tot ce scria. Știu doar că pentru o mulțime de motive, enumerate unul după altul, cetățenii onești ai orașului îl rugau pe generalul-locotenent al împăratului să anuleze hotărârea luată privind deschiderea unei case de toleranță și asta în numele onoarei și prosperității bătrînului nostru oraș cu tradiții atât de nobile, a cărui vechime se pierdea în negura vremurilor.

A doua zi scrisoarea a fost expediată.

Drept e, că s-au găsit unii ce n-au socotit de cuvință să se trimită o asemenea scrisoare și care, în general, erau împotriva oricărui fel de scrisori sau petiții adresate ocupantului. Dar nu i-am ascultat. Nădăjduiam cu dirzenie că ceva tot o să facă pentru noi. Pe atunci, la începutul războiului, multe le înțelegeam încă prost sau cam în răspăr, cum de altfel erau cam toate pe vremea aceea.

Trebuie să spun că nu s-a ținut seama de petiția noastră. Cîteva zile mai tirziu, sosi o telegramă: « Casa de toleranță va fi deschisă din motive de ordin strategic ». Funcționarul cel bătrîn de la poștă care a citit primul telegrama nu i-a priceput imediat înțelesul. Unii spuneau că era într-un limbaj cifrat, foarte folosit pe atunci și care părea tare ciudat. Unul pretinse chiar că, în realitate, se pomenea de un al doilea front, termenii militari nefiind în general prea limpezi. Dar nimic nu era adevărat și acei care ascultau în fiecare seară la radio știau bine ce voia să spună expresia « de ordin strategic ». Pe urmă totul se lămurii: era vorba de-a binelea de o casă de toleranță, nu de un al doilea front.

Cîteva zile mai tirziu am aflat amănunte. Bordelul urma să fie deschis de trupele de ocupație și ele trebuiau să vină din străinătate.

În zilele acelea, în orașul nostru, acesta a fost singurul subiect de discuție. Poate, la ei acasă, oamenii mai vorbeau și de altceva, dar la cafenea, toată ziua și pînă tirziu noaptea nu se mai pălăvrăgea decît despre asta. Toți erau curioși să știe ce-o să se întîmple, și, mai ales, cum arătau ele. Unii, destul de puțini, care se întorseseră în țară, după o perioadă de emigrație, satisfăceau curiozitatea celorlalți, înghesuiri în jurul meselor, istorisind cite în lume și-n soare despre tavernele din străinătate. Era limpede că adeseori pe lângă episoadele adevărate scoreau altele despre care erau foarte informați, povestind balivernele cele mai extraordinare. Auzindu-i tăfăsuind despre bordelurile din Japonia și Portugalia mai să-i crezi că le cunoșteau ca pe buzunarul lor, știind pe nume toate tirfele din lume!

Bărbații, care îi ascultau, mai cu seamă cei ce aveau copii mari, erau tare neliniștiți și dădeau nedumeriți din cap. Și nevestele, la ele acasă, se foiau foarte tulburate și n-ai fi putut ști dacă erau mai îngrijorate din pricina soților sau a feciorilor. Cei mai bătrîni socoteau evenimentul drept cea mai funestă prevestire a vremii și îl

așteptau cu inima cit un purice, frământați de cele mai posomorite presentimente, ca o pedeapsă aspră din partea Celui de Sus. Firește, au fost și unii care s-au bucurat — căci se găsește de tot soiul pe pământul ăsta — dar nimeni n-a avut îndrăzneala să-și arate fătăș veselia. Printre ei, unii soți care nu se înțelegeau cu nevestele, dar erau și din aceia care, prin firea lor, se țineau de neghiobii, și, mai ales, tineri, celibatari, care citeau toată ziua romane de dragoste și seara nu știau cum să-și omoare timpul. Cîteva încercau să se consoleze și îi asigurau și pe alții, spunind că deacum înainte soldații străini n-o să le mai plictisească pe tinerele noastre, pentru că o să le aibă pe ale lor. Dar era greu să-i potolești pe oameni.

Chiar înainte de a se deschide bordelul, au început nenorocirile. Două persoane au fost arestate deoarece spusese că această măsură a fost luată ca să se introducă modul de viață străin la noi și pentru corupere a moravurilor în Albania, făcînd parte din vastul plan de denaționalizare și fascizare a țării. De atunci, oamenii nu mai vorbeau decît în șoaptă și cînd pomeneau de viitoarea casă de toleranță numai bătrînii aveau gura slobodă și blestemau neînfricați.

Pînă la urmă ele sosiră. Le aduse un vehicul militar vopsit în verde. Îmi amintesc cînd au venit, ca și cum ar fi astăzi. Tocmai se înserase și cafeneaua era plină de lume. La început, n-am înțeles de ce clienții se ridicaseră de la mese și se duseseră la vitrinele cele mari, privind afară spre piața primăriei. Cîteva se năpustiră în stradă, alții întrebau ce se petrece. Multe mese se goliră. Pentru prima oară o mulțime de clienți plecară fără să-și achite consumația. Am ieșit la rîndul meu, neputîndu-mi stăpîni curiozitatea. Din cafeneaua de vizavi și de la « cercul vinătorilor », alți curioși se adunaseră în piață și priveau scena în picioare de pe trotuar. Camionul se opri chiar lingă monumentul eroilor din piața primăriei, și ele, abia coboriseră din mașină și se uitau mirate în jurul lor. Erau șase și păreau tare obosite, înțepenite după o călătorie atît de lungă. În preajma lor, curioșii căscau ochii ca și cum ar fi fost niște sălbăticiuni rare, în timp ce ele, pălăvrăgînd îi priveau liniștite cu un suris nepăsător. Poate se mirau să se aflau aici, așa, pe neașteptate, într-un oraș străin, numai din piatră, căci, în asfințit, orașul nostru are o înfățișare cam fantastică, cu înaltele contraforturi ale cetății și cu minaretele care se înalță tăcute, fleșele acoperite cu tablă scinteind în razele amurgului.

Între timp, piața se umpluse de lume, mai ales copii, care le spuneau în limba lor cîteva cuvinte învățate de la soldați. Cei vîrstnici îi alungau pe ștregari, uitîndu-se tăcute la ele, fără să rostească o vorbă. Era greu pe atunci să ne dăm seama ce ne frămînta cu adevărat. Singurul lucru pe care l-am înțeles foarte bine în seara aceea este că tot ce ni se povestise despre bordelurile din Tokio și Honolulu era foarte departe de ce ni se înfățișa ochilor, fiind ceva foarte diferit de ceea ce ni se istorisise, ceva mult mai adînc, mai trist și mai jalnic.

Însoțit de cîteva străini și de un funcționar de la primărie, micul grup, escortat de ștregari, se îndreptă ca o turmă docilă spre hotel. Aici trebuiau să-și petreacă noaptea ciudatele mosafire ale orașului nostru.

A doua zi le instală chiar în centrul orașului, într-o casă cu două etaje, înconjurată de o grădiniță. La poartă a fost agățată o inscripție cu orarul fixat pentru civili și militari. Firma n-am văzut-o cu toți decît mai tîrziu, căci primele zile strada a fost pustie, ca și cum ar fi bîntuit ciuma. Nimeni nu mai trecea pe acolo. Chiar pe urmă cînd a început să fie frecventată, ni se părea cea mai hidă, mai diformă, mai murdară dintre toate străzile orașului. Mi se părea străină, pingărită, stigmatizată, ca o prostituată. Pe urmă un milițan a fost postat acolo să pindească pe cei care o ocoleau și, încetul cu încetul, după cîteva zile, am circulat din nou pe aici; la început numai copiii ștregari, pe urmă ceilalți, pentru că tot trebuia

musai să mergem la treburi și n-aveam timp să ocolim străduțele învecinate. Numai câțiva bătrini făcuseră juruire să nu mai treacă niciodată pe acolo, orice s-ar fi întâmplat.

În adevăr veniseră zile grele, un zbucium pentru toată lumea. Orașul nostru nu cunoscuse niciodată femei stricate și scandalurile familiale stîrnite de gelozie sau adulter fuseseră totdeauna foarte rare. Și iată, acum, pe neașteptate, pata asta neagră se instalase în plin centrul orașului! Dar emoția oamenilor cînd aflaseră de înființarea bordelului era nimica toată față de zăpăceala ce-i cuprinsese acum cînd în adevăr se înființase. Bărbații veneau devreme acasă, și, seara, cafe-neaua se golea de timpuriu. Mamele și nevestele înnebuneau de neliniște dacă feciorii sau soții lor întîrziiau. Ele erau un fel de tumoare în frumosul centru al orașului. Oamenii nu-și mai stăpîneau nervii și mulți bărbați și tineri nu reușeau totdeauna să-și ascundă o oarecare tulburare în priviri.

Fiește, la început, nimeni nu frecventa stabilimentul. Cu siguranță, ele vor fi fost surprinse și își vor fi spus că poporul e foarte ciudat, dacă le plac atît de puțin femeile. Poate să fi înțeles că erau străine în această țară și privite la fel ca trupele de ocupație, dușmanul nostru al tuturor.

Primul care a vizitat bordelul a fost haimanaua de Lame Spiri. Chiar în după amiaza cînd s-a dus, vestea se răspîndi imediat, atît de repede încît atunci cînd a ieșit de acolo ferestrele caselor vecine erau pline de oameni care îl priveau, cu ochii holbați, ca și cînd ar fi înviat Isus. Lame Spiri mergea fâlos pe stradă nestîngerit de fel. Îi făcu semn chiar uneia din ele, care sprijinită de pervazul unei ferestre îl urmărea cu privirea cînd se depărta. Atunci, o bătrînă de la o fereastră a vărsat după el o găleată cu apa care totuși nu-l atinse. Bătrînele își ciupeau obraji, blestemîndu-le, cu brațul întins, cu mina ridicată și degetele rășchirate, îndreptate spre persoana afurisită, așa cum obișnuiesc femeile la noi. Dar fetele de acolo parcă nu înțelegeau și le prindea risul.

Așa s-au petrecut lucrurile la început. Apoi oamenii s-au obișnuit cu noua situație. Unii chiar, cînd serile erau mai întunecoase, s-au dus, pe ascuns, în această casă care ne-a provocat atîta frămîntări. Ele «întrau» — ca să spun astfel — în existența noastră.

Adeseori seara ieșeau pe balcon. Fumau și priveau absent munții din împrejurimi gîndindu-se desigur la îndepărtata lor țară. Rămîneau îndelung în penumbră, pînă cînd muezinul din înaltul minaretului cînta ezan-ul cu o voce monotonă și atunci toată lumea intra în casă.

După cîtva timp ostilitatea noastră împotriva lor dispăru. Unora chiar li se făcuse milă de ele. Apărîndu-se afirmau că în realitate erau «mobilizate», nici mai mult nici mai puțin, ca toți ceilalți soldați, fiind întreținute pe socoteala armatei. Cînd și cînd se mai întîmpla cite o nenorocire din pricina lor. Bunăoară, între alții, un licean a fost arestat pentrucă vorbise de «militarizarea tîrfelor». Dar sărmanele, ce puteau face?

Încetul cu încetul parcă ne-am obișnuit cu prezența lor. Oamenii nu se mai simțeau jigniți cînd le întîlneau din întîmplare într-o prăvălie, sau duminica la biserică; doar bătrînele se rugau zi și noapte ca o bombă «a englezului» — cum spuneau — să cadă pe casa blestemată.

Eram o țară ocupată, aveam atîtea necazuri în viața noastră, așa că unul în plus se adăoga la celelalte.

Dar ele, cît erau de nefericite!

Frontul italo-grec nu era departe și noaptea se auzea bubuitul tunului. Orașul nostru servea drept haltă atît pentru trupele proaspete îndrumate spre front să înlocuiască unitățile greu încercate cît și pentru acestea.

Adesea, poarta principală a bordelului era închisă, și pe o pancardă agățată de ea se anunța: « mine nu se primesc civili»; atunci toată lumea știa că o mișcare de trupe se pregătea pentru a doua zi, deși acest aviz era cu totul inutil, căci nici un civil nu frecventa localul în timpul zilei, și încă mai puțin cînd erau militari; firește în afară de *Lame Spiri*, care avea intrare liberă la orice oră din zi.

Pe atunci o luam uneori pe strada unde era bordelul ca să vedem soldații întorși de pe front, murdari, hirsuți, făcînd « coadă » în fața porții închise. Nu-și părăseu rîndul chiar dacă începea să plouă și cu siguranță era mai ușor să-i scoți din tranșee, decît din această « coadă » lungă, tristă și întortocheată care se prelungea la nesfîrșit. Cînd ploua, ca să-și mai treacă timpul, făceau glume vulgare, se scărpinau de pureci, își spuneau cuvinte urite și se sfădeau, fiecare vrînd să stea cit mai mult înăuntru. Trebuie că nu era prea vesel pentru ele, dar n-aveau ce face, căci la urma urmelor erau mobilizate.

Către sfîrșitul după amiezii « coada » se scurta. În sfîrșit, ultimul soldat pleca și strada își regăsea liniștea. De obicei, după aceste zile sîciitoare, păreau istovite, cu obraji palizi și privirea rătăcită cum n-o aveau nici o dată de obicei. S-ar fi zis că soldații reveniți de pe front lăsașu acestor nenorocite toată deznădejdea, ploaia, noroiul și înfrîngerile din tranșee, ca să plece pe urmă mulțumiți, ca și cum ar fi scăpat de o povară grea; pe cînd ele rămîneau aici, în orașul nostru, nu departe de front, așteptînd ca alți soldați să soarbă pînă la capăt amarul retragerii.

Poate totul ar fi continuat la fel vreme îndelungată și nu s-au fi întîmplat nimic extraordinar, căci viața trebuie să-și urmeze cursul. Poate ele și-ar fi petrecut viața în timpul războiului în orașul nostru, amurgindu-și zilele mohorîte în melopeea *hodjas*-ului și primînd șiruri lungi de soldați, pe care destinul îi va împrăști pe urmă Dumnezeu știe unde. Da, toate s-ar fi putut desfășura întocmai ca înainte, dacă într-o bună zi feciorul lui *Ramiz Kurti* n-ar fi rupt cu logodnica lui.

Orașul nostru nu-i mare și întîmplări ca astea stîrnesc multă larmă. Căci trebuie să spun că din toate orașele și satele din țară, la noi sint cele mai puține divorțuri. Despărțirea feciorului lui *Ramir* de logodnica lui a provocat un adevărat scandal. Mai multe nopți la rînd, toate rudele lui *Ramiz Kurti*, în straie de sărbătoare, au ținut sfat discutînd despre această problemă, căutînd în fel și chip cu tot soiul de amenințări să-l oblige pe tînăr să se impace cu logodnica lui. Feciorul era îndărătnic. Nu voia în ruptul capului să cedeze stăruințelor familiei. Dar, ce-i supăra mai rău, e că nu voia să mărturisească de ce era mereu posomorît, cu toate că ai săi încercară în zadar să descopere pricina. Stătea toată ziua abătut, tăcut, pe gînduri, slăbind și pălînd vîzînd cu ochii ca și cum ar fi fost deocheat.

Între timp, familia tînerei cerea explicații. Rudele ei, la fel de multe ca ale băiatului, au ținut și ele sfat ca să discute ce-i de făcut. De două ori trimiseseră mesageri la *Ramiz Kurti* să-l întrebe de ce stricase logodna. Dar nu primiseră nici un răspuns, așa că rudele fetei plecaseră miniate, lăsînd să se înțeleagă că nu vor îngădui ca onoarea lor să fie călcată în picioare. Ceea ce însemna că armele vor lua locul vorbelor. În adevăr, au răsunit impușcături, dar acolo unde nici nu te-ai fi gîndit.

Căci tocmai atunci, cînd reprezentanții celor două familii se sfătuiau de zor pentru ultima oară și se simțea de o parte și de alta că vechea prietenie — pecetluită prin logodna celor doi copii încă din leagăn — se schimba în dușmănie, se află adevăratul motiv al rupturii. Era simplu, dar dureros: feciorul lui *Ramiz Kurti* se îndrăgostise de o fată de la bordel.

Mai tirziu ne-am stropșit creierul să ghicim ce-l legase de străină. O iubea cu adevărat? Sau numai o dorea pătimaș? Dumnezeu știe ce se petrecuse între ei. N-am aflat niciodată adevărul.

Chiar în ziua cînd se răspîndi zvonul, spre înserat, Ramiz Kurti, cu chipul palid și capul descoperit, cu bastonul în mînă, coborî din cartierul de sus și se îndreaptă spre stabiliment. Mergea cu privirea încremenită, ca de gheață și, cu siguranță, nu era în toate mințile. Vă închipuiți surpriza celor de la bordel cînd l-au văzut pe bătrîn cu chipul livid, împingînd cu bastonul poarta grădiniței ca să intre. Ele stăteau pe verandă și cînd bătrînul urcă scările peronului, una izbucni în ris, dar glumele celorlalte înghețară pe buze și se așternu o tăcere de moarte. Bătrînul arătă cu virful bastonului pe aceea la care se ducea fecioru-său (se pare că o recunoscuse după păr) și fata docilă se îndreaptă spre camera ei, crezînd că este un client obișnuit. Bătrînul o urmă. Apoi, cînd începu să se dezbrace, fata înălță capul și privi chipul anormal al bătrînului aidoma cu o mască. Atunci urlase de groază. Poate bătrînul n-ar fi făcut uz de revolver, dacă ea nu striga. Urletul parcă îl scoase pe bătrîn din înconștiență. A tras de trei ori, pe urmă a aruncat arma și a plecat ca un om beat urmărit de strigătele fetelor.

Ramiz Kurti a fost spînzurat trei zile mai tîrziu. Feciorul lui dispăru.

Era octombrie și un vînt rece sufla aprig zi și noapte din văile munților apropiați. În ciuda vremii au fost organizate funeralii pentru victimă, cu flori, muzică și salve de pușcă. Fasciștii reușiră să adune cu arcanul — pe stradă și în cafenele — o mulțime de oameni pe care îi obligară să îngroașe cortegiul. Mergeam tăcuți și vîntul ne biciuia fața. O așezaseră pe o mașină militară într-un frumos coșciug roșu. Muzica militară întonase un marș funebru și colegele victimei plîngeau.

Niciodată locuitorii orașului nostru nu urmaseră dricul unei străine și cu atît mai puțin pe acela al unei femei de-o asemenea condiție. Eram zăpăcit și simțeam un gol în inimă. Priveam norii din înaltul cerului, și, mergînd, ne gîndeam la soarta ei. Cine știe ce fatalitate o împinsese pe sărmana să vină de atît de departe pe urmele soldaților purtînd cască, iar după ce rătăcise din localitate în localitate coborîse în orașul nostru, unde îi era hărăzit să-și sfîrșească zilele și să ducă și pe alții la pieire odată cu ea. Poate credea, ca multe altele, să-și polească puțin existența, căci nădăjdum totdeauna, în ciuda tuturor relelor, să ne îmbunătățim soarta, oricît de tristă ar fi. A fost îngropată în cimitirul militar, « cimitirul fraților » cum era denumit, și i se puse pe mormînt placa de marmură pe care ați văzut-o azi dimineață. S-a gravat formula consacrată: « Moartă pentru patrie », care se poate citi pe toate mormintele ostașilor.

Peste cîteva zile un ordin sosi din capitală și casa de toleranță a fost închisă. Mi-aduc aminte ca astăzi, dimineața aceea răcoroasă, cînd au venit cu valizele în mînă, în piața primăriei, să aștepte mașina militară ce trebuia să le ducă. Trecătorii se opreau pe trotuar să le privească. Se ghemuiseră unele lîngă altele, își ridicaseră la întîmplare gulerule paltoanelor din cauza frigului și păreau mai stingherite așa cum nu fuseseră niciodată.

Se urcară în camion și cînd mașina porni, cîțiva făcură un semn timid cu mîna. Ele răspunseră salutului, dar gestul lor n-avea nimic din familiaritatea celor de condiția lor; era cu totul altceva care dezvăluia amărăciune și istoveală. Am rămas acolo privindu-le fără să resimțim vreo ușurare. În adevăr, ne gîndisem totdeauna că o să sărbătorim plecarea lor printr-un banchet. Dar iată că ce petrecea altfel. Ce-o să ciștigăm dacă au plecat? Războiul făcea ravagii pretutindeni, fasciștii ne puneau strajă în fața ușilor și n-aveam nimic de nădăduit sub ocupant.

Dumnezeu știe unde fuseseră expediate nenorocitele; cu siguranță în alt orașel din apropierea frontului, acolo unde făceau haltă pentru o noapte atît trupele ce se duceau în prima linie cît și cele care reveneau de acolo. Și din nou fără îndoială existența lor va fi plină de lungi șiruri de soldați istoviți și murdari de noroi care vor căuta să-și aline la ele toată amărăciunea și necazurile de pe front.

«Nu înțeleg de ce țărîna camarazilor noștri ar trebui înapoiată familiilor. N-aș crede că a fost ultima lor dorință cum pretind unii. Pentru noi, veteranii, aceste manifestări de sentimentalism sînt foarte puerile. Un ostaș, viu sau mort, nu se simte în largul lui decît printre camarazi. Deci lasă-i împreună. Fie ca mormintele lor laolaltă să păstreze viu în noi spiritul războinic de altădată. N-ascultați niște inimi de găină gata să țipe cînd văd doar o picătură de sînge. Credeți-ne, sîntem bătrîni combatanți ».

Generalul simți cum alcoolul i se urcă la cap.

« Acum am o armată întreagă de morți sub ordinele mele, se gîndea. Numai că toți au drept uniformă un sac de nylon. Saci albaștri învîrstați cu două dungi albe, garnisiți cu un găitan negru, fabricați în mod special de firma « Olimpia ». Sacii sînt apoi băgați în niște sicrie, niște sicrie mici; toate de același dimensiuni, stipulate în contractul cu autoritățile municipale. La început, nu erau decît mai multe plutoane de sicrie, pe urmă, treptat, s-au format companii și batalioane și acum sînt pe cale să li se adauge regimente și divizii. O armată întreagă învelită în nylon ».

...Se gîndea la armata lui. La armata lui albastră, cu două dungi albe și un găitan negru. « Ce-o să fac cu soldații mei? Sînt mulți, foarte mulți și cu siguranță le e frig, în sacii lor de nylon. Generalii i-au părăsit pe cîmpul de luptă și i-au lăsat pe seama mea. Cite bătălii aș fi putut să cîștig cu ei !... »

Încercă să-și amintească despre bătăliile studiate la Școala de Război, alegîndu-le numai pe cele pe care le-ar fi putut cîștiga cu forțele de sub ordinele lui de azi. Începu să deseneze pe pachetul de țigări planuri de luptă; schiță pozițiile trupelor, liniile de atac, punctele de asalt decisive. Preotul tăcut, îl privea mîzgălînd și își bea ciocolata. Generalul începu din antichitate. Mai întîi îl înconjură pe Cesar, apoi tăie drumul armatei lui Carol cel Mare, pe urmă se postă pe neașteptate în fața lui Napoleon obligîndu-l să se întoarcă din drum. Dar nu era mulțumit. Cîștiga toate bătăliile din vechime datorită armelor moderne de care dispunea, nu talentulul său de general, ceea ce-l sîcîia strașnic. Atunci născoci lupte în timpurile moderne. Debarcă pe mai multe coaste și asedie cîteva capitale. Ostașii lui năvăleau pe plajele din Normandia, la paralela 38 în Coreea. Le strecură în teribila junglă din Vietnam și le scoase de acolo zdravene și intacte. Cîștigă numeroase bătălii pe care istoria le-a înregistrat drept înfrîngerii. Dacă izbindeau se datora numai lui, pentru că știa să-și conducă trupele cu abilitate și nu le lăsa niciodată în plata Domnului. El știa să comande. Tocmai se pregătea să facă o schiță despre luptele în munți. Pe urmă avea ostași viteji, da, azi avea ostași foarte viteji. Dacă erau curajoși, se gîndea, e pentru că n-au nimic de pierdut; și mai trase o dușcă. Pachetul de țigări era negru de mîzgălituri dar o nouă bătălie îi veni în minte. La început a fost obligat să se retragă, dar curînd primi întăriri: morții care nu erau încă trecuți pe liste (cei mai feroci în bătălii), și așa ieși victorios.

— Uite — murmură satisfăcut. Cine ar îndrăzni să înfrunte Marea Armată de nylon?

« Ce nebun ! » bombăni preotul ridicîndu-se.

În ajun fusese deschis ultimul mormînt. Cazmalele se aprofundau cu anevoie în pămîntul tare din cauza gerului ca și cum n-ar fi vrut să le cedeze măcar ultimul

soldat. Lucrătorii își frecau miinile și băteau călciele în zăpada înghețată. Generalul, cu mlinile încrucișate pe pîntec, se uita la muncitorii care săpau și se gîndea că ei îi scosese ră toată armata din pămînt. Pe urmă auzi ultima lovitură de cazma ca pe o împușcătură, iar expertul albanez rosti: « Un metru șaizeci, precis ! »

Adesea cînd se uita la săpatul lucrătorilor, generalul își închipuia cum fusese făcută inițial treaba asta. De multe ori, în zori, cînd, cu pleoapele împovărate, ochii aproape i se închideau și nu mai deosebea decît siluetele muncitorilor, i se părea că nu ei sapă acolo, ci soldații din țara lui, soldații necunoscuți care acum douăzeci de ani mai făcuseră treaba asta ca să-și îngroape camarazii. Atunci închidea ochii și vedea cum îi înmormintaseră, de cele mai multe ori în miezul nopții, și n-avuseră drept unelte decît baionete sau cuțite.

Dar era a zecea zi a călătoriei; acum coborau din nou și trebuia să-și alunge asemenea gînduri. Alții o să se ocupe de țărîna lor și o să termine treaba. Acum misiunea lui lua sfîrșit: reprezentanți ai serviciilor municipale și contabili din cele două țări se vor așeza în jurul unei mese să facă bilanțul muncii efectuate. Pe urmă vor face o mulțime de socoteli complicate, o să fie o puzderie de facturi și chitanțe de achitat și pînă la urmă se va redacta procesul verbal definitiv. Apoi va fi oferit un mic banchet, se vor rosti cîteva scurte discursuri oficiale și se va celebra un mare serviciu divin pentru sufletele morților căzuți în război. Agențiile de presă vor anunța că misiunea a fost dusă la bun sfîrșit și el va lua cuvîntul la conferințe de presă în fața a sute de ziariști sîcilitori.

Între timp, timplari necunoscuți vor confecționa mii de sicrie mici, cu dimensiunile stipulate în contract, iar alți lucrători vor pune în fiecare din ele cîte un sac de nylon plin de oseminte. Divizii, regimente, batalioane, companii, unități de toate soiurile se vor confunda în grămada de sicrie. Pe urmă o să le încarce pe o navă mare ce o să ridice cu anevoie ancora pentru a repatria această armată redusă acum la cîteva tone de calciu și fosfor.

Acești morți culeși din toate colțurile Albaniei vor fi încărcăți pe vapor în șiruri bine orînduite și cînd vasul va ajunge în țara de obîrșie, țărîna lor va fi reparțizată regiunilor care i-au văzut născîndu-se. Toți vor fi imbarcați, apoi debarcați: cei doi piloți doborîți cu gloanțe de pușcă, și cei patru sute de soldați secerați de mitralierele partizanilor cînd încercaseră în zadar să treacă printr-o trecătoare, și cei optsprezece care într-o vale s-au omorît între ei, și ceilalți cincizeci sfîrtecați cu baionetele chiar în cazarma lor, și batalionul nimicit în întregime, cu toți catirii lui, cadavrele lor găsindu-se printre arme și harnașamente, și la fel acei necunoscuți uciși de albanezi necunoscuți, și în sfîrșit tinăra prostituată omorită în zadar, singura femeie printre atîția bărbați, și care a fost socotită și ea « un soldat » printre atîția alții, pentru că la urma urmei, numai anatomistii pot să deo-bească un schelet de femeie de unul de bărbat.

Cit despre acei care n-au putut fi găsiți, ei bine, să rămînă în Albania. Poate mai tirziu, o altă expediție, cu un alt general, va veni să-i caute și alte săpături vor fi făcute. Mai erau cam două sute avînd în frunte pe colonelul Z. Noua expediție va parcurge, la rîndul ei, aceleași itinerare deprimante și interminabile pînă cînd vor stringe osemintele acelor nefericiți. Cine știe ce va gîndi ofițerul care o va conduce? (Cu siguranță nu va fi un general, pentru că totuși nu se va putea trimite un general numai pentru două sute de ostași).

În românește de ALEXANDRU BACIU

LIRICA ACTUALĂ

ÎN

B O S N I A

ȘI

HERȚEGOVINA

HAMZA HUMO (1895—1970)

PEISAJE DIN HERȚEGOVINA

XI.

*Surprinsă tace liniștea deasupra arborilor.
Prin ramuri țese luna vise aurii
La miezul nopții bîntuie ascunsul Pan.
În arbori totul amuțește,
Nici ramurile nu respiră.*

*Ascunsă-n noapte tremură o pasăre de-azur ...
De-i vor cădea în pene razele de lună,
Săgețile vor tulbura încremenirea.*

*Pe drumul lunii se înalță inima lui Pan
Săgeata ascuțită-așteaptă lîngă arc.
A fulguit o stea de-alungul cerului
O urmă aurie aprinzînd.*

Și mîna morții a trimis săgeata.

INSCRIȚIE DESPRE ȚARĂ

Întreba odată un curios cu insistență:

*Cine este ori ce este mă rog frumos
Unde e de unde e
Și încotro vine
Bosnia
Spuneți-mi iute*

Iar cel întrebat răspunse pe dată

*Bosnia mă rog frumos e o țară
E descărnată și desculță mă rog frumos
E înfrigurată înfometată
Și pe lângă asta
Mă rog frumos
E tenace
În visele ei.
1936*

IZET SARAJLIĆ (1930)

CORRIDA MELANCOLICĂ

*Doi fulgi de zăpadă din zbor bîrfesc pe alții.
Un trist motan șchioapătă pe lângă un zid.
Pe zăpadă o vrabie moartă pe care n-o plînge nimeni.
De-abia la primăvară va fi prin curte mai multă dreptate.
În Spania n-am fost nicicînd, desigur nu voi merge,
dar că e viața o corridă melancolică —
asta se vede și de-aici.*

HUSEIN TAHMIŠČIĆ (1931)

FABULĂ

*În pasărea care-abia a început să cînte
Bate inima lumii deschise
Bate și trezește călătorul*

Inimă neobosită

*În cartea vieții
După cum zice pasărea ce a început să cînte
Drumul nu-și omoară drumețul*

Carte deschisă

*În lumea largă
Călătorul ascultă pasărea ce a început să cînte
Ascultă îngrijorat și călătorește*

Grijă fără de sfîrșit

DARA SEKULIĆ (1931)

BAKIJ E*

*Lespede pe lespede
Nici casă de la ea
Nici casă cu ea.*

*Lespede sub lespede
Nici un cuvînt cu ea
Nici un cuvînt de la ea.*

* În arabă „a fi veșnic”; (numele cimitirului musulman din Barajevo)

DUSKO TRIFUNOVIĆ (1933)

SIMȚURI SĂNĂTOASE

Pentru nimic în lume nu m-aș mai naște

*nu-mi vine la socoteală
ca odată viu într-un fel
să mai fiu viu și altfel.*

*Natura n-a ridicat încă mîna asupra mea
și, ca alinarea unei suferinți
susură sîngele
prin umbra trupului meu.*

Susurul acesta mă exaltă.

*Simțul și organele umorului îmi sînt sănătoase
urechea ochiul gîtul
și parcă vreau să mă conving pe mine însumi:*

*O, bine mă mai simt,
foarte, foarte bine !*

ANDJELKO VULETIĆ (1933)

FURNICA

*NICI RĂU NICI BINE de la ea nu ne vine
o poți doar PRIVI PRIVI PRIVI*

*orice ai face cu ea
ți-e mereu recunoscătoare*

*o poartă picioarele iuți
și o muncesc niște gînduri grele*

*și totuși PE PĂMÎNT
nu se simte prea rău
și blestemul și-l poartă ca pe o coroană de soare*

tot ce i-a rămas de la viață
ghemul confuz al goanei e

tot ce i-a adus iubirea
i-a înghițit sașia singurătate

.....
dacă o așezi pe palmă
o va străbate de câteva ori și va dispăre

și oare asta nu e destul
oare nu ți-a spus atît cît să te otrăvești cu motivul

dacă o arunci pe pămînt sau podea
se va ascunde de tine în vreo spărtură
(nu trebuie să te simți jignit)

dacă o lași la soare
atunci va CURGE CURGE CURGE

va ridica după ea cete întregi
VOR FACE UN RÎU PÎNĂ LA SOARE

dar CE-ȚI TOT SPUN EU
lasă totul în voia soartei

ce bine ar fi OARE AR FI BINE
să fii un soi de furnică
SĂ FII STRIGĂTUL PROPRIULUI SUFLET MORT
și să umbli prin lume

VUK KRNJEVIĆ (1935)

VOCEA CARE URCĂ

6

Pe drum, în amintire, în unduirea grînelor
în vorbe, în nopțe, răstigniți pe uluci,
spațiu ce așteaptă după primul colț,
lumînare în vestibul, bătaie de orologiu,

gîndeam la același lucru îmbrățișați,
copil care plînge, zid ce se sfărîmă,
cal care paște neauzit în livadă,
pași prin vis, pleoapele celor obidiți

femeia ce se dezbracă, toți amari, însingurați,
pasărea care e piatră, morții care au uitat
lipiciosul așternut al morții, șuierul locomotivei,
amețiții șerpi ai soarelui, umbre plimbându-se în amurg,

zumzetul cinematografului, vorbe murmurate:
singuri și fierbinți ședeau pe prag,
chiar aici, cădea ploaia pe trotuarul uscat,
muntele împușcaților se cutremură încrețind cărbunele, frunțile,

somnolența de după amiază, zăpada care se dezgheață,
pulberea strălucitoare a plinsului, împușcați în ceață,
arși pe arșiță, obiecte aruncate,
chiparoși în vânt, în răsufarea mea,

înjunghiați zadarnic, o apă tândră, ațipită,
învinețiți în apa râului, înnebuniți de frică
pe drumul umed o fereastră de ierburi umede,
glasul uscat printre sălcii, vorbe istovite, mîloase.

În românește de SANDA NENOIU

Poezia contemporană în Bosnia și Herțegovina

Educați în felul lor, de însăși esența vieții, cu un simț ciudat al sentimentului și meditației necontrafăcute, poeții Bosniei și Herțegovinei — cei mai buni dintre ei, desigur — și-au evidențiat încă de la început întreaga măsură a individualității lor, ori au rămas nemărturiși sau de respirație scurtă. Acționau însă cu sinceritate și devotați lor înșile. Linia de continuitate a acestei poezii e destul de înșelătoare și încă necercetată îndeajuns. Abia în ultimii ani capătă contururi ferme, mai importante decât înșiruirea cronologică a numelor, conformă cu anul sau deceniul în care acestea au apărut.

Să încercăm, totuși, să schițăm măcar câteva contururi ale situației poeziei postbelice (în principal în Sarajevo) și a generației care a creat-o, fără însă a intra în detalii de profil ale fiecărui poet în parte.

Linia sinuoasă a istoriei poetice a acestei regiuni, din care de altfel au încolțit în vremurile de demult personalități creatoare excepționale, adesea recunoscute și confirmate în alte locuri, în afara Bosniei, această linie deci a vegetat mai curînd decât s-a dezvoltat în anii imediat după război. Era pe atunci pîndită de două pericole: unul dintre ele, superficial la prima vedere, dar în realitate înrădăcinat ca o prejudecată, era o anumită notă socială patetică, exprimată convențional, fără expresii impresionante, deosebindu-se astfel inciziile sociale ale povestitorilor acestei regiuni, care în literatura popoarelor Jugoslaviei sînt cunoscuți prin denumirea comună de « povestitorii Bosniei » — precum i-a numit dr. Jovan Kršić. A doua încercare, nu mai puțin grea, a fost impusă de situația perioadei imediat postbelice, circumspectă față de riscurile posibilităților și libertății de creație, împinse astfel în planul al doilea. S-a ajuns în acea perioadă la situații absurde: poezia generațiilor vîrstnice și tinere apărea la unison, prin tematică și expresie. A fost o perioadă de stagnare a poeziei, de autoamăgire că este ancorată în actualitate, căci prin tematică ilustra entuziasmul anilor de reconstrucție, a acțiunilor de muncă voluntară a tineretului și a evenimentelor sociale mai importante. Acea epocă, a cărei durată s-a extins de-a lungul întregului deceniu postbelic, e importantă în primul rînd prin aceea că a marcat și câteva nume care, pe atunci prezente

doar prin simplul fapt că scriau poezie, s-au remarcat mai târziu printr-o intonație proprie. În acea epocă impersonală pentru literatură și în special pentru poezie, au fost desigur ignorate multe talente, iar altora, în mod arbitrar dar și efemer, le-a fost conferită cununa gloriei. După excepționalele realizări poetice din cursul revoluției populare, date de poeți cum au fost Skender Kulenović sau Branko Ćopić atunci, ca și mai târziu, cea mai proeminentă figură a acestei literaturi este Ivo Andrić, cu epocalele sale romane pe teme istorice, în care se oglindesc problemele contemporaneității și ale omului contemporan.

Următoarea perioadă o constituie o corectare radicală, așezarea pe temelii solide a unei clime poetice care abia începea să-și contureze particularitățile. Este epoca de la jumătatea deceniului al cincilea și pînă astăzi, vremea demolării tonului coral și a jumătăților de măsură. S-a produs o stimulare a tradiției poetice a Bosniei poetice, dar și o răfuială creatoare în care, în afara activității poezilor înseși, s-a angajat și o generație de critici. Cu toții, împărțiți și după afinități, au erupt din bogatele acumulări de pînă acum de căutări creatoare și neliniști. Libertatea creației artistice pe bazele afirmării umanității în complicata lume contemporană, nefavorizarea niciunei direcții literare, iată contribuțiile acelor ani, care chiar de atunci au dobîndit impulsuri hotărîtoare de la politica culturală a Jugoslaviei socialiste. Un alt nou element al mediului poetic al Bosniei și Herțegovinei este treptata stabilire de legături de colaborare și cunoaștere reciprocă nu numai cu poezia altor centre culturale ale Iugoslaviei, ci și cu întreaga lume. În mod firesc, acele generații au introdus un spirit nou, care a obligat pe toți cei ce se uneau în poezia Bosniei și Herțegovinei la opțiune: pro sau contra, pentru noi căutări sau pentru rămînerea la criteriile cunoscute. Au fost încercări importante, cu nimic mai simple decît cele dinainte, din vremea cînd complexitatea umană nu se vădea în poezie și cînd domnea unitarismul estetic.

Abia de atunci datează o mai bogată istorie literară a acestei republici a Iugoslaviei socialiste, deși în cadrul acestei istorii rămîn și mai departe aspecte relativ necercetate. Un însemnat număr de romancieri, povestitori și poeți din acest mediu literar, au întemeiat în ultimii ani o direcție a expresiei literare care vădește o depășire hotărîită a narațiunilor discursive despre evenimentele sociale înconjurătoare. Acest lucru li se cerea cîndva cel mai mult: să oglindească particularitățile și pitorescul regiunii, care pentru alții, prin impresii superficiale, externe, păreau exotice. Orientarea actuală a scriitorilor Bosniei și Herțegovinei se află sub semnul împotrivirii la o astfel de determinare. Ea se îndreaptă către destinul uman, introducînd în acest context amprenta condițiilor personale, cu adevărat particulare, împletire de tradițional și contemporan, care pe acest teren e caracterizată de crize chinuitoare, nelămuriri, înfrîngeri și victorii. Scriitorii actuali se străduiesc, negînd simpla retorică și exotismul, să analizeze o esență bogat stratificată, care prin curențele ei înăbușite, subpămîntene, din interiorul și dimprejurul oamenilor, poartă, relativ la omul acestui mediu, o semnificație mult mai largă

decît i se pare unui privitor superficial. Un exemplu al acestei rodnice direcționări este romanul « Dervișul și moartea » de Meša Selimović, operă despre omul contemporan și situația lui complexă, situat doar condiționat într-un mediu istoric îndepărtat. Martori ai acestor încercări sînt și cărțile altor romancieri și nuveliști ai noii generații, printre care Andjelko Vuletić, Vitomir Lukić, Nedžad Ibrišimović, Sead Fetanagić și alții.

Acum prind contur realele personalități poetice ale perioadei postbelice sau se mărturisesc mai complet cele pînă acum latente. Totuși, mijlocit sau nemijlocit, tuturoara Bosnia le este trăsătură comună și punct de plecare, acea Bosnie umană, dar adînc înrădăcinată în suflețe, nu rareori popularizată prin contrastele — superficial cercetate — între nou și vechi, în realitate plină de fatale, ascunse contraste sau congruențe. Aproape că nu există poet al acestei regiuni în a cărei poezie să nu se facă simțită această atmosferă. S-ar putea urmări dezvoltarea poeziilor și chiar s-ar putea face o comparație între ei pe baza motivelor sau reflexelor temei meleagului natal. Se înțelege, aceasta constituie doar opțiunea lor incipientă, coordonatele ulterioare se extind, ajungînd pînă la problemele existențiale ale omului. Concomitent cu acești poeți, activează și aceia pe care nu i-a părăsit încă dispoziția romantică sau elanul romantismului revoluționar. Tuturor le rămîne dragă țara de baștină Bosnia: și cînd pleacă temporar sau pe un timp mai îndelungat, și cînd se înapoiază, și cînd rămîn pentru totdeauna într-însa. Acest atașament este exprimat de unul din cei mai vîrstnici reprezentanți ai noii generații de poeți, Mak Dizdar, într-o poezie cu trimiteri la evul mediu, care ascunde într-un conținut mai profund și prezența poetică:

*Bosnia mă rog frumos e o țară / E descărnată și desculță mă rog frumos /
E înfrigurată și înfometată / Și / pe lingă asta / Mă rog frumos / E tenace / În visele ei.*

O altă înrudire a acestei generații de poeți în cadrul Bosniei și Herțegovinei ca parte a Jugoslaviei eliberate, o constituie adesea prezența temelor istorice, care abia acum încep să se ordoneze și să se reflecte creator în poezie, contrabalansînd absența continuității tradiției poetice. În acest cadru, un loc deosebit de important îl are trecutul istoric cel mai apropiat, revoluția jugoslavă de eliberare, a cărei arenă centrală a fost Bosnia și Herțegovina, devenită legendară prin localitățile unde s-au purtat lupte eroice: Sutjeska, Kozara, Neretva, Drvar, munții Romanija. Toate acestea au făcut pe poeți să-și amintească mereu de istorie, chiar dacă aceasta se grefează pe un mod liric, avîntat, într-un fel o lirică de tribună, cum e cazul poetului Izet Sarajlić, care revine mereu asupra temei soartei unei tinere generații luate de viforul războiului, sau cum, într-un alt mod, o face Vuk Krujević, legînd aceste teme într-un limbaj hibrid de clasic și modern, arătînd problemelor complexe ale conflictului generațiilor, a copiilor care în joaca lor de-a războiul preiau soarta taților. Se înțelege că temele expuse mai sus sînt numai unele chei ale preocupărilor acestor poeți, ele se evidențiază de altfel în alte moduri și la alți poeți. Poezia lui Husein Tahmišić reprezintă în acest sens o sinteză mai largă, un tot

care înfruntă sensul profund al poziției omului contemporan în lume, depășind aspectele externe și pătrunzînd tot mai mult în sfera intelectuală a neliniștilor și întrebărilor.

Poezia de confesiune, adînc personală și diversă, are de asemeni reprezentanții săi în Bosnia și Herțegovina. Dintre ei îi vom aminti aici doar pe Duško Trifunović și Meho Rizvanović, tineri care, ieșind de sub vagoanele de cale ferată unde lucraseră pentru a-și cîștiga pîinea, au dovedit o chemare organică spre poezie, înfățișînd destinele ciudate ale copilăriei și condițiile meleagurilor natale și ale lumii. Într-un mod aparte se atașează disonanța particulară a lui Andjelko Vuletić, dar și această disonanță e, în realitate, iubire închisă în amărăciunea și autoînveninarea unor mari răfuieli. Deosebită este și apariția bătăiosului, robustului reprezentant al celei mai noi generații de poeți, Rajko Nogo. O enumerare în continuare ar însemna punerea în lumină a apariției unor însemnați tineri poeți cum sînt : Dara Sekulić, Miodrag Žalica, Slavko Santić, Velimir Milošević și mulți alții. Alături de el stau desigur și cei din generațiile anterioare, sau din primele generații postbelice, care mai crează și astăzi, precum sînt : Sukrija Pandžo, Vladimir Čerkez și alții.

Există azi în literatura Bosniei și Herțegovinei, republică ce se dezvoltă tot mai mult atît social-economic, cît și în sfera artei, un mare număr de valori cu adevărat autentice, care, din păcate, rămîn adesea neîndeajuns cunoscute lumii. E poate și un semn al unei indiferențe din punct de vedere publicitar și comercial a scriitorilor bosnieci față de operele lor odată terminate, odată încheiate dificultățile și chinurile creației. Perioada următoare din viața acestei poezii se află în mîna criticilor și traducătorilor ei, pentru răspîndirea ei pe noi spații ale cunoașterii și colaborării pe pămîntul unic al poeziei tuturor popoarelor lumii.

În românește de SANDA NENOIU

de vorbă cu

ALFREDO GIULIANI

despre

neoavangarda liricii italiene

Alfredo Giuliani ar fi « organizatorul șocului » avangardist în lirica italiană. Dar când această organizare a devenit continuativă, nu se mai poate vorbi de șoc, ci de o tactică instituțională. Poezii neo-avangărzii lirice dau astăzi târcoale vîrstel de 40 de ani, « age terribles où l'on devient ce que l'on est. » Ei au intrat în ceea ce s-ar numi panica așezării . . . Pasionat și mai ordonat, Giuliani s-a dovedit a poseda toate însușirile necesare unei translații de consolidare, mai ales după ce a avut excelenta idee a sumarel antologii *I novissimi*, tipărită de Einaudi, care cuprinde numai cinci, — și pe cei mai reprezentativi — militanți ai așa zisei poezii noi. S-au cristalizat acești poeți în rezultate certe? Se simt cumva intim resemnați de a se considera numai « o soluție de trecere » spre un alt fenomen poetic, ca de altfel o mare parte din întreaga poezie contemporană? E greu a răspunde la aceste întrebări. Arsenalul lor doctrinar este, în orice caz, impresionant — minus contestarea ermetismului. O rezumare discursivă și bineînțeles polemică a lui, se cuprinde în conversația de față pe care am avut-o la Roma cu Alfredo Giuliani. Voi menționa, ca « martor ocular », că, după impresia mea, departe de a se fi creat « o vacanță stilistică » în poezia italiană de după război, prin epuizarea ermetismului, acest curent constituie azi o forță în acto și este singura poziție de renume european a poeziei italiene.

— *Termenul inițial al neo-avangardismului poetic mi-a apărut totdeauna oarecum complex. Prima mea întrebare va fi deci informativă, ținînd seama că o fac în numele unui public străin. Cum s-a născut și cum s-a dezvoltat, pînă acum, această nouă poezie experimentalistă? Care sînt, după dumneavoastră, centrele ei de inventivitate și impulsione, ca opere, oameni, grupuri? E timpul să avem un tablou simplu și clar al acestui lucru, fie că va fi făcut în mod imparțial, fie părtinitor.*

— Pentru a răspunde complet la această întrebare ar fi nevoie de o carte întreagă. Cum știți, războiul a marcat sfîrșitul ermetismului, drept climă culturală și drept stil poetic al unei epoci. Totul a reînceput odată cu acest sfîrșit. Dacă poezia italiană dintre cele două războaie a fost în mod esențial o poezie aleasă, un fel de opoziție

platonizantă făcută vulgarității și idioțeniei publice, o poezie de stări de suflet vertiginos aluzive, metafizică, în mod secret încă simbolistă și încă foarte « crepusculară » (Macri vorbea de această poezie ca de o trecere « de la lumea naturală pe terenul sufletului »), dacă admitem că ermetismul, care îmbiba limbajul poeziei și al criticei, devenise un fel de amulet împotriva realității lucrurilor, se înțelege atunci de ce critica lui a fost accelerată de zguduirea războiului. După război a fost deschisă, împotriva unor încercări disperate de continuare și restaurare, o lungă perioadă de « vacanță stilistică. » Poate că în Italia, lipsind o mare proză narativă, eram obișnuiți să fim în posesia unui altfel de produs poetic, și unii din noi și-au cheltuit toate energiile ca să construiască un nou stil de poezie, în ciuda dificultăților enorme. În adevăr, un stil nu se poate construi la rece, printr-un simplu act de voință. Trebuie să răspunzi unor exigențe stilistice, încă necunoscute, ale unei epoci. Trebuie să riști să te consumi numai în încercări și prezentimente, fiindcă există un moment, ce poate fi foarte lung, în care nimeni nu poate fi sigur că va izbuti să producă și să ajungă la acea înnoire pe care o cere timpul. Un fapt tipic de atmosferă care după război a circumscris, a însoțit și a împiedicat căutarea unei noi poezii a fost uriașa cheltuială de teoretizări moralistice și estetico-ideologice revărsată în cele o sută de reviste și revistute care răsăreau în fiecare oraș și în fiecare colț de provincie. Până în 1955 singurele rezultate vădite păreau a fi, pe de o parte, un tip de poezie « ușoară », epigramatică, ironică, scrisă cu o ingenioasă dezinvoltură pe subtilele margini lăsate încă albe de către ermetism; pe de altă parte, o poezie pseudo-cetățenească, neo-realistă, dar substanțial elegiacă, o poezie a eului umflat de sociologie, un nou crepuscularism, prolix, devenit și mai patetic prin conștiința sa istorică. În mod formal, epigrama ironică era deseori plăcută dar nu aducea nici o energie nouă, iar elegia neo-realistă se prezenta ca un salt înapoi, ca o recuperare a unor tonuri discursive tardive ale secolului XIX. Experiența avangărzilor europene (neutralizată de ermetism) părea să nu mai conțene nimic. Pentru noi problema era aceea de a reconstrui o tradiție modernă, bogată și articulată și totodată contradictorie, în care trebuiau să intre clasicii, experiența avangărzilor, limba comună, și adevărata *cultură a limbii*, precum și o reală experiență cotidiană, pe care neo-realismul nu o revela în nici un fel. Toate au fost bune pentru a adânci această căutare: marxismul, psihanaliza, fenomenologia, studiul problemelor metrice, dialectica negativă a lui Adorno, Ezra Pound și Marinetti, Breten și Jarry, reflecția asupra simbolismului interpretat pe de-andoaselea, în caracterul « semnic » și nu ontologic al simbolurilor sale, Wittgenstein și Dylan Thomas, muzica și pictura modernă. Contrastul cu neo-realității privea atât problemele formale cât și Ideologia. Posedam o altă concepție a realității, mai puțin patetică și ceva mai tragi-comică. Eram în căutarea unui cititor încordat și intens ca și noi.

Punctul nostru de reper în jurul anului 1955 a fost criticul Luciano Anceschi. Știți dvs. prea bine că în plin război, în 1943, Anceschi a publicat « *Lirici nuovi* », cea mai frumoasă și inteligentă antologie a poezilor ermetici, o carte care, fără să vrea, a închelat o epocă. Dar Anceschi a dovedit imediat după război că nu rămăsese blocat de acea experiență capitală. A întemelat o colecție de poezii care a debutat în 1952 cu o mică antologie, « *Linea lombarde* », în a cărei prefață lăsa să se întrevadă o mare deschidere și o anumită așteptare a unei noi desfășurări, deși poezii cuprinși în acea carte aparțineau genului liric-epigramatic la care mă refeream mai sus. Totodată, Anceschi a publicat un eseu care valorifica într-un mod foarte pozitiv contribuțiile critice ale lui Ezra Pound. Astfel, în pustiul acelor ani, Anceschi a constituit pentru fiecare dintre noi un centru de atracție. Sanguineti de la Torino, eu de la Roma, Giuseppe Guglielmi de la Bologna ne-am

adresat lui, care trăia la Milano, spre a publica între 1954—1956 în colecția sa, primele noastre plachete de versuri. Văzându-se înconjurat de tineri care promiteau, Anceschi s-a simțit în măsură să întemeieze o revistă. Am discutat mult și în cele din urmă revista a apărut într-un prim număr în iarna anului 1956. Se numea « Il Verri », după numele unui faimos iluminist lombard, Pietro Verri, și constituie poate încă astăzi cea mai bună revistă literară italiană. Dar în primii patru-cinci ani ai existenței sale a fost în adevăr o revistă extraordinară. Cele mai frumoase poezii din acei ani au apărut în « Il Verri ». Am introdus un tip de critică radicală, nemiloasă din punct de vedere intelectual, lipsită de plăceri. Critica susținută în revistă și marea libertate intelectuală care circula în țesuturile ei, căutarea spasmodică a unui nou limbaj care fascina pe toți colaboratorii, acestea au fost premisele care au scos în evidență perspectiva pe care, cu tăieturi brutale atât în poezia trecutului cât și în cea neo-realistă, am prezentat-o în antologia « I novissimi ». Era un act de putere, dar făcut « în stare de liniște », pentru că știam că ne găsim în adevăr în centrul situației, chiar dacă nu toate rezultatele fuseseră atinse.

— *Doctrina acestei poezii se găsește în parte în articolele pe care le-ai adăugat antologiei. Cum ai formula această doctrină în puține cuvinte ?*

— În afară de articolele pe care le-am scris, am căutat să explic această doctrină în cele două Introduceri, la prima și la a doua ediție. Astăzi eu pot vorbi desigur numai pentru mine însumi. Fiecare din noi s-a schimbat și nu știu dacă colegii mei ar putea fi de acord cu mine. Fiecare poezie este un fel de monstru, pe jumătate rebus și pe jumătate clarificare. Poezia amestecă totdeauna înțelesul și sensul, două lucruri care nu coincid, ale tuturor cuvintelor. Fiindcă fiecare cuvânt este ubicuu, înțelesul lui aparent se *deplasează* înăuntrul versului după locul unde e așezat. În poezie are loc un dialog și o ciocnire între cuvinte care se gîndesc pe ele însele și se împiedică de alte cuvinte. Ce se întâmplă atunci cînd un cuvânt izbește peretele unor altor cuvinte ? Poezia nu poate fi inocentă : ea trebuie să îndepărteze deochiul, să îndepărteze influențele rele, de la viață. Dacă vrea să facă acest lucru, ea nu poate fi inocentă. Un gest verbal poate să fie tot așa de eficace ca descîntecul vrăciului pentru o femeie care naște. De aceea acest gest trebuie să fie *metric*. Poetul trebuie să se prefacă numai a glumi, pentru că într-o lume ostilă, poezia este ea însăși ostilă. Scrisul versului nu este în realitate *liniar*, cum ne-ar face să credem forma versului. În poezie totul este *signifiant*. Înțelesul a fost redus istoricește la un semn. Neînțelesurile pîndesc înțelesurile. Poezia este un teren de conflict, deci este totdeauna didascalică.

— *Cum interpretați cuvintele lui Enzensberger, care priveau și noua poezie italiană, atunci cînd el vorbește de « un limbaj mondial » al noii poezii ? « Mondialitatea » limbajului poetic nu contrazice esența lui « personală » și « națională » ?*

— Găsesc că nu e nici o contradicție în afirmația lui Enzensberger. Desigur nu putem face uz decît de o limbă personală și națională, dar rămînînd conștienți că această limbă este în fond dialectul unui limbaj universal. Cu limba propriilor țări — sau a propriului cartier — trebuie să vorbim « mondial ». Este vorba de o dimensiune a minții care operează *împotriva* tendinței parohiale a fiecărui limb.

— *În ce mod ați putea face o distincție definitorie a principalilor poeți experimentalisti ? Cum ați formula diferența dintre Giuliani și Balestrini, Pagliarani, Sanguineti, Porta și poate alții ?*

— Pentru Sanguineti literatura este o recuperare originală a Ideologiei marxiste. Problema sa e de a conecta pateticul și verosimilul. (Pateticul este psihologia, este fenomenologia individuală; verosimilul este Ideologia, este Istoria). E vorba de o poezie care nu se poate lipsi de cultură ca atare. Poeta se distinge printr-un blajin teorism. Este un hipernaturalist. În el cuvintele caută să se mimeze în acțiune, conexe cu gesturile. Poeta « privește » cuvintele cum se așază în Ipoteze de mișcare (și atunci le urmărește și face ca ele să se precipite) sau ca pure evenimente naturale. Balestrini a trecut de la poezia neo-dadaistă la poezia — manifest. Ultimele sale poezii sunt în mare parte poezii de manieră sau sunt ca niște Inscripții pe ziduri. Pentru moment este imposibil să-l definim. Cât despre poeziile sale mai vechi, am vorbit despre ele în introducere. Tot așa și despre Pagliarani ori despre poeziile mele mai vechi. Despre cele noi aș putea să vorbesc mult. În poemul-povestire « Il tautofono » am căutat să-mi apropiu sensul limbajului, care este Celălalt: noi nu încetăm să vorbim cu acest Celălalt care este limbajul și care duce la un malentendu nesfârșit. Personajul care vorbește în poem nu sunt eu, este omul domestic, ființă tragi-comică (nu erolă, nu mistică, nu patetică, și nici naturală), este omul domestic ce nu poate fi domesticit.

— Într-un anumit sens vă considerați precursori și ai « teatrului nou » sau ai « noii proze » italiene. În ce fel puteți revendica această poziție ?

— Fiecare a mers înainte pe contul lui. Anumite afinități de fond au rămas, dar astăzi cred că divergențele dintre noi sunt mai interesante decât afinitățile. Se poate spune că am început « contestarea » noastră în public în 1963 cu spectacolul teatral pe care l-am prezentat la Festivalul muzicii noi din Palermo. În seara aceea s-a făcut mult zgomot. Abia în anii succesivi a luat naștere teatrul de avangardă în Italia. Noi aruncasem piatra și dădusem impulsul. Apoi ne-am dezinteresat de acest aspect. Tot așa am făcut cu « poezia vizivă » în 1961—62. Spre teatru — care este un lucru mult mai greu de organizat — din când în când ne întoarcem, dar nu în sensul primitiv din 1963.

Am reținut

*Am reținut incongruențe noi cînd hoarda de cristal
întunecat la orizontul oriental mobila
o teamă stupidă fugi de coridoare serveau
spre a intercepta frînturi de camere
ce alergau învălmășite înapoia incendiului
vîntul ruginit făcea acide palorile
oaspeților nu știu cine sînt și ne neliniștesc
adierile acestea elegante de canal*

*fraze bogate în sunet au străbătut lemnele rășinoase
și legendarul lumbago cu lucitoare
cuirase și plușuri la asaltul timpului și egale
inteligențe îmbătrinite în vacanțe
« apusul a fost oprit în loc ? » . . . miine vom putea dormi . . .
se va trezi . . .
înainte ca flecărelile să se umple de aer curat
îi aduseră un blid de ciorbă caldă.*

NANI BALESTRINI

Din ciclul « În culori »

Arbore, tablou pentru toamnă

*arbore adică un arbore
verbal adică un arbore
verdele e un arbore
arborele publicității
arbore sensibil
arborele arborelui
și așa există arbori*

Tablou pentru un incident

pe un plan vertical
care se întâmplă deodată
la un nivel pur descriptiv
doi metri pe doi metri
obiectul imaginii
părea ceva mai înalt
momentan și repede stăvilat

Exterior de țară

arbori în înălțime
ceea ce vezi se transformă
și numele culorilor
de gesturi făcute de dorințe
care largesc limitele naturii
linia crește trasă la dreapta
un nod când apune

ELIO PAGLIARANI

Din «Urmărind un final»

lui Franco Fortini

Angoasa intelectuală a tineretului când descopere
insuficient intelectul adică însușirea rațiunii
de a distinge cât e de departe, Franco;
acest lucru îl urmărea angoasa existențială? Fie
că era sau nu o boală de splină, vreau să spun numai
pentru bogați nu pentru că eu sufăr
nici pentru îndepărtarea ei. Urmarea
e gravă.

Pentru că e departe carnala
descoperire a amorului-sinteză
și insuficiența lui
știind chiar ce va mai trebui.
— Cu cât înțelegi și cu cât iubești crește mai mult
partea ta de Atlas

O știu pentru că voi spune dar într-un anumit context.
Mă simt grotesc să o spun singur.

Forța. Fără forță

amorul și intelectul nici măcar nu servesc
să se definească pe ele, după câte știu despre viață.
Cîtă ciocnire ne arde, împreună cît sînt de stridente !

ANTONIO PORTA

Mișcări

A început să fugă dulapul nu se deschide
nu smulge ramele prins în cuie dulapul
care nu se deschide dar acesta e dulapul
întreabă ceasornicul făcînd zgomot ceasornicul
nu-l găsește acele limbi care se deplasează
sînt ore se întreabă brațele cum crește părul

Spre a-l atinge dulapul s-a închis acel
lemn fără vîrstă picături a nu se știe ce anume
cu ceasornicul oprit mîinile de geam cad
iese în grabă închis în blana fără de păr este
un nor de pulbere cel care face atîta zgomot !

EDOARDO SANGUINETI

Din «Erotopoegnia»

În tine dormea un fibrom uscat, ca o panglică
uscată, un vis;
aci apasă prundișul, aci își scutură umbra;
aci țipă, dă afară, urinează,
fiindcă a așteptat mereu gustul
camomiliei, temperatura iepurelui, rumoarea
grîndinei, forma acoperișului, culoarea paielelor:
fără semenî timpul
s-a îndreptat către zilele lui, pămîntul oferă
Imagini confuze;
va știi să distingă capra, țăranul, tunul ?
Un foarfece aceasta în adevăr o sper, nu o pară
cînd tremură în sacul de membrane opace.

În românește de DRAGOȘ VRÂNCEANU

EDWARD ALBEE

piesă în 2 acte

to
tu
l
î
n
sa
r
e
a
u
i
p

Prima reprezentație a acestei piese a avut loc la 16 noiembrie 1967, la teatrul Plymouth din New York.

PERSONAJELE

RICHARD — un bărbat plăcut la înfățișare, în vîrstă de 43 de ani

JENNY — soția lui, o femeie atrăgătoare, de vreo 38—39 ani

ROGER — fiul lor, un băiat drăguț de 14—15 ani

JACK — un vecin, atrăgător, în jurul a 40 de ani

D-NA TOOTHE — o doamnă elegantă, chipeșă, cam de 50 de ani

CHUCK și BERYL

GILBERT și LOUISE

CYNTHIA și PERRY

} prieteni și vecini, foarte asemănători
cu Richard și Jenny

DECORUL

Living-room-ul și veranda de sticlă a unei case dintr-o suburbie; prin glasvandul verandei se zărește o grădină spațioasă și bine întreținută. Casa e veche și, evident, veranda a fost ulterior adăugată construcției totuși nu face notă discordantă. Interiorul casei nu denotă bogăție; bunul gust și ingeniozitatea au ținut locul banilor.

ACTUL I

Scena întâi

(Scena este goală; de afară se aude zgomotul unei mașini (manuale) de tuns gazonul; prin fereastra panoramică îl vedem pe Richard tunzînd iarba; se oprește, își șterge fruntea; apoi merge mai departe. Jenny intră în cameră venind din hol, caută o țigară; găsește un pachet pe consola căminului, descoperă însă că e gol, e gata să-l arunce, dar își amintește de ceva, scoate din pachet cuponul de loterie apoi, din nou pe punctul de a arunca pachetul în coșul de hirtii, zărește înăuntru un alt pachet gol, clatină supărată din cap, se apleacă, îl scoate din coș, îl desface și extrage un cupon uitat.)

JENNY (clatină din cap; bombăne): Nu, zău așa! (Acum vorbește mai tare, dar Richard n-o poate auzi.) Ai putea să ții minte! (Richard trece din nou prin fața ferestrei, cosînd; Jenny deschide glasvandul și strigă) Ai putea să ții minte! (El continuă, iritat, cositul.) Richard!

RICHARD (realmente se face greu auzit): Ce?

JENNY: Ai putea încerca să ții minte. (Se întoarce, reîntră în cameră, lăsînd glasvandul deschis.)

RICHARD (intră după ea, tamponîndu-și gîtul cu batista): Aș putea, ce?

JENNY: Ai putea să ții minte, (Curmă fraza.).

RICHARD (gîndește): De acord. (Pauză). Aș putea să țin minte, ce?

JENNY (scotocînd după o țigară): Cînd arunci pachetele.

RICHARD (cumpănește asupra spuselor ei): Ihm! (Pauză.) Acum pot să ies? Cîeva trebuie să tundă afurisita asta de peluză, și nu prea văd grădinarii îngrămădindu-se să le spun ce să...

JENNY (*descoperind că toate cutiile de țigări de pe masă sînt goale*): Ți-am spus de două mii de ori; două lucruri ți-am spus de două mii de ori : să fie întotdeauna țigări în casă . . .

RICHARD (*deprins cu aceasta, dar nepăsător*): Tu conduci gospodăria.

JENNY (*strecurînd în ton o nuanță de profesor sever*): Cînd se termină un pachet, trebuie să faci două lucruri, ți-am spus:

RICHARD: . . . de două mii de ori . . .

JENNY (*închide o clipă ochii, apoi continuă*): . . . în primul rînd, cînd termini un pachet de țigări, uită-te să vezi dacă e ultimul — ultimul pachet . . .

RICHARD (*plictisit, nerăbdător*): Da, conîță.

JENNY (*neabătută*): Și dacă e ultimul, notează-ți să cumperi țigări, sau spune-mi mie . . .

RICHARD (*cu același ton*): Bine, bine !

JENNY: Și ori de cîte ori isprăvești un pachet, nu uita să scoți cuponul. Înțelegeți ? Cuponul de loterie. Le strîngem.

RICHARD: Am uitat să-l scot ?

JENNY: Uîți întotdeauna. Fumăm țigările astea oribile numai pentru cupoane . . .

RICHARD (*degajat*): O.K.

JENNY (*după o scurtă pauză*): Mai avem ?

RICHARD: Cupoane ?

JENNY (*fără să guste gluma*): Țigări !

RICHARD (*afectat*): Ihm ! (*Brusc redeșteptat*.) Vrei o țigară ? (*Îi oferă un pachet*.)

JENNY (*dînd cu ochii de marca pachetului*): Ce-i asta, păcătosule ? Astea nu-s . . . , Dar ce ești tu — cum de îndrăznești să fumezi țigările astea . . . astea n-au cupoane, ești . . . Cum adică, eu îmi otrăvesc plămînii ca să adun cupoane, și dumnealui trage chiulul . . .

RICHARD (*chicotește că a fost surprins*): M-ai prins cu mîța-n sac !

JENNY: Ești o mică . . . secătură.

RICHARD (*aprinzîndu-i țigara*): O mare secătură. Da-s bune, nu ?

JENNY (*cu jale*): Da. (*Pauză*). Cum merge peluza ?

RICHARD: Crește.

JENNY: Ține minte ce ți-am spus : să nu-mi atingi lalelele.

RICHARD (*cu afectată remușcare*): Ei, trebuie să-ți mărturisesc că m-am lăsat furat de zurelul mașinii de tuns (*imită un zgomot iute, sacadat*) br-br-br-br-br, și am cosit lalelele; pînă să mă dumiresc, am decapitat o duzină și mai bine. (*După un răgaz*.) Îmi pare rău.

JENNY (*dă din cap în semn că știe de glumă*): Las' că atunci cînd ai făcut-o n-a fost vesel de loc. (*Mai mult sau mai puțin pentru sine*.) Zău așa, un om în toată firea să intre cu cositoarea într-un răzor de lalele.

RICHARD (*vesel și mîndru*): Zău dacă nu mi-a plăcut ! Și ce vrei să spui cînd întreb « cum merge peluza ? » Mult îți pasă ție de peluză. Din partea ta ar putea s-o cotopească păpădiile, atîta timp cît nimeni nu-ți atinge nalbele tale și lalelele tale și garofițele sau ce-or mai fi.

JENNY (*cu superioritate, dar prietenoasă*): Ei, fiecare cu ce se pricepe. Unli sînt buni să tundă peluza, în timp ce alții . . . eu am bosa grădinăritului.

RICHARD (*se uită la grădină*): Arată frumos. E drept că omletele pe care le prepari tu sînt o porcărie, dar la grădină te pricepi.

JENNY (*dulce-acrișoară*): Eu sînt o femeie de exterior.

RICHARD (*o sărută pe frunte*): Da. Asta ești. (*Se trîntește într-un fotoliu și oftează obosit*) Ooooffff, Doamne !

JENNY: Ce-ai spus?

RICHARD (cu sinceritate și amărăciune): Aș dori să ne putem permite și noi unele lucruri !

JENNY (în surdină; ironică): Continuă să fumezi. Strânge cupoanele !

RICHARD: Roger a telefonat? A ajuns bine la școală?

JENNY: Da, anul ăsta are trei colegi de cameră și i se dă voie să-și țină bicicleta.

RICHARD (din nou tînăr): Aș dori să mi se dea voie și mie să am o cositoare mecanică.

JENNY: Ei, știi bine că nu poți avea, așa că . . . (Lasă fraza neterminată.)

RICHARD După toate probabilitățile, sînt singurul cetățean american de la răsărit de Munții Stîncoși, care n-are o cositoare mecanică.

JENNY: Ei bine, nu-ți poți permite să-ți lei, așa că nu vād de ce să mai vorbim.

RICHARD: (face un gest vag, arătînd în jur, spre vecini): Alan are una; și Clinton și Mark ! Mark are una cu care face afaceri în fiecare . . .

JENNY (surprinzător de dură): Nu ! (Tăcere.)

RICHARD (ca pentru sine): Am 43 de ani, și nu pot avea nici măcar o cositoare mecanică. (Tăcere).

JENNY: Vrei să iei ceva? Un ceai sau un sandviș?

RICHARD (tăios): Ne putem permite?

JENNY (printre dinți): Cu chiu și val.

RICHARD (se ridică în picioare, face cîțiva pași; degajat): Hm, vrel . . . vrel să divorțăm? Să te remăriți? Cu unul cu bani? Cu unul cu o cositoare mecanică?

JENNY (obosită; prozaică): Săptămîna asta, nu; am prea multe pe cap.

RICHARD (indiferent): Înștiințează-mă cînd ai timp. (Se îndreaptă spre ea.) Cît?

JENNY: Ce cît?

RICHARD: Cît te costă? Cît cheltulești pe semințe și pe îngrășăminte, și pe foarfeci, și . . .

JENNY (se ridică în picioare): Oh, pentru numele lui . . .

RICHARD: . . . și pe răsaduri, și pe araci care să susțină afurisitele de plante, și . . .

JENNY (minioasă dar cu bravură): N-al decît să treci cu plugul peste grădina ! Taie brazdă peste toată grădina ! Așterne pietriș ! Cu ocazia asta scapi și de iarbă ! -

RICHARD (ridică din umeri): Toată lumea are iarbă.

JENNY (furioasă): TOATĂ LUMEA ARE O GRĂDINĂ ! (Cu o furie ceva mai potolită.) Crezi că eu o fac de plăcere; crezi că-mi face plăcere să mă zgîrcesc la toate, să mănînc ce n-am poftă, să mă îmbrac ca-n filmele din '940 . . .

RICHARD (regretînd c-a declanșat totul): În regulă, în regulă . . .

JENNY: . . . să nu am o servitoare, să-mi fac părul o dată la două săptămîni, să nu pot spune și eu: hai să plecăm într-un weekend . . .

RICHARD: În regulă !

JENNY: . . . ca să plătesc și să tot plătesc pe blestemata asta de casă . . .

RICHARD (blînd, rezonabil, scoțînd-o din sările): . . . Toată lumea are o casă.

JENNY: . . . și pe blestemata asta de mașină . . .

RICHARD: . . . e nevoie de o mașină.

JENNY: . . . și pe școala lui Roger . . .

RICHARD (energîndu-se puțin): Atîta timp cît în țara asta școlile publice . . .

JENNY: . . . și pe taxele de asigurare . . .

RICHARD: Ei, se întîmplă să și murim, știi.

JENNY: . . . și cîte și mai cîte ! Toate înghit bani !

RICHARD: Nu uita că guvernul e flămînd.

JENNY: Sînt gata să fac orice . . . Sînt . . . sînt gata să fumez țigările astea împutite, sînt . . . dar uite că asta n-am s-o fac ! La grădina nu renunț !

RICHARD (*blind, împăciuitor*): Nici nu m-aș fi gândit să-ți cer așa ceva.

JENNY: Cheltuim peste posibilitățile noastre, casa asta nu-l de noi, și ne-am împotmolit în datorii pînă peste cap, nu-ți mai rămîne decît să spargi o bancă, sau ceva în genul ăsta...

RICHARD: Mi-e dragă grădina ta.

JENNY (*calmîndu-se un pic*): Există unele lucruri la care pur și simplu nu pot renunța, și în primul rînd n-am să renunț la grădină.

RICHARD: Nu, de bună seamă că nu.

JENNY: Îmi iubesc grădina.

RICHARD: Da.

JENNY: Și-apoi cînd te gîndești ce scumpe sînt florile de florărie, dacă ar fi să le cumpărăm tăiate...

RICHARD: Știu, știu!

JENNY: Ei, dac-am avea o seră...

RICHARD: O seră?

JENNY: Da, una mică, doar atîta cît să cultiv niște orchidee... (*Richard se ridică și se îndepărtează clătînd din cap*)

JENNY: Unde te duci?

RICHARD: Să mă sinucid.

JENNY: Pentru ce?

RICHARD (*piezîndu-și stăpînirea de sine*): Ai idee cît costă o seră?

JENNY (*înfuriindu-se*): E un mijloc de a face economii!

RICHARD (*cu un gest prin care înlătură discuția*): Te-al țicnit.

JENNY: Ai idee cît ne-ar costa să cumpărăm flori de la florărie?

RICHARD (*mămușărînd-o*): Ai idee cît ne-ar costa o seră?

JENNY: E un mijloc de a face economii.

RICHARD (*după o scurtă pauză*): Atunci de ce să nu pleci la Paris și să cumperi casa de mode Christian Dior? În felul ăsta ai economisi banii care-l dal pe rochii. (*Tăcere*).

JENNY (*preocupată*): Vrei un ceai? Un sandviș? (*Richard scutură din cap; apoi, după un răgaz de tăcere, Jenny reîncepe cu un glas puțin trist, visător, dar reconfortant*)

Într-o zi o să avem o seră. Și-o s-o fac frumoasă; și tu o să ai o odale plină cu plante în floare; o să-ți placă foarte mult.

RICHARD (*cu blîndă ironie tristă*): Dar mai înainte pot să am o cositoare mecanică?

JENNY (*drăguță*): Poți avea tot ce-ți dorești.

RICHARD (*oftează*): O să fie frumos.

JENNY (*visătoare*): Și eu voi avea tot ce-mi doresc, și-o să fie minunat.

RICHARD (*după o pauză*): Ce nu-mi place mie atunci cînd ești sărac...

JENNY (*îl corectează pentru a nu știu cîta oară*): ... atunci cînd n-ai bani...

RICHARD: Ce nu-mi place mie atunci cînd ești... cînd n-ai bani...

JENNY (*puțin stînjinită, de parcă s-ar putea să-i audă cineva*): Doar nu murim de foame.

RICHARD: Nu, de mîncat mîncăm, dar dacă nu ne-am fi înscris la... (*arată cu degetul spre fereastră*) la club, am fi mîncat mult mai bine.

JENNY (*îl aprobă răbdătoare*): Da.

RICHARD: Dacă n-am încerca să imităm felul de viață al prietenilor noștri, am mai putea pune și noi ceva deoparte, din cînd în cînd.

JENNY (*cu aceeași expresie*): Ihm!

RICHARD: Priteeni pe care nici nu i-am cunoscut pînă nu ne-am mutat aici, pînă n-am luat casa asta...

JENNY: Dar prietenii.

RICHARD: Da, mă rog, tu i-ai găsit. (*Zdruncinat dar sincer*). Nu trăim așa cum ar trebui.

JENNY (*își dă capul pe spate și râde*): Of, Dumnezeuule !

RICHARD: Nu, nu !

JENNY: Bietul copilaș !

RICHARD (*dezbrătînd*): Locuim într-o casă de patruzeci de mii de dolari și în schimb trebuie să fumezi țigări infecte ca să strîngi cupoane, pentru a-ți putea cumpăra un aspirator să ții casa curată; te-ai înscris la un club ca să poți oferi dineuri unor oameni pe care nici nu i-ai fi cunoscut dacă nu te înscriai; și ai devenit membră a clubului, și ai învățat să joci tenis, numai pentru că ai hotărît să ne mutăm într-un cartier unde toată lumea face parte din club.

JENNY (*rezervată*): Cu excepția evreilor și a negustorilor.

RICHARD: Și te-ai împotmolit în datorii la Casa de ipotecă pînă peste urechi... (*Își dă seama ce spune, încearcă să revină, cu reținută demnitate*)... pînă peste urechi... la Casa de ipotecă, și pentru ce?

JENNY (*calmă, încurcată*): Pentru că vrei să duci o viață plăcută.

RICHARD: Eu vreau?

JENNY (*închizînd ochii într-un scurt martiriu*): Pentru că noi vrem să ducem o viață plăcută, pentru că vrem să trăim și noi ca mulți alții...

RICHARD: Da, ca oamenii care-și pot permite.

JENNY: Nu ! Ca mulți alții care nu-și pot permite și totuși o fac. Îți închipui că departamentul de ipotecări al băncii stă deschis numai pentru noi doi?

RICHARD: Poftim, uită-te la Jack !

JENNY: Jack e bogat ! Uită-te la toți ceilalți.

RICHARD (*după o pauză; mohorît*): Nu mă simt aparținînd nicăieri.

JENNY (*cu o compătimire ușor condescendentă*): Vaaai, bietul Richard !

RICHARD: Și dacă vrei să știi, așa e.

JENNY (*foarte directă și puțin bănuitoare*): Ce e așa?

RICHARD: Banca; departamentul de ipotecări stă deschis numai pentru noi.

JENNY (*rîde ușor*): Nu vrei un sandviș, sau altceva?

RICHARD (*preocupat*): Nu.

JENNY (*cu aerul că reia o discuție pe care au mai avut-o*): Eu sînt aptă fizicește...

RICHARD (*hotărît*): Nu !

JENNY: O sumedenie de soții o fac.

RICHARD: Nu.

JENNY: Numai o parte din timp, numai de la...

RICHARD: S-ar putea să nu găsești de lucru...

JENNY: O slujbă ar schimba totul...

RICHARD (*pierzîndu-și răbdarea*): Am spus nu ! (*Apoi mai îndulcit*.) Nu vreau ca soția mea să muncească într-o slujbă, și să conducă și gospodăria și să aibă grijă și de Roger cînd vine zcasă de la școală...

JENNY: Roger are paisprezece ani și nu mai e nevoie să-l dădăcesc.

RICHARD: Nu ! Și-apoi are cinsprezece ani !

JENNY: Dacă mi-aș găsi o slujbă, am putea angaja o servitoare și...

RICHARD: Am spus nu !

JENNY (*exasperată*): Dar pentru numele lui Dumnezeu, nu înseamnă c-aș munci într-o spălătorie !

RICHARD (*răutăcios*): Nu ? Dar ce-ai face ?

JENNY (*cu același ton*): E posibil ca tu să nu mă consideri bună de altceva...

RICHARD (*ridicînd tonul*): N-am spus asta.

JENNY: Dar ai sugerat.

RICHARD: Am subînțeles; nu am sugerat. Și n-am gândit-o.

JENNY: Ba ai gândit-o, pot să jur.

RICHARD: N-am pomenit un cuvânt.

JENNY (*smiorcându-se, imitându-l cu afectare*): «Nu? Dar ce-ai face?» Adică ce ai putea tu să faci? (*Cu furie*). Nu mă socotești bună de nimic altceva?

RICHARD (*încercînd să fie răbdător*): N-am spus că tot ce poți tu face e să muncești într-o spălătorie; am vrut să spun...

JENNY (*pornindu-se pe plîns*): Îmi pare rău că ai o părere așa de proastă despre mine.

RICHARD (*înălțînd privirile spre cer*): Oh, pentru numele lui:...

JENNY (*se smiorcăie întreagă scena, în care de fapt, nu joacă teatru*): Îmi pare rău că nu mă socotești bună de nimic altceva. Eu încerc să te ajut; încerc să țin casa cum se cuvine...

RICHARD: Casa e minunată...

JENNY: ... și să-l cresc pe fiul tău așa ca să nu iasă... un bătăran din el...

RICHARD:... fiul nostru.

JENNY: Și încerc să arăt drăguță, încerc să fiu îngrijită pentru tine, pentru prietenii tăi...

RICHARD: De ce dintr-o dată toate-s numai pentru mine? De cele mai multe ori, totu-i pentru tine.

JENNY (*din nou cu lacrimi adevărate*): Eu mă străduiesc! Mă străduiesc.

RICHARD: Ah, Doamne! (*Se apropie de ea, să o consoleze.*) Și reușești foarte bine; conduci totul așa cum trebuie... admirabil; și arăți... arăți bună de mîncat. (*Mîrle și încearcă s-o muște de ceafă.*)

JENNY (*cu aer de martiră*): Nu, nu acum. (*Richard repetă mîrlițul și mușcătura.*) Lasă-mă! (*Richard se îndepărtează.*) Lasă-mă... du-te.

RICHARD (*după o pauză, spăsit*): N-am vrut... n-am vrut să spun ceva care să te necăjească.

JENNY: Nu, dar ai crezut de-adevăratelea ce-ai spus!

RICHARD (*cu furie crescîndă*): N-am crezut!

JENNY (*furioasă la rîndul ei*): Atunci de ce-ai mai spus-o?

RICHARD (*îngustîndu-și ochii*): Ce?

JENNY (*rece*): Dacă n-ai crezut, de ce ai mai spus?

RICHARD: Eu n-am spus ce... Tu ai subînțeles că eu...

JENNY: Am sugerat!

RICHARD: Las-o baltă!

(*Tăcere*)

JENNY (*vorbind blînd, afectînd o mare demnitate*): Eu încercam doar să-ți dau a înțelege că aș putea lucra la un spital o după-masă sau două pe săptămînă.

RICHARD (*pufnește disprețuitor*): Și crezi că din asta ai putea plăti o servitoare!

JENNY (*străduindu-se să rămînă calmă*): Sau să deschid un atelier de pălării...

RICHARD: Ești nebună! Absolutamente nebună!

JENNY (*cu un apel sincer*): Nu doresc decît să te ajut! (*Tăcere*)

RICHARD (*din nou alături de ea, drăguț*): Știu că dorești. Și faci tot ce poți; faci mai mult decît s-ar cuveni.

JENNY: Nu, nu, nu fac nimic să te ajut.

RICHARD (*stăruind*): Faci totul.

JENNY: Mă socotești lipsită de valoare.

RICHARD (*încercînd să ia totul ușor*): Ba nu, cred că te-aș putea vinde la un preț... ia să vedem...

JENNY (*nu se prinde*): Consideri că sînt o povară. Nu o colaboratoare. O mulțime de femei își iau slujbe parțiale, numai ca să poată fi de folos...

RICHARD (*categoric*): Nu!

JENNY (*după un răstimp de tăcere, oftînd*): Bani, bani și iar bani!

RICHARD Așa a fost mereu, și așa este.

JENNY (*consolîndu-l*): Tu cîștigi mai bine ca în trecut.

RICHARD: De cîștigat, da! Dar impozitele! Vai de omul cumpănit! Vai de omul care-și croiește încetul cu încetul drum în păturile respectabile!

(*În ușa verandei apare Jack; intră, privește observă, dă din cap, vorbește adresîndu-se publicului; ia parte la acțiune numai cînd se adresează direct unuia sau altuia dintre personaje.*)

JENNY: Știu asta; mama îmi spunea întotdeauna să mă mărit cu un agent de bunuri imobiliare.

RICHARD (*îndreptîndu-se spre dulăpașul de băuturi*): Da, da, asta ar fi trebuit să faci.

JENNY (*o nouă încercare*): Așa că, dacă aș avea și eu o slujbă cît de mică...

RICHARD (*cotrobăind printre sticle*): Nu!

JACK (*adresîndu-se către public, în timp ce Richard scotocește printre sticle*): Se ceartă din pricina banilor? Bieții de ei, mereu se ciondănesc. Și totuși sînt tare drăguți. Richard e cumsecade, iar Jenny e... bine. Fire-ar să fie; aș fi preferat să fie mai puțin.

JENNY (*fără să-l observe pe Jack*): Ce cauți acolo?

RICHARD (*fără să-și mute privirea de la sticle*): Vodka.

JENNY: E acolo, drept în fața ta.

RICHARD: Nu, nu-i cea din care beau eu, americană. E cea poloneză, pentru musafiri.

JENNY (*cu aerul «a, înțeleg!»*): Îmi pare rău.

RICHARD: Oricum, și asta e goală.

JACK (*către public*): Vedeți? Asta-i! Vodka poloneză costă opt dolari o litră. Toată deosebirea stă în gust — și bunul gust e costisitor. Sărmanii copii! (*Ton de confidență.*) Pe Jenny o găsesc atît de atrăgătoare! Nu c-aș avea de gînd să mă dau la ea, sau mai știu eu ce. Dorința mea e cerebrală; așa-i, o abstracțiune.

RICHARD (*către Jenny*): O vodka bună nu înseamnă un lux.

JENNY: Nici o seră nu înseamnă un lux.

RICHARD: Ba da.

JACK (*către public*): Unchiul meu a murit și mi-a lăsat moștenire trei milioane și un sfert. Ceea ce-l foarte plăcut. Ceea ce înseamnă că eu pot avea o seră, și vodka poloneză plus un whisky vechi de 30 de ani, plus... lipsa de griji — ceea ce-l lucrul cel mai plăcut dintre toate, nu găsiți? (*Acum intră în acțiune.*) Bună, copii!

RICHARD: Hm?

JENNY (*întepată și satisfăcută, reacția ei față de Jack e întotdeauna un amestec de duioșie maternă și cochetărie*): Oh, Jack, pentru Dumnezeu!

RICHARD (*reacția lui față de Jack e un amestec de ușoară neîncredere, stinghereală și prietenie firească*): A, hello, Jack!

JACK (*observă că sînt puțin stînjeniți*): Ah, de cîte ori vagabondez, în neștiire, încotro îmi îndrept întotdeauna pașii? Aici! Și pentru ce? Pentru că mă așteaptă o primire caldă și bucurasă. Cum vă simțiți, copii?

RICHARD: Săraci.

JENNY: Bine!

JACK: Aceste două noțiuni nu fac casă bună.

RICHARD: Pe unde ai fost?

JACK (*o sărută pe Jenny pe frunte*): M-am oprit pe la club să văd cum fac oamenii atacuri de inimă, am intrat într-o partidă de poker și am lăsat vreo două sutare.

(*Către Jenny*) Miroși... încântător.

JENNY (*satisfăcută*): Mulțumesc.

JACK: Și mi-am spus că o să trec gardul să vă văd și pe voi.

RICHARD (*amabil, dar în surdina*): Pariez c-ai vrea să bei ceva.

JENNY (*ca să salveze situația*): Ihm ! Și eu aș vrea.

JACK: Cu plăcere. O vodka poloneză.

RICHARD (*aruncându-i o privire lui Jenny*): Tocmai am isprăvit-o.

JENNY (*către Richard*): De ce să nu ne prepari câte un Martini pe cinste?

JACK (*plească din limbă; cu falsă dezaprobare*): Băutură, băutură, băutură !

RICHARD: Nu mai e nici vermouth.

JACK: Ce mai ospitalitate; zău așa !

RICHARD: Mă duc să cumpăr.

JACK: Perfect ! În felul ăsta rămân singur cu nevastă-ta.

JENNY: Oh, Jack !

RICHARD (*cu aerul c-ar spune: « Dacă ai de gând s-o lungești, mă duc să cumpăr niște băutură »*): Stai mult?

JENNY (*cu veselă dojană*): Richard !

JACK: Uite ce-i, mi-am spus că trebuie să beau un ultim pahar cu voi dol. Știți, am pus câte un sfert de milion pe numele fiecăruia dintre voi, și după această băutură finală, mi-am propus să cobor în pivniță și să mă omor.

JENNY: Văiii !

RICHARD (*puțin sinistru*): Ai face bine să te omori în altă parte; s-ar putea să avem greutăți la obținerea banilor, dacă... (*Lasă fraza neterminată.*)

JENNY (*antrenându-se în joc*): Da... știi... s-ar putea să ne pună unele întrebări.

JACK (*către public*): Are dreptate. Cap bun. (Din nou participând la acțiune.) Oh ! (*Pauză.*) Credeți? Bine, bine, în regulă. Atunci va trebui să mă rezum la băutură.

RICHARD (*după o ușoară șovăire*): O: K. (*Pauză.*) Bine, mă duc să cumpăr.

JACK: Du-te, cerbule du-te !

JENNY (*chicotind*): Vai, zău, Richard; o să flu cuminte.

JACK: Ai o soție credincioasă, Richard, n-ai de ce să te temi. (*Către public.*) Și așa și e. E o raritate; o femeie cinstită.

RICHARD (*îndreptându-se spre ușă, la jumătatea drumului*): Știu; ăsta-i genul de femeie cu care obișnuiesc să mă însor.

JACK (*cu reală surprindere*): Ai mai fost însurat?

RICHARD (*surprins*): Nu. A fost numai... (*Negăsind cuvintele.*)... A fost numai o... ca să spun și eu ceva. (*Către Jenny*) Pentru tine nu vrei să iau nimic? De la magazin?

JENNY (*scutură negativ din cap*): Î-i. Să vil repede. A ! Niște țigări.

RICHARD (*din prag; cu amărăciune*): De care?

JENNY (*cu un zîmbet și un suspin de resemnare*): De cele bune. Hal, grăbește-te ! (*Richard iese.*)

JACK (*către Richard absent*): By— by ! (*Apoi către Jenny, în maniera lui Groucho Marx.*) Repede ! Într-un sfert de oră va fi înapoi cu sufletul la gură ! Unde-l camera de musafiri ?

JENNY (*ride*): Halde, Jack, fii serios ! Și-apoi n-ai măcar nu ești musafir.

JACK (*afectînd surprindere*): Nu? Dar ce sînt?

JENNY: Un... ah... ceva stabil.

JACK: Un inconvenient al locului? Jack pisălogul, ulte-l — că — vine — din — nou — probabil — larăși — beat — și — fiindcă — n-are — cu — ce-și — omori timpul — strică — după-mesele — altora?

JENNY: Ihm !

JACK (*către public*): Și asta și fac. Adică ceea ce am spus. Timp, timp ! Doamne, cită ambiție îți trebuie ca să-ți domini destinul! Eu n-am această ambiție! (*Din nou către Jenny*) Lasă-mă să-ți fac portretul.

JENNY (*veselă, dar e evident că au mai discutat despre aceasta*): Nu.

JACK: N-o să te coste un ban.

JENNY: Nu.

JACK (*către public*): Nu sînt un pictor prea rău. Portrete flatate ale celor cu bani ! (*Din nou către Jenny.*) Dar de ce nu?

JENNY: Vreau... vreau să fiu altfel decît celelalte.

JACK (*cu blajină dorință*): Oh, ești altfel, Jenny !

JENNY: În orice casă aș intra, de cîte ori ies cu Richard, nu fac decît să dau peste Sybil, Grace Donovan, Junie, doamna cum o cheamă, Beachcomber, sau nu mai știu cum, deasupra căminului, prost înrămată, stăpîna casei; portret făcut de tine.

JACK (*cu ton de axiomă*): Doamnelor le place să fie pictate, eu pictez doamnele, doamnele atîrnă portretele.

JENNY (*scuzîndu-se*): Nu-i decent.

JACK (*cu un rîs scurt*): Spune-le celor de la Newport. Să mă dea afară. (*Scormonind*) Și-apoi pun rămășag că eu în trei luni bune cîștig mai mulți bani decît Richard într-un an întreg...

JENNY: Ah, banii !

JACK (*așteaptă o clipă, apoi zîmbind liniștit*): Da? Ce-i cu banii?

JENNY: Pur și simplu... nu vreau să mă uit la mutra mea, asta-i tot.

JACK (*foarte cavalier*): În locul tău... aș dori-o. (*Pe un ton firesc.*) Ce-i cu tine, iubito?

JENNY: Oh... (*Foarte sinceră, dar cu un glas prea plîngăcios pentru o glumă*) Ai fi în stare s-o faci, Jack? Să cobori în pivniță? Vreau să spun să ne lași mie și lui Richard cîte un sfert de milion și apoi să te omori? Vorbesc serios.

JACK: Pentru tine aș fi în stare să fac orice. (*Răzgîndindu-se, dar cu seriozitate.*) Orice care n-ar sta în calea celor ce vreau să fac pentru mine. (*Jenny rîde trist*) Ce-i, puicuțo?

JENNY (*nedorind să discute*): Obosită. Doar... obosită.

JACK: Dorești un umăr pe care să plîngi?

JENNY: Nu; doresc doar un sfert de milion și o minte despovărată de griji.

JACK (*dă din cap cu un aer atotștiutor*): N-ar rezolva nimic. Banii sînt flămînzii, avizi de tovrășie, cer mereu alți bani. Rămîi săracă; e mai bine.

JENNY (*pufnește pe nări*): Burete îmbibat !

(*Se aude soneria de la ușă; Jenny se îndreaptă spre hol.*)

JACK: Crede-mă; e mai bine așa.

JENNY (*din mers*): Chiar că tu poți ști.

JACK: Eu observ. (*Jenny a ieșit. Jack se adresează publicului.*) Eu am; și așa e; banii au întotdeauna nevole de alți bani ca să le țină tovrășie. O sumă mică e un lucru primejdios. Dar nu năzuiești la un milion; e culmea pericolului. Dacă ar fi să mor, nu le-aș lăsa cîte un sfert de milion. E periculos. Le-aș lăsa toate trei milioanele mele blestemate. De fapt, nu-i de loc o idee rea. Cu trei milioane în plus, n-ar mai avea bătaie de cap. Cred că am s-o fac. Da; considerați-o ca

și făcută. (*Chibzuiește.*) Dar eu sînt zdravăn. S-ar putea ca pînă să intre în posesia banilor să fie prea tîrziu. Totuși... considerați-o ca și făcută.

GLASUL LUI JENNY (*din hol*): Nu, desigur că nu, e stupid.

(*Apare Jenny, urmată de doamna Toothe.*)

D-NA TOOTHE (*intrînd*): Ar fi trebuit să telefoniez înainte de a pica la ușa duminiciale, dar nu m-am gîndit decît pe... A, soțul duminiciale. Bună ziua, domnule, eu sînt doamna Toothe și soția duminiciale a fost atît de amabilă să mă... .

JENNY (*cu un rîs ușor*): O, nu, nu e Richard — vreau să spun nu e soțul meu... .

D-NA TOOTHE: A, bine.

JENNY (*puțin stîngace*): El e... doar Jack.

D-NA TOOTHE (*ii întinde mîna*): N-are nici o importanță. Bună ziua rămîne bună ziua.

JACK (*ii ia mîna și se înclină scurt și ceremonios*): Doamnă Toothe.

JENNY (*stîngace și încurcată*): Jack tocmai... trecuse pe aici.

D-NA TOOTHE (*rezervată*): Un prieten de familie, de bună seamă.

JENNY: Da.

JACK (*către doamna Toothe*): Nicidecum; un tainic admirator al încîntătoarei Jenny. Vin numai cînd Richard nu-i acasă. Avem un cod secret: chiloți pe frînghia de rufe.

JENNY: Jack !

D-NA TOOTHE: Ce divin !

JENNY (*către doamna Toothe; încurcată și furioasă*): Nu-i nici un cuvînt de adevăr în ce spune. Niciodată, în nimic din ce spune nu rostește un cuvînt de adevăr.

JACK (*continuînd, către doamna Toothe*): Chiloți albi, înseamnă că avem o oră la dispoziție, galbeni înseamnă că trebuie să ne grăbim, chiloți roz pentru acele ocazii speciale cînd... .

JENNY: Jack ! Te rog !

JACK (*clatină din cap, cu tristețe*): Trebuie să vă mărturisesc, doamnă, că nu sînt decît ceea ce v-a spus: un prieten de familie... care a trecut din întîmplare pe aici. Totuși, Jenny e foarte atrăgătoare. Aș fi vrut să fiu mai mult.

D-NA TOOTHE (*satisfăcută și compătimitoare*): Ahhh !

JENNY: De ce stați cu toți în picioare? Vă rog, luați loc, doamnă... a, da... Toothe.

D-NA TOOTHE (*se așează*): Mulțumesc.

JENNY: Jack, nu crezi că ar trebui... .

JACK (*arată că a înțeles semnalul de plecare*): Pe toți sfinții, trebuie s-o întind. Alte frîngii de rufe, alți pantalonași. În suburbia asta, un vicios ca mine, nu-l chlip să se odihnească. Doamnă Toothe, a fost... .

D-NA TOOTHE: O mare plăcere. Vezi să nu incurci codurile secrete. (*Jenny îl însoțește pe Jack la ușa dinspre grădină.*)

JACK: Spune-l lui Richard că vin în altă zi să bem paharul de Martini. (*Sotto voce.*) Cîne-l asta? Zîna ta bună?

JENNY: Nu pleci o dată?

JACK (*o sărută pe frunte*): Da. (*Către public, făcînd un gest cu mîna înainte de iese*) La revedere.

(*Jack a plecat; Jenny revine la doamna Toothe.*)

JENNY: Nu trebuie să credeți o boabă din ce spune Jack, doamnă... .

D-NA TOOTHE (*ridicînd mîna ca s-o oprească*): Într-adevăr. Știu să deosebesc un amant de un prieten.

JENNY (*poate vag ofensată*): Da? Și cum anume?

D-NA TOOTHE (*ride*): Pentru că în țara asta rareori se întâmplă să fie una și aceeași persoană.

JENNY: Sînteți englezoaică?

D-NA TOOTHE: Da. Foarte.

(*Scurtă tăcere.*)

JENNY: Doriți un ceai... sau o băutură?

D-NA TOOTHE (*cu eficiență*): Nu, mulțumesc, am venit pentru afaceri. E o strictă întrevvedere de afaceri.

JENNY (*pauză*): Oh?

D-NA TOOTHE: Mi s-a spus că al nevoie de o slujbă.

JENNY (*oarecum încurcată*): Cine, cine v-a spus?

D-NA TOOTHE (*indiferentă*): O, una dintre prietenele dumitale. O femeie.

JENNY (*curioasă, încă nedumerită*): Da? Cine?

D-NA TOOTHE: N-are importanță. Greșesc?

JENNY (*puțin stingherită*): Mă rog, nu... adică, vreau să spun, mă gîndeam să-mi iau un serviciu...

D-NA TOOTHE: Da, bine, așa spuneam și eu!

JENNY: Nu mă gîndeam la o... carieră, înțelegeți, ci numai ceva...

D-NA TOOTHE: ... care să nu-ți ia tot timpul, și care să mai aducă niște bani în casă.

JENNY: Da, știți cum se întâmplă, băiatul meu o internă la școală așa că am timp liber. În afară de asta, banii prind bine oricînd, nu-l așa?

D-NA TOOTHE (*privind în jur, detașată*): Da, prind bine.

JENNY: În ziua de azi, cu impozitele, și școala particulară...

D-NA TOOTHE: Da, da, desigur. Cu ce se ocupă soțul dumitale?

JENNY (*simțindu-se prost în fața acestui interviu*): Mă rog, e... e cercetător chimist, și...

D-NA TOOTHE: ... și meseria asta, ca atîtea alte lucruri bune, e plătită mai prost decît merită.

JENNY: (*apărîndu-l pe Richard*): Ei, nu cîștigă prea rău; vreau să spun...

D-NA TOOTHE (*ride iar*): Sigur că nu! Totuși, ți-ar plăcea să ai o slujbă.

JENNY: (*aruncă o privire vinovată spre hol — s-ar putea să se întoarcă Richard*): Ei bine, da; te... te simți bine să știi că ești de folos.

D-NA TOOTHE (*uitîndu-se în poșetă*): Da. De folos. (*Scoate un teanc gros de bancnote și i le arată lui Jenny.*) Bani. (*Jenny se uită la ei cu gura ușor căscată.*) Sînt al dumitale. (*Face gestul de a-i dăru.*)

JENNY: Da, dar... (*Ride ușor, uluită.*)

D-NA TOOTHE (*încuviințează din cap*): Da, bani. Pentru dumneata. Uite o mie de dolari. (*Încearcă să i-i dea cu forța.*)

JENNY (*puțin speriată*): Nu!

D-NA TOOTHE: Foarte bine. (*Cu cel mai mare calm, se ridică în picioare, se îndreaptă cu banii în mînă spre cămin, și-i aruncă peste buturugile în flăcări.*)

JENNY (*cu un gest reflex, aleargă la cămin, aproape că-și viră mîinile în foc, scoate un strigăt ușor; apoi se îndreaptă, se stăpînește*): O, cred că ar fi mai bine să plecați, doamnă Toothe.

D-NA TOOTHE (*cu un zîmbet enigmatic*): Încă nu. Hai s-o luăm de la început. (*Scoate un alt teanc de bancnote din poșetă, face gestul de a-l arunca în foc; Jenny întinde instinctiv mîna; doamna Toothe, liniștită, îi înmîinează banii și se așează din nou; Jenny rămîne în picioare.*)

JENNY (*fără să-și desprindă privirea de la doamna Toothe*): Sînteți nebună de-a binelea.

D-NA TOOTHE: Nu. Numai foarte bogată.

JENNY (*se uită la bani, aproape îi cîntărește*): Uitați-vă ce e . . . nu se poate . . . să-mi dați bani, așa, în felul ăsta . . . Pur și simplu . . . nu pot primi bani de la dumneavoastră.

D-NA TOOTHE (*cu un ris scurt*): Trebuie. Ai și prîmit. Nu există nimic ce ai vrea să-ți cumperi? Pentru dumneata, sau pentru . . . cum îl zice? . . . Richard?

JENNY: Oamenii nu pot dăruia bani altor oameni. Eu vreau să lucrez.

D-NA TOOTHE: Bine. Țasta-i un avans asupra salariului. Poți lucra pentru mine.

JENNY: Dar n-am spus că sînt hotărîtă să accept o slujbă. Richard e foarte împotrivă, și . . .

D-NA TOOTHE (*o desfide să refuze*): Mi s-a spus că aveți nevoie de bani.

JENNY: Da, dar Richard n-ar fi de acord cu așa ceva, și . . .

D-NA TOOTHE: Cu ce? (*Arătînd spre bani.*) N-ar fi de acord cu ăștia?

JENNY (*privind teancul de bancnote pe care-l ține în mînă*): Îmi pare rău; n-am vrut să fiu nepoliticoasă, dar totul e atît de vag, nu-i așa? Și . . . atît de neașteptat.

D-NA TOOTHE (*înlîțînd din umeri*): E o slujbă.

JENNY (*în voce îi tremură un ris nervos*): Bine, va trebui să-mi spuneți despre ce e vorba! Vreau să spun că banii nu înseamnă totul..

D-NA TOOTHE: Nu? Ce anume nu înseamnă bani? Poftim, casa asta înseamnă bani, grădina asta, grădina asta atît de frumoasă, hainele de pe dumneata, toate sînt bani, nu?

JENNY: Ce slujbă e?

D-NA TOOTHE: Care sînt orele de serviciu ale soțului dumitale?

JENNY: Pleacă dimineața la opt și se întoarce acasă, din oraș, la șapte treizeci seara, dar . . .

D-NA TOOTHE: Foarte bine. Dumneata vei veni în oraș, patru după mese pe săptămînă, de la unu la cinci, să spunem. Vel veni la adresa mea — un cartier plăcut, cabinetul unui psihiatru, medic . . .

JENNY: E o slujbă . . . hm . . . o să lucrez la recepție?

D-NA TOOTHE: La recepție?

JENNY: Adică să stabilesc vizitele pacienților, și așa mai departe?

D-NA TOOTHE: Eu stabilesc vizitele. Pentru dumneata.

JENNY (*pauză înfîmă*): Pentru mine? Vizitele cui?

D-NA TOOTHE: Ale clienților.

JENNY (*cu inocență*): Pentru ce?

D-NA TOOTHE: Pentru o sută de dolari.

JENNY: Nu, vreau să spun . . . O sută de dolari?

D-NA TOOTHE: Cîteodată și mai mult — dacă-s generoși.

JENNY: Dar clienții ăștia — cine sînt?

D-NA TOOTHE: Unii sînt oameni de afaceri, alții se află în trecere. Dar toți gentlemenii; și toți bogați.

JENNY (*a înțeles dar încă nu vrea să recunoască acest lucru*): Dar ce anume . . . ce anume . . . trebuie să fac pentru acești bani?

(*Doamna Toothe rîde ușor; Jenny trebuie să admită că a înțeles; i se lungește fața; pauză.*)

JENNY (*ia teancul de bancnote, i-l întinde doamnei Toothe, apoi cu asprime*): Ieși afară din casa mea! (*Doamna Toothe nu se clintește; Jenny aruncă banii pe masă.*) Chem poliția!

D-NA TOOTHE (*cu un calm desăvîrșit și o ușoară superioritate*): Pentru ce?

JENNY (*tremurînd*): Știl bine!

D-NA TOOTHE (*zîmbind*): N-am spus nimic.

JENNY: Știi bine ce-al sugerat.

D-NA TOOTHE (*înalță din umeri*): Să câștigi mai mulți bani.

JENNY: PE CALEA ASTA?

D-NA TOOTHE: Ai o prietenă care o face.

JENNY: Cine?

D-NA TOOTHE: A, nu ! Noi sîntem foarte discreți.

JENNY (*printre dinți*): Nu cred o vorbă din ce spui. Oamenii de aici nu se pretează la asemenea lucruri; nu-ți dai seama; nu știi ce fel de oameni sîntem noi cei de aici.

D-NA TOOTHE (*nestîngerită*): Fie pe-a dumitale.

JENNY: Poate că e vorba de cineva din familiile negustorilor; te gîndești la cineva dintre ei.

D-NA TOOTHE: Mă gîndesc la o prietenă a dumitale; o femeie foarte drăguță, cu o casă frumoasă, bine întreținută — mult mai bine decît casa dumitale, dacă vrei să știi — o femeie care nu mai are griji bănești, și e foarte fericită. Așa al putea ajunge și dumneata.

JENNY: Ești o femeie murdară ! E dezgustător !

D-NA TOOTHE (*foarte calmă*): Nimic nu e dezgustător, decît cînd ești dezgustat.

JENNY: Ești ticăloasă !

D-NA TOOTHE: Da, da . . .

JENNY: Te denunț poliției !

D-NA TOOTHE (*se ridică, se întinde puțin*): Bine. Atunci poate că or să mă aresteze.

JENNY: Sper să te bage la închisoare.

D-NA TOOTHE: Da, probabil că da, și atunci va trebui să istorisesc totul.

JENNY: Totul?

D-NA TOOTHE: Da, cum m-al solicitat, cum am discutat lucrurile, dar condițiile nu ți-au convenit. Ai vrut mai mulți bani.

JENNY: ASTA NU-I ADEVĂRAT !

D-NA TOOTHE: Poate că nu. Totuși spusele mele vor fi crezute. De destui oameni.

JENNY: Ieși afară !

D-NA TOOTHE (*scoate o carte de vizită din poșetă*): Uite cartea mea de vizită; adresa; telefonul; dă-mi de veste ce-al hotărît.

JENNY (*schimbă tonul; aproape în lărmă*): Te rog ! Te rog, pleacă !

D-NA TOOTHE: Deci nu mai e vorba de poliție; bine. (*Vede că Jenny nu vrea să ia cartea de vizită; o pune ea pe masă; lingă teancul de bani*) Dar, te rog, nu-mi telefona înainte de zece. Țin la somnul meu.

JENNY: Te rog ! Pleacă !

D-NA TOOTHE (*zîmbește*): Nu-i nevoie să mă conduci. Mi-a făcut plăcere să te cunosc. (*Mai aruncă o ultimă privire spre grădină.*) Ce grădină frumoasă ! Ai și o seră ?

(*Zîmbește, iese, lăsînd-o pe Jenny în picioare în mijlocul scenei. Jenny se uită un timp după doamna Toothe, fără să se miște din loc. Apoi își coboară privirea la masa pe care se găsesc banii și cartea de vizită a doamnei Toothe. Ia cartonașul, îl citește mișcîndu-și buzele, după care, cu o grimasă, îl rupe în două și, făcînd o mutră de parcă ar purta în mînă excremente, se îndreaptă spre coșul de hîrtii unde aruncă fragmentele. Se întoarce la masă, se uită fix la bani, îi ia în mînă, îi contemplează cu o fascinație detașată; nu prea știe ce să facă cu ei; în cele din urmă, destul de fermă, îi ascunde în sertarul scrinului, încheie, la cheie,*

se îndreaptă spre glasvand, întoarce capul din nou spre sertarul încuiat, se duce în ușa verandei și rămîne privind afară.)

GLASUL LUI RICHARD (din hol): Hellooo ! (Întră purtînd băuturile într-o pungă de hîrtie.) A, acolo ești? Cine dracu era băbătia cu care m-am întîlnit pe cărare?

Mutra aia de Anglie victoriană? « How do you do ? » mi-a . . . Unde naiba-i Jack ! JENNY (oarecum distrată): Oh ! Bună !

RICHARD (pune punga pe masă și începe să scoată sticlele): Ei, cine era aia — zîna ta bună?

JENNY (puțin alarmată): Ce anume?

RICHARD: Femeia; doamna aceea. Cine era?

JENNY (preocupată încă): A, doamna Toothe.

RICHARD: Doamna cum?

JENNY: Toothe; Toothe.

RICHARD: Glumești. Unde-l Jack?

JENNY: Toothe e un nume englezesc, perfect respectabil. (Pauză.) Așa presupun. Jack? A plecat.

RICHARD: Asta-i bună ! Mă expediază să cumpăr toată prăvălia de băuturi și el o șterge.

JENNY: A fost Ideea ta să pleci.

RICHARD (puțin enervat): Cine era aia?

JENNY: Doamna Toothe? (Dă cu banul în gînd.) Ah . . . face parte dintr-un comitet, mă solicită pentru spital.

RICHARD: Benevol sau cu plată?

JENNY (o pauză, apoi indiferent): Cu plată.

RICHARD: Nu !

JENNY (o pauză, apoi blînd): În regulă.

RICHARD (se uită la băuturi): Ei, dacă musafirii tăi bogați s-au cărat, n-am mai rămas decît noi să bem. Ce vrel . . . un Martini?

JENNY (foarte sinceră): Da, cred că ar fi binevenit.

RICHARD: O.K. (Începe să prepare băutura: gheața e pregătită.) Știi ce-a spus Tom Palmer deunăzi?

JENNY (preocupată și nu tocmai dezagreabilă, dar nici agreabilă): Nu, nu știu; nu l-am văzut pe Tom Palmer deunăzi. Ce-a spus Tom Palmer?

RICHARD (pentru o clipă o privește pe Jenny, apoi își vede mai departe de treabă): Zicea că Jack era la club, la bar . . . beat cîrîță ca de obicei . . .

JENNY: Jack nu e totdeauna beat.

RICHARD (puțin iritat): Dar întotdeauna bea.

JENNY (dogmatică): Asta nu înseamnă că se îmbată.

RICHARD: Eu nu fac decît să repet ce-a spus Tom Palmer.

JENNY Tom Palmer e o cață bătrînă.

RICHARD (foarte iritat): N-am chef să mă cert.

JENNY: În regulă. (Pocălită) Îmi pare rău, iubitele. (Pauză.) Ești un bărbat bun și cumsecade și te iubesc.

RICHARD (cu ciudă): Mă rog, și tu ești o femeie bună și cumsecade și te iubesc. De fapt, am să-ți ofer un Martini special preparat, ca să-ți arăt cît de mult te iubesc.

JENNY: Oh, mi-ar plăcea !

(Vine să-și ia băutura, el i-o dă, își petrec brațele unul pe după mijlocul celuilalt, se îndreaptă spre sofa; el o sărută pe creștetul capului.)

RICHARD: Găsesc că miroși mai frumos decît Jack.

JENNY: (alintîndu-se) Dar cînd l-al mirosit pe Jack?

RICHARD: Mai frumos decît găsește Jack că miroși.

JENNY: Oh! (*Richard încearcă s-o sărute pe gît.*) Ah, termină! O să mi se verse paharul de Martini. (*Se așează pe sofa și se relaxează.*)

RICHARD (*puțin amar*): Vrei să-ți spun una cu adevărat bună?

JENNY: Nu prea cred. Ce-i?

RICHARD: Mă aflu la magazinul cu băuturi...

JENNY: Ăsta-i un adevărat dezmăț.

RICHARD: Taci. Mă aflu la băuturi și Grady, ăl de ține prăvălia, știi ce mi-a spus?

JENNY: Nu; ce?

RICHARD: Își ia o a doua mașină. N-o vinde pe prima; pur și simplu își cumpără o a doua mașină.

JENNY: Zău?

RICHARD: Un individ care ține o împruțită de dugheană cu băuturi își poate permite să aibă două mașini. Și noi trebuie să ne frecăm cu...

JENNY: Ai adus țigări?

RICHARD: Cum? (*Scoate țigările.*) A, da; uite-le.

JENNY (*ia o țigară; ia și Richard una și le aprinde pe amîndouă*): Mă întreb ce ucide mai mult oamenii: băutura sau mașinile?

RICHARD: Ei, cînd le combinî una cu alta, iese bine. Ce avem la masă? (*Pauză.*)

JENNY: Hal să ieșim la masă în oraș.

RICHARD: Unde?

JENNY (*expansivă*): Hal... hai la Le Cavalier.

RICHARD (*pufnește pe nări*): Ți-ai ieșit din minți.

JENNY: Ba nu! Hai să mergem!

RICHARD: Acolo lași ca nimic douăzeci și cinci de dolari de căciulă. Aperitivele, vinul, douăzeci și cinci de dolari de căciulă.

(*Pauză*).

JENNY (*prudentă*): Am niște bani.

RICHARD (*ascultînd-o doar pe jumătate*): Hm?

JENNY: Am spus că am ceva bani.

RICHARD (*vag interesat*): De unde?

JENNY (*foarte degajată*): O, am... am pus ceva deoparte din banii de gospodărie. În fiecare săptămînă ciupec cîte ceva din ei.

RICHARD (*blajin*): Ei, al naibii!

JENNY: Haide, hal să ieșim; o să ne facă bine. Să mergem la Le Cavaller. Să ne înveselim!

RICHARD: Să pretindem că ne putem permite?

JENNY: Desigur. Haide! O să ne facă bine la amîndoi.

RICHARD: Ce minte ingenioasă! Și cît ai?

JENNY: O... destul cît să ne ajungă. Hal!

RICHARD: Ce față deșteaptă! (*Se ridică*). Să mă spăl puțin. Și zău? Crezi c-o să ne ajungă?

JENNY (*se ridică și ea*): Da. Strînge uneltele din grădină înainte de a te spăla.

RICHARD: Da. (*Se îndreaptă spre glasvand.*) Ești dată dracului! (*Iese în grădină.*)

(*Jenny așteaptă pînă ce Richard nu se mai vede, apoi se duce încet la scrin, descurie sertarul, scoate afară teancul de bani, ia cîteva bancnote, le pune pe masă, șovăie o clipă ca și cum ar mai chibzui; apoi vîră restul banilor înapoi în sertar, încuie din nou și ia cheia. Stă locului un moment, după care se uită în coșul de hîrtii, îl ridică pe masă, scoate cele două jumătăți din cartea de vizită a doamnei Toothe,*

le pune cap la cap și le citește. Richard își viră capul pe ușă; Jenny nu se clintește și nici nu încearcă să ascundă cartea de vizită, știind că Richard n-o poate vedea și nici nu va întreba ce e.)

RICHARD: Jenny?

JENNY: Hm?

RICHARD (puțin visător): Iubito? Cît să coste o seră? Știi . . . una mică.

JENNY: De ce?

RICHARD: Mă întrebam, așa.

JENNY (ridică ochii): Destul de mult.

RICHARD: Mă întrebam, așa de curiozitate. (Iese din nou).

JENNY (se uită din nou la cartea de vizită și clatină din cap, cu oarecare tristețe): Destul de mult.

— C o r t i n a —

Scena a doua

(Șase luni mai târziu; decorul este același; devreme după-masă; Richard stă la birou, verificînd note de plată; din cînd în cînd, dă din cap, cu deznădejde. Se aude ușa de la intrare deschizîndu-se și apoi închizîndu-se. Jenny intră în cameră cîrînd pachete.)

JENNY (voioasă): Hello !

RICHARD (întunecat): Hello !

JENNY: S-ar presupune că sîmbătă după masă te odihnești; de ce nu lucrezi în grădînă? (Richard ride mohorît). Sau de ce . . . nu te întinzi puțin?

RICHARD (cu un zîmbet șters): Notele de plată.

JENNY: Oh. (Lasă pachetele jos.) Închipule-ți, mă duc la magazin și uit să cumpăr jumătate din ce aveam nevoie.

RICHARD: N-ai făcut o listă?

JENNY: Desigur, am scris totul pe hîrtie; numai că n-am ținut minte ce să trec pe listă.

RICHARD: Ca de pildă?

JENNY: Ca de pildă? De pildă . . . bere de rădăcini, și niște lapte extra, și diverse chestii pentru prăjituri și . . .

RICHARD: Da de ce-ți trebuie?

JENNY: Avem un fiu. E drept?

RICHARD (preocupat): Ihm !

JENNY (pauză): Și azi vine acasă.

RICHARD (surpriză; bucurie): Roger? Azi vine? Vine acasă?

JENNY (ca și cum vorbește cu un imbecil): Da. Vacanță.

RICHARD: Mă, să fiu al naibil !

JENNY: Mmmm? Și fulgi de ovăz, și cîte altele cred c-am mai ultat.

RICHARD: Anul ăsta s-a zis cu tabăra.

JENNY: Cum?

RICHARD: S-a zis cu tabăra anul ăsta. Pentru Roger. Ioc tabără. Nu ne putem permite.

JENNY (rezervată; gîndindu-se la altceva): Da? Chiar așa?

RICHARD: Chiar așa.

JENNY (făcîndu-și o nouă listă): Ei, indiferent dacă ne putem permite sau nu, o să fie plăcut să-l avem vara asta aici, în preajma noastră. O să-l cunoaștem mai bine.

RICHARD (mormăind neabătut): Indiferent dacă e plăcut sau nu . . . e necesar.

JENNY: O să te ajute pe tine, pe mine . . .

RICHARD: Dacă tot faci listă, mai cumpără niște plicuri.

JENNY: Mai sînt . . .

RICHARD: Nu din astea . . . astea-s mai mici decît hîrtille.

JENNY (*notînd pe listă*): În regulă. O să-ți ajute la grădinarit.

RICHARD: Ihm. Sau poate că-l punem să facă naveta la magazin.

JENNY (*ușor dezgustată și indignată*): Ei, asta-i !

RICHARD: Tu ții cu atîta ardore ca toată lumea din jur să muncească.

JENNY: Dar nu-i decît un copil !

RICHARD: Probabil c-a devenit bărbat — o fi găsit el vreo fetișcană pe-acolo — pot să jur c-o șterge noaptea din internat, tremurînd tot . . .

JENNY (*protestînd, stîljinită*): Richard !

RICHARD: În ziua de azi copiii cresc repede.

JENNY: Dar Roger n-are decît paisprezece ani.

RICHARD: Ei, dacă toate funcțiunile sînt normale, nu văd nici o rațiune pentru care n-ar putea fi tras la pat, este? Și-apoi, are cinsprezece ani.

JENNY: Termină o dată !

RICHARD: E un lucru mai bun decît multe altele.

JENNY: BINE ! (*O tăcere.*)

RICHARD (*scutură din cap, cu puțină nostalgie, zîmbește*): Am cunoscut cîndva o fată, pe cînd începusem abla să-ți fac ție curte — ei, nu era chiar din alea care pun deșteptătorul să le întrerupă la fix, sau în genul ăsta, dar . . .

JENNY (*puțin înțepată*): Ce-ar fi să mă scutești . . .

RICHARD: Nu, zău. Și eu n-am profitat de ea pentru că contam pe tine. (*Jenny pufnește.*) Ai cunoscut-o, cred, și tu, dar n-am să-ți spun cine era, pentru că mal este încă . . . dar avea reputația de poamă bună . . .

JENNY (*plictisită*): Te rog, Richard.

RICHARD: Ba nu. Chiar mal mult decît bună: o manlacă, din alea care la petrecere te trag în dormitor, literalmente un vampir . . .

JENNY: Las-o-n pace pe blata femele.

RICHARD (*puțin tăios*): Doar nu-i fac nimic. Mă gîndeam numai s-o compar cu tine.

JENNY (*sarcastică*): Zău?

RICHARD: Comparația e în favoarea ta.

JENNY (*plină de ironie*): Aaaa !

RICHARD: Din punct de vedere al comportării în societate — prin asta vreau să înțeleg în afara patului, care e un eufemism pentru mormanele de murdărie și lăzile de gunoaie — deci în societate, ai fi zis că-i însăși Regina Mamă. Sobră. Efectiv folosea pluralul majestății: Noi. Cuvîncioasă: nici c-ai fi spus.

JENNY (*urcîndu-se*): Și ce legătură au astea toate cu mine?

RICHARD: Ei, mi-a venit în mînte cînd am spus că Roger o fi devenit bărbat.

JENNY: Că s-a lăsat tras la pat, așa al spus.

RICHARD: E unul și același lucru.

JENNY: Asta spune-o sociologilor.

RICHARD: Știu ei mai bine. Am zis că Roger o fi devenit probabil bărbat și deodată tu te-ai înroșit, și te-ai fisticit, și . . .

JENNY: Nu înțelegeam de ce-l nevolesc s-o strîng în gura mare . . .

RICHARD (*furios*): Și cine ne aude? Valeții?

JENNY: Nu zăbiera la mine.

RICHARD (*după o pauză; scutură din cap; cu un ris-scîncit*): N-am vrut să spun decît că ești o micuță caraghioasă, prostuță, dulce . . .

JENNY: Alurea.

RICHARD: Așa ești ! Ești o soție bună și plăcută la pat, dar ridicolă și . . . pudică.

JENNY: Pudică?

RICHARD: Da ! Pudică !

JENNY: Îmi pare rău.

RICHARD: Și-atunci mi-a venit în minte aia, cum îi zicea, care se purta ca Regina Mamă, și mi-am amintit ce ipocrită era, și tu te-ai bozumflat și . . . (*mormăie*) ah, pentru numele lui Dumnezeu, s-o lăsăm baltă ! (*Pauză*) De fapt încercam să-ți fac un compliment. Mă străduiam să fiu drăguț.

JENNY (*meditează asupra cuvintelor lui, și-i înlătură raționamentul*): Nu înțeleg de ce ai adus vorba despre ea . . .

RICHARD (*enervat, frustrat*): NICI EU ! (*Tăcere.*)

JENNY: Presupun că și eu aș putea învăța câteva glume porcoase, sau aș putea povesti unele din curiozitățile tale în clipa . . .

RICHARD: Încetează ! (*Tăcere.*)

JENNY (*străduindu-se să-și rețină un zîmbet*): Și cine era ? (*Richard se bozumflă. Scutură din cap.*) Hai, spune-mi, cine era ?

RICHARD: Nu, nu.

JENNY (*îl gîdilă ușurel*): Hai, spune !

RICHARD (*mai fericit acum*): Nu; gata, încetează !

(*Jenny continuă să-l gîdile, el îi înșfacă brațul, se zbat amîndoi pe sofa, rîzînd, se zbenguie isprăvind într-un sărut, apoi încă unul, care se prelungește, devine mai serios.*)

JENNY: Uuuh; nu acuma !

RICHARD: Oooohh . . .

JENNY: Nu; o să vină Roger și . . .

RICHARD: Și va putea să le povestească prietenilor că părinții lui sînt încă vii.

JENNY: Nu, lasă-mă, zău !

RICHARD (*se lasă pe spate, oftează*): Bine.

JENNY (*pauză*): Și cine era femeia aceea ?

RICHARD (*scutură din cap*): Nu. Am fîgăduit.

JENNY (*mijindu-și ochii*): Cui ?

RICHARD: Mie însumi. Autodisciplină.

JENNY (*eliberîndu-se din brațele lui*): Nu mai spune !

RICHARD: Ei, puțină autodisciplină nu strică.

JENNY (*privindu-se în oglindă, cu ochi aprobatori, plini de apreciere*): Ai citit ziarul de azi ?

RICHARD (*îngîndurat*): Mmmm.

JENNY: Era un anunț.

RICHARD (*înapoindu-se la birou*): Da ? Ce se dă ? Se dau bani ?

Aș avea ce face cu ei, dacă . . .

JENNY (*continuînd să se admire*): Nu, un anunț pentru o seră, schelet de aluminiu, sticlă bombată . . .

RICHARD (*izbește cu palma peste o foaie de hîrtie*): Pentru Dumnezeu, Jenny ! (*Se oprește văzînd că ea îl privește puțin de sus*). Abia ți-am spus că anul ăsta nu-l putem trimite pe Roger în tabără pentru că nu ne putem permite, și . . .

JENNY (*cu un vag aer de dispreț*): Ah, bani, bani și iar bani !

RICHARD: Da. Bani. (*Îi arată notele de plată*). Benzina. Mașina. Construcțiile edilitare — ticăloșii ! Un deviz pentru repararea acoperișului, știi pe unde curge. (*Se aude soneria la ușa din față.*)

JENNY: Se sună la ușă.

RICHARD (*adîncit în hîrtii*): Da. De ce nu te duci ?

JENNY (*pauză*) infinitezimală): De ce nu te duci tu ?

RICHARD: Hm ?

JENNY: De ce nu te duci să deschizi ușa ?

RICHARD (*scîncind ușor*): Pentru că lucrez, scumpo; nu vezi că...

JENNY: Și dacă-l cineva pentru tine?

RICHARD (*ușor mirat*): Atunci îmi spui cine e. Sau ce e.

JENNY (*pauză, șovăie*): Ah. Da, ai dreptate.

(*Se aude din nou soneria.*)

RICHARD (*aruncă tocul din mînă, se ridică, iese*): Of, Doamne, Doamne! (*Eventual, îl auzim din culise pe Richard spunînd: «Da?» și pe urmă: «A, bine!» Cît timp Richard e absent, Jenny se învîrtește prin cameră, compunîdu-și o mină de indiferență.*

Richard revine, ținînd în mînă un pachetel: e învelit în hîrtie de ambalaj, legat cu sfoară dublă, purtînd o mulțime de timbre: recomandat expres.)

JENNY: Cine era?

RICHARD (*privind pachetelul cu oarecare curiozitate și neplăcere*): Un pachet.

JENNY: A, pentru mine?

RICHARD: Nu. Pentru mine. (*Scutură pachetul, îl privește din nou.*)

JENNY: Ei bine! (*O pauză*) Deschide-l!

RICHARD (*pune pachetul pe masă; se holbează la el, ținîndu-și mîinile în șold*): Mă întreb ce-o fi înăuntru.

JENNY (*rîzînd*): Deschide-l și vezi!

RICHARD (*ia pachetul; în mînă, îl studiază*): Recomandat expres; nu scrie cine-l expeditorul.

JENNY: Ei bine, desfă-l odată pentru numele lui Dumnezeu!

RICHARD (*încearcă să rupă sfoara, nu reușește*): E... E așa de tare legat.

(*Scoate un briceag din buzunar, taie sfoara dublă, începe să despătorească hîrtia.*

Jenny se ține la distanță. Richard dă cu ochil de conținutul pachetului. Gesturile-l sînt încete, înmărmurite.)

JENNY (*afectînd indiferență*): Ei, ce e, ce este?

RICHARD (*uimit*): Jenny! Privește!

JENNY: Ce-i? Ce-i?

RICHARD: Jenny! Bani!

JENNY: Ce?

RICHARD: Bani!

JENNY (*afectînd neîncredere și o bucurie copilărească*): Bani?

Chiar bani?

RICHARD (*copleșit, înmărmurit*): Jenny, sînt bani. O groază de bani.

JENNY (*venind puțin mai aproape*): Cum așa, pentru... pentru numele lui Dumnezeu!

RICHARD: Jenny, sînt bancnote de zece dolari, adunate în pachete de 500 de dolari fiecare.

JENNY (*cu teribilă uimire*): Și... Cît e? Cît e?

RICHARD (*începe să numere, întîi cu glas tare, apoi în gînd*): Unu, două, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă...

JENNY (*în timp ce Richard numără*): E... e de necrezut. Eu am...

E absolut incredibil.

RICHARD: Stai puțin... Dincoace sînt hîrtii de 100 de dolari. Unu, dol, trei, patru (*ușor fîstîcit*) patru mii nouă sute de dolari.

JENNY (*puțin încurcată*): Patru mii nouă sute?

RICHARD: Jenny, sînt aproape cinci mii de dolari. Patru mii nouă sute de dolari. Jenny! Patru mii nouă sute de dolari!

JENNY: Val, dar e de necrezut. Nu-s cinci mii?

RICHARD (*suspectînd că ceva e în neregulă*): Nu înțeleg.

JENNY: Nu ești... nu ești mulțumit?

RICHARD (*comentînd cuvintele ei*): Mulțumit? Nu știu dacă-s mulțumit sau nu.

JENNY (*ținîndu-se încă la distanță de bani*): Dar sînt adevărați?

Bani adevărați?

RICHARD (*cercetează o bancnotă*): Da; desigur că-s adevărați; bancnote de o sută de dolari, uzate și adevărate.

JENNY (*cu un fel de satisfacție*): Dumnezeule!

RICHARD: Dar... dar pentru ce? Vreau să spun că totul e lipsit de sens.

JENNY (*făcînd un pas înainte, proteguitor*): Da, dar sînt bani.

RICHARD (*îi privește întunecat*): Sînt bani, adevărat. Mare păcat că nu-i putem păstra.

JENNY: Ce vrei să spui?

RICHARD (*lipsit de entuziasm*): Vreau să spun că nu-i putem păstra.

Îi duc la poliție.

JENNY: Nu!

RICHARD: Jenny, sînt obligat să procedez așa. Aici se ascunde ceva necurat.

JENNY: Ce?

RICHARD (*căutîndu-și cuvintele*): Ei bine... adică...

JENNY: Îți sînt adresați ție, da sau nu? Au venit recomandat expres; deci nu e ca și cum i-ai fi găsit, pentru Dumnezeu...

RICHARD: Da, știu, dar...

JENNY (*cît se poate de degajată*): Eu am impresia că cineva dorește ca tu să ai acești bani. Nu... nu văd altă rațiune pentru care ți-ar fi fost trimiși.

RICHARD: Cineva dorește să-i am. Da, dar cine?

JENNY: Eu... eu nu știu. (*Ridică din umeri.*) Cineva.

RICHARD: Uite, ar putea fi ceva îngrozitor, ca de pildă...

JENNY: Ca de pildă?

RICHARD: Mafia, sau altceva, sau niște spărgători de bancă, sau... care să-i fi trimis aici pentru a-i pune la loc sigur...

JENNY (*ride înveselită*): Nu fi caraghios.

RICHARD (*se gîndește, copleșit*): Tu crezi că cineva mi i-a trimis mie?

JENNY (*ca și cum ar fi lucrul cel mai limpede din lume*): Bineînțeles.

RICHARD: Da, dar cine?

JENNY: Știu eu... poate că... cineva pentru care ai făcut ceva.

RICHARD: Lucruri de felul ăsta nu se întîmplă... nu mi se întîmplă mie.

JENNY: Uite că acum s-a întîmplat.

RICHARD (*îi întinde banii, cu un gest copilăresc*): Nu vrei... să-i atingi și tu?

JENNY: O, da, desigur. (*Vine, lîngă el, atinge banii, zîmbește șters*) Mă întreb cine ți i-o fi trimis.

RICHARD: Nu... nu știu. E un domn lîngă care mă nimeresc mereu în tren. Pare să se intereseze mult de mine; un om mai în vîrstă, tipul bancherului.

Mă întreabă întotdeauna de munca mea, de cum o scot la capăt. Poate, poate că-i un milionar și poate că-i cam sărit.

JENNY (*scoate o țigară*): Un chibrit.

RICHARD: Cum? A, da. (*E pe punctul de a-i întinde cutia de chibrituri, apoi se răzgîndește și-i aprinde țigara*): S-ar putea să-mi vină de la unul ca ăsta.

JENNY (*cu o ușoară îndoială*): Da, da, s-ar putea.

RICHARD (*fîsticit, puțin dezumflat*): Dar s-ar putea și să nu. Vreau să spun, probabil că nu.

JENNY (*consolîndu-l*): Da. Totuși cineva e.

RICHARD: Da. (*Se gîndește, îi întinde o bancnotă*) Ține și tu. Pentru tine.

JENNY (*după o înfimă pauză*): Îți mulțumesc. Va să zică... Va să zică nu-l duci la poliție?

RICHARD (*pauză; o ușoară conștiință de vinovăție; dar bravind*): Nu, nu cred. (*O pauză.*) Bănuiesc că cineva dorește să am acești bani.

Trebuie să existe cineva care să dorească. Ar fi idiot să nu-i păstrez. (*Pauză.*) Nu ești de aceeași părere?

JENNY (*cu un zîmbet drăguț*): Ba da. Așa cred și eu.

RICHARD: Adică vreau să spun c-ar fi stupid să-i... arunc așa, pur și simplu.

JENNY: Da; ar fi stupid. (*Veselă*). Hai să bem ceva, să sărbătorim!

RICHARD (*cerul s-a înseninat*): Da! Haide!

JENNY (*se îndreaptă spre hol*): Aduc eu gheața.

RICHARD (*se îndreaptă spre dulăpiorul cu băuturi*): Bun — și eu am să prepar pentru noi doi un Martini de patru mii nouă sute de dolari.

JENNY: Super! (*În timp ce iese din cameră*) Spune-le cinci mii de dolari, sună mult mai frumos.

(*Jack intră pe ușa verandei după ce Jenny a ieșit și Richard a urmat-o*).

JACK (*înaintînd în cameră; se adresează publicului*): Lunile se scurg; oamenii trăiesc mor... numai eu rătăcesc. Vă spun sincer, sînt zile cînd trebuie să recunosc față de mine însumi că nu cred c-aș fi viu... c-am fost vreodată. Un voyeur și de la vie... asta sînt. Privesc de la distanță, privesc de aproape — spectator. (*Își propune să rostească un mare adevăr, fără nici o altă intenție decît de dragul obiectivității.*) Nu am simțit niciodată că trăiesc cu adevărat. Și nu e doar izolarea, izolarea pe care ți-o dă banul. Nu, nu poate fi numai asta. Cunosc o sumedenie de oameni cu averi mult mai mari decît a mea, și care au fost vii... atît de vii încît s-au sinucis. Ah, apropo, am făcut ceea ce am avut de gînd. (*Dă din cap.*) Mi-am alcătuit testamentul — sau mai curînd l-am revizuit, ca să fiu exact — și am lăsat tot calabalîcul meu lui Jenny și lui Richard. Vor avea peste trei milioane. Dar mai bine să nu le spun. Și-așa sînt eu greu de suportat. De fapt sînt simpatic, dar... (*Zărește banii pe masă.*) Cerule! (*Acum vorbește tare, participă la acțiune.*) Cerule! ce de-a bani!

RICHARD (*vine din bucătărie*): Nu te atinge de ei!

JACK (*prefăcîndu-se insultat*): Scuză-mă!

RICHARD (*continuînd să fie serios, înaintează spre teancul de bani*): Nu-l atinge!

JACK: Bine. E nevoie să ies afară și să bat la ușă?

RICHARD (*oftează, ride ușor*): Iartă-mă, Jack.

(*Intră Jenny cu frapiera cu gheață.*)

JENNY: Poftim, gheața în valoare de cinci mii de dolari, și... ah, Jack!

JACK (*observă că amîndoi par stingheriți. Către public*): Cerule!

JENNY (*după o pauză mică; ostentație de cordialitate*): Bună!

RICHARD: Vino să bei cu noi.

JACK (*zîmbește, așteptînd să i se explice totul*): O.K.

RICHARD (*către Jenny*): Jack, hm, a văzut banii ăștia, și...

JACK (*foarte agreabil*):... și efectiv am rămas cu gura căscată.

JENNY: Ei! Da, asta-l. Bani!

JACK (*se uită la bani*): I-ați furat, sau i-ați fabricat la voi în pivniță, la o presă de falsificat monede?

RICHARD: Nici nu am...

JENNY: Au sosit; pur și simplu... au sosit.

RICHARD (*ca să-l lămurească mai bine*): Cu poșta.

JENNY: Da.

RICHARD (*ibid.*): Recomandat expres.

JENNY: Da.

JACK (*după o scurtă, pauză, cu aerul: «evident, trebuie să existe o explicație»*): Foarte frumos.

JENNY: Cineva i-a trimis lui Richard.

JACK: Ah!

RICHARD: Da.

JACK: Cine?

JENNY: Ei, tocmai că nu știm, cineva, ne închipuim . . . cineva care-l apreciază. Poate că-l admiră.

JACK: Vreți să spuneți că habar n-aveți de la cine vin banii?

JENNY: Nu.

RICHARD: N-avem idee.

JENNY: Absolut nici o idee.

JACK: Și-s mulți? Pot să-i ating?

RICHARD (*are gestul reflex de a ocroti banii, apoi își retrage mîna*): Desigur.

JACK (*îi atinge cu un deget, apoi își privește degetul*): Perfect uscați.

JENNY: Bineînțeles: nu-s bani falsi.

RICHARD (*brusc fulgerat de un gând nu prea fericit*): Jack . . . n-al făcut tu asta, nu-i așa?

JACK: Ce să fac?

RICHARD: Nu tu. Nu ne-ai trimis tu banii, nu-i așa?

JACK (*pauză infinitesimală, apoi rîde*): Isuse Hristoase, nu!

RICHARD: Ești convins? Căci dacă ai făcut-o tu . . .

JACK: Sint convins; absolut convins. (*Către public.*) N-am făcut-o eu; nu eu le-am trimis banii. (*Din nou către cei doi.*) Ce sumă e?

JENNY: Aproape . . .

RICHARD: Cinci mli.

JACK Vezi, asta-i cea mai bună dovadă. Eu nu mă încurc niciodată cu sume mici.

RICHARD (*în defensivă*): Pentru tine o fi însemnînd o sumă mică, dar pentru unli oameni . . .

JENNY (*ca să schimbe vorba*): De ce să nu luăm cu toții cîte un Martini pe cînst?

JACK: Splendid! (*Richard începe să prepare băuturile; Jenny strînge prin casă*) N-am vrut să-mi bat joc de . . . pleșca voastră.

JENNY: Ei, lasă . . .

JACK: E de-a dreptul minunat. (*Către public.*) Și al naibii de cludat, ca să vă spun părerea mea. (*Din nou participînd la acțiune.*) Ei, sper că o să dați o petrecere (*Richard și Jenny se privesc unul pe altul, la început cu entuziasm.*)

JENNY: Sigur că da, am putea!

RICHARD (*șovăind*): Ei, dar nu cred că se cade să anunțăm public.

JACK: Nu, o petrecere numai așa de-a dracului. Luminați-vă și voi un pic. Luați niște caviar! Serviți șampanie! Angajați un fecior. Dați un garden party!

JENNY (*fascinată*): Un garden party!

RICHARD (*lăsîndu-se antrenat*): Sigur! De ce nu?

JACK: Sigur! De ce nu? (*Către public; ridică din umeri*) De ce nu?

JENNY O idee formidabilă! Cînd?

JACK Acum!

JENNY: Ei, nu . . . Săptămîna viitoare, și . . .

RICHARD (*îngîndurat, puțin trist*): Nu știu . . . oamenii își fac diverse proiecte,

JACK: Ba nu; acum. Chiar în clipa asta: să duduie! Treci la telefon. Să fie o explozie; uite așa, numai de-a dracului! (*Mai indulcit.*) Faceți și voi o dată ceva sălbatic, ceva extravagant, ceva . . . ce-ați dorit întotdeauna să puteți face.

JENNY: Da ! Să-i dăm drumul ! O să-i chem . . . pe cine să chem ?

RICHARD: Ei . . . pe Chuck și Beryl . . .

JENNY (*numărînd pe degete, cu entuziasm*): Da, Chuck și Beryl și pe Cynthia cu Perry, de sigur . . .

RICHARD: Da . . . da . . .

JENNY: . . . și pe . . . pe Gilbert cu Louise. Și pe mai cine ?

RICHARD (*cu un rîs scurt*): Ei, ajunge. Să nu cheltuim totul dintr-o singură dată

JENNY: Ajunge? Numai șase? A, și Jack, tu vii, Jack?

JACK: Nu scumpo. Am la club o partidă serioasă de poker.

JENNY: . . . uuff ! . . .

JACK: Nu, zău. Foarte serioasă. Miză mare. Nu m-aș lipsi de ea pentru nimic în lume.

JENNY (*vioaie ca un mînz*): Mă duc să-i invit. O.K.?

RICHARD (*amuzat*): O.K.

JENNY (*către Richard*): Tu faci lista cu ce trebuie cumpărat, cîtă băutură, și tot . . .

RICHARD: Să nu iau șampanie?

JENNY: Ba da ! Desigur. Dar unora nu le place. Mă duc să-i chem.

(*Se îndreaptă spre dormitor.*)

RICHARD: Pentru ce oră?

JENNY O . . . șase, șase jumătate. Cît e acum?

RICHARD Patru.

JENNY (*o clipă de pauză*): O ! (*Decisă.*) Ei, atunci să ne grăbim !

(*În timp ce iese.*) La revedere, Jack !

JACK La revedere. (*Către Richard.*) Asta înseamnă că trebuie s-o șterg înaltele de se întoarce ea de la telefon?

RICHARD (*ride; îi dă lui Jack un Martini*): Ține !

JACK (*îl ia*): Rece ca gheața, cu boabe de lenupăr. Mulțumesc, (*Din cealaltă cameră, se aude slab glasul lui Jenny vorbind la telefon. Distingem entuziasmul din vocea ei.*)

RICHARD: E atît de încîntată. Noroc !

JACK Asemenea. Păi de ce n-ar fi ? E de-a dreptul miraculos să-ți pice banii în felul ăsta.

RICHARD: Da.

JACK: Adică fără impozite. Sînt scutiți de impozite?

RICHARD: Cum ?

JACK: Mă rog, desigur n-al de gînd să-l declarîi . . . și-n cazul ăsta n-al nici impozite.

RICHARD (*pînă acum nu se gîndise la asta*): Al dreptate ! Bani netto Doamne !

JACK: Și poate c-or să-ți mai vle.

RICHARD: (*puțin nedumerit*): Să-mi mai vle ? De ce ?

JACK: Păi bine. Dumnezeu le mare . . . dacă cineva îți trimite bani pe această cale, n-o să se oprească la un singur pachet. Poate c-o să primești cite unul pe săptămînă.

RICHARD (*aproape roșind*): Ei, halde, halde !

JACK: Vorbesc foarte serios.

RICHARD (*cu o încruntare îngrijorată*): Jack, tu n-ai să te apuci să . . . n-al să bați toba în dreapta și-n stînga despre banii ăștia, nu-l așa ?

JACK (*vioi*): Dragul meu Richard . . . pînă-ntr-o jumătate de minut s-a și șters totul din mintea mea. Nu, bineînțeles că n-o să spun nimic. Nu vreau să-ți creez neplăceri.

RICHARD: Vreau să-ți cer ca nici măcar din întâmplare, sau să-ți scape vreo aluzie la club, știi, sau ...

JACK ... sau după ce-am dat pe gît o băutură sau două? Nu, Richard. N-o să-mi scape. Îți promit.

RICHARD Mulțumesc.

JACK: (*bălbăindu-se*): Banii sînt un lucru curios, nu-i așa, Richard?

RICHARD (*băieșag nevinovat*): Nu știu; n-am avut niciodată prea mulți.

JACK: Nu, dacă-i luăm așa, ca lucru în sine și ca simbol. O bucată de hîrtie tipărită cu cerneală ... hîrtia și cerneala la un loc nu valorează nici un sfert de cent — și dacă totuși nu i-am avea, lumea s-ar opri locului.

RICHARD: Ne-am putea reîntoarce la troc.

JACK Da, presupun că am putea. E ca și în pictură. O bucată de pînză și niște vopsele. Valoarea? Patru dolari, cinci? Dar pune o imagine pe ea. Să fiu eu ăla care așterne vopselele, și se și vinde pentru o anumită sumă, ori dacă-i un altul, se poate vinde la un preț de zece ori mai mare ... de o sută de ori ! Un anumit Picasso pentru o jumătate de milion. Nu-i un tablou prost, merită poate. Bani ! Cît costă o vacă?

RICHARD: Nu știu ... două sute de dolari?

JACK: Poate. Hai să zicem așa. Deci un tablou de Picasso pentru două mii cinci sute de vaci. Și ține seama de lapte ! Cîte galoane de lapte dă o vacă pe zi?

RICHARD: Patru?

JACK (*mirat*): Galoane?

RICHARD: Nu. Litri. Parc-așa am citit undeva.

JACK: O.K. (*Calculează pe cap*) Asta face ... de patru ori două mii cinci sute ...

RICHARD: Vrel un creion și o hîrtie?

JACK (*calculează; îi face semn cu mîna că nu*): ... socotind anul de 360 de zile, ca să-i dăm și vacii o zi de sărbătoare ... zece ori treizeci și șase, și dacă adăugăm toate zerourile ... vine ... Doamne sfinte ! Trei milioane șase sute de mii de litri de lapte într-un an.

RICHARD: Glumești.

JACK: Trei milioane șase sute de mii de litri de lapte într-un an.

RICHARD: De necrezut.

JACK: Așa-i. Cum se vinde laptele cu ridicata?

RICHARD: Patruzeci de cenți litrul?

JACK: Nu, mai puțin. Pînă să ajungă la noi se mai adaugă o groază de taxe. Să zicem douăzeci de cenți. Treizeci și șase ori douăzeci? ... asta-l și mai fascinant ! Peste șapte sute de mii de dolari pe an numai pentru lapte !

RICHARD: Unde vrei să ajungi?

JACK: Ce-al prefera să al? Tabloul lui Picasso sau vacile?

RICHARD (*meditează, clatină din cap; candid*): Nu știu ! Încă o băutură?

JACK (*dă pe gît ce mai are în pahar, clatinînd în același timp din cap*): Nu. Trebuie să plec la club. Mă așteaptă bătrînul Digby, gîfîind la masa de poker.

RICHARD: O.K.

JACK (*s-au ridicat amîndoi; se oprește locului*): Asta-i o chestie interesantă. Bătrînul Digby ! Știi că are 87 de ani? Adoră banul ... și nu ca un simbol ... ci ca lucru în sine. Pun rămășag că are cel puțin 60 de milioane, dar astea semnifică pentru el doar banul în sine. Nu devin nici tablouri de Picasso, nici vaci, sau ... rămîn hîrtie ca hîrtie. Bani ca bani.

RICHARD (*o pauză, aproape scuizîndu-se*): Banii sînt bani, știi.

ACK (*ton apologetic, blînd*): Știu că sînt.

RICHARD (*liniștit, didactic*): Banii înseamnă casa asta, și o bună educație pentru Roger, și câte ceva, din când în când, care s-o facă fericită pe Jenny . . .

JACK: Știu, știu.

RICHARD: (*arată banii de pe masă*): Așadar, când îți pică așa ceva... el bine, înseamnă mult.

JACK: Să știi că n-am vrut să rîd de tine.

RICHARD: Nu-i spune lui Jenny, dar s-ar putea să-i cumpăr o seră, una mică.

JACK: Ți-am spus doar: nu șoptesc o vorbuliță. Bani? Care bani? Trebuie să plec. (*Se îndreaptă spre glasvand*). Știi una, acum mi-a dat prin cap că eu n-am intrat niciodată în casa voastră pe ușa principală. E bună !

RICHARD: Ce, ușa principală?

JACK: Mmm !

RICHARD (*nu s-a gândit niciodată la asta pînă atunci*): Da, da — e bună, cred.

JACK: Într-o zi, am s-o fac totuși.

RICHARD: Jack? (*Jack se oprește în ușă.*) Nimic.

JACK (*către public, în timp ce Richard se întoarce cu spatele*): Are dreptate, și n-am vrut să rîd de el. Banii :: sînt bani. La revedere. (*iese.*)

JENNY (*dă buzna înăuntru*): Sinteți aici.:: A, Jack a plecat?

RICHARD: Ihm !

JENNY (*cu răsuflarea tăiată*): Chuck și Beryl vin: tocmai se duceau să facă un tur; i-am prins și pe Cynthia și Perry, sau mai bine zis am prins-o pe Cynthia, și ei trebuie să contramandeze ceva, dar au spus că vin, și acum mă omor să-l prind pe Gil și Louise, dar sună mereu ocupat la el, așa că mă întorc să, mai încerc.

RICHARD: OK. Vrei un Martin?

JENNY: Nu; cînd termin. (*În timp ce iese.*) Îndată trebuie să sosească Roger. Va trebui să la un taxi de la gară.

RICHARD: Taxi? !

JENNY (*se oprește o clipă din zorul ei*): Da, un taxi. (*Arată spre bani.*) Ce, n-ai impresia că ne putem permite?

RICHARD (*are revelația; ride sfios*): O, hm ! Da, cred că ne putem permite. (*Jenny iese.*)

(*Richard se uită la bani, îi netezește; se scotocește în buzunare după o țigară, nu găsește, se uită în jur, în căutarea unui pachet. Găsește o cutie de țigări goală; mai caută.*)

RICHARD (*aproape strigînd*): Jenny, unde ai pus țigările? Lasă, nu te deranja, le găsesc eu.

(*Rămîne o clipă pe mîinile în șold, cugetînd. Apoi se îndreaptă — spre ce? Eventual spre o măsuță laterală, deschide un sertar, se uită înăuntru, scotocește, și deodată se oprește, împietrit. Viră mîna în sertar și scoate ceva afară, încet: Un teanc de bancnote. Îl privește, se uită la teancul de pe masă, privește din nou la banii din mîna lui, aruncă teancul cel nou pe un scaun, sau pe sofa — ce-i mai la îndemînă își rotește privirile prin cameră, zărește coșulețul de lucru de mînă al lui Jenny — să zicem — și se îndreaptă spre el; șovăie o clipă, apoi îl deschide, își viră mîna înăuntru, scoate un alt teanc de bancnote la care se uită cu o curioasă intensitate, și le aruncă peste celelalte. Observă o cutie pe consolă, se duce direct la ea, o deschide și se întoarce cu un pumn de bancnote. Le lasă să cadă în jur ca pe niște confetti.*)

JENNY (*revine în cameră*): Gata, s-a făcut. Vin și Gilbert cu Louise, deci cu el vor fi... (*Se oprește, văzînd ce-a descoperit Richard.*).:: toți pe care i-am invitat.

RICHARD (*ca în ceață*): Jenny, privește. Ce-i asta?

JENNY: Bani, Richard.

RICHARD: Dar... sînt... sînt ai tăi?

JENNY: Nu-i timp să-ți povestesc acum... Am...

RICHARD: Ba este timp. Trebuie să-mi povestești.

JENNY: Vai, avem atîtea de făcut...

RICHARD: Stai ! (*Arătînd spre banii de pe masă*) Tu mi-ai trimis pachetul cu bani?

JENNY: De fapt, da... trebuia s-o fac; erau atîția și n-am găsit nici o modalitate să-ți...:

RICHARD: Ai... ai jucat?

JENNY: (*profitînd de sugestie*) Da !

RICHARD: Unde? Pe ce? Prin mijlocirea cui?

JENNY: Prin mijlocirea unui... unul bărbat.

RICHARD: Care se numește?...

JENNY: Ce importanță are din moment ce am cîștigat?

RICHARD (*de oșel*): Care se numește?

JENNY: Desorio.

RICHARD: E o minciună !

JENNY: De ce-mi vorbești așa urît?

RICHARD: Nu-i minciună?

JENNY: Oarecum.

RICHARD: Atunci e minciună.

JENNY (*ridică din umeri*): Da.

RICHARD: Cîți bani sînt? Mii ! De unde-i ai?

JENNY: (*în defensivă*): Nu i-am furat.

RICHARD (*de oșel*): De unde-i ai?

JENNY: I-am cîștigat.

RICHARD: O slujbă ! Ai intrat într-o slujbă?

JENNY: Oarecum.

RICHARD: Ți-am spus că nu vreau să-ți lei o slujbă. Dar imposibil ! N-ai fi putut cîștiga banii ăștia la o slujbă. Prea-s mulți. Aici sînt mii de dolari, și...:

JENNY: În șase luni !

RICHARD (*ride jalnic, pe jumătate isteric*) Nu, draga mea, uite ce-l; povestește-mi tot. Ți l-a... ți l-a lăsat cineva? A murit cineva și n-ai vrut să-mi spul?

JENNY: N-a murit nimeni. I-am cîștigat. (*Mică pauză.*) După mesele.

RICHARD: Uite, iubito, chiar dacă lucrei toate orele de program și tot n-ai fi putut cîștiga atîția bani. Halde, povestește-mi...:

JENNY (*supărată și căutînd să cîștige timp*): Da? Sigur că nu! Din moment ce eu nu-s bună să fac altceva decît treburi casnice.

RICHARD (*scrîșnind din dinți*): De unde ai banii?

JENNY (*ofterază, își iese din fire*): Cîștig două sute de dolari pe după masă și cîteodată mai mult, de patru ori pe săptămîină. Am cheltuit ceva pe îmbrăcăminte, dar n-a fost timp să cheltuiesc tot restul, și...:

RICHARD: Nimeni nu plătește asemenea lefuri ! Vreau să spun că nu ai nici o calificare.

JENNY: Nu-i nevoie de calificare.

RICHARD (*mirat, enervat de mister*): Dar de ce-i nevoie?

JENNY: Unde-i paharul meu de Martini. Mi-ai promis un Martini la gheață; special...:

RICHARD (*îi apucă brațul*): Povestește-mi !

JENNY: Oh ! Dă-mi drumul ! (*Îi dă drumul; își freacă brațul în timp ce se uită unul la celălalt scîpărînd scînteii. Apoi supusă*) Nu-i nimic care să merite a fi povestit.

RICHARD: Pe toți Dumnezeii, ori îmi povestești, ori aprind foc un în mijlocul
pajiștei cu toți banii ăștia !

JENNY (*cu rugă în glas*) : Nu fi ridicol ! Sînt bani !

RICHARD: Vreau să știu de unde provin !

JENNY (*ridică și ea glasul*) : Provin de la o slujbă.

RICHARD: Ce fel de slujbă ?

JENNY (*căutînd nebunește*) : La... recepție.

RICHARD: Ațiția banii ? (*Sforăie disprețuitor.*)

JENNY: E un loc foarte elegant.

RICHARD: Ce fel de loc foarte elegant ?

JENNY: E... cabinetul unui medic.

RICHARD: Vrei să mă convingi că stai două ore pe după masă în spatele unui
ghișeu din sala de așteptare a unui afurisit de medic, și că pentru asta îți dai
două sute de dolari pe zi ? Pe semne că mă crezi nebun ?

JENNY: E un loc cu totul special și foarte luxos.

RICHARD (*puțin speriat, puțin scîrbit*) : Ce e, ce fel de loc... Cabinetul unui medic
de avorturi, sau așa ceva ?

JENNY: Doamne, ești dezgustător !

RICHARD: De ce ? Am citit în ziar de un om care a descoperit că nevastă-sa lucra
pentru un medic de avorturi, adică îi recolta paciențe.

JENNY: Ești dezgustător !

RICHARD: Scuză-mă, dar dacă continui să fiu atît de enigmatică, ce trebuie să
gîndesc ? Spune !

JENNY (*prinsă în cursă, furioasă*) : Gîndește ce-ți place ! (*Tăioasă.*) Refuzi banii ?

RICHARD (*amîndoi sînt furioși acum*) : Banii n-au nici o legătură cu asta.

JENNY: Ba au ! Doar nu-ți imaginezi că o fac de plăcere !

RICHARD: Dar ce faci ? Stai la ghișeu ?

JENNY: Da; stau la ghișeu.

RICHARD: Cum se cheamă cabinetul ăsta ?

JENNY (*sfidîndu-l*) : N-are nume. Numai un număr.

RICHARD: Da ? Și care-i numărul ?

JENNY: E confidențial.

RICHARD: Sînt soțul tău !

JENNY: Sînt soțla ta. Tu îmi povestești totul ?

RICHARD: Cer să mi se spună adevărul.

JENNY: Cît îmi povestești tu despre munca ta ? Cît îmi spui tu mie ?

RICHARD: E o muncă anostă.

JENNY: Așa-l și a mea !

RICHARD: Dar banii nu-s ! Banii nu sînt anosti. Isuse ! E de patru ori cît câștig
eu ! (*Cu dispreț.*) În spatele unui ghișeu, la un cabinet medical... sună mai curînd
a bordel de lux.

JENNY: Nu-mi place cuvîntul ăsta.

RICHARD: Bordel ! Casă de toleranță, casă de curve ! (*Urmează o tăcere. Jenny
își îndreaptă privirile spre grădină. Richard începe să-și dea seama că a nimerit.*)
Nu, zău; hai, spune-mi, ce este ?

JENNY (*privind în altă parte; gînditoare, tristă*) : Un loc ca oricare altul.

RICHARD: Un loc !

JENNY: Unde sînt plătită.

RICHARD (*o înșfacă iar de braț*) : Dumnezeule mare ! Pentru ce te plătesc ?

JENNY: Mă plătesc pentru mine. (*Pauză lungă; apoi pierdută*) Refuzi banii ?

RICHARD (*îi eliberează brațul, se dă pușin îndărăt, scutură din cap; zdruncinat, ride, nevenindu-i să creadă*): Nu, nu... Nu cred, nu cred !

JENNY (*aproape ușurată*): Atunci n-ai decît să nu crezi.

RICHARD (*se dă și mai mult înapoi, fîstîcit*): Nu, nu pot să cred; NU POT !

JENNY (*venind spre el, cu cel mai dulce zîmbet*): Iubitul, o să ne schimbe atît de mult viața !

RICHARD (*rîzînd fără veselie în fața ironiei spuselor ei*): O, te cred !

JENNY (*încă fericită; preocupată*): Toate lucrurile pe care le-am dorit noi dol de ani de zile...

RICHARD: Noli !

JENNY: Ne putem lua o a doua mașină, și...

RICHARD: Nu există... Nu cred.

JENNY: Ce nu există?

RICHARD: Loc în garaj. (*Neîncrezător*) Cum ai putut face una ca asta? (*Pauză.*) Halde, spune-mi, nu-l adevărat, nu-l așa? (*Jenny încuviințează din cap încet.*) E adevărat? Într-adevăr?

JENNY (*didactică și pierzîndu-și răbdarea*): O fac pentru noi, pentru tot ce ne dorim.

RICHARD (*printre dinții încheștați, aproape turbat de furie, lăsînd să cadă cuvintele răspicat*): Ești soția mea; și mama lui Roger; și poți fi o prostituată de rînd?

JENNY: Al un fel orîbli de a pune problema.

RICHARD: Dar cum dracu' ar trebui s-o pun?

JENNY: Nu sînt singura, știi bine. Nu sînt singura femele din lume care...

RICHARD: Ești singura femele măritată cu mine...

JENNY (*raționînd trist*): Dar toate astea nu schimbă cu nimic lucrurile pentru noi, și...

RICHARD (*aspru*): Nu le schimbă? (*Se apropie de ea și-i trage o palmă pe obraz.*)

Nu le schimbă? Și pentru asta care-l tariful? (*Jenny se mulțumește să-l privească fix, neclintită, dar reținîndu-și lacrimile. Așa încît el îi trage încă o palmă, la fel de puternică*) Te-am întreat: pentru asta care ți-e tariful?

JENNY (*nu scoate nici o vorbă, ci emite doar un strigăt mîrlit cînd îi trage la rîndul ei o palmă tot atît de zdravănă.*)

RICHARD (*rece, după un moment de pauză*): Pleacă. Împachetează-ți boarfele și cară-te de aici !

JENNY (*la fel de rece*): Unde?

RICHARD: Unde vrei ! Dacă nu, plec eu. Ba nu, pe cuvînt, n-o să plec eu ! E casa mea, eu am plătit pentru ea. Eu aici rămîn !

JENNY (*ciudat de neîmpresionată*): Nu pot pleca... așa pe nepusă masă...

RICHARD: Am spus să pleci !

JENNY: Există o mulțime de lucruri care îmi aparțin.

RICHARD: Ia-ți-le ! Ia-ți-le pe toate !

JENNY (*printre dinți*): Doar nu te aștepți să-mi strîng totul acum pe moment și...

RICHARD: Am să ți le trimit eu, după aceea... numai pleacă o dată !

JENNY: Nu, nu, n-ai să mi le trimiți. Te cunosc eu: niciodată nu ești în stare să organizezi o împachetare. Eu sînt cea care trebuie să tocmească hamalii și să aranjeze totul...

RICHARD: Păcătoaso !

JENNY: Asta-i realitatea. Cînd mătușă-ta, cum o mai cheamă, ți-a cerut înapoi orîblitatea ala de paravan imens, al spus c-o să al tu grijă și au trecut săptămîni de zile fără să miști un deget.

RICHARD (*calm, cu minia stăpînită*): Strînge-ți boarfele și pleacă din casa asta !

JENNY (*obosită de tot și de toate*): Hai, nu fi stupid.

RICHARD (*cu furie și nevenindu-i să creadă*): Ce să nu fiu?

JENNY: Am spus: « Nu fi stupid ». Dă-mi o țigară.

RICHARD: Căpea desfrînată ce ești!

JENNY: Nu sînt desfrînată! Ți-am spus: o fac pentru bani. Banii pe care tu nu-i câștigi! Banii de care avem nevoie. Gîndești cumva că sînt cea mai mică plăcere?

RICHARD: Să gîndesc? ! Eu, eu, eu . . . nu gîndesc nimic! Nu pot gîndi! Aș turba dacăș gîndi. Bărbații își ucid nevestele pentru lucruri de felul ăsta.

JENNY (*chicotește*): Ei, haide, iubitule . . .

RICHARD (*văzînd că rîde de el și pierde controlul*): Nu crezi că se întîmplă? (*Se îndreaptă spre ea cu intenții grave.*) Citește ziarele și ai să vezi! Pe Dumnezeu! Citește ziarele de mîine și vezi dacă . . . (*Amîndoi sînt întrerupți de zgomotul ușii din față care se trîntește. Intră Roger venind din hol.*)

ROGER: Bună! Am luat un taxi. Aveți ceva bani?

JENNY (*de parcă uitase cu totul de el și acum îi pare rău*): Roger!

ROGER: Șoferul zice că vrea cinci dolari peste tarif pentru că a făcut o cursă atît de lungă.

RICHARD (*furia i se întoarce împotriva șoferului*): Nu zău, așa zice? Las-că-l aranjez eu pe potlogarul ăsta! (*Richard iese, eventual îmbrîncindu-l pe Roger într-o parte cînd trece pe lângă el.*)

ROGER (*privește nedumerit ieșirea lui Richard; apoi se întoarce spre Jenny cu reală tandrețe*): Bună, mămico!

JENNY (*încurcată, dar făcînd față situației*): Dragule! Ai venit atît de . . . devreme.

ROGER (*stabilînd un adevăr*): Trenul a sosit la timp.

JENNY (*complet fîsticită*): Da? A venit bine? Atunci, se vede că ceasul nostru e în urmă.

ROGER: Așa o fi! (*Ia un scaun, se urcă cu picioarele pe el și privește prin glasvand dincolo de gard*) Cum merge tenisul?

JENNY: Care tenis?

ROGER (*arată cu degetul*): De la club. (*De afară se aud voci minioase.*)

JENNY (*privește cu îngrijorare*): O, n-am prea dat atenție.

ROGER: Tata joacă? Sper că nu-l ucid șoferul.

JENNY (*strigînd îngrijorată*): Richard! (*Apoi către Roger.*) Dă-te jos de pe scaun înainte de te vede taică-tu.

ROGER: O.K.! (*Sare de pe scaun, vede banii*) Piii! Țăstia-s bani?

JENNY (*preocupată, în defensivă*): Da . . . lasă-i acolo.

ROGER: Ce-i cu ei? Ați câștigat la loterie?

JENNY: E ceva . . . ce nu te privește pe tine.

ROGER: Pot să iau și eu un pumn?

JENNY (*furie subită*): Nu! Lasă-i acolo!

ROGER (*oarecum ofensat*): Scuză-mă. (*Cu o ironie grea.*) Vai, ce mă mai bucur c-am venit acasă!

JENNY (*scuzîndu-se*): O, Roger, iubitule, am . . .

(*Reapare Richard, puțin agitat.*)

RICHARD (*răzbunător și mîndru*): L-am lovit.

ROGER (*timid*): Bună, tăticule.

RICHARD (*către Jenny, din moment ce ea e pricina*): L-am lovit pe potlogar!

JENNY (*aproape cu reproș*): Ai spus bun sosit fiului tău?

RICHARD: Ce?

ROGER (*timid, mulțumit*): Bună!

RICHARD (*realmente abia acum îl vede pe Roger: tristețe și mîndrie*): Bună! (*Din nou către Jenny; furie calmă și satisfacție*) L-am lovit pe potlogarul ăla!

JENNY (cu stăpînită deznădejde): Pentru ce?

RICHARD: Pentru ce? Vola nouă dolari. Ticălosul, cerea cinci dolari peste tariful legal pentru că...

JENNY: Asta nu-i un motiv să dai în el.

RICHARD: Dar în cine să dau? (Mai puțin tare dar la fel de intens) În cine să dau?

ROGER (ca să umple un răstimp de tăcere): Cum merge cu tenisul, tăticule?

RICHARD (Către Roger): Ce?

ROGER (intimidat): Tenisul. Cum merge?

RICHARD (confuz): N-am, n-am... n-am mai jucat.

ROGER: Aha!

JENNY: O să te dea în judecată.

RICHARD (dezumflat, încurcat): L-am lovit pe umăr. A fost numai... o încăierare.

JENNY (pauză, dezamăgire și ușurare): Ah!

RICHARD (rînjind): Altceva aș fi vrut eu!

(Roger s-a urcat iar în picioare pe scaun)

ROGER: Piii! Drept între craci.

RICHARD: Cine? Ce?

JENNY: Roger, te rog nu folosi asemenea cuvinte.

RICHARD (în zeflemea): Val, vai!

ROGER: Aia care servea a făcut o săritură greșită și l-a lovit drept între... ce cuvînt să întrebuițez?

RICHARD: N-o întreba pe maică-ta, ea e o lady. (Își dă seama deodată unde se află Roger) Dă-te imediat los de pe blestemata aia de mobilă!

(Roger coboară.)

ROGER (supus, nefericit): Îmi pare rău.

RICHARD: Crezi că sîntem făcuți din bani?

ROGER (apărîndu-se, arată spre banii de pe masă): Așa s-ar zice. (Spusele lui crează o tăcere stîngerită.)

RICHARD (ca să schimbe discuția): A fost un semestru bun?

ROGER: Da.

RICHARD: Ce medie ai? Cu cît ai terminat?

ROGER: C plus.

RICHARD: Și cu ce medie ai început?

ROGER: C plus.

RICHARD (amar): Ține-o tot așa; cînd ai s-ajungi la 18 ani n-o să fim în stare să te băgăm nîci măcar într-un colegiu de agricultură.

JENNY: Fii drăguț. (Richard deschide gura dar nu spune nimic). Pune ceasul exact.

RICHARD: Merge bine.

ROGER: E în urmă cu douăzeci de minute.

RICHARD (furios): Atunci pune-l exact.

JENNY: Richard!

RICHARD: Taci!

(Roger se duce la consolă și ia jos ceasul.)

ROGER: Ce trebuie să fac?

RICHARD: Răsuțește cheia, întoarce blestemata aia de cheie!

JENNY: Richard, dacă nu te poți...

RICHARD (printre dinții înțelești): Ți-am spus să taci. (Către Roger.) Nu! Prea mult! Ai întors prea tare... NU-L DA ÎNPOI! (Dezgust; smulge ceasul destul de brutal, din mîna lui Roger.) Hai, dă-mi mie afuristul ăsta de ceas. Niciodată să nu-l dai înapoi! Nu da ceasul înapoi!

ROGER (zăpăcit, fîstîcit): Îmi pare rău, am...

JENNY: Roger, dragule, de ce nu-ți ducl geamantanul sus, și...

RICHARD (excesiv de concentrat asupra ceasului; se adresează către sine însuși și către Roger): Niciodată să nu dai ceasul înapoi, niciodată!

JENNY: De ce nu te ducl să-ți desfaci bagajele?

ROGER (morocănos): O.K. Aveți atîta bani, încît nu văd de ce nu cumpărați un ceas nou.

RICHARD: Bine!

JENNY: Du-te sus și desfă-ți bagajele, și pe urmă vino jos să ne ajuți.

ROGER: Dorești să mă duc sus, sau mai curînd să mă întorc la școală?

RICHARD: DU-TE SUS!

ROGER (în surdină): Hristoșli...

RICHARD: Și nu mai spune vorba asta!

ROGER (înfruntîndu-l): De ce nu? Și tu o spui! (Iese.)

(Scurtă tăcere. Richard zvîrle ceasul pe podea.)

JENNY (calmă, nemulțumită): Crezi că ajută la ceva?

RICHARD (intens, ciocnîndu-se cu degetele în piept): Mie îmi ajută. Mie!

JENNY (încîlde ochii o clipă, apoi pe un ton de afaceri): Aș vrea să faci lista cu tot ce trebuie cumpărat, și lista de băuturi.

RICHARD (se zgîiește la ea, apoi liniștit): Curvă!

JENNY (nu-l ia în seamă): Avem nevoie de șampanle, dar nu toată lumea bea șampanle, așa că...

RICHARD (ibidem): Curvă!

JENNY: ... așa că mai bine să-i întreb. Dacă vrem caviar proaspăt, și cred că vrem, atunci du-te la Blaustein și cumpără de acolo...

RICHARD (ibid.): Curvă spurcată, detracată, femeie bună de nimic!

JENNY (sălbatică): Taci o dată. Roger e în casă!

RICHARD (în gura mare): În casă e o curvă spurcată, detracată!

JENNY (înfîmă pauză; continuă calmă): Fă lista. Cam într-o oră sosesc...

RICHARD (rîde nevenindu-i a crede): O petrecere! Dăm o petrecere!

JENNY (cu glas stăpînit): Da.

RICHARD (lacrimile, lacrimi de furie și disperare, se apropie în sfîrșit, îi lucesc în ochi; ne dăm seama de ce va urma după tremurul din glasul lui): Ce, ce trebuie să facem? Să dăm un anunț? Să-i vestim pe vecini? Să le spunem să-și înștilnțeze prietenii unde te pot găsi? Da?

JENNY: Fă lista!

RICHARD: Da? Asta trebuie să facem? Nu-l așa? Curvă? (Îi dau lacrimile.)

JENNY: Pentru băutură poți telefona, dar trebuie să știm mai întîi ce avem nevoie!

RICHARD (lacrimile și mai vizibile): Sau poate că au și aflat. Poate că... Chuck, și Perry și Gil... știu?... au și aflat?

JENNY: Lista!

RICHARD: L, l, lista? Av... avem nevoie (incepe să plîngă de-a binelea) v, v, v, vodka, și...

JENNY (duioasă): Americană sau rusească!

RICHARD (ridică ochii, rugător): De amîndouă!

JENNY: Bine, de amîndouă.

RICHARD: ... și... și... sc, sc, sc. scotch, și... bourbon, și (plînge acum în hohote) ... și gin, și... gin, și... gin și... (de astă dată durează pînă să rostească cuvîntul «gin», un cuvînt lung, întrerupt de sughituri și de sforțarea de a-și reține plînsul) ... g-i-l-l-n și... (cuvînt final, foarte lung, întretăiat, ca un urlet prelung): G-i-i-i-n-n-n-n-n-!

(Cortina cade încet, în timp ce cuvîntul continuă.)

(Același decor; o oră mai târziu. Richard singur în scenă, cu fața spre public. Ar fi interesant dacă ar privi spectatorii drept în ochi, dar absent, văzându-i, însă gândindu-se la altceva. Nu e o încercare de a stabili o nouă convenție (în ce-l privește pe Richard), dar ar da câtorva dintre spectatori o senzație interesantă. Intră Jenny, urmată de Roger, ambii încărcăți cu pahare etc.)

JENNY (agreaibil surprinsă): Ce faci acolo?

RICHARD: Hm?

JENNY: Ce faci? Roger, așază lucrurile aici și fii atent să nu spargi ceva.

ROGER (stingherit de faptul că e prevenit): O.K.

JENNY (pune pe masă lucrurile pe care le cară ea): Te-am întrebat ce tot faci acolo?

În zece minute îți vin musafirii și...

RICHARD (urcios dar calm; amenințând să explodeze): Și ce-ar trebui să fac?

ROGER (sparge un pahar): FIr-ar să fie!

JENNY: Uf, Roger...

RICHARD: Ține-o așa! Sparge toată casa...

ROGER: Val de mine, dar nu-l decît un pahar...

RICHARD: Nu sîntem făcuți din... Știi cît costă chestiile astea?

ROGER (menținîndu-se pe poziție): Nu. Cît costă?

RICHARD (către Jenny): Cît costă?

JENNY: Mă rog, sînt pahare noi, și...

RICHARD (o nuanță de isterie în ton): Pahare noi!

JENNY (cu calm): Da, și sînt de cristal și cred că costă... da, cam patru dolari cincizeci bucata...

RICHARD (după ce-l aruncă o privire plină de suferință lui Jenny: către Roger, clătînd din cap și pufnînd): Patru cincizeci bucata. Ai spart un pahar și costă patru...

ROGER (se scotocește în buzunar): Poftim, ține! Ia jos din banii ăștia.

RICHARD (cu o veselie neplăcută): Dă-l maică-ti.

JENNY (rîzînd ca să salveze situația): Lasă prostiile, dragule. Nu, Roger, nu!

ROGER (scoțînd din nou banii din buzunar): Gata de orice numai să fie liniște în casă.

RICHARD: Nu fi impertinent!

JENNY (indulcindu-și tonul; către Roger): Dragule, du-te sus și schimbă-te. Îndată or să vină musafirii și aș dori să ne dal o mină de ajutor.

ROGER: Trebuie să-mi pun cravată?

RICHARD (furios): Da.

JENNY (cu totul de partea lui Roger): Din păcate trebuie să-ți pul, iubtule. Hai, fugi sus!

ROGER: Cravată?

RICHARD: Da; și cămașă, și pantaloni, și ciorapi și pantofi...

ROGER (pleacă clătînd din cap): Uuuf!

RICHARD: Și nu înțepenii la fereastră ca să te zgîleşti la tenis.

Schimbă-te!

ROGER (salut neglijent): 'nțeles domle! (Iese.)

RICHARD: Și nu saluta!

JENNY (după o scurtă pauză; cu ton rezonabil, calm): Ei, dar n-a spart decît un pahar.

RICHARD (*se întoarce spre ea; minie stăpînită*): Ce-ai mai făcut, ai cumpărat diverse chestii fără ştirea mea? Cristaluri? Cupe de aur? Haine?

JENNY: Doar câteva.

RICHARD: Doar câteva ce?

JENNY (*oftează*): Cîteva rochiile, paharele astea, nişte cearceafuri mai frumoase. Nu le-ai observat?

RICHARD (*furios în continuare*): Ce să observ?

JENNY (*cu o linişte fericită*): Cearceafurile frumoase. Am crezut că...

RICHARD: Nu! N-am observat cearceafurile frumoase şi jur pe Dumnezeu că n-am de gând să dorm pe ele! Nu mai vreau să dorm în aceeaşi cameră cu tine!

JENNY (*rece*): Şi unde ai să te culci?

RICHARD: Ce?

JENNY: Am întrebat unde ai să te culci? În camera lui Roger doarme el, şi în odaia de musafiri nu-i saltea...

RICHARD: De ce nu-i? Unde-i salteaua?

JENNY: Ai aruncat-o. Cînd ai avut hepatită şi-ai dormit în camera de musafiri, ai spus că-i infectă — salteaua — şi ai aruncat-o la gunoi.

RICHARD: Bun, şi de ce nu ne-am luat alta?

JENNY (*ridică din umeri, începe să facă ordine în cameră*): O... n-am avut bani, sau mai ştiu eu ce.

RICHARD: BINE, DAR ACUM NE PUTEM NAIBII PERMITE SĂ NE CUMPĂRĂM O SALTEA!

JENNY (*liniştită, precisă*): Nu vād de ce-i nevoie. Doar mi-ai spus să plec.

RICHARD (*spusele ei l-au oprit doar pentru o frîntură de secundă*):

EI BINE, CîND PLECI?

JENNY (*se opreşte din lucru*): Chiar acum. Chiar în secunda asta.

RICHARD: Dar dai o petrecere! Ți-ai chemat musafiri!

JENNY (*prefăcîndu-se că asta complică lucrurile*): Ah, da. Bine, atunci imediat după petrecere, îndată ce pleacă ultimul musafir.

RICHARD: Bine.

JENNY (*torturîndu-l liniştit*): Sau să plec mai bine după ce fac curăţenie?

RICHARD (*pentru moment nu poate găsi nici un răspuns; în cele din urmă*): Tîritură!

JENNY: Nu-i nevoie de asemenea cuvinte.

RICHARD: Nu pot să-mi ţin capul sus în faţa oamenilor ăstora; n-am să mă pot uita în ochii niciunuia dintre ei. Îmi vine să urlu, sau să plîng, sau nu ştiu ce.

JENNY: Ai să-ţi ții capul sus. De fapt cred că-i prima dată cînd poţi, într-adevăr, să-i priveşti în ochi pe Chuck şi pe Perry şi pe Gil.

RICHARD: De ce? Pentru că nevastă-mea i-o tîrîfă?

JENNY (*într-un fel linguşindu-l*): Nu... pentru că măcar o dată n-ai să mai fii, ca să spun aşa, ruda săracă; poţi vorbi şi tu despre maşina nouă pe care ai de gând să ți-o cumperi, şi de ce nu scumpim cotizaţiile la club ca să nu mai năvălească toată plebea, şi Jenny şi cu mine ne gîndeam să ne petrecem iarna asta în Antigua, şi așa mai departe.

RICHARD (*cu oarecare dezgust*): Eşti iremediabil imorală.

JENNY: Ba de loc. Vorbeam despre bani—adică despre lucrul datorită căruia sîntem gata în orice clipă să ne înfigem unul în beregata celuilalt; banii — acest criteriu de apreciere, această măsură a valorii unul om.

RICHARD: Mai sînt şi alte criterii.

JENNY: Or fi, dar nu în cercurile în care ne învîrtim noi. Nu în mediul nostru.

RICHARD: Dar există diverse feluri de bani.

JENNY: Da! Trei feluri: prea puţini, prea mulţi, şi atîţi cît îţi trebuie.

RICHARD: Ești coruptă !

JENNY: Prea mulți bani corup; prea puțin corup. Atît cît îți trebuie? Nu există niciodată.

RICHARD: Totul e cum îi obții ! Cum !

JENNY: O, nu-mi vorbi despre « cum ». Perry, cu proprietățile pe care le vinde? Zece mii pe un acru de pămînt lîngă șosea, și nici măcar nu le spune nenorociților ălor de imbecili că nu există canalizare? Gilbert cu mascara lui de editură? La cît se ridică bugetul editurii pentru reclamele obscene? La mii de dolari ! Și cît investește pentru o carte cît de cît decentă? Nimic !

RICHARD: Bine, bine . . .

JENNY: Și tu cu laboratorul de cercetări. Ce sînt toate contractele alea guvernamentale? Nu cumva cîteva experimente cu un gaz bacteriologic?

RICHARD: Ți-am povestit strict con . . . Ți-am spus să nu scoți o vorbă despre toate astea . . .

JENNY: Mi-ai spus strict confidențial? Atunci îți spun și eu tot strict confidențial ! Pute totul, cu toții sînteți niște ucigași și niște tîrfe !

RICHARD (*dă de cîteva ori din cap cu repeziciune*): Ai susținut un adevărat recital !

JENNY: Adevărat !

RICHARD (*cu sarcasm*): Bra-vo !

JENNY: În sfîrșit ! Mă apreciezi ! Mai multe aplauze !

RICHARD: Cu teoriile tale despre bani ar fi trebuit să te mărlți cu Jack.

JENNY (*cu regret autozeflemitor*): Ihm! S-ar putea să ai dreptate.

RICHARD: Deși nu cred că ar fi acceptat mai ușor decît mine faptul de a se fi înșurat cu o curvă.

JENNY (*consolîndu-l*): Dacă m-aș fi mărltat cu Jack, nu se întîmpla nimic din toate astea.

RICHARD (*dă să se repeadă la ea, în clipa aceea intră Roger*): Ești o . . .

ROGER: M-am îmbrăcat.

(*Amîndoi se opresc pentru că în tonul lui Roger se deslușește o curioasă și impersonală notă de dezaprobare.*)

JENNY (*revenindu-și*): Era și timpul. Musafirii trebuie să sosească dintr-un minut în altul. Vai, ce mare și drăguț arăți !

ROGER: Doar m-ai mai văzut și altădată cu cravată. (*Către Richard*) Volai să dai în ea !

RICHARD: Nu-i treaba ta !

ROGER (*vag nedumerit*): Credeam că e treaba mea.

RICHARD: Ei bine, nu-i. Nu cred că te-ai spălat.

ROGER: Mă rog, n-am avut timp să fac o baie, dacă asta înțelege prin a mă spăla. De ce nu e treaba mea?

RICHARD: Pentru că nu-i. Unghiile ți-s curate?

ROGER (*către Jenny cu aceeași curiozitate vag dezaprobatoare*): Voia să dea în tine? (*Își privește unghiile.*) Relativ.

JENNY: Nu fi prost, scumpule; tatăl tău nu dă niciodată în oameni mai puternici decît el. Mai să-mi ajuți. Uite, ia paharele de acolo . . .

ROGER (*bombănind*): Oamenii dau întotdeauna unul în altul, numai cînd nu-s de față alți oameni.

JENNY (*categoriaic ofensată*): Roger !

RICHARD (*mîrîit*): Ești un mic monstru !

ROGER: Nu mă plîngeam; făceam o constatare.

RICHARD: Păstrează-ți constatările pentru tine.

JENNY: Aici, la noi, nimeni nu dă în nimeni.

RICHARD: Oricum, loviturile se dau sub centură.

JENNY (cu aerul: « nu în fața lui Roger »): Richard !

RICHARD (supunându-se): Îmi pare rău ! Îmi pare foarte rău. Îmi pare rău de tot. Îmi pare rău de toate.

ROGER (aparte — către Jenny): Ce-l cu tata?

ENNY (Richard desigur îi aude pe amândoi): O, nimic, petrecerile îl indispun, asta-i tot.

ROGER (se îndreaptă spre Richard, candid): Vreau să te ajut.

RICHARD (îl privește o clipă, apoi clătinând din cap, cu un ris care poate fi confundat cu zeflemeaua, dar nu e zeflemea): Oh, bălețe, îți mulțumesc.

ROGER (se retrage puțin, jignit): Scuză-mă.

RICHARD (furios): Roger ! Am spus-o serios ! Îți mulțumesc !

ROGER (puțin mirat): O.K. !

(Se aude soneria.)

JENNY (oftează, apoi se îmbărbătează): Ei, începe !

RICHARD (aer de copilăș): O să-mi faci o scîrbă !

ROGER: Eu ce-o să beau?

RICHARD: Bere de ghimber.

ROGER: Vvvvv !

JENNY (ieșind din cameră): Mă duc eu să deschid.

RICHARD: Roger, vrei să-mi faci o favoare?

ROGER: Sigur că da. Ce anume?

RICHARD: Să mergi pe calea cea dreaptă.

(Se aud din hol saluturi.)

ROGER (degajat): O.K. Ai vreo idee cum?

RICHARD: Pur și simplu . . . fii drept.

ROGER: Creanga crește după cum o îndoi.

(Intră Jenny cu CHUCK și BERYL.)

BERYL (către Jenny, în timp ce intră în cameră): Nu, a fost o vreme minunată, dar așa fi preferat puțină ploale. Pajiștea noastră e toată pîrjolită și uscată.

JENNY: Da? A noastră arată destul de bine.

BERYL: Bosa grădinarului, draga mea.

CHUCK: N-o să cadă strop de ploale pînă plecăm noi . . . Hello, Richard !

RICHARD (sfios): Bună, Cuck; Beryl?

BERYL: Am venit prea devreme? I-am spus lui Chuck c-o să fim primii.

JENNY: Fil serloasă.

CHUCK: Și eu ce i-am răspuns? Primii la sosire, ultimii la plecare; Jos cu buna creștere. Roger !

ROGER: Hello.

BERYL (către Roger, minunându-se): Tu crești de flecare dată cînd te văd?

ROGER: Probabil; ne vedem foarte rar.

JENNY: E tot mai impertinent de flecare dată cînd îl vezi, asta pot să-ți spun.

CHUCK (formal): Cum merge școala, Roger?

ROGER: Strașnic.

CHUCK: Ai venit acasă în vacanță? Ei, asta a fost o întrebare timpită. Ai și tu vreun răspuns timpit?

ROGER: Le păstrez pentru examene.

(R'sete.)

RICHARD: Ce adevăr ! Hei, ce-ați zice de-o băutură? Șampanie, sau ceva ca lumea?

CHUCK (cu ardoare): Șampanie.

BERYL (către Chuck): Dar știi că nu-ți face bine. (Către Jenny)

Nu mai închide ochii toată noaptea; se ține de burtă. Gaze.

CHUCK (către Richard, cu regret): Cred că-i mai bine să iau un whisky.

RICHARD: Bine. Beryl? (Se îndreaptă spre ea.)

ROGER: Pot să te ajut cu ceva?

BERYL (examinînd caviarul; către Jenny): Caviar proaspăt? Îl cumperi la oraș?

JENNY: Nu, Blaustein are caviar proaspăt.

BERYL (către Richard): Gin, dragă, cu o bucătică de gheață. (Din nou către Jenny)

Val, dar caviarul nu rezistă și n-am încredere în Blaustein.

JENNY (puțin înțepată): O, e perfect proaspăt.

BERYL (un rîs ușor): Sînt sigură. Numai că Blaustein e cam șmecher... îl ține probabil la gheață o zi sau două mai mult decît...

JENNY: Vrei puțin caviar, Chuck?

CHUCK: Te cred. (Vine spre caviar) Ai pîine prăjită? Toast?

JENNY: Nu; pesmeți crocanți.

BERYL (îndepărtîndu-se de caviar, privește în grădină, expansivă): Cum izbutiți s-o întrețineți! Cum vă luptați cu bălăriile, cu tunsul, cu praful?...

JENNY (mîndră): Bosa grădinarului.

CHUCK: Noroc!

CEILALȚI (aproape simultan): Noroc!

BERYL: De bine ce sînteți cu toții aici, am nevoie de voi pentru donările de sînge.

JENNY: Richard nu poate dona.

BERYL: De ce?

JENNY: Hepatită. Și nici Roger, are nevoie de tot sîngele din el.

ROGER: Eu n-am nimic împotriva să dau sînge.

JENNY (veselă dar categorică): Nu cred că e bine, Roger.

BERYL: Bine, Jenny, atunci va trebui să dai tu pentru toată familia.

RICHARD: Nu cred că e bine.

BERYL: De ce, mă rog?

JENNY: Da. De ce?

RICHARD (didactic): Pur și simplu nu cred că e bine.

JENNY (puțin iritată): Există vreun motiv? Sau pur și simplu pul poprire pe sîngele oamenilor?

RICHARD (străduindu-se prea ostentativ să fie glumeț; numai Jenny va înțelege ce vrea să spună): Nu... dar s-ar putea să ai vreo boală venerică; cine știe?

BERYL (în timp ce Chuck rîde): Val, Richard! Zău așa!

(Se sună la ușă.)

ROGER: Să mă duc eu?

JENNY (ieșind, îl aruncă o privire scurtă lui Richard): Mă duc eu. Serviți-vă...

(Lasă fraza neterminată, iese.)

RICHARD (cu foarte subtilă ironie): Cum merge marea finanță, Chuck? Cum merge bătrîna bursă?

CHUCK: Ei, ca și în căsnicie... cînd sus, cînd jos, cînd sus, cînd jos.

(Beryl și Richard rîd frivol.)

ROGER: Ce vrea să însemne asta?

RICHARD: Nimic.

ROGER: Atunci de ce a spus-o?

RICHARD (sîcilit): Știi tu foarte bine ce înseamnă, așa că ce mai întrebi?!

ROGER (ridică din umeri): Am vrut să fiu polticos. Mi-ai spus doar să fiu de ajutor.

(Reintră Jenny cu GILBERT și LOUISE.)

JENNY: Richard ! Au venit Gilbert și Louise !
 RICHARD: Poftiți ! Poftiți ! Îl cunoașteți pe Beryl și Ch . . .
 LOUISE: Da, cred că ne-am întâlnit la club.
 GILBERT: Da, sigur că da.
 BERYL: Mă bucur că vă revăd.
 CHUCK: Băuturile sînt alci. Șampanie și . . . ceva ca lumea.
 LOUISE: Drăguț din partea voastră că ne-ați invitat. O, putem admira grădina?
 Și peluza ! Cum o întrețineți ?
 BERYL: Tocmai și eu remarcasem mai înainte același lucru. Nu știu cum de izbutesc.
 GILBERT: Cine-i grădinarul vostru ? Shropie ?
 RICHARD: Cine ?
 GILBERT: Shropshire; are o echipă întreagă, și . . .
 JENNY: Nu, noi o îngrijim singuri.
 LOUISE: Noi ne-am adresat lui Shropshire și ne-a trimis doi oameni, dar noi
 avem șase acri de grădină, așa că e o deosebire.
 GILBERT: Cere însă niște prețuri . . . ne jupoeale de vii.
 BERYL: Sînt însă foarte pricepuți. Chuck și cu mine ne gîndeam să-l folosim, și . . .
 CHUCK: Nu-s eu ăla care să-mi petrec weekendul tunzînd iarba . . .
 JENNY: E drept, îți cam strică cheful cînd trebuie s-o îngrijești singur—munca . . .
 RICHARD (*o tentativă*): Am . . . am putea angaja și noi pe cineva.
 JENNY (*zîmbet tainic*): Da ! Sigur, de ce nu ?
 RICHARD: (*amărit că a fost prins în cursă*): Strică cheful.
 JENNY: (*către ceilalți*): Ne-am gîndit să ne amenajăm și o seră.
 RICHARD: Ne-am gîndit ?
 LOUISE: Vai, trebuie numaldecît ! Noi sîntem atît de încîntați de a noastră.
 JENNY: Totdeauna mi-am dorit o seră.
 CHUCK: Trebuie c-ai dat lovitură, Richard, bălete: seră, șampanie, caviar . . .
 RICHARD (*ride ușor*): Nu; numai . . . (*Ridică din umeri, lasă fraza neterminată.*)
 JENNY: Nu, numai că ne-am desfăcut și noi bălerile pungii.
 BERYL (*mijindu-și puțin pleoapele*): Da ? Mă bucur.
 ROGER (*plictisit să tot întrebe*): Pot să ajut cu ceva ?
 LOUISE: Roger, scumpule ! Nici nu ți-am spus hello ! Gilbert ! Uite-l pe Roger !
 GILBERT: Roger, bălete ! Gata școala ?
 ROGER (*falsă cordialitate*): Da, domnule.
 GILBERT: Ai terminat O.K. ?
 ROGER: M-am menținut pe linie, cum se spune.
 GILBERT: Bun băiat ! Bun băiat ! Hei Rich ! Bun caviar ! Unde-l iei ?
 RICHARD: Jenny l-a luat. E caviarul lui Jenny.
 JENNY: La Blaustein, e la fel de proaspăt ca și cel din oraș și . . .
 GILBERT: Mare pezevenchi, Blaustein, ovreiu! ăsta, ia caviar și . . .
 ROGER: Alci în casă nu folosim cuvinte de felul ăsta. (Toată lumea se uită la el,
 neînțelegînd, bine ce vrea să spună)
 Cel puțin nu cînd sîntem în familie.
 (*Se aude din nou soneria.*)
 JENNY (*bucuroasă să scape*): Deschid eu. (*lese.*)
 BERYL:

LOUISE:

(*Amîndouă doar ca să spună ceva*):

Totuși eu susțin că dacă-l iei
 în oraș e mai proaspăt.

Primul an cînd ne-am amenajat sera
 eram bulmăcită.

RICHARD: Băutura ! Haideți, copii; barul e deschis.

GILBERT (către Richard, când se apropie de bar): Ce-am spus?

RICHARD:

Nimic, nimic.

CHUCK:

Puștiu' tău o face pe deș-teptu?

GILBERT (jignit): Dar ce-am spus?

(Simultan):

RICHARD:

Nimic; nu te mai gîndi.

CHUCK:

Eu nu iau șampanie. La ce bun? Ce-ți dă?

BERYL:

Dar serele sînt o mare bătaie de cap.

LOUISE:

N-aș spune; trebuie să ții minte doar cîteva lucruri: apa, aerul, temperatura și . . .

(Simultan):

RICHARD:

Ce-ți dă? Nimic.

CHUCK:

Și-apoi are un aer festiv.

BERYL (rîde):

A, doar cîteva lucrșoare . . .

LOUISE:

Chestie de obișnuință, știi . . .

ROGER (de parcă cineva s-ar sinchisi): Îmi cer scuze.

(Reintră Jenny cu Cynthia și Perry.)

JENNY: Familia Strogler. Cynthia și Perry Strogler.

PERRY: Salut popor !

ROGER (către sine): Popoare !

GILBERT: Uite-l pe bătrînul Perry ! Bună, Cin !

CYNTHIA (către toți): Bună seara la toată lumea.

RICHARD: Barul e aici, copii !

CYNTHIA: Ia te uită ce au !

CHUCK: E adevărat ce-am auzit, Perr?

PERRY: Probabil. Ce-ai auzit?

CHUCK: C-ai vîndut negrilor loturi de pămînt cu preț dublu?

(Rîsete, pentru că aceasta e o glumă.)

PERRY: Fals ! Cu preț triplu, și bașca nu le acord nici titlu de proprietate.

(Rîsete înteleșite.)

ROGER: La noi la școală sînt doi băieți negri care au burse.

GILBERT (destul de brutal): Zău? (Către Richard.) Ar trebui să-ți trimiți băiatul la Choate, Richard; ala-i școală bună !

ROGER: Și acolo sînt negri.

GILBERT: Glumești.

ROGER: De ce nu? De ce crezi că glumesc?

BERYL (fără snobism): Devine o problemă.

CYNTHIA: Știu.

LOUISE (foarte serioasă): Ei . . . e timpul să se producă o schimbare.

JENNY: E timpul să bem ceva, zău că e timpul. Cynthia? Louise?

ROGER: De fapt, nu se poate soluționa problema oamenilor de culoare — oricare ar fi ea — pînă nu ne vom colora cu toții, pînă n-o să ajungem de culoarea cafelei.

BERYL: Roger !

JENNY: Dragule !

GILBERT: De unde ai mai scos și teoria asta?

ROGER: Dintr-o carte.

PERRY: Roger, cunoașterea pușină e un lucru foarte periculos, să știi.

CHUCK: Teoriile din cărți mai bine să rămîină în cărți.

RICHARD (*către Roger*): De ce nu servești lumea cu cavlar? Am crezut că vrei să dai o mână de ajutor.

ROGER: Dar tot timpul am întrebat. M-am proțăpît pe picioarele dindărăt și am tot întrebat dacă pot fi de ajutor cu ceva și toată lumea m-a ignorat.

RICHARD (*încurcat*): Te-ai proțăpît pe picioarele dindărăt și ai insultat pe toată lumea — asta ai făcut.

ROGER (*pușin bosumflat*): Asta a fost după...

CYNTHIA: Lăsați-l în pace, pentru Dumnezeu! E un băiețuș dulce.

Cîți ani ai, Roger scumpule?

ROGER: Doisprezece.

JENNY: Ai paisprezece.

RICHARD: Are cinsprezece.

JENNY: S-ar cuveni să știu cîți ani are fiul meu.

RICHARD: Într-adevăr, s-ar cuveni.

CHUCK: Și unde ai de gînd să așezi sera, Richard?

RICHARD: Hm? O... pe aici, pe undeva. (*Gesticulează vag*).

JENNY (*cam ascuțită*): Arată-le unde, dragă.

RICHARD (*prins în capcană*): Hm?

LOUISE: Vai, ador să văd! Arată-ne!

CYNTHIA: Da! Vreau și eu să admir trandafirii lui Jenny.

(*Cynthia și Louise ies pe ușa verandei. Perry le urmează automat.*)

CHUCK: Ei, să ieșim în grădină. Să ia careva o sticlă de șampanie.

GILBERT (*urmindu-l pe Chuck*): Nimeni nu bea șampanie.

CHUCK: Bine... adu atunci o sticlă de scotch.

(*Cei doi rîd, ies în urma celorlalți*)

JENNY (*către Richard*): Ei...?

RICHARD (*direct*): Arată-le unde ai de gînd să așezi sera.

JENNY (*zîmbind strălucitor, dar lipsit de veselie*): Da.

(*Se aude soneria de la intrare; Jenny tresare.*)

Cine-o fi? N-am mai invitat pe nimeni.

RICHARD (*ieșind în grădină*): E petrecerea ta; tu ai organizat-o.

JENNY (*către Beryl*): Nu-mi imaginez cine poate fi. Roger, scumpule... du-te și vezi. (*Roger iese.*) Doar dacă n-o fi Jack Foster. El pică totdeauna pe neașteptate, și...

BERYL (*se îndreaptă spre grădină*): Dacă-i Jack, atunci vă las singuri.

JENNY (*trădîndu-și iritarea*): Ce vrei să spui, mă rog, cu asta?

BERYL (*rîde gros, din gîtlej, în timp ce iese*): Nimic, dragă, absolut nimic.

(*Se vor zări cîte unul sau mai mulți dintre musafiri afară în grădină, admirînd-o în timp ce Richard le arată locul improvizat unde va fi sera. Dar toți sînt cu spatele și, pînă nu se întorc în cameră, nu văd ce se petrece acolo.*)

ROGER (*revenind*): E o femeie care vrea să te vadă.

(*Intră doamna Toothe; Jenny se holbează la ea cu gura căscată.*)

D-NA TOOTHE: Bună seara, draga mea. (*Jenny continuă să se holbeze.*)

Am spus bună seara, draga mea.

JENNY (*holbîndu-se în continuare*): Roger, du-te în grădină.

ROGER (*binevoitor*): De ce?

JENNY (*se întoarce repezită*): Ți-am spus să te duci în grădină!

ROGER (*oarecum indignat, se răsuțește pe călcîie îi pleacă*):

Dumnezeule mare!

JENNY (*îngrozită*): Ce dorești?

D-NA TOOTHE: Doresc să stăm de vorbă. (Se așează) Ah ! Ce bine ! Detest mersul pe jos.

JENNY: Dar nu se poate să vii aici; nu trebuie !

D-NA TOOTHE: Știu, draga mea, e o mare indiscreție, dar a survenit ceva foarte important.

JENNY (*furia măsându-i panica*): Dau o petrecere. Am musafiri !

D-NA TOOTHE: Da, înțeleg foarte bine, fac și eu parte dintre musafiri.

JENNY: Nu ! Îmi pare rău, dar nu se poate !

D-NA TOOTHE: De ce nu ?

JENNY: Sînt prieteni; Richard crede că faci parte din comitetul spitalului, și . . .

D-NA TOOTHE: Foarte bine, atunci fac parte din comitetul spitalului.

JENNY: Dar toți de aici sînt din localitate, și Beryl face parte din comitetul spitalului, și . . .

D-NA TOOTHE: Beryl ?

JENNY: Da, și Louise de asemenea . . . și, și . . .

D-NA TOOTHE: Bine, atunci va trebui să născoci ceva: nu sînt de aici, sînt din . . .

JENNY: Te rog ! Pleacă !

D-NA TOOTHE (*dirză, rece, politicoasă*): Ți-am spus, draga mea, că e vorba de o chestiune importantă. Soțul tău știe ?

JENNY: Da, i-am spus astăzi. Doamne sfinte, dacă te vede și află cine ești, nu știu singură ce-l în stare . . .

D-NA TOOTHE: Va trebui să înghită cît mai bine gălușca. (*Face o pauză, zîmbește.*) Nu crezi ?

JENNY (*implorînd cu ultimele ei forțe*): Te rog ! Te rog, pleacă !

(*Beryl și Chuck se pregătesc să intre.*)

D-NA TOOTHE: Ți se întorc musafirii.

(*Jenny se răsuște.*)

BERYL (*încă n-o observă pe doamna Toothe*): Jenny, draga mea, Chuck și cu mine sîntem de aceeași părere: soțul tău e un înger; sera va fi absolut perfectă o să . . .

JENNY (*întrerupînd-o*): Beryl, Chuck, v-o prezint pe doamna Toothe. Richard și cu mine am cunoscut-o anul trecut la St. Thomas, și a trecut pe aici să ne spună . . .

D-NA TOOTHE (*zîmbet liniștit*): Hello, Beryl, draga mea; și cu tine am o vorbuliță.

CHUCK (*în timp ce Jenny privește cu gura căscată*): Dumnezeule mare ce caută aici ?

BERYL (*rece, calmă*): Da ? Ai ?

D-NA TOOTHE: Te cred că am.

JENNY (*în cele din urmă, către Beryl, năucită*): Tu ! ?

BERYL (*calmă, cu un zîmbet fin, în timp ce doamna Toothe chicotește*): Da; se pare că și tu.

JENNY (*trăsnită*): Dumnezeule mare !

(*Intră și ceilalți, Louise, Cynthia, Perry, Gilbert și Richard; Roger mai rămîne pe afară.*)

LOUISE: . . . eu cred că dacă dorești să ai soarele după masa, ei bine, trebuie să faci o concesie și . . . (*O zărește pe doamna Toothe.*)

RICHARD (*toți au văzut-o pe doamna Toothe în afară de Richard; toți se uită fix la ea, cu excepția lui*): Aș putea s-o întorc, cred, deși ar trebui să sap niște . . .

(*O vede, constată tăcerea care s-a lăsat; către doamna Toothe*) Hello; parcă v-am mai văzut, nu-i așa ?

D-NA TOOTHE (*foarte amabilă*): Da, dar nu ne-am cunoscut; eu sînt doamna Toothe. Hello, Cynthia, bună Louise, draga mea. (*Toate o salută din cap.*)

RICHARD (*nesesizînd încă*): A, deci vă cunoașteți, și...

D-NA TOOTHE: Beryl dragă, unde ai fost joi?

BERYL: Am... am avut o migrenă, și...

D-NA TOOTHE: Mă rog, asta o să te coste o sută de dolari. Cineva a fost foarte dezamăgit.

RICHARD (*încă nu s-a dumirit*): Vă cunoașteți cu toții?

D-NA TOOTHE: Ei da, cunosc toate doamnele, și le-am întâlnit și soții dar le-am cunoscut... cum să vă explic... nu cred că pînă acum am cunoscut cu toții faptul că ne cunoaștem cu toții.

JENNY (*stîngace și nenorocită*): Dragă, ți-o prezint pe doamna Toothe.

GILBERT (*mai curînd încîntat*): Perry nu mi-ai spus niciodată că și tu...

LOUISE: Cynthia, dragă, mă mir că n-am dat una peste cealaltă în oraș.

RICHARD (*punînd lucrurile cap la cap*): Stați puțin, asta vrea să însemne...

PERRY (*și el încîntat*): Asta-i bună!

D-NA TOOTHE (*către Richard*): Și nu-i fermecător că toate doamnele mele din această suburbie se află reunite la un loc?

RICHARD: Toate doamnele dumitale și... (*Către femei*) Voi toate? (*Către bărbați*) Și voi ați știut?

GILBERT (*nu prea încîntat*): Bineînțeles.

PERRY (*cu ușoară condescendență*): Da, firește.

BERYL: Da-i extraordinar cum nici una din noi n-a știut despre cealaltă.

CYNTHIA (*către Louise, ironică*): Tu, cu drumurile tale după tîrguieli.

LOUISE (*chicotește; către Beryl*): Și tu, cu muzeele tale.

D-NA TOOTHE (*ton de afaceri*): Ei, bine că ne aflăm cu toții aici.

RICHARD (*dîndu-se puțin înapoi, de parcă ar vedea niște arătări ciudate*): Nu cred, nu... Nu cred, nu...

JENNY (*implorîndu-l liniștită*): Richard.

CHUCK (*scutură din cap, chicotește*): Ah, dragă! Doamne Dumnezeule! (*Izbucnește în rîs.*)

RICHARD (*către Perry*): Și tu... tu ai știut? De le înțeput?

GILBERT (*cu o ușoară superioritate*): Dar tu ce-ai făcut? Ai descoperit singur?

RICHARD (*pauză; un adevărat strigăt*): DAAA!!!

(*Tăcere.*)

CHUCK (*calm, destul de sobru*): Toarnă-ți ceva de băut, băiete.

Liniștește-te!

(*Chuck îl bate pe Richard pe umăr și se îndreaptă spre bar.*)

RICHARD (*mai moale, foarte încurcat*): Da.

GILBERT (*practic*): E, acum știi; acum știm cu toții.

(*Intră Roger.*)

ROGER: Hei! Știți, Venus s-a urcat pe cer. Soarele încă n-a apus și...

JENNY: Roger, du-te să aduci ceva.

ROGER: Doamnă?

JENNY: Richard! Fă ceva!

PERRY (*se scotocește prin buzunare*): Roger, fii băiat bun și dă o fugă pînă la club să-mi cumperi niște tutun de pipă, vrei?

ROGER (*sesizează tăcerea*): Da... desigur.

PERRY: Și ia-ți și ție o Coca-Cola sau orice altceva vrei.

JENNY: Hai, fii draguț!

ROGER (*mirat, cam în silă*): O.K. de care?

PERRY: Ce?

ROGER: Ce fel de tutun de pipă?

PERRY: Du-te la Ben de la ghișeu; Ben știe; spune-i că-i pentru mine.
 ROGER (*bănuitor, fisticeala i-a trecut, o zbughește afară*): O.K. Mă-ntorc îndată !
 RICHARD: Vă rog, vă rog pe toți, ieșiți afară !
 D-NA TOOTHE: Așa cum am spus, îmi pare rău că am fost nevoită să deranjez, dar am avut niște necazuri.
 BERYL: Ce fel de necazuri?
 D-NA TOOTHE: N-am vrut să vă chem la telefon, n-am avut curaj să vă spun prin telefon.
 PERRY: Poliția?
 D-NA TOOTHE: Da.
 JENNY (*stăpînindu-și panica*): Vai, Doamne !
 D-NA TOOTHE: Unul Lurie, detectiv cred.
 CHUCK: Și nu-l poți cumpăra?
 D-TA TOOTHE: Nu se lasă.
 GILBERT: Foarte curios.
 D-NA TOOTHE: Curios, necurios, dar nu se lasă.
 (*Richard urmărește toate acestea de la distanță; eventual se așează.*)
 PERRY: A pus întrebări?
 D-NA TOOTHE: Nu... dar mi-a cerut să-mi iau tălpășița.
 LOUISE: N-a cerut nume?
 D-NA TOOTHE: N-a fost propriu-zis o razie. Și oricum, nu i le-aș fi dat.
 BERYL (*oftează ușurată*): Bine.
 GILBERT: Da, da, asta-i !
 D-NA TOOTHE (*voioasă*): Nu-mi amintesc să fi fost întrebată ce-aș dori să beau.
 (*Pauză*). M-a întrebat cineva?
 JENNY (*preocupată, mai ales, de ce gîndește Richard*): O, nu, nu cred.
 D-NA TOOTHE (*către Richard*): Doar dacă dumneata ai ceva împotriva... să-mi umezesc și eu buzele în casa dumitale.
 RICHARD (*cu o voce monotonă, buimacă*): Nu, servește-te; ia ce-ți place, avem șampanie și...
 D-NA TOOTHE (*cu un ris ușor*): Cerule, nu ! (*Către Chuck care se găsește încă lângă bar*) Whisky este?
 CHUCK: Sigur. Sec?
 D-NA TOOTHE: Foarte sec și cu un singur cub de gheață.
 CHUCK: Zis și făcut. (*Către Richard, după ce s-a gîndit un pic*) O.K. dacă... eu fac onorurile casei...
 RICHARD (*ca mai sus*): Fă ce vrei.
 CYNTHIA: Cred c-aș bea și eu unul. Perry?
 PERRY: Numaidecît !
 (*Miscare generală de umplere a paharelor, de înmînare a băuturilor etc.*)
 GILBERT (*către doamna Toothe; subînțelegînd mai mult decît întrebarea pe care o pune*): Și... bănuiesc că va trebui... să te muți?
 D-NA TOOTHE: S-a și făcut ! M-am și mutat. A venit un psihiatru în locul meu.
 BERYL (*chicotește*): Ce surpriză pe clienți !
 CYNTHIA (*rîde și ea*): Val, Beryl, cînd te gîndești !
 PERRY (*se întinde, respiră adînc*): Ei, Richard, cred c-ai face mai bine să te abții de a cumpăra sera.
 CYNTHIA: Da, da, și pune caviarul deoparte.
 LOUISE: Ce păcat ! (*După o clipă de gîndire.*) Ce păcat pentru noi toți !
 RICHARD (*abia înregistrînd*): Cum?
 GILBERT (*sentețios*): Da... lucrurile se vor înrăutăți pentru noi toți.

D-NA TOOTHE (*sorbindu-și băutura*): De ce? (*Bine dispusă.*) Chestii din astea se aranjează. Încă nu înseamnă că-i sfârșitul.

BERYL: Pentru dumneata e alta situația; dumneata ești obișnuită.

D-NA TOOTHE (*meditînd*): Oooo, te obișnuiești cu orice... eu așa zic.

(*Către Richard.*) N-am dreptate?

RICHARD: Ah, Dumnezeule!

LOUISE: Da, dar cu ideea pușcăriel nu te poți obișnui, ca să nu mai vorbesc de publicitatea în ziare...

CHUCK: Deci ai copoi pe urme.

PERRY: Și unde ai să te duci?

D-NA TOOTHE: (*după o pauză infinitesimală*): De ce nu... pe undeva pe aici?

MAI MULȚI LAOLALTĂ (*șocați nevenindu-le a crede*): Aici!

D-NA: TOOTHE: De ce nu?

LOUISE (*de sus*): Glumești!

D-NA TOOTHE: Există o legătură de tren foarte bună, loc respectabil... aer curat, de țară...

CHUCK (*șovăind*): Da, legătura de tren e foarte bună, dar...

D-NA TOOTHE: Dacă s-ar putea găsi o proprietate convenabilă. (*Se uită la Perry.*) Ce părere ai?

PERRY: Nu, nu, nu se face...

GILBERT: Exclus.

D-NA TOOTHE: (*se preface că se ridică să plece; pe un ton de afaceri*): În cazul ăsta nu-mi rămîne decît să găsesc alt oraș, mai vesel, undeva unde poliția e adormită... sau mai maleabilă. O să vă simt lipsa, doamnelor...

BERYL (*o încercare*): Sigur, dacă... (*Se oprește.*)

PERRY, CYNTHIA, GILBERT (*mai mult sau mai puțin simultan*): Da?

BERYL (*puțin încurcată, dar flatată de atenția care i se dă*): Mă rog, voiam să spun... că... nu s-ar putea să fie chiar aici... vreau să spun, nu chiar aici... dar s-ar putea... pe undeva prin apropiere.

JENNY (*care de un timp n-a mai scos o vorbă*): Dar, ar fi... (*Lasă fraza neterminată.*)

RICHARD (*ca prin ceață*): Ce-al spus, Jenny?

BERYL (*stîngerită și nudă, — dar din moment ce te afli într-o colonie de nudiști...*) Voiam și eu să spun...

RICHARD: Da. Dă-l drumu!

JENNY (*dacă Jenny poate roși — oricum însă, hotărîtă*): Voiam să spun că dacă ar fi pe aici pe-aproape, atunci... atunci ar fi mai comod.

RICHARD: N-am înțeles ultimul cuvînt.

JENNY (*pauză de o clipă*): Comod... ar fi mai comod.

RICHARD (*dă din cap, chicotește*): Ihm! Da, da! (*Chicotește mai tare.*) Doamne sfînte, da! (*Cu lacrimi reținute în vorbe.*) Mai cu seamă acum, cînd e Roger aici: te poți repezi pînă acasă să-i faci sandviciurile cu marmeladă — acum cînd nu-l trimitem în tabără pentru că-l vrem aici, nu pentru că nu ne putem permite...

D-NA TOOTHE: Cred c-ar fi mai bine să ne menținem la o discuție de afaceri. Nu sînteți de aceeași părere?

PERRY: Ba da.

CHUCK: Bună idee.

D-NA TOOTHE: Avem de discutat între noi, bărbații. Jenny, de ce nu te duci cu fetele în grădină, să le arăți trandafirii?

JENNY (*preocupată să-l observe pe Richard*): Hm?

D-NA TOOTHE: Arată-le fetelor trandafirii.

BERYL (*pornind în frunte*): Da, de ce să nu mai admirăm încă o dată grădina?

Sînt atîtea de văzut! Foarte multe.

CYNTHIA: Da; vii Louise?

LOUISE (*aprobînd propunerea cu gravitate*): Desigur.

D-NA TOOTHE: Jenny?

JENNY (*detestă să-l părăsească pe Richard, dar se îndreaptă spre ușă*): Bine, bine...

Eu... E în regulă. (Iese.) (*Bărbații au rămas singuri cu doamna Toothe.*)

RICHARD (*de pe locul lui; puțin emoționat*): Ești cam autoritară, nu?

D-NA TOOTHE (*domolindu-l cu voioșie*): E mult mai bine fără ele.

RICHARD: Ne aflăm în casa mea.

GILBERT: Hai, Richard, lasă-te!

CHUCK: Să zicem mersi că n-am intrat la pușcărie.

D-NA TOOTHE: Ei nu, chiar pînă acolo n-o să ajungem. Îmi mai dați ceva de băut?

PERRY (*ii ia paharul*): Whisky cu gheață?

D-NA TOOTHE: Da. Mulțumesc. Un singur cub.

GILBERT (*către Chuck*): Tu cit ar însemna să pierzi din afacerea asta?

CHUCK (*ris jalnic*): Mult de tot. Al naibii de mult.

GILBERT (*chibzuind*): Daaa. Venit scutit de impozite. Și posibilitatea de a te retrage la pensie oricînd dorești. Dacă ar fi ținut. Eu și cu Louise am discutat adeseori...

RICHARD (*deșteptîndu-se; aer de neofit*): Ați discutat? Discutați despre asta?

Ați discutat între voi... așa, simplu?

GILBERT: Desigur. Ah, știu ce simți tu... Și eu am fost la fel... la început.

CHUCK: Eu simțeam nevoia să sparg totul în jur.

PERRY (*revenind cu băutura doamnei Toothe*): Eu am și spart totul. Prilej ca să redecorăm întreaga casă.

CHUCK (*potolit*): Ciudat cît de repede te obișnuiești.

PERRY: Da.

CHUCK: Și-apoi e vorba de bani.

GILBERT: Ei, o să fie cam greu s-o scoatem la capăt.

PERRY: Nu pot să-l retrag pe Martin de la școală, acum c-a ajuns atît de departe.

GILBERT: La fel și eu cu Jeremy; și mai e poneiul lui Jennifer. Mă costă o avere chiria pentru blestematul ăla de grajd, și nu pot să-l vînd... fetița m-ar ucide.

CHUCK (*întunecat*): E cineva amator să cumpere un automobil Aston-Martin achitat aproape în întregime?

PERRY: Asta-i necazul: cu toții ne-am băgat în fel de fel de cheltuieli. Nu putem... intrerupe pur și simplu.

GILBERT: Și-acum că sîntem între noi, trebuie să recunosc că eu și Louise ne înțelegem mult mai bine în ultima vreme.

PERRY: La fel și eu cu Cynthia. Cele mai multe neînțelegeri dintre noi erau din cauza banilor.

CHUCK: Așa e.

D-NA TOOTHE (*către Richard*): Ei, acum începi să vezi lucrurile mai limpede?

RICHARD (*încă puțin cam năuc*): Da; înțeleg.

D-NA TOOTHE (*aude femeile sporovăind în grădină*): Ia auziți-le! Auziți cum ciripesc fetele.

PERRY (*zîmbește*): Da.

D-NA TOOTHE: Putem purta acum o discuție de afaceri?

GILBERT: Bineînțeles. Richard vrel să prezidezi tu?

RICHARD (*buimac*): Ce să fac?

GILBERT: Să prezidezi. E necesar să organizăm o întrunire de afaceri

CHUCK (*ridicându-se*): E dreptul tău. Da altfel ăsta-i fotoliul tău.

GILBERT: Cine-l propune?

CHUCK: Eu.

PERRY: Susțin propunerea.

GILBERT: E ales.

CHUCK: Deschide întrunirea, Richard.

RICHARD (*o scurtă ezitare, apoi*): Declar întrunirea deschisă. (*Pauză*) Ei?

PERRY: Domnule președinte, dispun de o proprietate care s-ar putea să corespundă intereselor doamnei Toothe... și alor noastre.

GILBERT: Dar nu aici!

PERRY: Nu; două stații mai încolo. Casă spațioasă, destul de ieftină; și numai câteva minute de drum de la gară.

D-NA TOOTHE: Pare interesant. Cîte odăi?

RICHARD: Cîte dormitoare, vreți să spuneți?

D-NA TOOTHE: Vrei să taci o dată! (*Reluându-și tonul normal.*) Dacă prețul e rezonabil...

PERRY: Treizeci și șase.

D-NA TOOTHE: Douășopt. Da, îmi convine. Miine vin s-o văd. N-aș vrea să întrerupem prea mult timp... (*Alege cuvintele*)... serviciile noastre. (*Richard pufnește.*) Uite ce-i: am cheltuit timp, și bani, și energie ca să organizez această întreprindere, cu o clientelă de prima mână, și...

RICHARD (*mormăie*): În regulă, în regulă, în regulă...

D-NA TOOTHE: Aveți vreo întrebare?

CHUCK (*satisfăcut*): E perfect!

GILBERT: Pare o chestie bună.

D-NA TOOTHE (*către Richard, nu prea amabilă*): Dumneata?

RICHARD (*încercînd să fie sarcastic*): Am vreo două întrebări.

D-NA TOOTHE (*nerăbdătoare, dar fără să se grăbească*): Bine, să le auzim...

CHUCK (*dojenindu-l*): Vai, Richard...

RICHARD: Se pare că nici unul din voi nu se sinchisește... Doamne, Isuse, dar o să afle toată lumea! Pină-n două săptămîni o să se răspîndească în tot... asta nu vă deranjează de loc?

D-NA TOOTHE: N-o să dăm anunțuri în ziarele locale.

RICHARD: Dar mai e ceva care se cheamă reclamă orală.

D-NA TOOTHE: Soțiiile voastre or să-și dea imediat seama de cel mai mic pericol. Credeți-mă... Știu ce fac.

RICHARD: Asta înseamnă să-ți faci nevoile în pragul propriei tale case.

GILBERT: Ce exprimare oribilă!

RICHARD: Dar adevărată.

GILBERT: Alte probleme?

CHUCK (*îi ghicește intenția*): Nu.

PERRY: Nu.

RICHARD (*cu sarcasm greu*): Bine, în cazul acesta, declar întrunirea închisă.

D-NA TOOTHE: Mai e ceva...

GILBERT: Da?

PERRY: Ce anume?

D-NA TOOTHE: E foarte important să continuați a vă purta firesc. Nu trebuie să mai discutați despre aceste lucruri. Vreau să spun, nici voi între voi.

GILBERT: Adică să uităm de ele.

PERRY: Da. Să uităm.

CHUCK: Foarte just.

RICHARD (*cu un rîs tremurat în care se simte furia*): Nu văd cum am putea . . . uita.

D-NA TOOTHE (*sfat înțelept*): Ba da, veți putea uita. Totul se poate uita. Dacă un lucru e neplăcut, sau nu-ți convine, îl poți uita. La urma urmei, sînt unele lucruri pe care e strict necesar să le uiți, dacă vrei să poți trăi.

RICHARD: Da, dar . . .

D-NA TOOTHE: Dar voi știți mai bine toate astea. Sînteți oameni de condiție bună, instruiți. Nu sînteți niște terchea-berchea.

CHUCK: Nu, de bună seamă că nu.

PERRY: Foarte just.

D-NA TOOTHE (*se ridică de pe scaun, se îndreaptă spre grădină*): Ei, mă duc să-mi adun doamnele. (*Se oprește în fața lui Richard.*) Un lucru trebuie să mai ții minte — un lucru care o să te ajute să uiți; de fapt două lucruri; primul: noi nu facem nimănui nici un rău . . .

RICHARD: Și al doilea?

D-NA TOOTHE: Nu cred să mai existe riscul ca nevasta dumitale să-și ia un amant — să-ți pună coarne. (*Iese.*)

GILBERT (*după o scurtă pauză*): Deci s-a aranjat !

CHUCK (*ducîndu-se la bar*): Pe chestia asta bem ceva?

PERRY (*ridicînd paharul*): În sănătatea noastră.

GILBERT: În sănătatea noastră (*Observă că Richard a rămas cu ochii țintă la pahar*) Richard ! În sănătatea noastră ! A noastră a tuturor !

RICHARD (*pauză, un rîs disprețuitor, ridică paharul*): Sigur că da; în a noastră !

GILBERT (*aer de frate mai mare*): O să-ți treacă, bătrîne, ai să vezi.

CHUCK și PERRY (*blind*): Noroc !

RICHARD (*aer de băiețuș; puțin pierdut*): Noroc !

(*Doamnele încep să revină în cameră.*)

BERLY: Eu am pierdut speranța să mai cultiv azalee aici, nu știu de ce.

JENNY: Din pricina solului calcaros, cred; dar se poate evita . . .

BERYL: Ei, bosa ta de grădinar.

D-NA TOOTHE: Dar mie cine o să-mi îngrijească grădina? Sînt ceva specialiști pe aici?

CHUCK: Da, foarte buni . . . dar scumpi.

D-NA TOOTHE: Ei, nici o grijă, o să fie de unde . . . dacă totul merge bine. Jenny, draga mea, pot să dau un telefon de la tine?

JENNY: Desigur, să-ți arăt unde e. (*Jenny și doamna Toothe ies din cameră.*)

BERYL: Hai să luăm și noi femeile cîte o băutură, și pe urmă s-o întindem. Înțeleg că s-a aranjat.

CHUCK (*ducîndu-se la bar*): Eu fac onorurile casei. Da, am căzut de acord.

PERRY: Un aranjament perfect.

LOUISE: Grozav!

CYNTHIA: Nici că se putea mai bine !

BERYL: Richard, ce păcat, nimeni nu se atinge de șampania ta; dar eu o să iau puțin caviar, cu pesmeți și tot dichisul.

RICHARD (*intenționînd să fie sarcastic*): Șampania ține, poate că o s-o folosim la inaugurarea casei doamnei Toothe.

(*Risete generale; sarcasmul n-a fost observat.*)

CYNTHIA (*chicotînd*): Vai, Richard, ce nostim !

(*Se întoarce Jenny.*)

JENNY: De la ce am lipsit?

LOUISE (*rîsul i se stinge*): O, nimic, Richard a zis ceva nostim.

JENNY (*ușurată*): Da? Ce drăguț!

(*În ușa dinspre grădină apar Jack și Roger; Jack e beat de-a binelea, dar, oricum, își exagerează starea.*)

JACK: Hello! Hello! A sosit nepoftitul; spuneți hello nepoftitului. Spuneți hello nepoftitului. Spuneți hello! (*Se întorc cu toții, îl privesc pe Jack; tăcere totală.*)

ROGER (*dându-i lui Perry tutunul*): V-am adus tutunul, sper că-l ce trebuie.

JACK: Tinărul Roger m-a descoperit lângă club; de fapt, la club; de fapt, la club, la bar.

BERYL (*rece*): Asta se vede de la o poștă.

JACK: Oooo, adevărat Beryl! (*Din nou către toți*) Șiiii așa, îi zic lui Roger: cum merge petrecerea? Și el mi-a spus, dar oricum mă gîndeam să vii și eu. Și iată-mă, înconjurat de toți vechii mei prieteni, nu-i minunat?

JENNY (*stingherită*): Parcă... parc-aveai o partidă sau așa ceva?

JACK: Poker cu bătrînul Digby... numai că bătrînul Digby a murit; da, da.

Fornum îl frămînta pe masa de masaj, i-a isprăvit masajul, i-a tras o palmă ușoară peste fund, i-a zis « Gata, dom' Digby, conașule » și el continua să zacă acolo.

A murit la orizontală, pe-o masă de tablă, ceea ce-i o metodă de a muri la fel de splendidă ca oricare alta. Ai vodka bună, Richard? O ții ascunsă?

PERRY (*în timp ce Jack se îndreaptă spre bar*): Las-o mai moale cu vodka, Jack.

JACK (*sfidare*): E casa ta? E vodka ta?

PERRY: Nu, dar...

JACK: Uite ce-i. Perr, bătrîne cînd ai să dai tu un garden-party, am să vii nepoftit — pentru că-i singurul fel în care vine eu, — dacă Cyn n-o să albă nimic de zis, da băiete? — și atunci... am s-o las mai moale cu vodka. O.K.?

LOUISE: Ai... hm... ai mai adus și alte noutăți încîntătoare de la club, Jack?

JACK: În afară de moarte bătrînul Digby? Eiii... A, da! L-au dat afară de la club pe Harry Burns.

GILBERT: Dat afară? Cum așa?

JACK: L-a săpat careva; s-a descoperit că Burns era o prescurtare pentru Bernstein; și i-au cerut să se retragă.

CHUCK (*nu-i vine a crede, dar fără supărare*): Ei, nu mai spune!

JACK: Adevărul adevărat!

LOUISE (*către Beryl*): Cum, Monica Burns e evreică?

BERYL: Bănuiesc că da.

LOUISE (*minunîndu-se*): Niciodată n-aș fi crezut.

CYNTHIA: Nu s-a trădat niciodată prin nimic.

LOUISE: Cine și-ar fi putut imagina una ca asta?

JACK: Pentru numele lui Dumnezeu, ce vă tot minunați, s-ar zice că-ați descoperit că-i o prostituată de rînd, sau așa ceva!

(*Scurtă tăcere.*)

BERYL (*rece*): O, ce?

JACK (*clătînîndu-și capul*): O prostituată.

(*Altă scurtă tăcere*)

CYNTHIA: N-aș putea spune că Harry și Monica arată a...

LOUISE: Nu, nu, nu arată...

BERYL: Ciudat cum nu poți niciodată să știi, cu toate că...

PERRY (*cutremurîndu-se puțin*): Și l-au dat afară din club?

ROGER: Unii afirmă că sîntem cu toții evrei.

JENNY (*neofensată dar șocată*): Ce?

ROGER: Cele zece triburi rătăcite.

GILBERT: Unii sînt gata să afirme orice.

ROGER: Și-apoi o mulțime dintre noi sîntem circumcîși.

(*Tăcere, întreruptă doar de Jack, care rîde blînd.*)

RICHARD (*scurt, rece*): Du-te-n camera ta ! !

ROGER: Cum?

RICHARD: Du-te-n camera ta !

ROGER: Pentru ce?

JENNY: N-a avut intenția să spună nimic rău.

ROGER: Dar ce-am spus?

RICHARD: Ți-am cerut să te duci în camera ta.

ROGER (*menținîndu-se pe poziție*): Vreau să știu dac-am spus ceva urît.

RICHARD (*simte că s-a prostît; ceea ce-l întărită și mai rău*): Nu sta aici să mă sfidezi !

ROGER: Dar e nedrept ! Tu spui lucruri mult mai urîte !

RICHARD: Eu sînt tatăl tău și-ți poruncesc să te duci la tine în cameră. Nu ești vrednic să stai alături de niște oameni cuviincioși.

JACK (*rizînd, dar serios*): Haide, Richard, încetează !

RICHARD (*către Jack*): Tu să taci ! Sînt în casa mea și discut cu fiul meu ! Eu îi poruncesc ce să facă ! (*Către Roger*) Pleacă !

ROGER (*cu implorare către ceilalți prezenți*): Dar am spus ceva ce se repetă mereu în Biblie.

RICHARD: La fel se repetă și cele zece porunci. Pe astea le știi?

ROGER: Da !

RICHARD: Spune-le !

ROGER: Acuma?

JENNY: Dragă.

RICHARD (*întorcîndu-se spre ea*): Lasă-mi și mie ceva ! (*Către Roger.*) Acuma !

ROGER: Să nu ucizi !

RICHARD: Asta-l una. Spune mai departe.

ROGER (*se uită la Jenny după ajutor, dar nu află nimic de la ea*): Să nu . . . (*blîguie.*)

RICHARD (*către ceilalți*): Ați văzut ! E și mincinos. Du-te-n camera ta.

(*Roger se oprește, renunță, se întoarce ca să plece, clătînd din cap.*)

JACK: Bletul nenorocit, dar n-a spus nimic.

RICHARD (*urmărindu-l prin priviri pe Roger*): Urci în camera ta sau va trebui să te duc eu pe sus?

JENNY (*către Richard*): Dragă, lasă-l . . . lasă-l să iasă, să se ducă undeva. Lasă-l să meargă la club. Numai (*printre dinți*) . . . scoate-l odată de aici !

RICHARD (*oftează*): Bine . . . (*iese, strigînd după Roger*) Roger ! Roger !

BERYL: Cîteva mîngieri de curea nu-i strică niciodată unui băiat.

PERRY: Taică-meu avea o cravașă.

GILBERT: Și nu i-ai purtat niciodată pică, nu-i așa?

PERRY (*nu-și poate aminti*): Cred . . . cred că nu.

JACK: Dar ce aprigi sînteți azi cu toții. Aprigi . . . și ciudați. Toți stingheriți și arțăgoși. V-am prins în timp ce puneăți ceva la cale?

BERYL: Ce vrei să spui?

JACK (*către public*): Se petrece ceva aici?

CHUCK: Mai ia o băutură, Jack.

JENNY: Da ! Hai să bem cu toții ! Perry?

(*Aprobare generală și însuflețire.*)

JACK (*apucînd-o pe Jenny de braț, cînd trece pe lângă el*): Jenny, iubita mea ! De ce mă urîți cu toții? De ce încercați să mă îmbățați?

JENNY: (*cu un rîs artificial*): Jack !

JACK: Ce se petrece aici, Jenny?

JENNY (*minciună transparentă*): Nimic, Jack. Absolut nimic.

JACK: Mă mai iubești, Jenny?

JENNY (*domolind copilașul*): Sigur, Jack, sigur !

(*Revine Richard.*)

JACK: Ah ! Slavă Domnului ! (*Se ridică.*) Hai să ne sărutăm și să ne împăcăm.
(*O sărută.*)

RICHARD: L-am trimis la ... Ce dracu faci acolo?

JACK: O sărut pe frumoasa ta nevastă.

RICHARD: Încetează !

JACK: Am încetat.

RICHARD: Nu-mi plac purtările astea !

JACK: Haide, haide, Richard ! Putea fi oricine în locul meu. N-a mai sărutat-o nimeni pe Jenny pînă acum !

RICHARD: Nu-ți permit s-o săruți !

JACK: Dar ce-i cu voi toți în seara asta?

BERYL: Nu-i nimic cu noi.

JACK: Ba e ceva ... ceva nu-i în regulă.

(*Se reîntoarce în cameră doamna Toothe.*)

D-NA TOOTHE: Ei, dragii mei copii, oițele mele, am dat telefoanele de care era nevoie și cred că ... (*Îi zărește pe Jack.*) Ah ! (*Își plimbă privirile repede de la unul la celălalt*) Cred ... cred că ne-am mai întîlnit.

JENNY (*intervenind rapid*): Jack, o ții minte pe doamna Toothe, ai mai cunoscut-o ... acum șase luni, și ...

JACK (*privind-o țintă pe doamna Toothe*): Zîna ta bună.

D-NA TOOTHE (*către Jack, ton firesc*): Mă bucur să vă revăd.

JACK: Mă bucur să vă revăd. (*Se întoarce, gînditor.*)

D-NA TOOTHE (*către ceilalți*): Ei, cred c-a venit vremea să plec. Mă bucur că v-am văzut pe toți ...

JACK (*o străfulgerare de memorie*): Da ! (*Se întoarce spre ea cu un surîs fascinat*) Sînteți englezoaică, nu-i așa?

D-NA TOOTHE (*afectînd răceală și naturalețe*): Sînt din Marea Britanie, da.

JACK: Și ați locuit la Londra ... cu cîțiva ani în urmă.

D-NA TOOTHE (*eschivîndu-se*): Da. am ... mă rog, am locuit la Londra, dar ...

JACK (*foarte satisfăcut*): Îmi amintesc de dumneavoastră, scumpă doamnă. Drace, dacă-aș fi fost treaz, mă-ndoiesc că mi-aș fi amintit. (*Rîde cu poftă.*) O, da ! Îmi amintesc !

D-NA TOOTHE: (*continuiînd să joace teatru*): Cred că vă înșelați. Eu nu uit nicio dată figurile, și ...

JACK: O, doamnă, îmi amintesc bine de dumneavoastră și de ... (*Alt acces de ris.*) ... de doamnele dumneavoastră ... (*Privește în jur în încăpere, vede fețele stingerite, prinse în capcană, izbucnește într-un ris fantastic*) O ! Nu ! Nu ! Spune-ți că nu e adevărat ! Dar e ! ... E adevărat ! (*Rîde și mai tare.*)

BERYL: Jack, nu știu ce-i în mintea ta, dar cred că te-ai întrecut cu băutura, și ...

JACK: Și tanti și-a găsit un alt grup de fete ? (*Rîde în timp ce vorbește.*) Acum operăm în suburbiile de lux ? (*Compătimire ironică, ris.*) O, sărmana mea Beryl ! Draga de Cynthia ! Mindra Louise ! (*Dă cu ochii de Jenny; tonul lui e acum o îmbinare de dezamăgire și de calcul al unor viitoare posibilități.*) Și, o, scumpa mea Jenny !

RICHARD: Să nu te apropii de ea !

JACK: Și toți ... toți banii ăștia care zăceau aici pe ... (*Izbucnește iar în ris.*) ...

«Ni-a trimis cineva prin poștă.» (Ride.) Domnilor... nu știu cine a aranjat
astea toate, dar dac-ați făcut-o voi, băieții, sînteți niște oameni de afaceri mult
mai tari decît mi-aș fi închipuit. (Ride, dă să iasă pe ușa dinspre grădină.)

D-NA TOOTHE (mijindu-și pleoapele): Opriți-l !

PERRY: Unde ai de gînd să te duci?

JACK (continuă să ridă): Hm?

PERRY: Am întreat unde ai de gînd să te duci?

JACK: Cum, mă gîndeam să măduc înapoi la el. . . (Izbucnește într-un nou acces de ris.)

D-NA TOOTHE: O să-și dea drumul la gură ! (Cuvintele ei sună a ordin)

JENNY: Da. O să vorbească.

D-NA TOOTHE (și mai limpede decît înainte): O să vorbească ! (Perry îl înșfacă
pe Jack de braț, Chuck trece în fața lui, barîndu-i drumul.)

PERRY: Oprește-te, amice !

CHUCK: Ușurel !

JACK (se stîrnesc în el panica și furia): Lăsați-mă . . . lăsați-mă să plec. Fir-ați să
fiți, dați-mi drumul ! (Începe să se zbată, Richard și Gilbert vin în ajutorul lui Perry
și al lui Chuck)

GILBERT: Țineți-l ! (Se năpustesc asupra lui, la început doar ca să-l rețină, dar pe
măsură ce Jack se zbate ca să se elibereze, devin tot mai întăritați.)

JACK: Dați-mi drumul . . . nu pune mîna pe mine . . . Lasă-mă ! Fir-ai a dracului !
LASĂ-MĂ ! (L-au doborât la pămînt, se năpustesc asupra-i.)

PERRY: Țineți-l Nu-l lăsați !

JACK (strigînd de-a binelea): Opriți ! OPRIȚI !

D-NA TOOTHE (în picioare, dar fără să se grăbească; ton de comandant): E beat,
o să vorbească. Trebuie să-l faceți să tacă ! (Jack continuă să se zbată, îl mușcă
pe Chuck de mînă.)

CHUCK (cu un gest reflex de minie îl lovește pe Jack cu dosul palmei): Dracu' să
te ia !

JACK: OPRIȚI !

D-NA TOOTHE: Faceți-l să tacă !

(Richard înșfacă o pernă de pe sofa și doi, trei dintre ei, laolaltă, apasă perna pe
fața lui Jack. Strigătele lui devin din ce în ce mai înăbușite, pe măsură ce ceilalți, cu
brațe țepene, îndeasă perna. În cele din urmă se lasă tăcere. Bărbații se relaxează
un pic, se ridică încet în picioare, unii își întind mădulelele, privesc la silueta lui
Jack trîntită pe jos, nemișcată; fac cîțiva pași.)

GILBERT: A amuțit.

RICHARD (ris mohorît): Pentru un timp.

D-NA TOOTHE (se apropie, se înclină asupra lui Jack, îl cercetează o clipă, se
îndreaptă din șale): Nu, nu numai pentru un timp.

(Se duce spre scaunul ei.)

JENNY (plină de compasiune se apropie de Jack): Jack !?

D-NA TOOTHE (cu sadică naturalețe, dar serioasă): Nu-ți mai bate capul. E mort.

GILBERT (ofensat): Ce vrei să spui?

D-NA TOOTHE: Uită-te singur ! E mort.

GILBERT (se uită singur): Da. Este. E mort.

(Jenny și Cynthia încep să plîngă încetișor; Louise se întoarce cu spatele; bărbații
se uită unul la altul.)

BERYL (concluziv): Ei bine !

CHUCK: Nu, nu cred că noi am făcut-o, el . . . Nu noi am făcut-o !

GILBERT: Nu, noi am încercat numai . . .

PERRY: Se vede că a avut un atac de inimă.

JENNY: *(apropiindu-se de Jack)*: O, sărmanul, dragul meu Jack !
 RICHARD: Nu te apropia de el, Jenny !
 CHUCK: Ce . . . ce trebuie să facem?
 LOUISE *(cu ton de comandă)*: Nu se poate să fi murit; lucruri din astea nu se întâmplă.
 CYNTHIA: Ar fi vorbit ! Ar fi umplut tot orașul !
 JENNY *(apărindu-l pe Jack)*: Cine spune asta?
 BERYL: Ai spus-o și tu.
 JENNY *(furioasă, gata să izbucnească în lacrimi)*: N-am spus ! Eu am zis . . .
 D-NA TOOTHE *(calmă)*: Ai zis că o să vorbească. Și tu ai gândit așa.
 GILBERT: Nimeni n-a avut de gând să-l omoare . . .
 PERRY: Nu, a fost . . .
 RICHARD *(posomorît)*: Cred c-ar trebui să chemăm poliția, nu?
 CHUCK *(încuviinșînd din cap)*: Da, da . . .
 GILBERT: Da, desigur . . .
 D-NA TOOTHE *(calmă, puternică)*: Credeți?
 RICHARD *(dezgustat)*: Ce?
 D-NA TOOTHE: Credeți că ar fi mai bine să chemați poliția?
 RICHARD: Avem aici un cadavru.
 D-NA TOOTHE: Știu, văd și eu. Dar ce-o să le spuneți? Ce-o să spuneți poliției?
 RICHARD: O să . . . o să le spun . . . că am avut o petrecere, și . . . și . . . Jack a venit și era beat, și . . .
 D-NA TOOTHE: . . .Așa că l-ați înăbușit . . .
 RICHARD *(furios)*: Nu ! Că era beat.
 BERYL: . . . Și continua să bea într-una.
 GILBERT: . . . Și că a avut un atac de inimă . . . *(Pauză, cu toții se uită la D-na Toothe.)*
 CHUCK: Nu?
 D-NA TOOTHE: Dacă doriți, n-aveți decît să chemați poliția. Dar mie dați-mi voie să plec mai înainte. Nu vreau să fiu trecută pe lista celor prezenți atunci cînd se va face autopsia și se vor descoperi urmele și hemoragia pulmonară, Știți, așa se întâmplă cînd oamenii mor în felul ăsta, hemoragie pulmonară. *(Tăcere.)*
 GILBERT: O ! *(Tăcere.)*
 PERRY: Aha *(Tăcere.)*
 BERYL: Da. Nu ne putem lua riscul ăsta, nu-i așa?
(Tăcere. Jenny plînge încetîșor.)
 RICHARD *(cu scîrbă)*: Și atunci ce propuneți să facem?
(Toți, în afară de Jenny, se uită la D-na Toothe.)
 D-NA TOOTHE *(către Richard)*: Știu că mă socotești un monstru . . . Așa că dacă-ți mai pun o întrebare n-are importanță.
 LOUISE *(rar)*: Nu. Nu putem . . .
 RICHARD *(în așteptare)*: Da?
 D-NA TOOTHE: Pentru ce . . . Ce rost are șanțul acela adînc pe care l-ai săpat afară lingă zidul de cărămidă?
 RICHARD *(răspuns calm, dar cu mult subînțeles)*: Căutam conducta de scurgere . . .
 D-NA TOOTHE: Și-ai găsit-o?
 RICHARD *(privind-o țintă)*: Nu.
 D-NA TOOTHE *(după o pauză)*: Atunci e în regulă. Îngroapă-l.
(Tăcere. Musafirii sa uită unul la celălalt, calmi, îngîndurați.)
 RICHARD *(încet)*: N-o poți gîndi cu adevărat !
 D-NA TOOTHE *(către toți bărbații)*: Haideți ! Îngropați-l !
 RICHARD *(zîbind ușor)*: Nu !
 D-NA TOOTHE: Foarte bine. Atunci, chemați poliția !

(*Tăcere, bărbații se privesc unul pe celălalt încet, cu fermitate. Apoi, cași cum totul ar fi fost organizat, se pun pe treabă. Se duc la Jack, îl apucă de brațe și de picioare și de după cap, îl scot în grădină. Dispar din văz.*)

JENNY (*după ce-au ieșit, se ridică, dă să fugă după ei*): Jack ! Richard !

D-NA TOOTHE: Jenny ! Vino aici !

(*Beryl și Louise se apropie de Jenny, care plînge acum, neputincioasă, și o împing cu blîndețe în mijlocul grupului. Se așează cu toatele.*)

JENNY: Voi . . . Ei nu pot . . . Pur și simplu nu pot să facă asta . . .

D-NA TOOTHE: Taci, draga mea, Taci !

(*E ca un fel de veghe și pe fețele doamnelor e zugrăvită tristețea.*)

LOUISE (*sinceră, neajutorată*): Bietul Jack . . .

BERYL: Da, bietul Jack. . .

LOUISE: Cel puțin nu era . . . unul de-ai noștri. Vreau să spun, cineva, mă rog . . . cu o familie, cineva . . . obișnuit . . . (*Jenny e în pragul isteriei.*)

D-NA TOOTHE: N-ai mai avut de-a face cu moartea, nu-i așa, Jenny? (*Jenny clatină din cap*) Îmi pare rău să-ți spun, dar te obișnuiești și cu ea.

JENNY: Nu . . . Niciodată . . .

D-NA TOOTHE: Ar fi trebuit să fii la Londra, în timpul războiului. Ai fi învățat multe despre moarte . . . Și despre violență . . . Noaptea acelea petrecute în adăposturi, cu moartea care dădea tîrcoale. Moarte și agonie . . . Mai bine prima dată ți-e dat să alegi !

LOUISE (*dînd din cap, în fața tristului adevăr*): Da.

D-NA TOOTHE: Trebuie să vă ajutați soții. Va fi nevoie, cred . . . O bună bucată de vreme. S-ar putea să se deștepte în toiul nopții, în sudori, s-ar putea . . . să-și piardă cumpătul. Va trebui să fiți voi cele tari . . . Ca de obicei . . . (*Pauză.*)

BERYL: Da.

D-NA TOOTHE: În locul vostru nu m-aș purta așa ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Pentru că ceva s-a întîmplat . . . ba chiar foarte mult. Unul dintre lucrurile care se întîmplă . . . unul dintre compromisurile care trebuie făcute. Înțelegi, Jenny?

D-NA TOOTHE (*blîndă, bună*): Nu poți da înapoi. Trebuie să accepți ceea ce este. Și ceea ce este duce la ceea ce va fi. Faci maximum ce poți, pe măsură ce mergi înainte. Așa cum se întîmplă cu chipurile noastre cînd îmbătrînim sau cînd vom îmbătrîni. Unele dintre noi își fac operații de riduri, bănuiesc, și izbutim să convingem . . . pe cîțiva — nu pe atîția cît am dori — dar niciodată nu ne convingem pe noi înșine. Nu-i așa Jenny?

JENNY (*fetișă scoasă la lecție*): Nu cred, nu.

D-NA TOOTHE: Nu. Facem și noi ce se poate, și asta-i tot ce putem face.

JENNY (*a învățat lecția*): Da.

(*Bărbații se întorc în încăpere tăcuți, cu hainele puțin în dezordine, mîinile murdare.*)

GILBERT: S-a făcut.

PERRY: Am isprăvit.

CHUCK: Nici nu s-ar spune . . .

RICHARD: . . . Decît dacă ai o conștiință.

CHUCK: . . . Decît dacă știi.

RICHARD: Da. (*Se duce la Jenny; de altfel toți bărbații gravitează spre soțiile lor.*)

CYNTHIA: Vrei să bei ceva, iubitule? (*Cu blîndețe.*)

PERRY: Nu, nu, mulțumesc.

LOUISE: Tu, iubitule?

GILBERT: Da. Ceva tare.

RICHARD (*către Jenny consolator*): Te simți O.K.?

JENNY (*zîmbet viteaz*): Sigur. Tu?

RICHARD (*pustiu*): Mă gîndesc.

D-NA TOOTHE: Bine; ați procedat cu toții foarte bine. Cred că ar fi timpul să plec.

BERYL: Da, ar trebui să plecăm cu toții.

GILBERT: Da. La ce oră vin Don și Betty?

LOUISE: Vai, Dumnezeuule ! La opt. Ai dreptate. Trebuie să . . .

CHUCK: Soțului tău îi este foame.

BERYL: Bine. Am să-ți dau păpică.

D-NA TOOTHE (*către Perry*): Atunci vin mîine să văd casa?

PERRY: Da. Foarte bine !

RICHARD: Și . . . pur și simplu plecați?

CHUCK (*cu aerul*: « *Dar ce altceva!* »): Da. Cred că e necesar.

PERRY: A mai rămas ceva de făcut?

RICHARD (*calm, intens*): Există un cadavru aici: JACK.

GILBERT: Lasă, Richard, e în regulă.

PERRY: Zău așa, Richard, e O.K. . . .

BERYL: Așa este.

D-NA TOOTHE: Duceți-vă acasă, copiii, totul e bine.

CHUCK: Da, sigur, nu văd ce-ar mai fi de făcut.

LOUISE: Da, Don și Betty vin în vizită la noi,

CYNTHIA: Don și Betty Grainger?

LOUISE: Da.

PERRY: Nu-mi iese din cap Harry Burns.

GILBERT: Harry Bernstein, vrei să spui. (*Musafirii au plecat.*)

D-NA TOOTHE (*către Jenny și Richard*): Iarba va crește din nou; pămîntul va fi iar mînos și în curînd, probabil, totul în grădină . . . va fi cum a fost. O să vedeți. (*Doamna Toothe iese, urmată de Richard și Jenny care o conduc aproape din instinct. Scena rămîne, o clipă, goală; Jack apare, venind din grădină, cu hainele murdare, părul plin de iarbă.*)

JACK (*de aci înainte se va adresa numai publicului, chiar cînd Richard și Jenny se reîntorc în încăpere; de bună seamă ei nu-l observă.*): Nu vă faceți cine știe ce idei. Sînt mort, vă rog să mă credeți. Sînt mort. E fantastic cum te trezește moartea din beție. Ei, desigur, nu mi-am imaginat niciodată c-o să fie așa — în felul ăsta; îmi închipuiam moartea ca o lunecare ușoară de pe scaunul de bar de la club, sau ca o strivire sub roțile unui camion, noaptea, la o curbă — dar nicidecum în felul ăsta. Niciodată nu poți să știi ! Dumnezeuule mare ! Ați fi crezut ? Doamna Toothe și Beryl și Cynthia, și Louise ? Și biata Jenny ? Eu niciodată n-aș fi crezut; bine, dar eu sînt un egocentrist — preocupat numai de persoana mea. Am fost. Trebuie să mă învăț să folosesc timpul trecut. Sărmanii Jenny și Richard ! Ei sînt singurii de care . . . îmi pare rău — conștiința vinovată și tot restul. Codoașa cea bătrînă își poate purta singură de grijă, iar de ceilalți . . . cui îi pasă ? Dar Jenny și Richard . . . cu ei e altceva. Ei mă îngrijorează.

(*Jenny și Richard revin în cameră cu pași lenți. Jack își duce un deget la buze făcînd semn publicului să păstreze tăcere.*)

JENNY (*timidă*): Asta-i.

RICHARD (*pustiu*): Da . . .

JENNY (*încercînd să facă conversație*): Unde l-ai trimis pe Roger ?

RICHARD: La club, să înoate.

JENNY (*candidă*): Drăguț din partea ta.

RICHARD: A fost stupid că m-am luat de el . . .

JENNY: Da. (*Pauză*) Cred că ar fi mai bine să facem puțină curățenie — paharele și toate celelalte.

RICHARD: De acord.

JACK (*ii urmărește o clipă cu privirea. Apoi, către public*): Ce ironie cumplită !

JENNY (*aducându-și aminte*): Va trebui să spunem . . . nimic.

RICHARD: Ce-o să se întâmple? Va fi dat . . . pur și simplu dispărut.

JENNY: Da, așa cred.

RICHARD: Roger l-a adus aici.

JENNY: Da, dar o să spunem că Jack a stat numai puțin și-apoi a plecat.

RICHARD: Or să pună întrebări?

JENNY: Cineva o să pună. Cineva trebuie s-o facă — cei de la asigurare sau altcineva.

RICHARD: Trebuie să ticluim o poveste.

JENNY: Da; va trebui să stau de vorbă și cu ceilalți.

RICHARD: Foarte bine.

JENNY (*cu sinceritate, lămurind multe*): Dragule . . . Te iubesc.

RICHARD (*timid*): Da, și eu te iubesc.

JACK: Ironia; voiam să vă spun care-i ironia. Vă amintiți când v-am mărturisit că

mi-am refăcut testamentul și le-am lăsat toată averea lui Richard și lui Jenny?

Ei bine, era adevărat, n-am glumit. Trei milioane și jumătate, casa mea de aici și cea din Nassau. Toate sînt ale lor.

JENNY: Să așezăm paharele aici, pe platou.

JACK: Problema care se pune acum este că vor avea de așteptat. Dacă pur și simplu m-am . . . volatilizat . . . dac-am dispărut de pe fața pămîntului vor trebui să treacă șapte ani pînă cînd să fiu declarat oficial mort. Și va urma o anchetă, de asta puteți fi siguri. Sper că povestea pe care-or s-o îndruge o să fie plauzibilă. Îmi imaginez că așa o să fie.

RICHARD: Ce că fac cu caviarul?

JENNY: Dă-l aici; îl acopăr și-l bag la frigider.

JACK: Dar șapte ani înseamnă foarte mult. Cîte nu se pot întîmpla? ! Cu viața asta a lor pînă-n șapte ani se pot distruge. Vor avea atîtea de ascuns ! (*Către Richard și Jenny.*) Va trebui să fiți tari. Să rezistați.

JENNY: Iubitule?

RICHARD: Mmm . . . ?

JENNY: Mă gîndeam . . . Casa asta pe care o ia doamna Toothe . . .

RICHARD: Ce-i cu ea?

JENNY: Cred c-ar trebui să aibă o grădină frumoasă, cu flori și boschete și tot ce trebuie. Asta ar face-o să apară ca o casă în care într-adevăr se locuiește. Nu trebuie să arate ca o locuință părăsită. Ar atrage atenția. De obicei asemenea lucruri se observă.

RICHARD: Da, se observă.

JENNY: Grădinile lăsate în paragină . . . Cînd oamenii neglijează grădina, știi că-i ceva în neregulă în casa aceea.

RICHARD: Da.

JENNY: Cred că grădina va trebui să fie frumos plantată și bine îngrijită; bine întreținută. Cred că va trebui să arate ca toate celelalte grădini. Nu ești de aceeași părere?

RICHARD (*direct*): Da, ai dreptate.

JACK: Ei bine: Cred că o vor face să arate ca toate celelalte.

În românește de ANTOANETA RALIAN

Cui i-e frică de adevăr?

Pentru Broadway, Off-Off Broadway sau Off-Broadway — iar dincolo de ele, pentru scrisul american post-belic, Edward Albee e una din personalitățile cele mai notabile ale scenei contemporane. La numai patruzeci și trei de ani, el este astăzi un nume consacrat; în doisprezece ani de carieră dramaturgul a produs nu mai puțin de treisprezece piese (prima sa încercare scenică, neinclusă în această cifră, farsa *Aliqueen* o scrisese la doisprezece ani, în 1940); semnificativ pentru aspectul legăturii lui Albee cu Europa e faptul că prima ridicare de cortină asupra unei lucrări scrise de el are loc în Germania, în toamna anului 1959, când publicul berlinez aplaudă premiera piesei *The Zoo Story*. Albee cucerește foarte curînd după aceea și scenele de dincolo de ocean, unde opera lui reprezintă astăzi, după părerea multora, ecoul american cel mai reprezentativ al teatrului denumit, înții europenește, « al absurdului ». Într-un articol intitulat *Care dintre teatre este cel absurd?*¹ Albee făcea pe marginea acestei denumiri un număr de pertinente observații cu privire la condiția teatrului contemporan, remarci nu lipsite de însemnătate și pentru înțelegerea, printre altele, a unei piese ca *Everything in the Garden*: « Ce poate fi mai absurd » — spunea el atunci, jucînd pe ambivalența denotației — « decît un teatru în care criteriul estetic sună cam în felul următor: piesa « bună » e cea care aduce mulți bani; piesa « proastă » e cea cu care nu se scot parale; un teatru în care dramaturgul e încurajat (nostim cuvînt !) să se considere o roțiță dintr-un angrenaj; un teatru în care imitația dă frîu liber imitației fără de sfîrșit; un teatru în care succesele londoneze sînt salutate vrînd nevrînd — cu un fel de șovnism întors — în chip de plecăciuni fostei metropole englezești; un teatru în care finanțele și angajamentele de afaceri predetermină succesul unor elemente cantitative necunoscute; un teatru în care s-a întîmplat, într-o stagiune, să nu se joace o singură piesă de Beckett, Brecht, Cehov, Genet, Ibsen, O'Casey, Pirandello, Shaw, Strindberg sau Shakespeare? Ce poate fi mai absurd decît asta? » Albee își pune aceste întrebări în anul remarcabilului său succes *Cui îi este frică de Virginia Woolf?*

¹. *Which Theater is the Absurd One?* in "New York Times Magazine" (25 februarie 1952).

În comparație cu desfășurările «absurdului» european, piesele teatrului lui Albee se înlanțuie, la o privire mai atentă, ca o ofensivă montată din lovituri alternante, avînd un scop social, în anumite privințe, mai răspicat definit, și asta, cîteodată, în chiar disprețul succesului de public: nu-i vorba numai, pentru el, de a critica societatea, — e vorba, în modul cel mai deliberat — după propriile lui cuvinte — de a o ofensa, la rigoare periclitînd pînă și afluențele de cassă: «Dacă teatrul nu trebuie să ne aducă decît ceea ce, în mod nemijlocit, ne vine la îndemînă să punem în legătură, sau să savurăm în mod confortabil, — atunci putem tot atît de bine să nu mai frecventăm teatrele de loc », spunea el într-un alt articol, semnificativ intitulat *Cui îi este frică de adevăr?*¹

În această linie, s-a spus despre *Totul în grădină* că e o piesă incomodă; în mod paradoxal trebuie să spunem că două din elementele atînse de autor în treacăt, în însăilarea de justificări teoretice din care aminteam mai sus, sînt cumva identificabile în chiar geneza acesteia: e drept, nu «imitație generînd imitație», ci, dîmpotrivă, adaptare creatoare; apoi, nu ploconire înaintea modei londoneze, cu toate că, în acest caz, avem de-a face cu autentică preluare a unui nucleu tematic conceput mai întîi de un englez, Giles Cooper. Saltul de la nivelul acestui material de bază — excelent ca idee dar insipid ca realizare — și treapta de închegare dramatică atînsă în final de *Everything in the Garden* e ceea ce ne dă măsura măiestriei scriitoricești ca și a geniului scenic superior, propriu lui Edward Albee. Pentru lumea scenei, atare elaborare, cu punctul de pornire într-un iniez de intrigă preexistent, nu e firește lucru nou: meșteșugul genial al unui Shakespeare nu s-a sfiit de pildă să clădească bună parte dintr-o operă dramatică nemuritoare, sprijinit, fără complexe, tocmai într-un asemenea procedeu adaptativ. Nu însă prelucrarea magmei în creuzet — aspect formal-genetic, invocabil la rigoare ca pretext — ci calitatea intrinsecă a operei care a rezultat, e lucrul care face din recenta piesă a lui Albee o prezență după unii incomodă. Așa cum sublinia pe bună dreptate criticul american Elliot Norton, «*Everything in the Garden* e o plesă brutală, usturătoare, un atac frontal lipsit de menajamente îndreptat împotriva moralității și a moravurilor societății de consum» (*The Boston Record American*); în ea, într-adevăr, printr-o instrumentație glacială, de sarcasm mînuit de la distanță, Albee despică putregaiul înfigîndu-și adînc tăișul la rădăcinile alterate: e vorba de celula însăși a familiei burgheze, înstrăinată de iubire, dar devorată de salacitate stearpă, atiată după dobinzi fără sudoare, și făcînd, în ultimă instanță, din violență parapetul defensiv al propriului ei fief de confort material. Doamnele din *Totul în grădină*, niște îndestulate onorabile burgheze vor practica o prostituție destul de impasibilă și calulată pentru un spor de cîștig bănesc destinat — printre altele — să ușureze, grație achiziționării de aparate electrice, anumite operații din perimetrul domestic, conjunctură focalizînd incidental goana nesfîrșită după confort

¹. *Who's Afraid of the Truth?* "New York Times" (18 august 1963).

a societății de consum apusene. Măștile cad foarte rapid, protestele soților, frustrați doar inițial în instinctul lor de proprietate sexuală (tabu uzat, datînd din epocile pre-libidinoase) estompîndu-se în favoarea unui realism arghirofil. Periclitarea prin denunț a întregii antreprize, care se dovedește de altfel deosebit de mănoasă, precipită un final climacteric unde explodează violența și crima: Individul care amenința să dea lucrurile în vileag, e suprimat de soții părtași la afacere, în prezența doamnelor dispensatoare de sex contra plată. Richard Watts Jr., cronicarul dramatic al gazetei *New York Post* remarcă în legătură cu *Totul în grădină* că «umorul ei, deosebit de ascuțit, păstrează totuși constant o notă esențială de seriozitate, realizarea scenică fiind, de la un capăt la celălalt, captivantă». Într-adevăr, construcția dramatică, articulată cu dibăcie pe suspense, un dialog mulat în mod magistral pe gradația de fond a acțiunii precipitîndu-se către desnodămîntul ei, exploatarea spirituală a situațiilor și agerimea nuanțată a replicilor, ca și pertinența căderii cortinelor, îndreptățesc afirmația criticului sus amintit, potrivit căreia «*Everything in the Garden* rămîne, o piesă de Interes major».

În termenii precitați al lui Albee, e însă *Everything in the Garden* o piesă «bună», sau dimpotrivă? Răspunsul rămîne legat inevitabil de criteriile ce se pot adopta față de contextul dat. Ofensa pe care cu atîta detașată răceală o aduce *establishment*-ului în celula sa cu funcție etalon, — viața de familie, provoacă refuzul firesc al receptării la un anume nivel de audiență: Implicarea piesei cu probleme ca insușibilitatea mentalității arghirofile, sau ruptura sexualității de inimă, încununarea finalului prin acea calmă debridare de violență criminală, sînt, credem, un stigmat de interdicție marcînd cu toată severitatea intrările *Grădinii* lui Albee și făcînd din ansamblul ei o prezență stîngenitoare. O distincție necesară se impune: pentru cine rămîne *Everything in the Garden* o piesă incomodă? Pentru cei mai mulți, în rîndul cărora ne numărăm și noi, sarcasmul cool al lui Albee, investimîntat în lscușința artei sale scenice, rămîne, — alci poate mai mult decît în alte piese — semnul unei conștiințe de o nedezmînițită acuitate.

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

FRANCESCO PETRARCA

« RIME »

traducere de

ETA BOERIU

« SONETUL ITALIAN

ÎN EVUL MEDIU ȘI RENAȘTERE »

traducere de

C. D. ZELETIN

Arta de a traduce poezii în formă fixă implică o îndoită conștiință a dificultăților asumate: pe lângă ambiția de a inventa, într-o altă limbă, expresii echivalente artistic atât la nivelul semnificanților, cât și al semnificatelor, se adaugă, aici îndrăzneala de a obține izbânzi în cadrul unei prozodii riguroase, nimbate adesea de prestigiul unor extraordinare reușite în original. Un sonet de Dante sau Petrarca nu reprezintă numai o poezie de excepție, ci și sorgintea literară care a alimentat de-alungul veacurilor cele mai strălucite performanțe ale genului. Nimic mai potrivit, așadar, decât o analiză a unor asemenea traduceri, analiză în care — prin structura însăși a operelor originale — considerațiile de tehnică a tălmăcirii vor ocupa un rol preponderent. Este, de altfel, caracterul pe care această nouă rubrică a revistei noastre ține să-l mărturisească deschis dintru început. În cazul de față, apariția — aproape simultană — a unei antologii din opera lui Petrarca și a unei antologii a sonetului italian din Evul Mediu și Renaștere ne

oferă prilejul de a însoți compararea obligatorie dintre original și tălmăcire cu așezarea în balanță a două versiuni în românește ale unui text unic. În felul acesta, vom putea desprinde atitudinea fiecărui traducător față de originalul cu care a înțeles să se măsoare: perspectivă care, singură, ne poate da măsura și instrumentele de evaluare a rezultatelor obținute. Cum analiza noastră nu poate să parcurgă, în întindere, materialul literar al acestor două volume, ne propunem să întârziem asupra unor sonete mai cunoscute, acelea în care tonul specific petrarchist răsună în deplina lui puritate, impunându-se ca adevărate modéle ale genului.

De altfel, atenția față de acest ton aparte ne-o recomandă chiar primul vers al lui Petrarca: *Voi ch'ascoltate in rime sparse il suono...* (Sonetul I). Ultimul cuvânt al acestui vers precizează distanța care se însinuează între *trăirea reală* a afectelor de către marele iubit al Laurei și *expresia lor literară*: distanța aceasta este însuși spațiul literar în care experiența de viață devine o *tehnică a verbului*, adică concretul existenței artistice. A restitui acest *suono* original și original în limba în care traducem, ni se pare a fi condiția primă a reușitei. Condiție ce se afirmă cu atât mai multă pregnanță, cu cât, aici, e vorba de transportul poetic între două limbi înrudite — italiana și româna — care, cel puțin în principiu, ar trebui să ofere mai multe șanse pentru o izbândă deplină. Formă fixă, deci limitată și riguroasă, sonetul încarcă fiecare din elementele sale — vers prim, vers ultim, replica pe care și-o dau catrenele cu rima lor alternantă, pregătirea finalului pe care o însinuează terținele, etc. — cu valori expresive deosebite, dictate de economia verbală ce stăpânește întreaga compoziție. În sensul acesta, debutul primului sonet în românește ni se pare mult mai fericit — pentru că e mai aproape de original — în traducerea Etei Boeriu (*Voi ce-ascultați în versuri tînguirea*) decît în aceea a lui C. D. Zeletin: *tînguirea* vrea să fie echivalentul expres al celui *suono* care, în original, marca distanța despre care vorbeam mai sus. Dar fidelitatea e mai deplină în prima versiune, și datorită faptului că traducătoarea respectă impactul verbal realizat prin topica originalului, devenit celebru. C. D. Zeletin pare alnu acorda suficientă atenție acestui element determinant pentru *sunetul* însuși al sonetelor petrarchiste: *Voi ch' ascoltate* a rămas, în urechea tuturor cititorilor de poezie, aproape la fel de sentențios și lapidar ca și *Lasciate ogni speranza...*, și orice inversiune gramaticală atentează la puritatea acestei inscripții gravate în memoria noastră poetică. Traducătorul sonetiștilor italieni avea, totuși, mai multe date de a respecta întru totul topica originalelor, îndeosebi datorită faptului că lexicul său e mai neologistic, mai puțin arhaizant decît al Etei Boeriu, ceea ce crează încă de la nivelul material al expresiei, posibilitatea de a manevra mai subtil și mai complicat endecasilabul. Arhaizînd, și — prin aceasta — înțelegînd să introducă, și în românește, distanța care se cască între noi, cei de azi, și verbul înflăcărat al lui Petrarca, Eta Boeriu este, în schimb, obligată adesea, tocmai datorită materialului verbal cu care operează, la unele « figuri » care sînt adăugate față de text, deși — desigur — în spiritul lui. Astfel, versul ultim al primei strofe devine: *că-n parte-altminteri îmi vorbea simțirea*, adică mai încărcat față de original (*Cuand' era in parte altr' uom da quel*

ch'i' sono) decît în tălmăcirea lui Zeletin (*rea un altul decît cel ce este*). Neologismul preferat de acesta îi permite, de pildă, să surprindă ceva din insistența originalului asupra zădărniceii afectelor umane, în versul 6, (*fra le vane speranze e'l van dolore*) care se mulează mai bine pe modelul său (*speranțe vane și dureri deșarte*) decît cel al Etei Boeriu, la care lungimea adjectivului autohton (*amăgitoare*) față de cel neologistic (*vane*) transformă complet versul (*cu lacrimi și credințe amăgitoare*). Mai gravă e la Zeletin cîte o infidelitate care falsifică pînă la nerecunoaștere sensul, ca în versul: *Spero trovar pietà, non che perdono*, al cărui înțeles fidel e: sper să găsesc milă, nu numai iertare... De altfel, sfîrșitul strofei a doua este, la amîndoi traducătorii, infidel nu atît față de semnificația lui în original, cît față de legea nescrisă a sonetului: inversînd, și unul și celălalt, cele două versuri (Eta Boeriu: *nădejde trag de milă și iertare / de-ați cunoscut și voi cîndva iubirea*; Zeletin: *Nu-mi dați iertare, ci o milă-aparte, / De v-a trecut iubirea prin tempeste*; să remarcăm, în treacăt, neologismul învechit «tempeste» ne la locul lui aici!), deci încheind muzica tînguitoare a catrenelor printr-o condițională, în loc să prefere «lăcătul» ferm al propoziției principale, ca în original (*ove sia chi per prova intenda a more, / spero trovar pietà, non che perdono*), ei n-au marcat suficient de tare ruptura lirică dintre partea întîia și restul sonetului.

Tudor Vianu remarca undeva că versul ultim al unui sonet este un fel de «explozie». Observația se verifică adesea la Petrarca. În Sonetul I acel faimos *che quanto piace al mondo è breve sogno* constituie o remarcă de moralist creștin, pe care traducătorii au redat-o în termeni adecvați; numai că la C. D. Zeletin, printr-o simplă inversiune a sintagmelor, sensul e puțintel modificat: *că lumii place tot ce-i vis de-o clipă* spune cu totul altceva decît *că tot ce lumii place e nălucire*...

Un rol aparte îl au, în cadrul sonetelor lui Petrarca, contrariile, cuvintele opuse care tind să surprindă ceva din dramatismul sufletului sfîșiat între propriile sale «facultăți», în frumoasă tradiție aristotelică ilustrată de atîtea ori și de Dante. Astfel, primul vers al strofei a 2-a din același sonet (*del vario stile in ch'io piango e ragiono*) cu dialectica lui interioară, între sensibilitate și rațiune, a rămas netranspus în românește. Construirea de asemenea situații contrastante e pasiunea poetului italian. În Sonetul III, finalul ne prezintă cele două personaje lirice — poetul și iubita — expunîndu-se în mod diferit și beneficiind de un tratament divers din partea zeului Amor: în timp ce amantul e «disarmato» și rănit de «săgețile iubirii», femeia este «armată» dar nici măcar amenințată «cu arcul». Situația este eludată de C. D. Zeletin (*N-a fost o cinste-atunci să mă prăvale, / Iar vouă, cu un scut ce scînteiază, / Săgeata nici măcar să v-o arate*...), subliniată, pe drept cuvînt, de Eta Boeriu (*Dar n-a fost drept săgeata să-și măsoare / cu pieptu-mi fără platoșe, iar ție / nici arcu-ntins măcar să nu-ți arate*.) Să urmărim însă jocul acestei dialectici în Sonetul CXXXII, izvor literar al unei întregi lirici amoroase care a tratat iubirea în termeni antitetici. De la început, versiunea lui Zeletin ni se pare greoaie și neartistică: *De nu-i iubirea ce eu simt, ce-i oare? / Iar dacă-i ea, mă-ntreb ce e iubirea?* Fonetic vorbind, hiatusurile — prea multe — vădese stîngăcie în manevrarea unor întrebări

fundamentale. Dar chiar întrebările nu sînt formulate corect: Ce e iubirea? — introduce o interogație abstractă acolo unde originalul presupune o concretețe indiscutabilă, chiar dacă nu explicită: *ma s'egli e amor, per Dio, che cosa e quale?* Eta Boeriu simte, aici, nevoia de concret, și apasă asupra lui: *lar dacă e, din cea fost plămădită?* sau: *De ce, de-i bună, roadele-s amare?*... Sentimentul forțelor contrare care-l sfîșie e atît de puternic, încît poetul italian ține să-l sublinieze într-un vers (*Fra si contrari venti in frate barca*) rămas — din păcate — fără echivalent în românește (Eta Boeriu: *Bătut de vînturi fără saș; C. D. Zeletin: Furtuni pe mare vin...*), ceea ce înseamnă — în mod ciudat — o mai scăzută conștiință a antinomiei existențiale la cei chemați s-o interpreteze, decît la cel care a trăit-o.

Tipică pentru Petrarca este clasică «figură» care ne prezintă sufletul îndrăgostitului ca o imensă scenă unde se perindă, se înfruntă diversele «facultăți», dispuse într-o constelație menită să mărturisească întreaga formație umanistă a scriitorului, zestrea lui de cultură antică. În Sonetul CLXXXIX (*Passa la nave mia colma d'oblio*) conceptele de viață sufltească sînt personificate, ba chiar ipostaziate, într-o compoziție de mare plasticitate, nu lipsită de dinamism, ca o adevărată «marină» pictată în culori sumbre: viața poetului e o navă, condusă de Amor — domn și dușman deopotrivă — printre Scila și Caribda, pe o noapte furtunoasă; fiecare vislă e manevrată de un anumit gînd, suspinele, speranțele și dorințele îi zdrențuiesc pînzele, ploile de lacrimi și negurile suferințelor îi macină otgoanele obosite, împletite din ignoranță și erori, stelele călăuzitoare — ochii Laurei — s-au stins pe boltă, rațiunea și dorința de a trăi s-au spulberat, poetul nu mai speră să ajungă la liman. În pofida conceptualismului, sonetul are o vibrație autentică: fiecare noțiune abstractă se logodește cu un determinant concret, acțiunile acestor «personaje» sînt repezi și precise, încît schematismul construcției e debordat de mișcarea ce se sugerează în spațiul fără întindere al imaginii. Nici una din versiunile celor doi traducători nu izbutește să refacă, în spațiul sonetului românesc, această mișcare: Eta Boeriu greșește renunțînd la indicația mitologică din versul 3 și traducînd Scila și Caribda prin «între rău și bine», sau omițînd acel sugestiv «colma d'oblio»; după cum C. D. Zeletin greșește atunci cînd construiește «cadrul» acțiunii într-un vers independent (al 4-lea din strofa I) în loc să strecoare elementele marine în țesătura verbală a strofei; sau cînd eludează aluzia clară la ochii Laurei din original (*Celansi i duo mei dolci usati segni*) sau traduce prin: *Imi piere arta, glasul rațiunii* (!?) un vers faimos în care «l'arte» înseamnă, fără nici o îndoială, «l'arte di navigare», adică dorința de a trăi.

Marile reușite lirice ale Etei Boeriu sînt sonetele ce se sprijină pe o singură imagine centrală, dezvoltată ulterior în cercuri concentrice, pînă la terțina concludivă. Aici, capacitatea ei de plasticizare, strălucit probată în traducerea «Divinei Comedii», se simte la ea acasă, alegorismul originalului capătă o concretețe în plus, care-l scoate puțin din tradiția umanistă, ușor desuetă, pentru a ni-l oferi sub forma unor tablouri mai intime, mai vibrante. Așa se întîmplă în cîteva sonete celebre: XVI: *Albit de ani bătrînul se desparte*; XIX: *Sînt vietăți, din cîte nasc sub stele*; XXXV: *Îngîndurat, cu leneș pas,*

*agale; LVII: Mi-e pururi leneș și tîrziu norocul; CCLXXIX: De cîte ori
 foșnesc sub bolți rotunde; CCCXV: Anii mei verzi și înfloriți ca merii;
 sau, în fine, CCCLIII: O, pasăre ce nopții-i curmi tăcerea. Un lirism
 de o simplitate fermă, dar nu mai puțin suavă, care preia muzica
 originalului, fără a se mai sinchisi — în fragila lui înaintare spre desă-
 vîrșire — de fiecare element al textului italian; care trezește parcă
 virtuțile ascunse ale limbii noastre, într-un fel de competiție peste
 veacuri cu un model mereu venerabil, — se face auzit în aceste
 sonete. Ele sînt egalate, la Eta Boeriu, și de cîteva memorabile
 terține din « Triumful Morții », rivale în strălucirea lor cu nenumă-
 tate terține dantești din « Paradisul », din care nu ne putem reține
 să nu cităm finalul părții întâia: *Albă, ca neaua-n munți cînd fulguiește /*
și-n preajmă-i vîntu-a bate nu se-ndeamnă, / făptura ei părea că odih-
nește. / [Un somn senin, ca zarea cînd e toamnă, / era pe fața ei prea
luminoasă / ceea ce-n lume a muri înseamnă. / [Pînă și Moartea-n ea
părea frumoasă... Restituirea unui asemenea sunet fundamental
 scapă oricărei suprapunerii comparative a textelor, fiind — în ultimă
 analiză — singura probă irefutabilă că traducătorul este, el însuși,
 poet.*

Mai aspru, mai sacadat, mai tranșant, C. D. Zeletin trebuie apreciat
 pentru tonul pe care-l obține în cîteva « sonete ale miniei », ca:
 XLIV: *Cel ce Tessalia avu s-o-nfru-nte; CII: Cezar, cînd trădătorul din*
Egipt; CXXXVI (sonet contra curții papale din Avignon): Văpaia
cerului să-ți plouă-n plete; sau CCLXV: Barbarul suflet ce nu vrea
s-audă. În general însă, traducătorul rezistă destul de rar la con-
 fruntarea cu tonul original și specific al unui sonet faimos. De altfel,
 selecția sa în două volume, care începe cu Pier delle Vigne (1180—
 1249) și sfîrșește cu Tommaso Campanella (1568—1639), poposind
 pe parcurs la opera unor obscuri sonetiști ce nu figurează în nici o
 antologie a poeziei italiene, mărturisește mai curînd intenția unui
 fapt de cultură, decît aceea a unei reconsiderări poetice, și se
 cuvine a fi judecată ca atare.

VILLIERS DE L'ISLE-ADAM
«POVESTIRI FIOROASE»

Editura *Univers* publică un volum de *Povestiri fioroase* de Villiers de l'Isle-Adam în traducerea lui G. Marcuson. Nu este vorba de un eveniment editorial. Mai întâi pentru că spațiul literar pe care îl ocupă Villiers a căpătat, în mod definitiv, statut de astru mort: el răsfrînge lumina căreia nu-i poate da naștere, anumita lui strălucire, mai degrabă decît unor calități intrinsece ale textului datorîndu-se faptului că prețiozitatea modernă, pe de o parte, iar, pe de alta, o literatură fantastică și violentă își regăsesc, nostalgic, în opera lui Villiers un fel de senină copilărie pierdută; deși, firește, acesta, oricare ar fi unghiul din care l-am privi, va rămîne, întotdeauna, mult în umbra unui Nerval sau a unui Poe. Nu este un eveniment editorial, apoi, întrucît nici G. Marcuson nu reprezintă un nume răsunător în viața noastră literară — o oarecare prospețime pare a fi încercat să-i dea Alexandru George prin articolul său din *România literară*: *O lamentabilă trădare* (nr. din 8 oct. 1970); dar după o atentă confruntare, trebuie să mărturisim că înverșunata vehemență acolo exersată întru amintitul scop este cu totul și cu totul exagerată: privite în context, exemplele date se dovedesc, adesea, inconsistente, rămîind doar, pînă la urmă, în picioare cîteva foarte grave erori de traducere, dar nu mai multe și nu mai grave decît se săvîrșesc de obicei într-o traducere mediocră, și cîteva remarci care s-ar justifica mai degrabă dacă ar fi fost vorba despre un Valéry sau un Nerval, un Mallarmé sau, poate, chiar vreun poet prețios din secolul al XVII-lea, să zicem un Théophile de Viau sau un Saint-Amant, dar mai puțin; aceasta, e, firește, o părere, o chestie de gust — deși însuși faptul că nu există o unanimitate în ceea ce-l privește pe Villiers este deja un semn rău — atunci cînd scriitorul în cauză este autorul acestor *Povestiri fioroase*; în fine, menționatul articol nu face nici o aluzie la soluțiile onorabile propuse de G. Marcuson: ele există — un cer spuzit de stele (p. 57) pentru *rempli d'étoiles*, sau o luminosă cunună (p. 13) în loc de *couronne lumineuse* pot fi o dovadă, ca, de asemenea, întregul pasaj în care don Arbuez îi anunță condamnatului că a venit sorocul ultimei încercări (p. 180), și destule altele — dar, iarăși, nu mai multe decît se întîlnesc întotdeauna într-o traducere despre care nu se poate spune nimic mai mult decît că este onestă.

Așadar, într-un cuvînt, o traducere ale cărei erori merg de la neatenția de lectură — astfel în loc de *caverne* (unde, de altfel, era mai firesc să-și găsească adăpost niște tilhari care se ascund în afara zidurilor orașului) traducătorul citește *caserne* și traduce ca atare (p. 132) — pînă la ignoranță — într-adevăr, a face (p. 135) din poeziile cu formă fixă «virelai» și «tenson,» mai ales atunci cînd ele sînt legate de numele unui duce de Orléans (chiar dacă în 1404 Charles nu

putea să aibă decît vreo zece ani, dar, evident, aici nu există nici o altă posibilitate de interpretare), niște soiuri de vinuri este deja cam mult, iar apoi și în ceea ce privește acele *parties de joute*: e adevărat că ele puteau avea loc și pe uscat dar, de data asta, pare limpede că e vorba de lupte pe apă: *parties de joute sur la Seine*, spune autorul, deci e destul de greu de admis traducerea care adaugă, pe deasupra, și precizarea că ele se făceau călare (p. 134). De altfel nu o dată traducătorul se lasă prins în capcana unor false echivocități: atunci cînd locutorul urmărește o femeie gîndindu-se că prima trăsură care trece pe acolo *peut l'emporter*, asta nu înseamnă, și expresia nu e cîtuși de puțin ambiguă, decît că această trăsură poate să o ia pe ea, cea urmărită, și nu să-l răpună (p. 154) pe el, sensul propus aici pentru verbul *emporter* neapărînd decît în contexte foarte bine precizate și, de altfel, destul de rar; tot astfel *faute de temps* nu înseamnă în afara timpului (p. 277) ci în lipsă de timp: doar astfel fraza, de importanță maximă pentru text, devenind inteligibilă: este vorba de senzația precisă a morții și de variabilele ei în funcție de rapiditatea execuției, nu de ceva exterior coordonatelor umane cum lasă să se înțeleagă traducerea. Jenante sînt confuziile aproape inexplicabile acolo unde totul e absolut univoc, unde autorul nici măcar nu poate fi suspectat de ignoranță: într-un medalion unde ni se spune că se află o floare, mai mult decît atît, concretețea ei fiind accentuată de precizarea că ea este încîlcită printre niște șuvițe de păr, această floare, *une pensée*, adică pur și simplu o pansea, adică trei-frați-pătați, sau catifeluță dacă preferați, devine *un gînd* (p. 36); poate doar printr-o suspectă prețiozitate... Și ne izbim astfel de adevărata problemă pe care o ridică din punct de vedere teoretic traducerea lui G. Marcuson.

Într-adevăr, putem fi întrebați de ce ne-am oprit la o traducere pe care am calificat-o, dintru început, ca nefiind un eveniment editorial, traducere ce nici nu aduce în circulație un text de o deosebită importanță și nici nu se remarcă prin subtilități demne să constituie ele în sine obiect de atenție. Ei bine: pentru că textul prezintă totuși o stranie prețiozitate a discursului, o subtilă uzanță a limbii, particularitate care este în măsură să deschidă problema curajului pe care se cade să-l arate în scriitură traducătorul, — ceea ce introduce, mai departe, problema calității literare pe care se cade să o aibă un traducător.

Atunci cînd un text de primă importanță ajunge în mîinile unui scriitor, acesta, oricum, este îndreptățit să opteze pentru toate modificările care i se par binevenite, acesta, oricum, își poate permite orice îndrăzneală — firește nu față de text ci față de limbă: el va născoci cuvinte noi, va răsuci fraza după bunul său plac, ceea ce, în cazul unui adevărat scriitor, înseamnă a realiza mai deplin spiritul limbii, decît o face conversația curentă; el va simți contextele suficient de riguros construite astfel încît înlocuirea unui termen să producă nu modificarea acestuia ci a cuvîntului nou introdus și convertit la un sens silit și nu va pierde această ocazie de a adăuga denotației impuse de context o conotație neașteptată, răscumpărînd astfel, cu acest prilej, sacrificiile făcute altădată pentru a păstra nealterat în limba în care se traduce sensul textului de tradus, și așa mai departe.

Iată însă că de astă dată un scriitor al îndrăzelii limbajului, Villiers de l'Isle-Adam, nu este totuși un atât de mare nume — probabil, acesta este calculul pe care și l-a făcut și editura — încît să nu ajungă pe masa de lucru a unui traducător, mai puțin experimentat.

Și atunci ce se întâmplă? G. Marcuson este adeseori ispitit să îndrăznească dar, din nefericire, G. Marcuson, care este un traducător, după părerea noastră, onest, și am putea susține aceasta, deși cu o justificată strîngere de inimă, chiar în fața lui Alexandru George, nu este nicidecum un scriitor, fapt care nu s-ar fi observat, poate, dacă cel tradus ar fi fost Zola, dar care iese în evidență de la prima încercare de-a reface în românește insolitul lingvistic al lui Villiers: *stei* (p. 56) nu poate înlocui oricînd cuvîntul piatră, prețiozitatea celui dintîi cerînd, pentru a nu se ajunge la un efect ridicol, construcția unei vecinătăți foarte ambigue lingvistic încît termenul să nu fie nici respins de context nici întru totul în spiritul lui — în care caz nu mai are nici un efect evocator și e dinainte închisă orice problemă de expresivitate; tot astfel *soața mea* (pp. 186, 201) pentru *ma femme* sau o fată *bărbată* (p. 186) sînt înlocuiri care denotă că G. Marcuson nu simte cu prea multă acuitate ce anume este îngăduit și ce anume nu în folosirea literară a limbii române. Tot astfel românizarea numelui propriu Chloë în nici mai mult nici mai puțin decît Hloe (pp. 203 și urm.) pune sub semnul îndoielii gustul lingvistic al lui G. Marcuson.

Trecînd însă peste acestea, ceea ce izbește în traducerea pe care o discutăm — dar, după cele chiar acum spuse, oare G. Marcuson n-a făcut mai bine așa, neutralizînd textul, decît să încerce potențări pe cont propriu a căror reușită trebuie că ar fi fost problematică? — este aplatizarea tuturor prețiozităților originalului, este ocolirea tuturor căutărilor de stil pentru a ne pune în față un context, trebuie să mărturisim, destul de diferit de cel original. Constituindu-se într-un plan indiferent față de relatat, cuvintele lui Villiers nu pregetă să se îndepărteze de ceea ce s-ar putea denumi discursul firesc al situației; se realizează astfel pe plan lingvistic surpriza pe care încearcă s-o instaureze la nivelul informației, situațiile stranii, fantastice sau terifiante, specifice acestui autor. Ori dacă Villiers de l'Isle-Adam se particularizează în literatura franceză tocmai prin scriitura lui, cititorul versiunii românești nu va înțelege niciodată de ce.

Arhaicul *souventefois* devine banalul *deseori* (p. 4); latinismul *anfractuosité* cu denotații de sinuozitate și adîncime (de la *anfractus* = cotul unui drum, întortochiere, încurcătură) devine dreptunghiularul *colț* (p. 5); la fel *opime* devine *abundent* (p. 34) pur și simplu; *obombré* apoi, un cuvînt nu numai vechi dar în același timp căutat și sonor, nu numai că nu cheamă ceva de ordinul adumbrii dar, din contră, printr-o seacă sărăcire procesverbalistică, se schimbă-n *protejat de umbrele* (p. 86); culoarea *souris-qui-trotte* firește că nu e cea mai banală, pentru simplul fapt că locutorul comun nu s-a gîndit niciodată că nuanțele de gri se pot schimba după mișcare, ba mai mult chiar, după viteză, așa încît cu orice preț un scriitor ar fi păstrat în traducere o asemenea subtilă și particulară notație ocolind inexpresivul *cenușiu* (p. 104); în fine, cuvîntul *méphitique* strălucit pătruns

în limbă prin travaliul rabelaisian care l-a născocit după modelul lui „mephitis” rătăcit în latina tîrzie sub o formă vulgară, își pierde orice nuanță atunci cînd este înlocuit printr-un termen atît de lipsit de istorie, ceea ce vrea să însemne atît de lipsit de putere de expresie, cum este *infect* (p. 179); exemplele abundă, iar ca o ultimă și elocventă dovadă să alăturăm o mostră a scriiturii lui Villiers de l'Isle-Adam de echivalența lui G. Marcuson: *sur ces guéridons étaient délivrés des breuvages*, spune autorul și ne împrejmuie într-o substanță muzicală cu ison de instrumente vechi, cu glasuri încete și întrucîtva aspre, în ceața căreia liniile curbe, împodobite cu alese lucrături, ale acestor mobile maure se îmbină cu gustul ciudat nu de băutură ci de licori anume preparate și, parcă, încă nedesăvîrșit extrase din ierburi, aduse acolo într-un mod anume, mai degrabă înfățișate de paji decît turnate în vederea unei comune îngurgitări; pe aceste *mesuțe li se serveau băuturi* (p. 5) spune traducătorul, doar diminutivul, pe care nu și l-ar fi permis un funcționar conștiincios, lăsîndu-ne să bănuim că nu avem de-a face cu un raport de fine de trimestru. (O excepție: *prendre des fortifications*=să se *învigoreze*, p. 9., dar cu o floare nu se face primăvară mai ales că, trebuie s-o spunem, pierdută într-un context care nu o ajută, această reușită nu numai că se estompează dar apare chiar, la urma urmei, deplasată deși, firește, ea este cea care își are locul aici și conextul e cel care ne înșeală.)

În fine, care pot fi concluziile unei asemenea treceri în revistă: să punem în discuție competența celor care fac traduceri, așa cum propune Alexandru George? Firește, e un aspect al problemei, dar sîntem convinși că nu vom avea niciodată, chiar în condițiile unei perfecte orînduiri editoriale, destule condeie pentru cîte traduceri se cer perfecte, admirabile. Se cuvine pur și simplu, de astă dată, să conturăm cît mai precis cu putință calitatea traducerii care ni se înfățișează; știut fiind, însă dintru început că masa traducerilor va depăși întotdeauna forța scriitoricească și că tot ce ne putem dori este ca editurile să îngăduie scriitorilor noștri a se întîlni nestînje-niți în traducere cu acei autori care au pentru ei pondere de destin scriitoricesc.

IRINA CODRENU

Irinei Codreanu i-a fost acordat, anul acesta, Marele Premiu al «Expoziției Internaționale de pictură, sculptură și artă decorativă feminină» organizată la Muzeul de Artă Modernă din Paris. Distincția aceasta se alătură «Medaliei de Argint a orașului Paris» (1968), decernată pentru ansamblul operei sale, precum și titlulul de «Cavaler al Ordinului Artelor și Literelor» (1969), fiind subliniată astfel o merituoasă activitate desfășurată de-a lungul unei jumătăți de veac.

Creația artistei urmează coordonatele stilistice esențiale pentru momentul trecerii de la viziunea sculpturii tradiționale — concretizată prin forma arhitecturată bourdelliană — la puritatea concentrată a artei moderne, proces declanșat odată cu apariția lui Brâncuși.

Fără a fragmenta unitatea concepției Irina Codreanu acceptă premiza structurilor clasice, nu în sensul unei determinări morfologice, ci înțelegând ca o aspirație spre rigoare și în același timp spre plenitudine.

Formația ei îndelungată, începută la Academia de Belle Arte din Bucu-

rești, continuată apoi la Académie de la Grande Chaumière sub atenta îndrumare a lui Bourdelle, se desăvîrșește în atelierul lui Brâncuși care, notează artista, « ne-a dat sensul adevărat al blocului de piatră, de marmură, al trunchiului de lemn. Adică, ne-a învățat că trebuie să respectăm forma pe care natura sau întâmplarea au dat-o materiei și, plecînd deci de la această obîrșie, să-i găsim structura sculptural adecvată ».

Fără a ajunge la esența ultimă, caracteristică sintezei brâncușiene, păstrîndu-se în limitele unui figurativ nedisimulat, sculptorița tinde către definirea substanței formale șlefuiind cu mîgală bronzul sau marmora (Foca, Pasărea, Eileen). Bustul dirijorului Charles Munch — lucrare premiată anul acesta — reprezintă prin modelé-ul vibrat, prin spiritualizarea materiei sculpturale, o adevărată personificare a muzicii, artista decantînd totodată acele trăsături psihologice care conferă o pregnanță particulară marelui dirijor.

Compozitorul Marcel Mihalovici, membru corespondent al Institutului Franței, afirma într-o elogioasă prezentare făcută cu ocazia deschiderii expoziției organizată la București în 1968: « O feminitate încîntătoare, gustul pentru frumusețea obiectului în sine, expresivitatea gestului sau a fizionomiei, tendința spre stilizare, viața intensă pe care o transmite lucrărilor, dragostea și respectul celor are artista pentru materia pe care o va transforma, iată pare-mi-se elementele care stau la baza acestei fermecătoare personalități ».

Aprecierea de care se bucură opera sculptoriței de origină română se manifestă și prin prezența operelor ei în numeroase muzee și colecții particulare din Europa, contribuind astfel la prestigiul culturii românești.

MIRCEA SIMU

POVEȘTILE LUI CREANGĂ ÎN BRAZILIA

În condiții grafice excelente, a apărut nu de mult la Rio de Janeiro, la editura « Gerninal », o frumoasă versiune portugheză a poveștilor lui Ion Creangă. Traducătorul volumului este scriitorul Roberto das Neves, care semnează și o amplă prefață. « În pofida marilor afinități lingvistice, etnice și de civilizație pe care le are cu Brazilia — constată Roberto das Neves — România, pe care am avut plăcerea să o vizitez, este o țară aproape necunoscută la noi. O stradă cu numele România, în cartierul Laranjeiras, este unul din puținele nume care evocă pentru brazilienii țara cucerită de împăratul Traian. » După câteva date istorice și geografice despre țara noastră, Roberto das Neves apreciază că « grație unei poziții geografice privilegiate, între Occident și Orient, România are una dintre cele mai bogate și policrome literaturi din lume ».

Amintind de contribuția compatriotului său Nelson Vainer la cunoașterea literaturii române în Brazilia, autorul arată că și-a îngăduit să-și intituleze volumul *Ion Creangă: Povești populare din România* pentru a nu se confunda cu recenta antologie de povestiri românești alcătuită de Nelson Vainer.

Roberto das Neves justifică alegerea spre traducere a poveștilor lui Ion Creangă prin caracterul lor reprezentativ și valoarea artistică excepțională.

Sînt amintite studiile lui Jean Boulrière și Al. Dimas, în care Ion Creangă este socotit superior, ca artist, unor povestitori ca Grimm și Andersen.

Apreciindu-l pe Ion Creangă drept un Rabelais modern, Roberto das Neves surprinde ca notă distinctivă a scriitorului « satira terapeutică » (întreprinsă îndeosebi în *Dănilă Prepeleac*, *Povestea lui Stan Pățitul* și *Ivan Turbincă*) și « rîsul sănătos, homeric, al țăranului cu temperament sangvin ».

În ceea ce privește traducerea, trebuie să consemnăm efortul remarcabil al lui Roberto das Neves de a pătrunde într-o operă a cărei originalitate de expresie o face aproape intraductibilă. În această ultimă versiune portugheză (cea dintîi a fost realizată în 1946, la Lisabona, de profesorul V. Buescu, în colaborare cu A. R. Monsinho), opera lui Creangă dovedește că își poate păstra perfect farmecul prin valorile sale universale dincolo de cele legate strict de limbaj. În fericitele echivalențe ale lui Roberto das Neves, intuim mai mult decît simpla înrudire de limbă: există o înrudire spirituală mai profundă, care-l ferește pe traducător de primejdia de atîtea ori semnalată a trădării.

În câteva cuvinte despre traducere, autorul lămurește că, necunoscînd suficient limba română, a consultat traduceri franțuzești, ale lui Yves Angé și Elena Vianu, precum și pe aceea în esperanto a prof. M. R. Welther, subliniind că îndeosebi aceasta din urmă i-a fost de mare folos în găsirea echivalențelor exacte ale textului românesc.

ANDREI IONESCU

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

PREZENTAREA TEHNICĂ
I. BROD

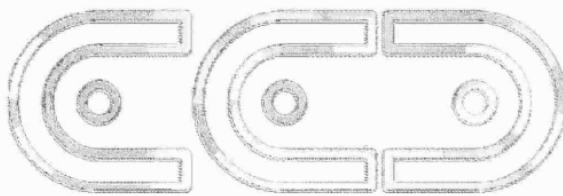
Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VIC-
TORIEI 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF 10 — TEL' 16.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

